

ALFAIRUL BANATULUI

4-6

**Anul XXII (LXI), serie nouă, nr. 4-6,
aprilie-iunie 2011**

EDITURA MITROPOLIEI BANATULUI

COMITETUL DE REDACȚIE

- Președinte:** I.P.S. NICOLAE, Mitropolitul Banatului
- Vicepreședinți:** I.P.S. Timotei, Arhiepiscopul Aradului, P.S. Lucian, Episcopul Caransebeșului, P.S. Gurie, Episcopul Devei și Huneodarei, P.S. Paisie Lugojanu, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Timișoarei
- Membri:** Preot Ionel Popescu, vicar administrativ la Arhiepiscopia Timișoarei; preot Iacob Bupte, vicar administrativ la Arhiepiscopia Aradului; preot Pavel Marcu, vicar administrativ la Episcopia Caransebeșului; preot Vasile Vlad, consilier administrativ la Episcopia Devei și Hunedoarei; preot Zaharia Pereș, consilier cultural la Arhiepiscopia Timișoarei; preot Vasile Pop, consilier cultural la Arhiepiscopia Aradului; preot Daniel Alic, consilier cultural la Episcopia Caransebeșului; preot Ioan Tulcan, decanul Facultății de Teologie din Arad; preot Nicolae Morar, profesor la Facultatea de Teologie din Timișoara; preot Constantin Train, directorul Seminarului teologic liceal „Ioan Popasu“ din Caransebeș
- Redactor responsabil:** Preot dr. Adrian Carebia
- Corectori:** Preot Ioan D. Țirnea
Constantin Gurău
- Redacția și administrația:** Arhiepiscopia Timișoarei – bd. C. D. Loga nr. 7, 300021 Timișoara; telefon/fax: 0256 - 30 95 88

CĂSĂTORIE ȘI VIAȚĂ CREȘTINĂ

Prin hotărârea Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române anul 2011 a fost consacrat Sfântului Botez și Sfintei Cununii. S-au făcut recomandări ca școlile de teologie (seminarii și facultăți), ierarhii și preoții Bisericii să promoveze larg și prin toate mijloacele specifice valorile creștine legate de Taina Cununii și de darul sfânt al nașterii de prunci, subliniindu-se tocmai frumusețea familiei creștine și binecuvântarea pe care o reprezintă venirea în lume și în sânul unei familii a copiilor. De fapt rațiunea unei astfel de atitudini o constituie tocmai situația în care se află familia la nivel mondial, european și național. În ceea ce privește Taina Sfântului Botez s-a făcut referire în precedentul număr al revistei noastre.

Având în vedere că recent au avut loc mai multe acțiuni colective atât la nivel local cât și la nivel național și internațional referitoare la protejarea familiei și a drepturilor la viață a copiilor nenăscuți, ne vom referi în cele ce urmează la cea de a doua temă de reflecție stabilită și anume taina căsătoriei în viața noastră. În acest context amintim organizarea unui marș inedit pentru viață, intitulat „Spune DA vieții“, eveniment care a avut loc simultan la București, Timișoara și Satu Mare în 26 martie 2011. Scopul manifestației a fost afirmarea darului vieții ca dreptul primordial, natural și inalienabil al oricărei ființe umane și promovarea familiei creștine ca instituție de bază a oricărei societăți normale. Participanții au chemat societatea la o mai mare conștientizare a valorii vieții umane, la respectul și apărarea acesteia, de la concepție până la moartea naturală, la protejarea specială a familiei tradiționale proclamând darul vieții ca fiind dreptul primordial, natural și inalienabil al oricărei ființe umane, iar familia, ca unicul loc propriu al exprimării iubirii și al procreației. Tot la Timișoara, cu prilejul Conferinței anuale desfășurate la data de 20 martie 2010 la Centrul „Areopagus“, s-a redactat o Declarație a Alianței Familiilor din România. În preambul se arată că „familia întemeiată pe căsătoria între un bărbat și o femeie este o instituție fundamentală a societății creată de Dumnezeu și expresie a complementarității naturale dintre bărbat și femeie, a dragostei și respectului reciproce. În calitate de părinți creștini, avem față

de copiii noștri datorită să îi creștem și să îi educăm în spiritul ascultării de Dumnezeu. Suntem îngrijorați de manifestările imorale, permise sau chiar promovate în numele drepturilor omului și al unei toleranțe fără discernământ. Drepturile părinților sunt drepturi fundamentale, între ele primordial fiind dreptul de a dispune de educația civică, morală și religioasă a copiilor lor. Fiecare copil are dreptul să fie născut și crescut într-o familie care se constituie dintr-un bărbat și o femeie. Dreptul la viață, începând cu momentul conceperii și până la moartea naturală, este un drept fundamental al tuturor ființelor umane. Libertatea religioasă și libertatea de conștiință sunt drepturi fundamentale și istorice. Demnitatea umană este intrinsecă fiecărei ființe umane, creată după chipul și asemănarea lui Dumnezeu și este deasupra oricărei autorități lumești. În participarea noastră la viața cetății și viața politică, sprijinim și conlucrăm cu acei factori care aderă la valorile în care credem. Oricare ales sau reprezentant trebuie să îi reprezinte pe cei care îl votează și să afirme valorile lor. Totodată chemăm statul român și reprezentanții lui să respecte și să reflecte, în formularea legilor și politicilor publice, valorile și tradițiile sociale și culturale, de inspirație creștină, ale poporului, pentru a nu se ajunge la conflicte între cetățean și autoritatea din care izvorăsc aceste legi“.

Din cauza problemelor de ordin material dar și a celor de ordin moral și legislativ, instituția familiei riscă să dispară sau să se transforme într-o curiozitate inutilă în cadrul societății moderne. Iar în absența familiei românești solide, însuși viitorul țării este pus sub semnul întrebării. Trăim astăzi într-o lume în care cam tot ce ține de viața intimă a cuplului este făcut public și accesibil tinerilor la vârste tot mai fragede, când se pune tot mai mult problema educației sexuale decât, de exemplu, cea a educației pentru păstrarea sănătății și cu atât mai puțin a celei creștine; o lume în care oamenii ignoră rânduielile Bisericii și legile de conviețuire socială, precum și glasul lui Dumnezeu din ei, muștrările conștiinței; o lume în care toate manifestările păcatului au ajuns subiecte de știri pe canalele publice de televiziune. Lucruri care cu numai jumătate de veac în urmă erau considerate anomalii înspăimântătoare, acum ne invadează viața și devin idei sau chiar modele pentru unii tineri. Schimbările majore de ordin tehnic, cultural, ideologic au antrenat schimbări radicale în mentalitatea și viața cotidiană, care și-a pierdut dimensiunea sacră a existenței iar ca urmare omul a dobândit o mentalitate individualistă, mercantilă, narcisistă și nihilistă; o lume fără idealuri, în care valorile și adevărul s-au relativizat, devenind chestiuni de alegere individuală, o viață solitară în mari aglomerații urbane

sau în fața mijloacelor de comunicare virtuală. Toate acestea adâncesc criza persoanei umane, sentimentul vidului existențial, al singurătății și determină refugiul în practici precum drogurile, violența, sinuciderea etc. Ca urmare, efectele negative n-au întârziat să apară: potrivit ultimelor studii demografice, populația din România se află într-o scădere dramatică, ceea ce duce la îmbătrânirea populației, la scăderea forței de muncă și de aici la consecințe economice și sociale grave. Acesta este și motivul pentru care membrii Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și-au manifestat îngrijorarea privitoare la scăderea natalității și numărul mare de avorturi care situează țara noastră printre primele țări din Europa cu astfel de practici. În scrisoarea pastorală trimisă către credincioșii creștini din cuprinsul Patriarhiei române la sărbătoarea Duminicii Ortodoxiei din acest an, membrii Sfântului Sinod remarcau că „viața persoanei umane este cel mai mare dar al lui Dumnezeu, iar această viață începe în momentul concepției, al apariției embrionului viu. Din acel moment, omul este «suflet viu», adică persoană care poartă în sine chipul lui Dumnezeu Cel veșnic viu și este chemată la viața veșnică. De la concepere până la naștere și apoi până la sfârșitul vieții pământești, omul crește, se maturizează și se împlinește în comuniune cu Dumnezeu și cu semenii săi, iar după moartea trupului, sufletul omului rămâne viu, având conștiință și memorie spirituală întrucât este chemat la viața veșnică. Prin urmare, dacă suntem creștini, trebuie să afirmăm mereu că viața omului ca dar sfânt al lui Dumnezeu își are începutul în momentul concepției sau al apariției embrionului viu. Ca atare dreptul la viață începe cu dreptul embrionului de a se dezvolta în pântecul mamei sale și dreptul fătului de a se naște. Cine ucide viața embrionului sau a fătului săvârșește păcatul omuciderii“. Aceasta este poziția Bisericii noastre văzând efectele distrugătoare ale unor asemenea practici asupra populației. Ca să dăm doar un exemplu, din decembrie 1989 și numai până în anul 2000 se săvârșiseră peste 11 milioane de avorturi. În anul 2004, România a deținut tristul record absolut în această privință, ocupând locul întâi în Europa la numărul de întreruperi de sarcini. În fața unei astfel de situații, denunțând avortul a fi un grav păcat ce atentează la libertatea și demnitatea umană, la istoria și viitorul neamului, Biserica s-a simțit și se simte îndatorată să apere valorile vieții și ale familiei, arătând că aceasta reprezintă mediul și cadrul cel mai potrivit dezvoltării personale și general umane, o „Biserică în miniatură“ sau „Biserica de acasă“, iar copiii, nefiind poveri sau piedici în calea acestei împliniri de sine, sunt adevărate daruri cerești și binecuvântări dumnezeiești. În ceea ce privește instituțiile medi-

cale, și ele au reacționat față de fenomenul îngrijorător ce a luat o amploare deosebită și la noi în ultimii ani; reprezentanții acestor instituții în Colegiul medicilor încearcă schimbarea legii avortului arătând că embrionul și fătul sunt ființe vii care au anumite drepturi. „Trebuie să existe întotdeauna un echilibru între drepturile mamei și ale fătului – se afirmă într-un comunicat semnat de președintele acestei instituții – există reglementări ale Consiliului Europei și ale Asociației Medicale Mondiale privind protecția drepturilor embrionului și ale fătului de care România trebuie să țină cont. Din păcate, reglementările românești în ceea ce privește avortul sunt printre cele mai liberale din Europa. Liberalizarea excesivă a avorturilor va avea un impact negativ asupra sănătății femeilor și asupra sănătății populației influențând reproducerea și demografia. A încerca să se impună medicilor dreptul de a efectua avorturi este o gravă încălcare a libertății de conștiință a unor cetățeni și a autonomiei profesiei medicale. Mesajul profesiei medicale este de a apăra viața sub orice formă și un medic nu poate fi obligat să distrugă un embrion sau un făt după principiul «mâna care vindecă nu poate fi mâna care ucide». Colegiul Medicilor din România solicită autorităților ca o problemă atât de importantă ca reglementarea avortului să nu fie rezolvată sub presiunea unor emoții de moment ci a unor dezbateri largi la care să participe societatea civilă“.

Din punct de vedere creștin, avortul nu este doar o întrerupere a unei sarcini nedorite într-o fază incipientă, ci este o ucidere a sufletului pe care Dumnezeu l-a trimis noii ființe din pântecul mamei și o distrugere a trupului firav și fără ajutor al unui prunc încă nenăscut care are din primele zile chipul unui om. Învățătura Bisericii este că Dumnezeu creează din momentul zămislirii un suflet și îl trimite aceluia trup micuț în pântecul mamei, așa încât avortul nu este doar o crimă din punct de vedere material ci și spiritual, pentru că sufletul creat de Dumnezeu este obligat să se întoarcă înapoi la Creator fără a avea dreptul și posibilitatea de a-și îndeplini rostul pământesc pentru care a fost creat. Dumnezeu l-a făcut pe om după chipul Său, dându-i suflare de viață. Așa a devenit omul „ființă vie“ (Facerea 1, 26; 2, 7). Deci Dumnezeu Însuși a temeluit relația aceasta ca binecuvântare a Sa, pentru naștere de prunci. Apoi primii oameni, Adam și Eva, au primit porunca: „Creșteți și vă înmulțiți și umpleți pământul și-l stăpâniți“ (Facerea 1, 28). Desigur, familia are și alte atribuții, alte scopuri, însă toate acestea sunt complementare. Sunt multe scopuri pe care le are de împlinit o familie, însă mai presus de toate, ea este locul, mediul adecvat, binecu-

vântat de Dumnezeu, unde se nasc și cresc cei care devin fiii lui Dumnezeu după har, prin Taina Botezului.

De aceea dintotdeauna Biserica a binecuvântat familia și a considerat-o element esențial al ei și al societății. Prin urmare, tot omul care vine în lume poartă în el pecetea chipului lui Dumnezeu, care face din el o persoană unică și irepetabilă, plină de mister, o ființă ireductibilă la lumea materială și având un destin veșnic. Din nefericire, crima avortului, fie că este provocată prin medicamente, fie prin operație chirurgicală, este astăzi foarte răspândită iar țara noastră se află, din păcate, pe lista primelor țări din lume în ceea ce privește rata avorturilor. Păcatul acesta înfricoșător nu rămâne fără urmări asupra sănătății celor ce-l săvârșesc, asupra familiei și asupra societății umane. Fericirea întemeiată pe crimă nu poate fi binecuvântată de Dumnezeu, deoarece prin crimă asupra omului este ucisă iubirea de oameni.

În acest context, familiei îi revine un important rol de a mărturisi valorile creștine în societate: cuplul stabil, întemeiat cu binecuvântarea Bisericii, prin Sfânta Taină a Cununiei, ca alternativă la conviețuirea liberă, nașterea de prunci ca alternativă la avort, o viață de muncă, rugăciune și înfrânare ca alternativă la patimile și libertinajul modern, un sfârșit creștinesc și firesc al vieții ca alternativă la tehnicile de sinucidere asistată. De asemenea familiei îi revine un rol hotărâtor în educația morală și creștină a tinerilor, în lupta cu viciile și păcatele sau cu tentațiile și ispitele lumii de astăzi.

CREDINȚA ȘI ȘTIINȚA ÎN GNOSEOLOGIA ORTODOXĂ

Preot prof. dr. GHEORGHE METALLINOS

Abordarea acestei teme, în cele ce urmează, se va întreprinde din perspectiva tradiției patristice ortodoxe. În acest fel, se deschide o perspectivă istorico-spirituală care dezvăluie, simultan, dualitatea și diversitatea lumii, în care de bună voie ne-am încadrat, față de lumea tradiției noastre romeice (elino-ortodoxe).

1. Problemă sau pseudo-problemă ?

Contradicția și, prin urmare, conflictul dintre credință și știință constituie o problemă pentru gândirea apuseană (franco-latină), pe de o parte, iar pe de altă parte, o pseudo-problemă pentru tradiția ortodoxă. Această semnalare se bazează pe elemente istorice cunoscute, provenind din cele două spații de cultură.

Așa-pretinsa legătură dilematică *credință-știință* apare în Europa, în secolul al XVII-lea, odată cu dezvoltarea științelor pozitive. Atunci, cu aproximație, încep și primele luări de poziție ortodoxe, referitoare la această temă. În plus, este cunoscut faptul că toate evoluțiile din Apus s-au desfășurat fără prezența Ortodoxiei. Diferențierea spirituală a Apusului față de Răsăritul Ortodox s-a realizat în ultimele secole, fapt care a însemnat depărtarea spațiului euro-apusean de Ortodoxie și de spiritul bisericesc, prin raționalizarea și secularizarea credinței, ajungându-se, în final, la transformarea ei în religie¹. Așadar, din punct de vedere istoric, Ortodoxia nu participă la nașterea culturii euro-apusene de astăzi, care este *altceva*, luând ca termen de comparație cultura Răsăritului Ortodox.

Puncte de reper în demersul de înstrăinare a Europei Apusene sunt: Scolastica (sec. XIII), Nominalismul (sec. XIV), Umanismul/Renașterea (sec. XV), Reforma (sec. XVI) și Iluminismul (sec. XVII). Toate acestea reprezintă o serie de revoluții și rupturi în ansamblul culturii euro-apusene, care s-a născut din raportul dialectic al acestor curente.

Scolastica se sprijină, gnoseologic, pe acceptarea arhetipurilor platonice (realia). Lumea noastră este percepută ca o înfățișare a arhetipurilor transcendente

¹ Pentru aceste evoluții vezi Hr. Iannaras, 'Ορθοδοξία και Δύση (Ortodoxie și Apus), Atena, 1992.

(realism). Organul cunoașterii este rațiunea – perspicacitatea intelectuală. Cunoașterea – implicit și a lui Dumnezeu – se realizează prin pătrunderea rațiunii în esența lucrurilor. Astfel, se ajunge la fundamentarea teologhisirii metafizice, care presupune analogia ființei (analogiam entis) și, prin urmare, legătura ontologică dintre Dumnezeu și lume.

Nominalismul acceptă faptul că arhetipurile transcendente (universalialia) sunt simple nume și nu realități existențiale ca în *realism*. Este vorba despre o rivalitate continuă între platonism și aristotelism în gândirea europeană. Nominalismul ajunge să fie, într-un anumit mod, ADN-ul culturii europene, elementele esențiale ale lui fiind *dualismul*, din punct de vedere filosofic, și *atomismul* (utilitarismul), din punct de vedere social. Bunăstarea, fundamentată teologic pe teologia scolastică a Evului Mediu, va constitui cerința de bază a omului european. Nominalismul (adică dualismul) reprezintă temelia dezvoltării științifice a lumii europene, adică a științelor pozitive.

Răsăritul nostru (continuarea istorică a României, adică a imperiului Noii Rome²) are o altă evoluție spirituală. Prin persoanele conducătorilor lui spirituali (Sfinții) – cât și a acelor care le-au urmat exemplul – Răsăritul a rămas fidel tradiției profetice, apostolice și patristice, care este diametral opusă scolasticii și tuturor evoluțiilor istorico-spirituale din spațiul euro-apusean. În Răsărit a predominat, întotdeauna, isihasmul (coloana vertebrală a tradiției patristice), adică participarea la *Adevăr* bazată pe asceză și trăire (pe experiență), pe comuniunea cu Cel Nezidit. În acest fel, s-a menținut credința în posibilitatea unirii lui Dumnezeu cu creația (a Celui Nezidit cu firea cea zidită), în cadrul istoriei. Așadar, aceasta înseamnă respingerea oricărui fel de dualism. În interiorul acestui cadru s-au extins științele în *Bizanț/Romania*, firește, în măsura în care s-au dezvoltat.

Revoluția științifică din secolul al XVII-lea, în Europa Apuseană, a contribuit la distanțarea celor două noțiuni, *credința* și *cunoașterea*, prin concretizarea următorului principiu axiomatic: noua filosofie (pozitivistă) acceptă numai adevărurile care sunt adevărate de către dreapta rațiune, de autoritatea deja exclusivistă a gândirii apusene (raționalismul³). Aceste adevăruri sunt: existența lui Dumnezeu, a sufletului, a virtuții, a nemuririi și a judecății. Ele sunt acceptate, desigur, numai de iluminismul deistic, de vreme ce există, în mod paralel, ateismul ca element structural al gândirii moderne. Dogmele bisericesti, însă, sunt respinse în mod rațional (de exemplu, dogma Sfintei Treimi, a Întrupării, a mântuirii în Hristos, etc.). Se ajunge, astfel, la religia naturală (rațională) care, din perspectiva Sfinților Părinți, nu numai că diferă de ateism, ci este, din contră, forma lui cea mai josnică, pentru că respingerea credinței este mai puțin periculoasă decât denaturarea ei.

² Se referă la Imperiul Roman de Răsărit, denumit mai târziu și Bizanțin, dar care se numea *Romania* (n. trad.).

³ Teorie filosofică conform căreia intelectul (rațiunea) reprezintă cauza primordială a manifestărilor psihice și baza pentru abordarea cunoașterii și a adevărului, a esenței realității și a virtuții în legătură cu experiența și simțurile omului (n. trad.).

2. Dubla gnoseologie

S-a afirmat, așadar, că opoziția dintre *credință* și *știință* constituie o pseudo-problemă în Răsărit. De ce? Fiindcă gnoseologia este limitată în Răsărit de către *obiectul* cunoașterii, care este dublu: nezidit și zidit. Nezidit este numai Dumnezeu Cel în Treime, a Căruia Trinitate nu este definită metafizic, ci se cunoaște prin experiență. Zidit este universul (sau universurile), în care se realizează existența noastră. *Credința este cunoașterea Celui Nezidit, iar știința este cunoașterea celui zidit*. Prin urmare, avem două cunoașteri diferite, fiecare dintre ele având metoda și organul ei de cunoaștere.

Credinciosul, ca unul care se mișcă în spațiul cunoașterii supranaturale sau a cunoașterii Celui Nezidit, nu este chemat să afle metafizic sau să dobândească ceva prin rațiune, ci să *pățimească* ceva, comunicând cu El. Aceasta se realizează prin încadrarea într-un mod de viață (metodă), care conduce la cunoașterea dumnezeiască. Exact în acest punct se adevărește misiunea Bisericii ca Trup al lui Hristos, rațiunea existenței în lume a ei. Dacă ar fi apărut Creștinismul, după cum corect s-a spus, pentru prima dată în epoca noastră, el ar lua forma unui *sanatoriu/spital* pentru reabilitarea funcției omului ca ființă psihico-trupească. De aceea, Sfântul Ioan Gură de Aur numește Biserica *cabinet medico-spiritual (spital duhovnicesc)*. Cunoașterea teologico-supranaturală este înțeleasă, din punct de vedere ortodox, ca patimă-pățimire, comuniune-participare la Adevărul transcendent, dar nu inaccesibil, ci personal, adică la Cel Nezidit, și nu ca o simplă teorie. Așadar, credința creștină nu este o acceptare abstractă (teoretică) a *adevărurilor metafizice*, ci vederea prin experiență a Ființei ființelor, adică a Treimii Celei mai presus de ființă. În acest fel, însă, devine înțeles de ce în Ortodoxie autoritatea o are experiența participării la Cel Nezidit, ca vedere a lui Dumnezeu (îndumnezeire-slăvire) și nu textele, Scripturile (dogma Sola Scripturae este protestantă, adică apuseană). Numai evidențierea textelor – dovadă de transformare în religie a credinței – conduce la idolatrizarea lor, adică la absolutizarea lor (Fundamentalismus), cu toate consecințele, lesne de înțeles.

Premisă a trăirii cunoașterii Celui Nezidit este pentru Ortodoxie respingerea oricărei *analogii* (Entis sau Fidei) în raportul și întâlnirea dintre Cel Nezidit cu zidirea. Sfântul Ioan Damaschin, rezumând și în acest punct tradiția patristică dinaintea lui, ne spune: *...este cu neputință a se găsi în zidire o icoană, care să ne prezinte prin ea însăși, fără nici o diferență, modul de existență al Sfintei Treimi. Deoarece, firea cea zidită, alcătuită din mai multe părți, nestatornică, pe care poate oricine să o descrie, având o formă concretă și fiind stricătioasă, cum ar putea să descopere, în mod limpede, firea dumnezeiască, cea mai presus de fire, care este liberă de toate acestea* (PG, 94, 821/24).

Conform acestora, se vede clar de ce educația (școlară) și, mai ales, filosofia nu reprezintă în tradiția patristică premise ale cunoașterii lui Dumnezeu. Alături de Sfântul Vasile cel Mare († 379), cunoscut și pentru erudiția lui, este cinstit ca Mare și Sfântul Antonie († 350), neerudit (după criteriile lumești), dar posesor al

înțelepciunii celei de sus (dumnezeiești), adică al cunoașterii Celui Nezidit. Abatere (dureroasă pentru Apus) în această privință este Fericitul Augustin († 430), ca unul care neglijează gnoseologia biblică și patristică, fiind, în fond, neoplatonic. Prin axioma lui *credo, ut intelligam* (cred, ca să înțeleg), el a stabilit principiul conform căruia omul se conduce prin credință la perceperea rațională a Revelației. În acest mod, însă, se dă întâietate rațiunii, considerată organul cunoașterii atât al celei naturale, cât și al celei supranaturale. Dumnezeu este înțeles ca *obiect* de cunoaștere, *perceput* de rațiunea omului, asemeni modului în care este sesizat orice obiect natural, supus cunoașterii ei. După Fericitul Augustin (și după intervenția lui Toma d'Aquino, † 1274), următorul pas va fi făcut de René Descartes († 1650) cu propria lui axiomă *cogito, ergo sum* (gândesc, deci exist), prin care rațiunea este proclamată ca principalul component al existenței.

3. Cele două cunoașteri

Înlăturarea aparentei antinomii din spațiul gnoseologiei este realizată cu succes, patristic și biblic, prin deosebirea clară a celor două cunoașteri/înțelepciuni, adică a celei *dumnezeiești* sau *de sus* și a celei *de jos* sau *elementare*. Cea dintâi este supranaturală, pe când cea de a doua este cunoașterea naturală, care corespunde distincției clare dintre Cel Nezidit și firea zidită, adică dintre Dumnezeu și creație. Aceste două cunoașteri pretind și două metode de cunoaștere. Metoda dumnezeieștii înțelepciuni sau cunoașteri este comuniunea prin inimă a omului cu Cel Nezidit, realizată prin prezența în inimă a energiilor necreate ale lui Dumnezeu Celui în Treime. Metoda înțelepciunii sau a cunoașterii celei lumești este știința, care funcționează prin exercițiul puterii rațional-intelectuale a omului. Din perspectiva ortodoxă, cele două cunoașteri și cele două metode ale lor sunt ierarhizate.

În tradiția ortodoxă, metoda cunoașterii supranaturale este denumită *isihasm* și se identifică cu starea de asceză și curățire a inimii. Isihasmul are aceeași identitate cu Ortodoxia. În afara practicii isihaste, patristic vorbind, Ortodoxia este incomprehensibilă. Isihasmul, în esența lui, este o educație ascetico-terapeutică de curățire a inimii de patimi pentru reînsoflățirea liturghisirii minții în inimă. Trebuie menționat aici faptul că metoda isihasmului, ca educație terapeutică, este în mod limpede științifico-pozitivistă. De aceea, și Teologia, sub premisele corecte, aparține științelor pozitive (pr. Ioan Romanidis⁴). Clasarea ei, încă din secolul al XII-lea în programa universităților, alături de celelalte științe pozitive, se datorează

⁴ Părintele Ioan Romanidis († 2001) este socotit unul dintre cei mai mari teologi ai Greciei și din lumea ortodoxă, căruia i se datorează în Grecia întoarcerea la percepția filocalică a credinței, vezi pr. Gheorghe Metallinos, † **Πρωτοπρεσβύτερος Ἰωάννης Σ. Ρωμανίδης. Ὁ «προφήτης της Ρωμηοσύνης» προσωπογραφούμενος μέσα από άγνωστα ἢ λίγο γνωστά κείμενα** (Părintele Ioan Romanidis. „Profetul Lumii romeice“ descris prin texte necunoscute sau mai puțin cunoscute), Atena, 2003. (n. trad.).

transformării în Apus a Teologiei în metafizică. În consecință, acei răsăriteni⁵ care resping Teologia, își divulgă occidentalizarea lor, căci ei condamnă în fond și resping o denaturare (caricaturare), care este percepută ca Teologie. Însă, din punct de vedere patristic, care este funcția Teologiei?

Distincția dintre πνεῦμα (duh, minte) omului și διάνοια (rațiune, inteligență) se face chiar în Sfânta Scriptură. Τὸ πνεῦμα (de unde denumirea de πνευματικός ἄνθρωπος, adică om duhovnicesc, om cu minte) este numit patristic νοῦς (minte), spre a se deosebi de Τὸ Ἅγιο Πνεῦμα (Sfântul Duh). Duhul (τὸ πνεῦμα), adică mintea (ὁ νοῦς), este *ochiul sufletului* (vezi Matei 6, 22 ș.u.). Cădere, conform doctrinei creștine, se consideră devenirea inertă a funcției minții care, în starea ei naturală, se găsește în interiorul inimii, plină de har (energie necreată). De aceea, inima se și numește *templu al lui Dumnezeu*, fiindcă Duhul lui Dumnezeu se roagă neîncetat în ea (neîncetată aducere aminte a lui Dumnezeu). Acesta este începutul îndumnezeirii (al slăvirii)⁶.

Funcția mentală este numită liturghisirea minții în inimă, fapt care constituie funcția spirituală a inimii, alături de cea naturală (pomparea sângelui)⁷. *Funcția mentală* este un sistem de memorie care există, în mod concomitent, cu cel celular și cel encefalic. Ultimele două sunt cunoscute și cercetate de către știința umană, care pe cea dintâi, în schimb, nu poate să o sesizeze. Când omul (ca templu al lui Dumnezeu) ajunge la iluminarea Sfântului Duh, *subtila* credință exterioară (ca și credincioșie în Cuvântul lui Dumnezeu) se transformă în certitudine lăuntrică, de vreme ce Dumnezeu (prin energia Lui necreată) se face văzut (Θεοπτία – vederea lui Dumnezeu). În acel moment, dragostea interesată se schimbă în dragoste dezinteresată, devenind puternică edificarea adevăratelor relații de comuniune, bazate pe reciprocitatea dezinteresată (jertfa pentru altul) și nu pe revendicarea interesată a *drepturilor individuale*, conform spiritului societății vest-europene.

În lumina celor mai sus arătate sunt percepute și câteva consecințe importante. Mai întâi, creștinismul, în autenticitatea lui, reprezintă depășirea religiei și a oricărui sens de expunere a îndatoririlor religioase. De altfel, Ortodoxia nu poate să fie înțeleasă ca acceptare a unor principii, adevăruri, de sus impuse. Acesta este modul neortodox de interpretare a dogmelor (ca principii-adevăruri absolute, impuse). În Ortodoxie, înțelegerea acestora este controlată printr-o intensă verificare empirică (observație-experimentare/trăire). Gândirea dialectico-raționalistă despre teologie, după cum și dogmatismul sunt străine Tradiției ortodoxe autentice. De aceea, s-a afirmat că Ortodoxia reprezintă ceva echivalent științelor pozitive,

⁵ Adică teologi, învățați și oameni de știință etc. (n. trad.).

⁶ Pentru importanța acestor termeni și funcția lor în Tradiția ortodoxă a se vedea excelenta carte a Înalț Prea Sfințitului Ierotei Vlahos, Mitropolit de Navpaktos, **Μικρὰ εἰσοδος στην ὀρθόδοξη πνευματικότητα** (*Mică introducere în spiritualitatea ortodoxă*), Atena, 1992.

⁷ Analiza specială a acestor aspecte o întâlnim la Sfântul Nicodim Aghioritul, **Συμβουλευτικό Ἐγχειρίδιο (Manual de sfaturi)**; I.P.S. Ierotei Vlahos, **Ὁρθόδοξη Ψυχοθεραπεία (Psiho-terapie ortodoxă)**, Edesa, 1986; pr. I. Romanidis, **Τὸ προπατορικὸ ἁμάρτημα (Păcatul strămoșesc)**, Atena, 1989.

deoarece și în cadrul ei prioritatea nu este dată cărților-textelor, ci observației și experimentării/trăirii. Experimentarea reprezintă desfășurarea ascezei (viața duhovnicească), iar observație vederea lui Dumnezeu, prin iluminare și slăvire (îndumnezeirea).

Omul de știință-profesorul care deține cunoașterea Celui Nezidit este, în Tradiția ortodoxă, *Bătrânul*⁸ – Călăuzitorul duhovnicesc (acei *învățați ai pustiu-lui*, adică marii asceți). Deprinderea acestei cunoașteri presupune cunoașterea prin experiență a fenomenului. Iar pe acest aspect este fundamentată hermeneutica ortodoxo-patristică. Sfinții (bărbați și femei) sunt interpreții autentici ai Sfintei Scripturi (adică ai experiențelor trăite de Profeți și de Sfinții Apostoli), fiindcă ei sunt deopotrivă cu aceștia inspirați de Dumnezeu, participanți cu ei la aceleași experiențe. Asemănător se petrece și în cazul științei, unde numai cel specializat înțelege cercetările altor specialiști din cadrul aceluiași sector de cercetare. Acceptarea concluziilor cercetării dintr-o anumită ramură științifică, de către cei ce nu sunt specialiști (cei care nu sunt capabili să verifice, în mod experimental, cercetarea celor specializați în domeniul respectiv) se face pe baza încrederii în buna credință și intenție a specialiștilor. Altminteri, nu ar fi putut să se constate un progres în știință. La fel se întâmplă și în *știința* credinței. Cu aceeași încredere este acceptată și aici cunoașterea empirică a Sfinților din toate timpurile. Tradiția patristică și Sinoadele Ecumenice ale Bisericii au ca bază această experiență demonstrată. Fără *oameni îndumnezeiți* (văzători de Dumnezeu) nu există Sinod Ecumenic. Din această legătură rezultă importanța ortodoxă a dogmei. Credința ortodoxă este atât dogmatică, cât și știință. Însă, aceia care fac caz de *prejudecat* în dreptul credinței, nu trebuie să uite cuvintele lui Marc Bloch, conform cărora fiecare cercetare științifică este de la început *plină de prejudecăți*, pentru că altfel nu ar fi fost posibilă cercetarea. La fel și credința.

Ortodoxia, făcând deosebirea dintre cel două cunoașteri (înțelepciuni), precum și dintre metodele și organele lor, evită orice confuzie între ele, dar și orice conflict. Numai acolo unde s-au pierdut premisele și esența Creștinismului, rămâne deschis drumul către confuzie și conflict. Dar întâlnim și câteva analogii *iraționale* în Ortodoxie, de pildă, posibilitatea cuiva de a fi corifeu întru cele ale științei, însă copil întru cele ale credinței (în cunoașterea dumnezeiască). După cum și invers, cineva poate să fie mare în cunoașterea dumnezeiască și întru totul neștiutor al *înțelepciunii* umane (Sfântul Antonie cel Mare și alții). Nimic nu exclude, însă, posibilitatea dobândirii celor două înțelepciuni-cunoașteri, după cum avem exemplul multora dintre Sfinții și Sfintele Bisericii. Acest lucru îl cântă Biserica, cum ar fi, spre exemplu, la prăznuirea Sfintei Ecaterina (25 noiembrie), numită și cea Înțeleaptă, fiind deținătoarea celor două cunoașteri: *...care a primit încă din copilărie înțelepciunea lui Dumnezeu și a dobândit, după cuviință, toată înțelepciunea cea străină*⁹.

⁸ În sensul Patericului, cel cu experiența duhovnicească, tânăr sau vârstnic (n.trad.).

⁹ *...care cu darul de la Dumnezeu și cu învățătura ei preainaltă a uimit știința învățaților de atunci și a întrecut limba ritorilor păgâni prin buna ei cuvântare...* (din troparul Sfintei Ecaterina, n. trad.).

4. Dialectica divino-umană

Așadar, credinciosul ortodox trăiește, punând în corelație cele două înțelepciuni-cunoașteri, o dialectică divino-umană. *Fiecare cunoaștere*, folosind terminologia hristologică, *exercită cele ale sale*, mișcându-se între propriile ei limite și rațiuni. Adică, fiecare cunoaștere trebuie să rămână și să se miște în limitele ei. Și, prin urmare, se pune problema limitelor pentru fiecare cunoaștere. Depășirea acestor limite conduce la confuzia funcțiilor pe care le exercită și, în cele din urmă, la conflictul dintre ele. Sfinții Părinți apără cu îndârjire corecta folosire (conform celor de mai sus) a științei și a educației. În acest sens, Sfântul Grigorie Teologul ne spune: *...nu trebuie, așadar, să fie disprețuită educația, deoarece așa socotesc de cuviință unii...* Același, în cel de al doilea Cuvânt teologic al său, ne arată și limitele fiecărei înțelepciuni. Înțeleptul antic (adică Platon în Timeos) – după Sfântul Grigorie – afirma: *...este dificil, pe de o parte, de a fi perceput cu mintea Dumnezeu, însă, pe de alta, a vorbi despre El este imposibil...* Dar creștinul elin¹⁰ (Sfântul Grigorie) înțelege că: *...a vorbi despre Dumnezeu, pe de o parte, este imposibil, a-L percepe cu mintea, pe de alta, este și mai imposibil...* Deci, chiar Platon semnalează limitele rațiunii umane și, de aceea, nu există *raționalism* în filosofia greco-antică. Sfântul Grigorie Teologul, ca unul renăscut prin Harul dumnezeiesc necreat, vorbește categoric despre neputința depășirii acestor limite, precum și despre perceperea Celui Nezidit cu ajutorul organelor de cunoaștere și exprimare, proprii celui zidit, adică omului.

Asupra deosebirii și ierarhizării concomitente a celor două cunoașteri ne-a atras atenția și Sfântul Vasile cel Mare: *Credința precede gândurile despre Dumnezeu, credința și nu dovedirea. Credința este cea care, mai mult decât metodele rațiunii, atrage sufletul la consimțire; credința, nu cea datorată necesităților pământești, ci cea care se naște prin intermediul energiilor Sfântului Duh...* Și pentru a întregi discuția noastră, dacă credința este certitudinea lucrurilor celor nădăjduite și dovedirea celor nevăzute, să nu te străduiești să vezi din această clipă cele care sunt departe, nici să consideri pe cele ce sunt nădăjduite ca fiind îndoielnice, pentru ca nu cumva un lucru dintre acestea să ajungă să depindă numai de cunoaștere (PG, 30, 104B/105B). Sfântul Vasile cel Mare însuși ne dă în lucrarea lui intitulată *Εζαήμερον* (PG, 29, 3–208) exemplul clasic al folosirii celor două cunoașteri *științifice*. El respinge teoriile cosmologice ale filosofilor (despre veșnicia și preexistența cosmosului) și înaintează, printr-o continuă depășire a științei, în sintetizarea elementelor biblice și științifice cunoscute timpului său. Combătând teoriile materialiste și învățăturile eretice, el trece apoi la interpretarea teologică (dar nu metafizică). Mesajul central al operei lui ne atrage atenția asupra faptului că este imposibilă sprijinirea rațională a dogmei (επιστημοφάνεια)¹¹. Dogma aparține altei sfere; ea este mai presus de rațiune și

¹⁰ Adică ortodox (n. trad.).

¹¹ Vădirea prin știință, adică pe cale rațională (n. trad.).

să spunem *științifică* în limitele altei cunoașteri. Folosirea *dogmei* în cunoașterea interioară a lumii duce la transformarea științei în metafizică, în timp ce, întrebuintarea rațiunii în spațiul credinței scoate în evidență neputința și relativitatea celei dintâi. Nu există, prin urmare, nici o formă a sintagmei *crede și nu cerceta* în gnoseologia ortodoxă, căci fiecare domeniu al cunoașterii se cercetează cu propriile lui – științifice în ambele cazuri – premise.

Expresia cea mai tragică a lumii înstrăinate de adevăratul înțeles al creștinismului constituie, în Apus, reacția Bisericii față de Galileo Galilei. Ar fi putut cineva să caracterizeze acest caz ca pe un abuz în ceea ce privește atribuțiile Bisericii, dacă nu ar fi fost altceva mult mai grav, și anume, confuzia limitelor celor două cunoașteri, de unde conflictul inerent dintre ele. Aceasta se datorează faptului că pierderea înțelepciunii *celei de sus*, în Apus, precum și a modului de dobândire al ei, a transformat rațiunea în singurul organ de cunoaștere al celor două înțelepciuni. În consecință, rațiunea folosită în cadrul științei atrage, în mod inevitabil, respingerea metafizicului, socotindu-l de neînțeles, în timp ce, folosirea ei în domeniul credinței poate să respingă știința, îndeosebi atunci când ea este considerată ca fiind opusă credinței. Respingerea sistemului copernician în Răsărit (1794–1821) trădează, desigur, aceeași mentalitate și pierdere a criteriilor¹².

Revanșa condamnării lui Galileo Galilei va fi luată de către știință cu Darwin, prin teoria evoluției.

5. Transferarea problematicii apusene în Răsăritul ortodox

Odată cu apariția Iluminismului în Apus au fost zguduite bazele imuabilității în ontologia metafizică, deoarece știința demonstrase că nu există această imuabilitate¹³. Prin căderea *metafizicii* a căzut și *morala*¹⁴, de vreme ce așa-numitele baze metafizice ale moralei au fost destrămate. Nu sunt constatate, de altminteri, dovezi sau indicii pentru existența imuabilității criteriilor privind legea sau morala. De aceea, Ortodoxia nu vorbește despre *etică*, adică despre adaptare la canoanele juridico-morale, ci despre spiritul moral (ἦθος)¹⁵, ca fruct al prezenței Sfântului Duh în interiorul omului (Galateni 5, 22 ș.u.). Iluminismul european recomandă confruntarea între empirism și metafizica aristotelică. Ilumiștiții sunt filosofi (philosophes), dar și raționaliști (rationalistes).

¹² Vezi Vas. Makrides, *Die religiöse Kritik am Kopernikanischen Weltbild in Griechenland zwischen 1794 und 1821*, Frankfurt am M., 1995.

¹³ Vezi Pan. Kondilis, *Η κριτική της μεταφυσικής στη νεότερη σκέψη. Από τὸν ὄψιμο Μεσσαιῶνα ὡς τὸ τέλος τοῦ Διαφωτισμοῦ (Critica metafizicii în gândirea modernă. De la Evul Mediu târziu până la sfârșitul Iluminismului)*, Atena, 1983.

¹⁴ Transformându-se în etică (n. trad.).

¹⁵ Adică, despre caracterul sau firea omului (n. trad.).

Ilumiștii greci, având în frunte pe *patriarhul* lor Adamandios Korais¹⁶, au perceput teologia în mod metafizic și, astfel, au transferat conflictul dintre empirici și metafizicieni în Grecia. Însă, isihăștii ortodocși din Sfântul Munte, Colivarii¹⁷, au rămas empirici prin metoda lor teologică. Introducerea metafizicii (raționalismului) în teologia laică și academică se datorează, îndeosebi, lui Korais. De aceea, Korais a devenit autoritatea de referință atât în rândul teologilor universitari, cât și pentru mișcările populare pioase. Aceasta înseamnă că a încetat asceza (curățirea) să fie considerată premiză a teologisirii, iar locul ei a fost luat de educarea scolastică. Ca urmare, Sfinții Părinți sunt considerați filosofi (îndeosebi neoplatonici, precum Augustin), depunând și o activitate socială. Această percepție a devenit prototipul celor pietiști din spațiul nostru. Isihasmul este respins fiind considerat obscurantism. Așa-considerata atitudine progresistă a lui Korais este fondată pe faptul că el a fost susținătorul întrebuirii metafizicii în spirit calvinist și nu papal. În operele lui teologice întâlnim un intens pietism.

Însă, Ortodoxia patristică este anti-metafizică, deoarece ea caută permanent *certitudinea* empirică, prin folosirea metodei isihaste. Iată de ce isihasmul promovat de Colivari este empirico-științific. Rațiunea dreaptă pentru Sfântul Nicodim Aghioritul este rațiunea empirică. Așadar, nu trebuie să ducă în eroare metoda lor apologetică, influențată de spiritul epocii lor și care prezintă neajunsurile fundamentalismului metafizic. **Manualul de sfaturi** al Sfântului Nicodim, precum și predicile lui Atanasie Parios, prin atingerea punctului culminant cu **Filocalia** (pentru editarea căreia au conlucrat corifeii Colivarilor: Macarie Notaras, Atanasie Parios și Nicodim Aghioritul), dezvăluie conștiința lor isihastă și filocalică, precum și trăirea lor ascetică.

Aceste premise ale Colivarilor-isihăști din secolul al XVIII-lea sunt evidente modulului în care se acceptă progresul științific al Apusului. Evghenios Voulgaris este critic, dar în general deschis științei și pozitivist, având însă și o așezare patristică. Colivarii admit pozițiile științifice (de pildă, teorii despre funcția inimii la Sfântul Nicodim, în opera lui **Manual de sfaturi**). Atanasie Parios nu combate știința propriu-zisă, ci folosirea ei abuzivă de către iluminiștii occidentalizați din spațiul grecesc. Ei (Colivarii) consideră știința ca fiind operă a lui Dumnezeu și ofertă către om pentru ușurarea vieții lui. Însă, folosirea științei într-o metafizică polemică împotriva credinței, așa cum s-a întâmplat în Apus și transferată apoi, sub această formă, în Răsărit, este combătută în mod corect de către teologii noștri tradiționaliști din secolele XVIII și XIX. Iar greșeala revine iluminiștilor greci care, neavând legătură cu aspectul teologic al cunoașterii, deși clerici cei

¹⁶ Numit *marele dascăl al neamului*, Adamandios Korais (1748–1833) a contribuit la pătrunderea gândirii occidentale în Grecia, cu urmări negative directe și asupra vieții Bisericii Ortodoxe, vezi pr. Ghe. D. Metallinos, 'Ο Αδ. Κοραΐς και ή 'Ορθοδοξία, în *Παράδοση και αλλοτρίωση*, Atena, 1998⁴, pp. 149–190 (n. trad.).

¹⁷ Mișcarea de reînnoire isihastă din secolul al XVIII-lea, corelată și cu problema desei împărțiri, care susținea oficierea slujbelor pentru pomenirea celor adormiți în Domnul, adică a paras-taselor, numai sâmbăta, nu și duminica. Din această mișcare au făcut parte mari personalități ale vieții spirituale ca Macarie Notaras, Atanasie Parios și Sfântul Nicodim Aghioritul (n. trad.).

mai mulți sau monahi, transferă în spațiul nostru conflictul european dintre metafizicieni și empiriști, ajungând să se vorbească despre o *religie irațională*, în timp ce Ortodoxia patristică, făcând deosebirea celor două cunoașteri, distinge concomitent raționalul de suprarățional.

Problema conflictului dintre credință și știință, dincolo de confuzia celor două cunoașteri, are drept cauză și ideologizarea celor două aspecte ale cunoașterii. Astfel, a rezultat, din punct de vedere al Teologiei creștine, o apologetică morbidă (un profesor grec de Apologetică propunea, acum câțiva ani, o *demonstrare matematică a existenței lui Dumnezeu!*). Uneori se uită postulatul conform căruia știința este încercuită de limitele firii căzute și nu poate să depășească rațiunea acesteia. Aroganța oamenilor de știință (Domnul C. Zuraris a afirmat în mod just că *știința este infantilismul celor majori*) duce la pozitivism¹⁸ și economism¹⁹, având dimensiuni absolutiste. Dar acest dualism, din perspectiva ortodoxă, nu este de la sine înțeles. Nimic nu exclude coexistența credinței și a științei, atunci când credința nu este o metafizică născocită, iar știința nu își denaturează caracterul pozitivist prin folosirea metafizicii.

În înțelegerea reciprocă a științei și a credinței ajută și limbajul științific de astăzi. Limbajul Teologiei este prin natura lui iconologic²⁰, de vreme ce este imposibilă identificarea dintre cel ce face cunoscut și cel ce este cunoscut (apofatism). De altfel, știința (de exemplu, fizica contemporană) funcționează în mod apofatic: principiul nedeterminării (apofatismul științei). Prin urmare, întoarcerea la Patristică ajută la depășirea conflictului²¹.

Recunoașterea limitelor celor două cunoașteri (a firii celei zidite și a Celui Nezidit), precum și folosirea organului corespunzător fiecăreia dintre ele, reprezintă principiul Ortodoxiei patristice, care supune înțelepciunea cea *de jos* sau *din afară* cunoașterii celei *de sus* sau *dumnezeiești*. Din contră, confuzia lor eternizează interpretările greșite ale fiecăreia dintre ele și menține conflictul lor. O Biserică care insistă în teologhisirea metafizică, va fi obligată să reabiliteze permanent un Galilei; dar și o știință care își neagă limitele, se va expropria în metafizică și se va ocupa cu existența sau negarea lui Dumnezeu (Marx-marxism).

Traducere din limba greacă și note de
drd. ION MARIAN CROITORU

¹⁸ Teorie concepută în secolul al XIX-lea, conform căreia cunoașterea predominantă este cea bazată pe elementele pozitive ale experienței, pe prelucrarea rațională și matematică a acestora, fără consecințe metafizice și, în același timp, părăsirea spiritului uman în încercarea de înțelegere a lucrurilor (n. trad.).

¹⁹ Teorie care subliniază importanța factorilor economici în procesul de dezvoltare socială (n. trad.).

²⁰ Adică, bazat deopotrivă pe imagine și rațiune (n. trad.).

²¹ Vezi Hr. Iannaras, *Περιεχόμενο και έργο της Απολογητικής σήμερα (Conținutul și opera Apologeticii astăzi)*, Atena, 1975.

STUDIU COMPARATIV AL EXEGEZEI LUI ORIGEN LA CARTEA FACERII CU COMENTARIILE SFINŢILOR TREI IERARHI

Preot drd. DUMITRU RUSU

Cartea Facerii are o importanță aparte pentru noi creștinii. Asupra ei s-au oprit, spre a o tâlcui, cei mai de seamă teologi ai Bisericii noastre. Este vorba, după Origen, de Sfinții Vasile cel Mare, Grigorie al Nissei și Ioan Gură de Aur.

Sfântul Vasile cel Mare, Arhiepiscopul Cezareei Capadociei, este un model de urmat, când trebuie să ne orientăm în tâlcuirea Sfintei Scripturi. Autoritatea sa este indiscutabilă. El nu a pornit în munca de cercetare a textelor sfinte de la considerente de ordin individual, nici nu s-a bazat doar pe rațiunea sa, ci a păstrat legătura cu Tradiția Bisericii, lăsându-se pătruns de Duhul Sfânt. A menținut mereu vie convingerea că fără ajutorul dumnezeiesc, Sfânta Scriptură nu poate fi corect înțeleasă și nici cu adevărat de folos oamenilor¹.

În ce privește opera exegetică a Sfântului Vasile cel Mare, doar trei lucrări ale sale au caracter pur exegetic: cele 9 omilii la **Hexaimeron**, cele 14 la Psalmi și 10 alte omilii, în care explică diverse texte din Sfânta Scriptură. Desigur, trebuie să privim întreaga operă a Sfântului Părinte ca pe un mare comentariu la Sfânta Scriptură.

Importanța Scripturii este capitală pentru mântuirea sufletelor noastre². Sfântul Părinte ne îndeamnă de aceea să vedem într-însa un tezaur de lucruri nemuritoare, de remedii mântuitoare. În Scriptură găsim, ca într-un spital obștesc, doctoria potrivită pentru boala fiecăruia.

Sfântul Vasile cel Mare se arată ca fiind un bun cunoscător al Sfintei Scripturi, din care citează adeseori. Viața sa duhovnicească, purificarea de care s-a învrednicit l-a ajutat să se apropie mai ușor de Sfânta Scriptură. Să adăugăm că a fost un mare rugător, lăsându-ne până astăzi și nouă frumoasele sale rugăciuni, așa de pline de har. S-a arătat însă a fi și un teolog cu cunoștințe vaste și multidisciplinare, enciclopedice. Să ne gândim numai la multitudinea de informații extra-teologice cuprinse în Omiliile sale la **Hexaimeron**.

¹ Pr. prof. D-tru Abrudan, *Biblia în preocupările Sfinților Părinți (aspecte ale gândirii patristice referitoare la Sfânta Scriptură)*, în rev. „Mitropolia Ardealului“, an XXXIV (1989), nr. 6, p. 26.

² Pr. prof. dr. Mircea Basarab, *Sfânta Scriptură și interpretarea ei în concepția Sfântului Vasile cel Mare*, în rev. „Mitropolia Banatului“, an. XXIX (1979), nr. 4–6, p. 286.

Când Sfântul Vasile cel Mare respingea interpretarea alegorică, se referea mai ales la Origen, care propunea ca istorisirea din cartea Facerii să fie luată în înțeles mai ales simbolic³.

Sfântul Grigorie al Nisei a arătat o preocupare deosebită pentru exegeza Sfintei Scripturi, lucrând după anumite principii care, chiar dacă nu sunt expuse de el într-o operă anume, își fac simțită prezența. La Părintele capadocian, scopul pentru care tâlcuiește Sfânta Scriptură nu este unul în sine, ci este văzut în ansamblul preocupărilor pentru mântuirea oamenilor, pentru desăvârșirea lor. Autorul vrea să dea un răspuns, întemeiat fiind pe Revelație și pe învățătura Bisericii, la problemele ce frământă mintea omenească⁴.

Sfântul Ioan Gură de Aur, prin exegeza sa, se înscrie în concepția generală de interpretare a Sfinților Părinți, potrivit căreia Sfânta Scriptură trebuie să fie înțeleasă în duhul Tradiției. El nu face exegeză din considerente de ordin științific, ci pentru folosul credincioșilor, pentru mântuirea lor. Omiliile hrisostomice cuprind o exegeză practică, ce vrea să dea vieții cotidiene norme de dezvoltare. Sfântul Părinte aduce Scriptura în mijlocul vieții, al familiei, între oameni⁵. Citind cu mare atenție Sfânta Scriptură, credincioșii evită astfel să mai greșească, Scriptura fiind un izvor și o carte de învățătură veșnică. De aici necesitatea lecturării ei de către toți oamenii⁶.

Sfântul Ioan Gură de Aur îndeamnă la rugăciune, fiindcă adevărurile religioase cuprinse în cărțile sfinte nu pot fi pătrunse de mintea omenească fără ajutorul lui Dumnezeu⁷.

Când vorbim despre *Sfântul Vasile cel Mare*, Arhiepiscopul Cezareei Capadociei, ca exeget, ne gândim desigur la cele *nouă omilii* ale sale la **Hexameron**, unde explică facerea lumii, mergând cu explicațiile până la facerea omului. În ce privește metoda folosită la tâlcuirea **Hexameronului**, aceasta este explicată de Sfântul

³ Așa de pildă Origen, în lucrarea sa *Despre Principii*, spunea: „Cine este acela care, având rațiune, va crede că în prima, a doua și a treia zi a fost seară și dimineață, fără să existe soare, nici lună, nici stele...? Cine este, de asemenea, atât de fără minte, ca să creadă că Dumnezeu a plantat arbori în rai...? Nu cred să se îndoiască cineva că sub acestea se arătau unele taine, ascunse în mod figurat sub o istorie aparentă, dar nu întâmplată în mod real“ – Origen, *Despre Principii*, PG II, col. 377; pr. prof. C-tin Cornițescu, *Sfântul Vasile cel Mare – interpret al Sfintei Scripturi*, în volumul: **Sfântul Vasile cel Mare, Închinare la 1630 de ani**, București 2009, p. 241.

⁴ Ieromonah dr. Agapie Corbu, **Sfânta Scriptură și tâlcuirea ei în opera Sfântului Grigorie al Nisei**, Sibiu 2002, p. 113.

⁵ Pr. dr. Ioan L. Băjău, **Predica în slujirea dreptei credințe în primele patru veacuri**, Craiova 1997, pp. 203, 204.

⁶ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilia 45 la Facere*, PG 54, col. 414; *Idem, Omilia 9 la Coloseni*, PG 62, col. 361; sau *Idem, Omilia 21 la Facere*, PG 53, col. 183–184. Din citirea și studiul Sfintei Scripturi rezultă multe foloase religioase și morale. El spune: „Să ne apropiem cu dragoste de Cărțile Sfinte, că acest studiu perseverent risipește tristețea, aduce bucuria, distruge viciul, înrădăcinează virtutea“ (*Idem, Omilia XXXVII la Facere*, PG 53, col. 342).

⁷ *Idem, Omilia 7 la I Corinteni*, PG 61, col. 61; arhidiacon prof. dr. Constantin Voicu, *Concepția patristică despre Tradiția biblică*, în rev. „Mitropolia Ardealului“, an XXX (1985), nr. 7–8, pp. 417, 418.

Grigorie al Nisei, care spune că fratele său mai mare a expus pe înțelesul mulțimilor ordinea neîntrecută a universului, arătând existența unei înțelepciuni suprafirești a lui Dumnezeu în lumea creată de El⁸. Sfântul Grigorie al Nisei ține să precizeze că Marele Vasile „nu s-a angajat într-o luptă cu cuvinte înalte“, nici nu a urmărit să provoace discuții, ci a explicat primul capitol din cartea Facerii cu cuvinte simple, „apropiindu-se de puterea modestă de înțelegere a ascultătorilor săi“. I-a mulțumit deopotrivă pe cei mai pretențioși, dar s-a făcut înțeles și de mulțimile celor simpli⁹.

Sfântul Vasile cel Mare a refuzat folosirea metodei alegorice în tâlcuirea faceirii lumii. El recunoaște că nu îi sunt străine legile alegoriei, pe care le-a descoperit în lucrările altora. „Cei care nu interpretează cuvintele Scripturii în sensul lor propriu“, interpretează cuvinte precum „plantă“, sau „pește“, răstălmăcindu-le după propriile lor gânduri. Sfântul Părinte este însă categoric: „Eu când aud că Scriptura zice «iarbă», înțeleg iarbă... Pe toate le înțeleg așa cum sunt spuse“. Pentru el, cei care au tâlcuit Scriptura alegoric, au pus pe seama ei propriile lor idei, „schimbând sensul cuvintelor Scripturii cu folosirea unui limbaj figurat“. Iată de ce, spune el, Scriptura trebuie să fie înțeleasă așa cum a fost ea scrisă¹⁰.

Sfântul Grigorie al Nisei a avut cuvinte de aleasă prețuire față de opera Sfântului Vasile cel Mare, fratele său mai mare. A lăudat minunata tâlcuire a acestuia la **Hexaimeron**, apreciind felul cum Arhiepiscopul Cezareei Capadociei „a expus pe înțelesul mulțimilor ordinea neîntrecută a universului, explicând existența unei înțelepciuni suprafirești a lui Dumnezeu în lumea creată de El“. Sfântul Grigorie al Nisei a completat binecunoscutele omilii vasiliene cu lucrările sale **Explicarea apologetică a Hexaimeronului**, sau **Cuvânt apologetic la Hexaimeron și Despre facerea omului**¹¹. Cuvântul apologetic la **Hexaimeron** al Sfântului Grigorie al Nisei a fost adresat fratelui său Petru, viitorul episcop de Sevasta, după moartea Sfântului Vasile cel Mare, cel mai probabil în vara anului 379. Este un răspuns la o întrebare pe care Petru i-o adresase în legătură cu omiliile vasiliene la **Hexaimeron**. Nu s-a folosit deloc tâlcuirea alegorică. Sfântul Grigorie al Nisei a întrebuițat, în locul Septuagintei, traducerea lui Aquila, Simah și Teodotion, „spre a salva astfel coerența filologică cea mai bună a textului sfânt“¹².

⁸ Sfântul Grigorie al Nisei, Prefață la *Despre facerea omului*, PSB 30, p. 15. Marele Vasile „a vorbit în fața mulțimii adunate în Biserica înșesată, căutând să se facă înțeles într-un grai potrivit puterii lor de pricepere. Între atâția ascultători se găseau și din cei care puteau urmări discuții mai înalte, dar cei mai mulți nu erau în stare să priceapă amănuntele învățăturii creștine, întrucât erau oameni mai simpli..., ca să nu mai vorbesc de tineri cu mintea fragedă, ori de bătrâni înaintați în vârstă, care aveau nevoie cu toții de educație și de îndrumare ușor de înțeles“ – *Idem*, *Cuvânt apologetic la Hexaimeron*, PSB 30, p. 93.

⁹ *Idem*, *Cuvânt apologetic la Hexaimeron*, PSB 30, p. 94.

¹⁰ Sfântul Vasile cel Mare, *Omilia IX la Hexaimeron*, PSB 17, pp. 170, 171.

¹¹ Prefață la Sfântul Grigorie al Nisei, *Despre facerea omului*, PSB 30, p. 15.

¹² *Idem*, *Cuvânt apologetic la Hexaimeron*, Prefață, PSB 30, p. 13.

Studiind opera exegetică a Sfântului Grigorie al Nisei, descoperim cu ușurință întrebuintărea pe scară largă de către el a interpretării alegorice. În lucrările amintite însă baza o constituie interpretarea istorică-literară, asemenea Sfântului Vasile cel Mare. Dacă cel din urmă s-a oprit cu tâlcuirea sa la facerea omului, fratele său Grigorie, din motive pastorale lesne de înțeles, face un pas mai departe, tâlcuind referatul biblic despre facerea omului, chiar dacă recunoaște, plin de smerenie, vina că în „mărginirea judecății“ sale nu a înțeles pe deplin învățătura dascălului și fratelui său¹³.

Referitor la întrebuintărea metodei literare la Sfântul Grigorie al Nisei, acesta recunoaște că nu a încercat să-și înfrumusețeze el însuși cuvântul „cu nici un fel de grai figurativ“, ci a păstrat, pe cât i-a fost cu putință, „înțelesul propriu al cuvintelor“ (sensul literal), în toate cele despre crearea lumii, în cele șase zile. A completat, pe cât i-a fost posibil, unele lipsuri din **Hexameronul** fratelui său. Peste tot, s-a străduit ca „tâlcuirea firească să se sprijine pe textul respectiv“ al Scripturii¹⁴. Multe dintre explicațiile pe care Sfântul Grigorie al Nisei le dă în Cuvântul său apologetic sunt savante¹⁵.

Cât despre *Sfântul Ioan Gură de Aur*, de la el s-au păstrat *67 de omilii la Facere*, în care tâlcuirea sa este deopotrivă literală și duhovnicească. Sunt cele mai cunoscute lucrări exegetice hrisostomice la o carte a Vechiului Testament. Se evidențiază prin limba lor plăcută și constituie desigur cele mai accesibile omilii la această primă carte a Sfintei Scripturi, accesibile nouă, dintre operele patristice de gen, traduse în românește.

Voi prezenta în continuare felul cum tâlcuiesc primul capitol din cartea Facerii Sfinții Vasile cel Mare, Grigorie al Nisei și Ioan Gură de Aur, comparativ cu exegeza lui Origen la aceleași versete vechi testamentare.

Asupra *primului verset* al cărții *Facere* se opresc pe larg toți autorii patristici studiați, oferind contemporanilor lor și nouă pagini dintre cele mai frumoase și profunde, pline de esență teologică și modele de exegeză biblică.

Origen este un premergător și un model în această privință. Tâlcuind cuvintele: *La început a făcut Dumnezeu cerul și pământul* (Facere 1, 1), marele scriitor alexandrin numește „începutul tuturor“ pe Însuși „Domnul nostru și Mântuitorul tuturor, Iisus Hristos“¹⁶. El face legătura cu prologul Evangheliei după Ioan: „Întru început era Cuvântul și Cuvântul era la Dumnezeu...“ (Ioan 1, 1), subliniind cu precizie semnificația termenilor. Căci „început nu numește aici ceva ce ține de

¹³ „Obiectul cercetării mele nu-i deloc simplu, nefiind cu nimic mai puțin important decât minunile lumii, ba într-un fel este mai de preț decât oricare din câte se cunosc pe lume, pentru că în afară de om, nici o altă făptură nu se mai aseamănă cu Dumnezeu“ – *Idem, Despre facerea omului*, Prefață, PSB 30, p. 16.

¹⁴ *Idem, Cuvânt apologetic la Hexameron*, PSB 30, p. 127.

¹⁵ Un exemplu este cel despre arderea undelemnului (*Cuvânt apologetic*, PSB 30, p. 113). În alt loc avem o formulare a „evoluționismului din natură“ (nota 54, PSB 30, p. 118).

¹⁶ Origen, *Omilia I la Facere*, PG 12, col. 145, trad. în vol. **Omilii, comentarii și adnotări la Geneză**, cu studiu introductiv, traducere și note de Adrian Muraru, Polirom 2006, p. 121.

timp, ci... întru Început, adică «întru Mântuitorul» au fost făcute cerul, pământul și toate câte au fost făcute».

În Omiliile sale la **Hexaimeron**, *Sfântul Vasile cel Mare* aprofundează sensul acestui prim verset, în care tema creației lumii de către Dumnezeu este prefațată.

Sfântul Vasile cel Mare, care a tâlcuit minunat, neegalat de oricare alt autor creștin primul capitol al Facerii, vede în modul în care Moise a scris cartea aceasta mărturia înțelepciunii lui Dumnezeu. Cuvintele „întru început” au menirea să ne facă pe noi oamenii să înțelegem că lumea aceasta nu este fără de început. Iar actul propriu-zis al creației lumii de către Dumnezeu este o foarte mică parte a puterii creatoare a Lui¹⁷. Sfântul Părinte știe că „a fost și înainte de lumea aceasta ceva”, pe care mintea noastră nu îl poate contempla, fiindcă suntem încă „prunci cu conștiința”. A fost o „stare mai presus de timp”, în care Ziditorul și Creatorul tuturor a făcut lumina spirituală, firile raționale și nevăzute și „toată podoaba celor spirituale, câte depășesc mintea noastră, ale căror nume nici nu este cu puțință să le descoperim”¹⁸.

Sfântul Grigorie al Nissei, în Cuvântul apologetic la **Hexaimeron**, mărturisește că, prin scrierea sa, nu și-a propus să ne transmită o învățătură „despre modul cum trebuie făcută o adevărată interpretare” a cărții Facerii, ci, plecând de la un „text sfânt”, vrea să scoată „o concluzie clară în legătură cu ordinea și însușirea lucrurilor create”¹⁹. Nu uită însă să ne reamintească faptul că, pentru a vedea cele pe care le-a văzut Moise, avem nevoie de harul care sălășluiește în noi și de rugăciuni, căci singur Duhul Sfânt ne va lămuri „adâncimile tainelor celor dumnezeiești”²⁰.

Sfântul Grigorie al Nissei cunoștea și folosea și celelalte ediții ale Vechiului Testament, între care cea a lui Aquila, care redă primul verset prin expresia „în general”, iar nu „la început”. Sfântul Părinte acceptă echivalența acestor expresii, zicând: „În fond, prin amândouă aceste expresii înțelesul este același, căci «începutul» și «generalul» înseamnă același lucru”²¹.

Sfântul Vasile cel Mare vede începutul despre care vorbește Moise în cartea Facerii ca pe începutul timpului. „Cele văzute și percepute de simțurile noastre au luat începutul în urma celor nevăzute și spirituale”²². Lumea, spune Sfântul Părinte, este o „școală a sufletelor înzestrate cu rațiune”, unde putem dobândi cunoașterea lui Dumnezeu. Căci prin cele văzute și simțite, mintea ne este călăuzită spre „contemplarea celor nevăzute”. La rândul său, a întrebuițat traduceri ale lui Aquila, Simah și Teodotion, care redau mai larg sensul cuvântului „început”:

¹⁷ „După cum oларul, cu aceeași meserie, face nenumărate vase, fără să-și irosească meseria și puterea, tot așa și Creatorul acestui univers..., puterea Lui este nesfârșită. Și-a exprimat numai voința și a adus la existență mărețiile celor ce se văd” – Sfântul Vasile cel Mare, *Omilia I la Hexaimeron*, PSB 17, p. 3.

¹⁸ *Ibidem*, PSB 17, p. 75.

¹⁹ Sfântul Grigorie al Nissei, *Cuvânt apologetic la Hexaimeron*, PSB 30, p. 96.

²⁰ *Ibidem*, PSB 30, p. 95.

²¹ *Ibidem*, PSB 30, p. 97.

²² Sfântul Vasile cel Mare, *Omilia I la Hexaimeron*, PSB 17, p. 76.

în sens de dintr-o dată, în puțină vreme²³. Expresia „Întru început a făcut“, similară cu „a lucrat“, sau „a adus-o la existență“ ne arată, spune Marele Ierarh, lumea ca pe o operă de artă, făcând cunoscută tuturor înțelepciunea Creatorului ei. În același timp, este înlăturată învățătura greșită a celor care socoteau lumea ca fiind din veșnicie „coeternă“ cu Dumnezeu, umbră a puterii Lui. Pentru aceștia, Dumnezeu nu este nicidecum cauza lumii, căci lumea provine dintr-o cauză independentă de El²⁴.

La rândul său, *Sfântul Ioan Gură de Aur* zice: „De vine maniheul, sau Marcion, sau Valentin, sau filosofii greci și-ți spun că materia a preexistat, spune-le lor: La început a făcut Dumnezeu cerul și pământul“²⁵. Arhiepiscopul Constantinopolului arată și modul pentru care Moise a vorbit astfel în referatul său biblic despre creație. Moise vorbea iudeilor, „oameni îndrăgostiți peste măsură de cele din lumea aceasta“ și care nu puteau să-și închipuie nimic spiritual. Pentru aceasta, „Moise îi duce deocamdată de la cele materiale la Creatorul universului, pentru ca din creaturi, cunoscând pe Meșterul întregului univers, să se închine Celui ce a lucrat totul și să nu se mai oprească la creaturi“. Moise grăiește sub inspirația Duhului și dă învățăturile sale „pe măsura înțelegerii ascultătorilor“²⁶.

Pământul era nevăzut și netocmit (v. 2). Iată că, spune *Sfântul Vasile cel Mare*, deși cerul și pământul au fost create cu aceeași cinste, totuși cerul a fost creat desăvârșit, pe când pământul era încă nedesăvârșit și neterminat. Dar tocmlirea desăvârșită a pământului o reprezintă tocmai belșugul lui, plantele, copacii, culorile, florile. Și cum atunci nimic din toate acestea nu erau încă pe pământ, Scriptura spune despre el că era „netocmit“. Pământul era nevăzut, pentru că încă nu fusese creat omul și apa îl acoperea, nefiind adunată în mări. Existau unii, spune Marele Părinte Capadocian, care înțelegeau prin expresia „nevăzut și netocmit“ însăși materia, fără însușiri, lipsită de formă și de chip, pe care mai târziu Ziditorul a luat-o și i-a dat formă. Însă „dacă materia este nefăcută, urmează mai întâi că este de aceeași cinste cu Dumnezeu și trebuie să fie învrednicită de aceeași prețuire. Dar poate fi oare o mai mare lipsă de credință ca aceasta?“²⁷.

Sfântul Grigorie al Nisei amintește despre versiunile lui Simah, Aquila și Teodotion, unde citește: „Și pământul era gol și neprecis“; sau: „Era deșert și nu se vedea nimic pe el“; sau: „Era nimic și atât“. Sfântul Părinte concluzionează: „După părerea mea, se vede de la toți trei că fiind gol (pământul), nu dădea încă nici o viață, ci se afla doar în puterea lui Dumnezeu“²⁸.

²³ *Ibidem*, PSB 17, notă, p. 77.

²⁴ Lor le răspunde Sfântul Vasile cel Mare: „Moise și-a arătat pe Meșter, Care... a pus toate părțile (lumii) ei în armonie...“ – *Ibidem*, PSB 17, p. 78.

²⁵ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilia II la Facere*, PG 53, col. 29, PSB 21, p. 42.

²⁶ *Ibidem*, PG 53, col. 41, 42, PSB 21, pp. 41, 42.

²⁷ Sfântul Vasile cel Mare, *Omilia I la Hexaimeron*, PSB 17, pp. 84, 85.

²⁸ Sfântul Grigorie al Nisei, *Cuvânt apologetic la Hexaimeron*, PSB 30, p. 102.

Sfântul Ioan Gură de Aur vede și un alt motiv în această lipsă de întocmire a pământului. El zice: „Pământul este mama și hrănitorea noastră. Din el am fost făcuți și din el ne hrănim. El ne este și patrie și mormânt de obște... De aceea Dumnezeu a arătat pământul netocmit și fără formă, ca nu cumva oamenii, din pricina nevoii ce o au de el, să-l cinstească mai mult decât merită, ca nu cumva să socotească binefacerile pământului datorate naturii pământului și nu datorită Celui ce l-a adus din neființă la ființă”²⁹.

Cuvintele: *Întuneric era deasupra adâncului* (v. 2) sunt un alt prilej pentru „basme și începuturi ale unor plâsmuiri lipsite de credință”, venite din partea celor care răstălmăcesc cuvintele Scripturii. Pentru acei necredincioși, întunericul nu este „un loc lipsit de lumină din orice altă pricină”, ci este o putere rea, este răul însuși, dușmanul și potrivnicul bunătații lui Dumnezeu³⁰. Multe învățături rele s-au plâsmuit din răstălmăcirea acestor cuvinte ale Scripturii. „Adâncul” nu este o mulțime de puteri potrivnice, nu este o putere conducătoare și rea, care să lupte împotriva binelui. Nu Dumnezeu este cel ce a făcut răul, așa cum nu viața naște moartea, nici boala nu aduce sănătatea³¹.

Sfântul Vasile cel Mare trece sub tăcere „orice interpretare alegorică sau întemeiată pe presupuneri”, vorbind despre întuneric ca despre ceva neluminat și întunecat. Nu este o existență în sine, ci aerul lipsit de lumină. Avem în față o tâlcuire simplă, literală, care apelează chiar la argumente logice și științifice³².

Duhul lui Dumnezeu se purta pe deasupra apelor. Sfântul Vasile cel Mare vorbește despre „Duhul lui Dumnezeu numit cel Sfânt, Care completează dumnezeiasca și fericita Treime”³³. *Sfântul Ioan Gură de Aur* preferă să rămână la o explicație rațională, neteologică, zicând: „După părerea mea, aceste cuvinte arată că în ape era o energie plină de viață. Nu era simplu o apă stătătoare și nemișcătoare, ci mișcătoare, care avea putere de viață în ea”³⁴. *Sfântul Grigorie al Nissei*, asemenea fratelui său, vede în Duhul, despre care vorbește Scriptura, pe Duhul lui Dumnezeu, Cel „de aceeași ființă cu Dumnezeu”³⁵.

Și a zis Dumnezeu: Să se facă lumină! Și s-a făcut lumină (v. 3). *Sfântul Vasile cel Mare* vede aici Cuvântul creator al lui Dumnezeu, care a făcut lumina, a risipit întunericul. S-a arătat astfel cerul, care mai înainte era acoperit de întuneric.

²⁹ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilia II la Facere*, PG 53, col. 31, PSB 21, pp. 43, 44.

³⁰ Aceștia, zice Sfântul Vasile cel Mare, spun: „Dacă Dumnezeu este lumină, atunci, potrivit logicii gândirii, întunericul va fi o putere care se împotrivesc lui Dumnezeu. Nu-și are existența de la altcineva, ci este un rău născut din el însuși. Întunericul este dușman al sufletelor, creator al morții” – Sfântul Vasile cel Mare, *Omilia I la Hexaimeron*, PSB 17, 88.

³¹ „Răul nu are o existență vie și însuflețită, ci este o stare sufletească potrivnică virtuții, din pricină că cei care nu sunt cu luare aminte asupra vieții lor se depărtează de bine” – *Ibidem*, PSB 17, pp. 89, 90.

³² *Ibidem*, PSB 17, p. 91.

³³ *Ibidem*, PSB 17, p. 92.

³⁴ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilia III la Facere*, PG 53, col. 33, PSB 21, p. 47.

³⁵ Sfântul Grigorie al Nissei, *Cuvânt apologetic la Hexaimeron*, PSB 30, p. 104.

Desigur, „când spunem glas, cuvânt, sau poruncă a lui Dumnezeu, nu înțelegem prin cuvântul dumnezeiesc sunetul scos de organele vocale, nici aerul lovit de limbă, ci porunca venită din voința lui Dumnezeu”³⁶. La rândul său, *Sfântul Grigorie al Nissei* înțelege prin existența întunericului faptul că „puterea luminii nu a pătruns încă până în adâncul tuturor lucrurilor”³⁷.

Și a zis Dumnezeu să se facă tărie în mijlocul apei și să se despartă apă de apă (v. 6). Origen preferă tâlcuirea alegorică a versetului. Pentru el, cerul are sens de substanță duhovnicească, iar „tăria” „este omul din afară, vizibil corporal”³⁸. *Sfântul Vasile cel Mare* combate învățătura greșită a celor care, înțelegând în mod alegoric versetul acesta, denaturează sensul literal corect al celor rostite de Moise. Ei zic cum că „prin ape se înțeleg, în mod figurat, puterile spirituale și netrupești”. Sus, deasupra tăriei, sunt puterile cele bune, în timp ce jos, pe pământ, legate de cele materiale, se află „puterile cele rele”³⁹. De aceea, Marele Ierarh se pronunță cu hotărâre pentru alegerea metodei literale de tâlcuire a cuvintelor referatului biblic despre creație, zicând: „Să înțelegem prin apă, apă... Iar dacă apele cele mai presus de ceruri sunt luate vreodată spre slăvirea Stăpânului obțesc al universului, noi pe acelea nu le socotim firi cugetătoare... Iar dacă cineva va spune că cerurile sunt puteri contemplative, iar tăria, puteri lucrătoare și săvârșitoare ale lucrărilor pe care le au de îndeplinit, să privim cuvintele lui ca pe niște cuvinte plăcute, dar nu vom spune că sunt adevărate”⁴⁰. Iată o atitudine moderată și irenică.

Sfântul Ioan Gură de Aur este încă și mai categoric în opțiunea sa pentru folosirea metodei literale, în exegeza acestui verset scripturistic. El ne îndeamnă chiar să primim cele ale Scripturii, și conștient de mărginirea minții omenești și de limitele înțelegerii noastre, „să nu cercetăm cele mai presus de noi, ci numai să știm și să reținem că la porunca Stăpânului a fost adusă la ființă tăria, care face despărțire între ape”⁴¹. Cât despre atitudinea pe care trebuie să o avem față de cei care răstălmăcesc adevărul cuprins în Scripturi, îndemnul Sfântului Părinte este: „Astupă-ți urechile față de cei ce grăiesc împotriva acestei învățături”⁴².

³⁶ Sfântul Vasile cel Mare, *Omilia II la Hexaimeron*, PSB 17, p. 93; și *Idem, Omilia III la Hexaimeron*, PSB 17, p. 98.

³⁷ Sfântul Grigorie al Nissei, *Cuvânt apologetic la Hexaimeron*, PSB 30, p. 105.

³⁸ Origen, *Omilia I la Facere*, PG 12, col. 147, trad., p. 125. Origen își îndeamnă ascultătorii: „Fiecare dintre voi să se străduiască să se facă despărțitor al acelei ape care este deasupra de cea care este dedesubt. Aceasta pentru ca, luând în mod firesc înțelegerea apei duhovnicești și participarea la ceea ce este deasupra tăriei, să izvorască din pântecul său fluvii de apă vie..., îndepărându-se și separându-se de... apa abisului, în care se spune că este întunericul, în care locuiesc... șarpele cel potrivnic și îngerii lui” – *Ibidem*, PG 12, col. 148, trad., pp. 125, 127.

³⁹ „Apele care sunt deasupra cerurilor laudă pe Dumnezeu, cu alte cuvinte, puterile cele de sus sunt vrednice din pricina curățeniei minții lor, să dea Ziditorului lauda cuvenită. Apele de sub ceruri însă sunt duhurile răutății... Ele fac tulburare și revoltă..., pentru că firea lor este lesne schimbătoare, iar voința nestatornică” – Sfântul Vasile cel Mare, *Omilia III la Hexaimeron*, PSB 17, pp. 107–108.

⁴⁰ *Ibidem*, PSB 17, p. 108.

⁴¹ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilia III la Facere*, PG 53, col. 42, PSB 21, p. 59.

⁴² *Ibidem*, PG 53, col. 42, PSB 21, p. 60.

Și a văzut Dumnezeu că este bine (v. 10). Sfântul Vasile cel Mare explică cuvintele de mai înainte în sensul că frumosul este ceea ce este făcut în chip desăvârșit și servește bine scopului pentru care a fost creat⁴³.

Și a dat pământul iarbă verde, care să semene sămânță, după fel și după asemănare și pom roditor cu sămânță, după fel, pe pământ (v. 12). Această poruncă, spune Sfântul Vasile cel Mare, a făcut ca pământul cel neroditor să odrăslească dintr-o dată, dând roade, cu mii și mii de plante. Orice fir de iarbă să ne ducă așadar cu mintea spre a contempla măiestria Creatorului. Să admirăm măiestria Sa chiar și atunci când vorbim despre plante dăunătoare, chiar otrăvitoare și să nu-L învinuim pentru cele care sunt vătămătoare vieții noastre⁴⁴. La rândul său, Sfântul Ioan Gură de Aur dă acestor cuvinte o semnificație mai profundă. El ne îndeamnă să învățăm că munca lucrătorilor pământului, toată oboseala lor nu ar aduce belșug de roade fără ajutorul și voia lui Dumnezeu⁴⁵.

Versetul scripturistic ce vorbește despre crearea copacilor feluriți este un nou prilej pentru Sfântul Vasile cel Mare ca să laude atotînțelepciunea lui Dumnezeu. Fiecare arbore are utilitatea lui: unii sunt lăsați pentru fructe, alții pentru construcții, sau pentru corăbii. Unii sunt pentru foc, iar alții pentru împodobit⁴⁶.

Și a făcut Dumnezeu cei doi luminători mari: luminătorul cel mare... și luminătorul cel mic (v. 14). Acești luminători despart ziua de noapte. Mai înainte, Dumnezeu despărțise lumina de întuneric. Sfântul Vasile cel Mare reamintește cât de folositori sunt soarele și luna pentru viața omenească⁴⁷. Origen spune că lumina cea adevărată este Însuși Hristos, care luminează pe tot omul ce vine în lume, luminează pe cei ce sunt în întuneric. „După cum soarele și luna luminează trupurile noastre, tot așa și mințile noastre sunt luminate de către Hristos și de către Biserică“. Vom fi luminați dacă orbirea minții noastre nu oprește lumina Sa. Desigur, așa cum ochii trupului nostru nu sunt luminați de soare în mod egal, ci cu cât urcă cineva într-un loc mai înalt, cu atât percepe mai bine puterea strălucirii astrului zilei, „la fel și mintea noastră, cu cât se va apropia mai sus, tot mai

⁴³ „Dumnezeu, punând mai dinainte un scop precis creației Sale, a examinat cu rațiunile Sale de Creator pe cele create, parte cu parte, și le-a lăudat pentru că îndeplinesc scopul pentru care au fost create“ – Sfântul Vasile cel Mare, *Omilia III la Hexaimeron*, PSB 17, p. 109.

⁴⁴ „Niciuna din ierburile făcute de Dumnezeu nu-i de prisos, nu-i nefolositoare: sau dau hrană uneia dintre necuvântătoare, sau sunt descoperite de știința medicală pentru vindecarea bolilor noastre“ – *Idem, Omilia V la Hexaimeron*, PSB 17, pp. 120–123.

⁴⁵ „Dumnezeiasca Scriptură îndreaptă lipsa de judecată de mai târziu a oamenilor..., ca să surpe pălăvrăgelile celor ce grăiesc în zadar... și care încearcă să spună că pentru creșterea roadelor e nevoie de ajutorul soarelui... Să întoarcem spatele celor ce grăiesc tot ce le trece prin minte... Dacă n-ar fi voia lui Dumnezeu, toate ar fi în zadar și de pomană“ – Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilia V la Facere*, PG 53, col. 52, PSB 21, p. 73.

⁴⁶ „Atât este de mare deosebirea pomilor fructiferi în ce privește rodul lor, încât nu poate fi rostită prin cuvânt... O zi întregă nu mi-ar ajunge spre a înfățișa... marea înțelepciune a Creatorului“ – Sfântul Vasile cel Mare, *Omilia V la Hexaimeron*, PSB 17, pp. 125–129.

⁴⁷ *Idem, Omilia VI la Hexaimeron*, PSB 127, p.135.

sus de Hristos și se va înfățișa mai aproape de strălucirea luminii Sale, cu atât va fi cuprins... mai strălucitor de lumina Sa⁴⁸.

Sfântul Ioan Gură de Aur muștră pe păgânii care, neînțelegând cine este Cel care a creat soarele, au îndumnezeit această stihie. Este o mare rătăcire să confundăm zidirea cu Creatorul. „De asta și dumnezeiasca Scriptură, știind mai dinainte că cei trândavi sunt înclinați spre rătăcire, ne învață că soarele a fost creat după trei zile⁴⁹. Dumnezeu a creat soarele în ziua a patra, ca să nu socotim că datorită acestui astru avem ziua. Tot astfel se poate spune despre lună și despre noapte. Cât despre stele, ele îl îndeamnă pe Marele Ierarh la admirație, atunci când privește cerul înstelat în miez de noapte, mai încântător decât livezile și decât grădinile cu flori. Luminătorii cerului ne ajută „la cunoașterea vremurilor, la numărul zilelor și la ciclul anului⁵⁰.

Și a zis Dumnezeu: Să scoată apele târătoare cu suflețe vii după fel și păsări zburătoare sub țaria cerului după fel (v. 20). Desigur, spune *Sfântul Ioan Gură de Aur*, noi nu cunoaștem pricina tuturor celor create și de aceea nu avem dreptul să blamăm făpturile. Din toate vedem însă puterea Stăpânului și ne minunăm⁵¹. *Origen* dă vietăților create un sens alegoric. Așa de pildă, vietățile marine cele mari, balenele, sau chiții „indică cugetările lipsite de evlavie și gândurile nelegiuite, ambele potrivnice lui Dumnezeu⁵². *Sfântul Vasile cel Mare* se oprește pe larg asupra descrierii vietăților marine. Din obiceiurile peștilor și ale altor asemenea viețuitoare desprinde învățăminte duhovnicești folositoare ascultătorilor săi. Așa de pildă, peștele mai mic devine prada altuia mai mare. De aceea, *Sfântul Părinte* ne întreabă cu muștrare: „Ce altceva oare facem noi oamenii, când împilăm pe săraci? În ce se deosebește de peștele cel din urmă, omul care, prin lăcoma lui iubire de bogăție, îi bagă pe cei slabi în sâmurile nesățioase ale lăcomiei lui?⁵³.

Albinele, spune *Sfântul Vasile cel Mare*, sunt pentru noi un alt model. Ele lucrează împreună, sub conducerea reginei. Aceasta nu înțeapă, „că albinele au legi firești nescrise, care poruncesc celor care dobândesc cea mai mare putere să fie zăbavnici în a pedepsi. Iar albinele, toate câte nu urmează pilda reginei, se

⁴⁸ Origen, *Omilia I la Facere*, PG 12, col. 151, trad., p. 137.

⁴⁹ „De asta îți arată, înainte de crearea soarelui, pământul acoperit cu de toate, ca să nu atribui soarelui desăvârșirea roadelor, ci Creatorului universului... Dacă cineva mi-ar spune că ajută și soarele cu ceva la creșterea roadelor, n-am să-l contrazic... Oricât ar lucra plugarul, dacă Cel care dintru început a deșteptat pământul prin porunca Sa, n-ar voi să miște pământul ca să facă roade, n-ar fi de nici un folos ostenelele lui cele multe, cu toată munca lui, cu tot ajutorul soarelui“ – *Sfântul Ioan Gură de Aur, Omilia VI la Facere*, PG 53, col. 58, PSB 21, p. 82.

⁵⁰ *Ibidem*, PG 53, col. 59, PSB 21, p. 84.

⁵¹ „Dumnezeu n-a creat pe toate numai pentru trebuința noastră, ci și pentru dărnicia Lui, pentru ca noi, văzând bogăția nespūsă a făpturilor Lui, să ne uimim de puterea Creatorului și să putem ști că toate acestea au fost aduse la ființă cu o înțelepciune și bunătate nespūsă, spre cinstea omului ce avea să fie făcut“ – *Ibidem, Omilia VII la Facere*, PG 53, col. 65, 66, PSB 21, pp. 92, 93.

⁵² Origen, *Omilia I la Facere*, PG 12, col. 153, trad., pp. 141, 143.

⁵³ *Sfântul Vasile cel Mare, Omilia VII la Hexaimeron*, PSB 17, pp. 149–150.

căiesc de nesocotința lor, că mor îndată ce-și înfig acul⁵⁴. De aceea, creștinii sunt îndemnați să urmeze purtarea albinei. De la rândunică învățăm că nu trebuie să ne plângem de sărăcie. Sfântul Părinte ne cheamă: „Nimeni să nu-și piardă nădejdea în viață, când vede că în casă nu i-a mai rămas nici o avere! Să se uite la dibăcia rândunicii... Atunci când își face cuib, aduce paele cu ciocul..., își moaie în apă vârful aripilor..., își face cuibul și crește în el puii“. Minunate sunt aceste exemple ale Marelui Ierarh, ce trece în predica sa exegetică dincolo de scopul său inițial, de tâlcuire a Scripturii, țintind zidirea noastră duhovnicească⁵⁵. Turturica este pentru noi un exemplu de curățenie, iar vulturul o pildă negativă, căci „așa sunt părinții care cu scuza sărăciei își leapădă pruncii“. Toate aceste exemple ne cheamă să admirăm pe Creatorul lumii, Care „n-a creat nimic de prisos și nici n-a lăsat vreo lipsă din cele de neapărată trebuință“⁵⁶.

Crearea omului. Referatul biblic despre crearea omului a fost pe larg explicat de Origen și mai ales de Sfântul Grigorie al Nispei și Sfântul Ioan Gură de Aur.

Și a zis Dumnezeu: să facem om după chipul și după asemănarea noastră (v. 26).

Origen se oprește asupra noțiunilor de chip și asemănare. Chipul lui Dumnezeu, spune el, „nu îl înțelegem ca trupesc“. Fiindcă plămuirea trupului nu conține chipul lui Dumnezeu. Cât despre omul trupesc, el nu este făcut, ci plăsmuit⁵⁷. Pentru Origen, cel ce a fost făcut după chipul lui Dumnezeu este omul nostru lăuntric, „nevăzut și netrupesc, nestruciat și nemuritor“. A vedea în omul trupesc chipul și asemănarea Creatorului înseamnă a atribui forme omenești unui Dumnezeu trupesc, un fapt nelegiuit⁵⁸.

Explicația pe care Origen o oferă este una profund hristologică. Deoarece „care altul este chipul lui Dumnezeu, după asemănarea chipului Căruia a fost făcut omul, dacă nu Mântuitorul nostru, care este Întâiul-Născut al întregii creaturi“⁵⁹. Omul a fost creat după asemănarea acestui chip. De aceea Mântuitorul, Care este chipul lui Dumnezeu, „împins de milă pentru omul care fusese făcut după asemănarea Lui“, văzând mai apoi pe omul cel căzut în păcat, a luat chip de om și a venit la noi. Acest aspect al mântuirii obiective este completat de latura ei subiectivă. Căci toți cei care vin spre Hristos și se străduiesc înaintând să se facă părtași

⁵⁴ *Idem, Omilia VIII la Hexaimeron*, PSB 17, pp. 161, 162.

⁵⁵ „Acestea să-ți dea povață, ca să nu te apuci de rele din pricina sărăciei, nici să-ți pierzi toată nădejdea, când vin peste tine cumplite necazuri, nici să stai cu mâinile încrucișate și să nu lucrezi!... Dacă Dumnezeu dăruiește unei rândunicii unele ca acelea, cu atât mai mult le va da celor care Îl strigă din toată inima lor“ (*Ibidem*, PSB 17, p. 163).

⁵⁶ *Ibidem*, PSB 17, pp. 164, 166, 167.

⁵⁷ Se folosește verbul *eplasen* – a plăsmuit Dumnezeu pe om – Facere 2, 7; Origen, *Omilia I la Facere*, PG 12, col. 155, trad., pp. 149, 151.

⁵⁸ *Ibidem*, PG 12, col. 156, trad., p. 151.

⁵⁹ *Ibidem*, PG 12, col. 156, trad., p. 153.

chipului rațional, se înnoiesc „potrivit omului lăuntric“, după chipul Celui care i-a făcut, să se facă, după puterile lor, „asemenea trupului strălucirii Lui“⁶⁰.

Sfântul Vasile cel Mare vede în cuvintele „să facem...“ un argument împotriva celor care negau dumnezeirea Fiului. „Ascultă, zice el, tu care lupți împotriva lui Hristos, ascultă că Dumnezeu vorbește cu Cel care a luat parte cu El la facerea lumii“. Iar cuvintele: „Și a făcut Dumnezeu pe om“ ne fac să înțelegem, prin folosirea singularului, că Fiul este împreună cu Tatăl, fugind de primejdia politeismului⁶¹.

Sfântul Ioan Gură de Aur se oprește pe larg asupra cuvintelor care vorbesc despre facerea omului, îndemnându-ne să nu trecem peste ele cu ușurință, ci să cercetăm pe fiecare în parte, „să ne coborâm în adânc spre a descoperi puterea ascunsă în aceste scurte cuvinte“. Ele ascund într-însele o comoară de preț. Oamenii cu mintea trează să nu se oprească la „suprafața“ cuvintelor⁶².

Atât *Sfântul Grigorie al Nisei*, cât și *Sfântul Ioan Gură de Aur* vorbesc despre om ca despre ființa cea mai de preț dintre toate cele văzute, create de Dumnezeu. Părintele capadocian numește omul „acea falnică și prețioasă ființă“, pentru care a fost pregătită întreaga lume, întocmai cum o împărăție se pregătește să-și primească suveranul. Omul este stăpân al minunilor lumii, „pentru ca folosindu-le, să-și dea seama cine este Cel ce i le-a dăruit, iar prin frumusețea și măreția întregii acestei priveliști, să fie îndrumat a păși pe urmele puterii celei nenumite și nedescrise care i le-a făcut“⁶³. Crearea omului după toate celelalte fapte nu este dovada disprețului, ci tocmai a prețuirii de care s-a bucurat din partea lui Dumnezeu⁶⁴.

Sfântul Grigorie al Nisei pleacă de la ideea că omul a fost creat de către Dumnezeu ca să fie conducător al acestei lumi. Ori un conducător nu-și poate exercita demnitatea fără să posede într-însul atributul libertății de alegere, a libertății voinței sale. „Ca semne ale demnității sale, omul nu poartă nici o mantie de purpură... În locul mantiei s-a îmbrăcat în haina virtuții, care este totuși cea mai împărătească dintre îmbrăcăminți“⁶⁵. Așa cum pictorii înfățișează pe oameni în nuanțe potrivite, redându-le frumusețea, tot astfel „Pictorul nostru a pus în noi,

⁶⁰ *Ibidem*, PG 12, col. 157, trad., p. 155.

⁶¹ Sfântul Vasile cel Mare, *Omilia IX la Hexaimeron*, PSB 17, pp. 179, 180.

⁶² „Cei care caută aur, această comoară materială, nu sapă numai la suprafață..., ci se coboară în adâncul pământului... Aici nu-i așa. Osteneala e mai mică, iar averea nespusă. Așa sunt toate cele duhovnicești“ – Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilia VIII la Facere*, PG 53, col. 70, PSB 21, p. 99.

⁶³ Sfântul Grigorie al Nisei, *Despre facerea omului*, PSB 30, pp. 20, 21.

⁶⁴ Dumnezeu a sădit în firea omului „un amestec de dumnezeiesc și de omenesc, pentru ca (omul) să poată gusta din fericirea amândorura atât bucuria de a sta în legătură cu Dumnezeu, cât și din plăcerile pământești“ – *Ibidem*, cap. II, PSB 30, p. 21.

⁶⁵ *Ibidem*, cap. IV, PSB 30, pp. 22–23.

ca niște nuanțe colorate, virtuțile, împodobindu-le minunat după modelul propriei Sale frumuseți⁶⁶.

Atât Sfântul Grigorie al Nisei, cât și Sfântul Ioan Gură de Aur insistă asupra semnificației pluralului din cuvintele scripturistice: „Să facem pe om...”. Sunt criticați iudeii care, în necredința lor, spuneau că Dumnezeu Creatorul a rostit acelea îngerului, sau arhanghelului. Dar cum poate Creatorul, Stăpânul să se sfătuiască oare cu creatura Sa?⁶⁷.

Sfântul Ioan Gură de Aur zice: „Prin cuvântul chip trebuie înțeles stăpânire și nimic altceva, că Dumnezeu l-a creat pe om ca să fie stăpân peste toate cele de pe pământ⁶⁸. Chiar ținuta dreaptă a omului, cu privirea orientată spre cer este un semn de noblețe, arătând demnitatea împărătească. Doar omul, dintre toate viețuitoarele, are o astfel de ținută a corpului⁶⁹. Dacă cuvântul „chip“ înseamnă stăpânire, atunci cuvântul „asemănare“, spune Sfântul Ioan Gură de Aur, „înseamnă ca noi să ajungem, atât cât stă în puterea noastră omenească... să ne asemănăm lui Dumnezeu în ce privește bunătatea, blândețea, virtutea⁷⁰.”

Și a făcut Dumnezeu pe om... Bărbat și femeie i-a făcut pe ei (v. 27). Origen, tâlcuind acest verset, oferă mai întâi o explicație literală⁷¹. În continuare își propune însă să explice în ce fel omul a fost făcut bărbat și femeie, folosind metoda alegorică. El spune că omul nostru lăuntric constă din duh și din suflet. Duhul simbolizează partea noastră bărbătească, iar sufletul pe cea femeiască⁷².

Faptul că oamenii au primit puterea să stăpânească peste viețuitoarele pământului este explicat de Origen mai întâi în sens literal. Căci într-adevăr, omul stăpânește peștii, păsările, sau vietățile uscatului. După metoda alegorică însă marele alexandrin înțelege prin toate aceste viețuitoare pe „cele care ies din simțirea sufletului și din cugetarea inimii“, ori „cele care se iscă din dorințele trupești și din mișcările cărnii⁷³.”

Sfântul Grigorie al Nisei observă că porunca de a crește și a se înmulți a fost dată omului când Dumnezeu l-a deosebit pe bărbat de femeie⁷⁴. *Sfântul Ioan Gură de Aur* precizează că puterea străpânitoare și demnitatea conducătoare a fost dată deopotrivă bărbatului și femeii. Căci „înainte de a face pe femeie, o face părtașă cu bărbatul la stăpânirea lumii și o învrednicește și pe ea cu binecuvântare⁷⁵.”

⁶⁶ *Ibidem*, cap. V, PSB 30, p. 23.

⁶⁷ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilia VIII la Facere*, PG 53, col. 71, PSB 21, p. 100.

⁶⁸ *Ibidem*, PG 53, col. 72, PSB 21, p. 102.

⁶⁹ Sfântul Grigorie al Nisei, *Despre facerea omului*, cap. VIII, PSB 30, p. 27.

⁷⁰ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilia IX la Facere*, PG 53, col. 78, PSB 21, p. 110.

⁷¹ Origen, *Omilia I la Facere*, PG 12, col. 158, trad., pp. 157, 159.

⁷² „Dacă acestea află între ele înțelegere și acord, legăturile dintre ele cresc, se înmulțesc și nasc fii, simțiri bune, înțelesurile, sau gândurile utile. Prin aceasta umplu pământul și îl stăpânesc... Dacă însă sufletul, unit cu duhul... se îndreaptă uneori spre plăcerile trupești..., nu se poate spune că ar crește sau s-ar înmulți în mod legitim“ – *Ibidem*, PG 12, col. 158, trad., pp. 159, 161.

⁷³ *Ibidem*, PG 12, col. 159, trad., p. 161.

⁷⁴ Sfântul Grigorie al Nisei, *Despre facerea omului*, cap. XXII, PSB 30, p. 62.

⁷⁵ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilia X la Facere*, PG 53, col. 86, PSB 21, p. 120.

Binecuvântându-i, Dumnezeu le-a dat primilor oameni elementele potrivite pentru hrană. Tâlcuind după literă, spune *Origen*, aceasta înseamnă că le-a fost permis să consume vegetale⁷⁶. Marele scriitor alexandrin ne oferă însă și o tâlcuire alegorică, înțelegând prin iarba pământului și rodul care este îngăduit oamenilor pentru hrană, afectele trupești, ca de exemplu mânia și dorința. Când ne mâniem spre dreptate și spre îndreptarea celui care greșește, ne hrănim cu acest rod al pământului. Dacă mânia noastră este folosită irațional, spre a-i pedepsi pe cei nevinovați, sau spre altceva rău, atunci această hrană va fi a fiarelor câmpului. Un exemplu nefericit este Cain și mânia sa⁷⁷.

Tâlcuirea lui Origen, ca și cea a Sfântului Grigorie al Nisei, nu intră în detaliile legate de înțelegerea modului creației primilor oameni și a călcării poruncii divine. Însă în Omiliile *Sfântului Ioan Gură de Aur*, toate acestea sunt pe larg analizate, într-o explicație literală amplă, cu nuanțe morale și de zidire duhovnicească. Iată câteva dintre ideile hrisostomice.

Mai întâi de toate, citim că Dumnezeu s-a odihnit în ziua a șaptea. Odihna aceasta înseamnă că El s-a oprit a mai crea, după ce până atunci le-a adus pe toate la ființă. Ziua a șaptea a binecuvântat-o și a sfințit-o, pentru ca să nu credem că ea are o cinste mai mică decât celelalte zile. Ne-a învățat, spune Sfântul Părinte, ca o zi pe săptămână să o afierosim lucrării celor duhovnicești⁷⁸.

Sfântul Ioan Gură de Aur explică și de ce socotește el că a fost făcut omul de către Dumnezeu din țărână. Această creație ne face să ne dăm mai bine seama de puterea Creatorului nostru. Căci cine dintre noi poate accepta că din pământ se poate face un trup viu. Dar „dacă nu avem în minte puterea Creatorului și dacă nu potolim propriile noastre gânduri..., nu putem primi înălțimea spuselor Scripturii”⁷⁹. Faptul că am fost creați din țărână ne îndeamnă să ne smerim.

Dumnezeu a suflat peste om suflare de viață și astfel a devenit viu. Însă, spune Marele Ierarh, aceste cuvinte au fost înțelese de unii în mod greșit. „Mânați de propriile lor gânduri..., încearcă să spună că sufletul este din ființa lui Dumnezeu”⁸⁰.

Porunca dată de Dumnezeu lui Adam era cât se poate de simplă și de ușoară. Dar trândăvia, spune Sfântul Părinte, este cumplită și face să ni se pară grele cele ușoare. Omul primise de la Dumnezeu toată cinstea. Fusese așezat să locuiască în rai, bucurându-se de toate frumusețile și culegând desfătărilor. Iată de ce pare mai grea călcarea acelei porunci⁸¹. Faptul că omul a pus în rai nume pentru toate viețuitoarele dovedește libertatea de care se bucura și cunoașterea sa, atât a bine-

⁷⁶ „Mai târziu însă, când se face legământ cu Noe, după potop, se dă oamenilor posibilitatea de a se hrăni cu carne” – Origen, *Omilia I la Facere*, PG 12, col. 159, trad., p. 163.

⁷⁷ *Ibidem*, PG 12, col. 160, trad., pp. 163, 165.

⁷⁸ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilia X la Facere*, PG 53, col. 88, 89, PSB 21, pp. 124, 125.

⁷⁹ *Idem*, *Omilia XII la Facere*, PG 53, col. 103, 104, PSB 21, pp. 143, 144.

⁸⁰ *Idem*, *Omilia XIII la Facere*, PG 53, col. 106, PSB 21, p. 149.

⁸¹ *Idem*, *Omilia XIV la Facere*, PG 53, col. 114, 115, PSB 21, pp. 159, 160.

lui, cât și a răului. Erau daruri pe care le primise când Dumnezeu suflase asupra lui suflare de viață⁸².

Vorbind despre facerea femeii din coasta bărbatului, Sfântul Ioan Gură de Aur sesizează precizia Scripturii, care nu spune „a plăsmuit“, ci „a făcut“. Căci Dumnezeu a luat o parte (coasta) dintr-un întreg ce era plăsmuit (Adam). Nu a fost o altă creație. Femeia (Eva) a fost făcută din bărbatul ei o singură dată, iar aceasta nu se va mai repeta, sesizează autorul⁸³. Adam și Eva, în rai trăind, erau goi și nu se rușinau. Nu intrase încă în ei păcatul și neascultarea. După călcarea poruncii au cunoscut rușinea și au înțeles goliciunea⁸⁴.

În concluzie, am prezentat felul cum tâlcuiesc primul capitol din cartea Facerii Sfinții Vasile cel Mare, Grigorie al Nisei și Ioan Gură de Aur, comparativ cu exegeza lui Origen la aceleași versete vechi testamentare. Putem spune că autorii studiați, spre deosebire de Origen, nu mai întrebuițează metoda alegorică. De asemenea, constatăm că exegeza lor, cel puțin pentru primul capitol al cărții *Facere*, a rămas normativă pentru biserică.

⁸² *Ibidem*, PG 53, col.117, PSB 21, p. 164.

⁸³ *Idem*, *Omilia XV la Facere*, PG 53, col.121, 122, PSB 21, pp. 170–172.

⁸⁴ Starea primilor oameni în rai este descrisă în culori vii de Sfântul Părinte, care zice: „Gândește-te la covârșitoarea lor fericire. Erau mai presus de toate cele trupești. Ca și cum ar fi fost în cer, așa trăiau pe pământ. Erau în trup, dar nu îndurau cele trupești... Să cunoaștem ce viață lipsită de dureri duceau cei dintâi oameni în rai, să cunoaștem traiul lor fără durere și, ca să spun așa, starea lor îngerească“ – *Idem*, *Omilia XVI la Facere*, PG 53, col. 126, PSB 21, p. 176.

ONTOLOGIA MISTERULUI ECLEZIAL ÎN VIZIUNEA SFÂNTULUI MAXIM MĂRTURISITORUL

STELIAN GEORGESCU

Punctele de pornire ale Sfântului Maxim Mărturisitorul în explicarea Mystagogiei sunt adeseori mai bune decât cele ale lui Dionisie, pentru explicarea Sfântului Maxim nemaifiind decisiv șirul treptelor medierii ierarhice de la care pornește Dionisie Areopagitul, importantă fiind pentru el gândirea iconică.

La Sfântul Maxim Mărturisitorul cosmosul are caracter bisericesc și totodată se păstrează duhul comunitar al Bisericii adevărate, aflând de asemenea în **Mystagogia** o psihologie și o mistică în care întregul este reprezentat de orice stare sufletească (Ganzheitstruktur), iar viața spirituală este trăită în comunitate¹. **Mystagogia**, după cum mărturisește părintele Stăniloae, cuprinde o explicare mistico-simbolică a sfântului locaș și a Sfintei Liturghii².

Primele șapte capitole din Mystagogia reprezintă o introducere în ontologia misterului eclezial iar *restul capitolelor* tratează despre *Liturghia Cuvântului (sau a catehumenilor)* ca despre o „anamneză rituală și ascetică a primei parusii“ a lui Hristos, respectiv a Iconomiei sale istorice în trup, iar *Liturghia Sacramentului (a credincioșilor)* este privită ca o „anticipare sacramentală și mistică a celei de a doua parusii“ eshatologice, finale a lui Hristos³. Tocmai aceste șapte capitole consacrate ontologiei misterului eclezial reprezintă originalitatea Mystagogiei maximiene, Biserica fiind reprezentată în aceste capitole ca imagine (*eikon*) a lui Dumnezeu, a cosmosului, a omului și a Scripturii .

a) Astfel, în capitolul I, Biserica este imagine a lui Dumnezeu, „*icoana și chipul lui Dumnezeu*“, având aceeași lucrare ca și El, dar prin imitare și închipuire. Sfântul Maxim vrea să arate că așa cum unitatea Bisericii constă în aceea că întregul e conținut în fiecare parte, „*toate existând în împreunare cu toate, fără confuzie, în temeiul legăturii unice și indisolubile în care le ține începutul și cauza unică*“, și Biserica imită modul de existență și de acțiune cosmică a Providenței lui Dumnezeu: biserica, prin imitare și închipuire, Îl urmează pe Dumnezeu care,

¹ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *op. cit.*, p. 8.

² Pr. prof. dr. D. Stăniloae, *Cosmosul și sufletul, chipuri ale Bisericii*, în „Revista Teologică“, anul XXXIV (1944), nr. 3–4, p. 212.

³ Riou, A., *Le Monde et l'Église selon Maxime le Confesseur* (Théologie historique 22), Paris, 1973, p. 159.

după ce a făcut și a adus toate la existență cu putere nesfârșită, le și poartă de grijă, ținându-le în jurul Său și făcându-le să concorde întreolaltă prin unica putere a relației față de El, ca început. Biserica este icoana lui Dumnezeu tocmai prin „puterea unificatoare“ pe care o are, menținând în unitate existențele create:

„Sfânta Biserică a lui Dumnezeu ni se arată făcând cu noi aceleași lucruri ca și Dumnezeu, imitându-L cum imită o icoană modelul său. Căci sunt mulți și nesfârșiți la număr cei ce fac parte din ea și sunt renăscuți și recreați în duh: bărbați, femei și copii, despărțiți și foarte deosebiți după gen și înfățișare, după neamuri și graiuri, după viață, după vârstă, păreri, meșteșuguri, chipuri, moravuri și atitudini, după știință și slujbe, după soartă, caracter și deprinderi. Dar tuturor Biserica le dă deopotrivă o singură formă și numire dumnezeiască, adică existența și numele de la Hristos; și o singură și neîmpărțită relație prin credință, simplă și fără părți, care nu lasă să fie cunoscute diferențele cele multe și nenumărate ale fiecăruia, din pricina raportării și concentrării universale a tuturor spre ea. În temeiul acesteia niciunul nu este câtuși de puțin despărțit prin nimic de ceea ce e comun, ca să fie de sine. Toți există împreună unii cu alții și sunt uniți prin unicul har și unica putere simplă și neîmpărțită a credinței. „Căci era în toți, zice, o singură inimă și un singur suflet“ (Faptele Apostolilor 4, 32), precum din felurite mădulare este și se cunoaște un singur trup, vrednic de Hristos Însuși, Care este cu adevărat capul nostru, „în care, zice dumnezeiescul Apostol, nu este bărbat, nici femeie, nici iudeu, nici elin, nici tăiere împrejur, nici netăiere împrejur, nici barbar, nici scit, nici rob, nici om liber, ci toate și în toate El“ (Galateni 3, 28; Coloseni 3, 11). Acesta le închide toate în sine prin unica putere simplă și nesfârșit de înțeleaptă a bunătății, ca un centru al unor linii drepte pornind din el, în calitatea de cauză și putere unică și simplă, nelăsând să se despartă începuturile lucrurilor odată cu capetele lor finale, și circumscriind în cerc extinderile lor, și adunând la sine însuși distincțiile lucrurilor făcute de el. Aceasta o face ca să nu se înstrăineze cu totul între ele și să se învrăjbească creaturile și fapăturile aceluiași Dumnezeu, nemaivând în jurul a ce și unde să-și arate iubirea și pacea și identitatea întreolaltă, și să fie astfel primejdie ca însăși existența lor să cadă în neînțelegere prin despărțirea de Dumnezeu. Prin urmare, Sfânta Biserică este icoană a lui Dumnezeu ca una ce înfăptuiește aceeași unire ca Dumnezeu între cei credincioși, chiar dacă cei unificați în ea prin credință sunt deosebiți după însușirile lor și sunt în diferite locuri și feluri. Este aceeași unire pe care o înfăptuiește Dumnezeu Însuși în chip neamestecat între ființele lucrurilor, îndulcind și aducând la identitate deosebirea dintre ele, prin raportarea lor la El și prin unirea cu El ca pricină, început și scop⁴.

„Casa lui Dumnezeu – spune Sfântul Simeon al Tesalonicului – deși este alcătuită din lucruri neînsuflețite ea se sfințește cu dumnezeiescul dar și cu rugăciunile preoțești și nu este ca celelalte case, ci este făcută pentru Dumnezeu și pe

⁴ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *op. cit.*, pp. 14–15.

El îl are locuitor și în ea este slava, puterea și darul Lui. Drept aceea nu o mai numim pe ea numai casă, ci sfântă, ca una ce este sfințită de Sfântul Părinte, cu Preasfântul Fiu prin Duhul Sfânt, fiind sălaș al Treimii⁵.

Patriarhul Gherman al Constantinopolului vorbind despre Biserică o numește „templul lui Dumnezeu, locașul sfânt, casă a rugăciunii, mireasa lui Hristos care cheamă popoarele la pocăință și rugăciune”⁶.

Sfântul Maxim Mărturisitorul descrie Biserica ca pe o Biserică a neamurilor, Biserică care este formată din multitudinea persoanelor existente, reprezentând universul creat. Dar Lars Thunberg pune în discuție o problemă: „*Cum poate această Biserică să fie și icoană a lui Dumnezeu?*”. Răspunsul poate fi găsit chiar la Sfântul Maxim, Biserica fiind o icoană a lui Dumnezeu în virtutea comuniunii ei în energia „tropică” cu El (trupul lui Hristos este această energie unificatoare, energie care este chipul energiei uni-diversificatoare a lui Dumnezeu, El fiind singura cauză a tot ceea ce există și principiul unității)⁷.

Viziunea Sfântului Apostol Pavel, cea a unui trup cu mai multe membre, a exercitat o influență decisivă asupra concepției Sfântului Maxim Mărturisitorul.

Biserica este icoana lui Dumnezeu „ca una ce înfăptuiește aceeași unire ca Dumnezeu între credincioși, chiar dacă cei unificați în ea prin credință sunt deosebiți după însușirile lor și sunt din diferite locuri și de diferite feluri. Este aceeași unire pe care Dumnezeu o înfăptuiește în chip neamestecat între ființele lucrurilor, îndulcind și aducând la identitate deosebirea dintre ele, precum s-a arătat, prin raportarea lor la El și prin unirea cu El, ca pricină, început și scop”⁸.

b) Începând cu capitolul II al **Mystagogiei**, Biserica este înfățișată ca fiind chip al creațiunii cosmice și umane, Sfântul Maxim referindu-se de această dată la biserică ca edificiu arhitectonic și sprijinindu-se pe această împărțire a bisericii în navă și sanctuar (naos–hierateion), această referință reprezentând o intuiție extraordinară proprie gândirii Sfântului Maxim⁹. Despre această referință, specifică Sfântului Maxim Mărturisitorul, Hans Urs von Balthasar mărturisește că nu este întâlnită la Dionisie Areopagitul, el fiind concentrat pe desfășurarea temporală a riturilor:

„Biunitatea Bisericii văzute e reprezentarea Hristosului înțeles în mod chalconian: și, trecând astfel dintr-o lovitură dincolo de Dionisie, e recuperată întreaga veche lume alexandrină a lui Origen cu simbolismele ei duale: cer-pământ, spirit-trup, Noul Testament-Vechiul Testament, eon nou-eon vechi. Întregul este

⁵ Maria Frențiu, **Limba română și limbajul rugăciunii**, Editura Anastasia, București, 2001, p. 96.

⁶ Dumitru Stăniloae, **Spiritualitate și comuniune în Liturgia Ortodoxă**, Editura Mitropoliei Olteniei, 1986, pp. 34–35.

⁷ Lars Thunberg, **Omul și cosmosul în viziunea Sfântului Maxim Mărturisitorul**, p. 109.

⁸ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *op. cit.*, p. 15.

⁹ Ioan I. Ică jr., **Mystagogia Trinitatis (teză de doctorat)**, Cluj-Napoca, 1998, p. 402.

așadar – și acest lucru este unicitatea realizării maximiene și ceva cu totul nou – un origenism chalcedonian¹⁰.

Dualitatea intelect-simțire prezentă în om este aspectul dominant al capitolul II din **Mystagogie**, capitolul II fiind un comentariu și o întregire a capitolului I. Biserica aparține lumii create și este formată din oameni care pot ajunge să cunoască creația fie sensibil, prin simțuri, fie inteligibil, cu facultatea lor rațională, fiind vorba de aceeași lume¹¹.

Biserica este pentru Sfântul Maxim Mărturisitorul un edificiu specific, constituind chipul acestei lumi duale: „ca edificiu, aceasta fiind un singur locaș, se deosebește totuși după forma ei spațială, împărțindu-se în locul destinat numai preoților și liturghisitorilor, pe care îl numim *ieration*¹², și în cel lăsat pe seama întregului popor credincios, pe care îl numim naos. Dar e una după ipostas¹³. Biserica este împărțită în spațiul rezervat clericilor și cel rezervat laicilor, grilajul „bemei“ fiind cel care face separație între hieration și navă. Chiar dacă spațiul bisericii este împărțit, cele două părți se întrepătrund așa cum cele două naturi, divină și umană, sunt cuprinse în persoana lui Iisus Hristos: „dar e una după ipostas, neîmpărțindu-se și ea însăși deodată cu părțile ei din pricina deosebirii acestora întreolaltă. Căci fiecare dintre acestea două este, reciproc, pentru cealaltă, ceea ce este aceea pentru sine însuși. Naosul este ieration în potență, inițiat și sfințit prin ducerea sa până la sfârșitul acțiunii de inițiere și sfințire. Iar ierationul este un naos actualizat, avându-l pe acela ca început al acțiunii de inițiere și sfințire, care stăruie ca una și aceeași prin amândouă¹⁴”.

Locașul bisericesc ține în unitate pe credincioșii mireni aflați în naos și pe preoții aflați în altar (ieration), și împreună înaintează spre unirea cu Dumnezeu, locașul bisericesc fiind locul unde preoții împreună cu credincioșii călătoresc spre Dumnezeu. Numai în această comuniune și întrepătrundere Biserica poate înainta spre Dumnezeu, și de aceea creațiunea cosmică numai în solidaritate cu locașul bisericesc poate rămâne în starea de Biserică extinsă¹⁵, cuprinzându-i pe toți în ea. Nu putem vorbi de trei Biserici alăturate (locașul bisericesc, creațiunea cosmică și cea umană) ci de o singură Biserică cu trei aspecte.

Sfântul Maxim când „se referă“ la aceste aspecte ale Bisericii aduce în discuție imaginea din Iezechiel, a carului lui Dumnezeu purtat de roți ce se mișcă una în alta. Dionisie Areopagitul explică faptul că roțile incandescente și deiforme posedă, în același timp, mișcărilor lor de jur împrejur (una în alta), pentru că se mișcă etern în jurul lui Dumnezeu, dar și revelațiile lor, pentru că manifestă ceea

¹⁰ *Ibidem*, p. 402.

¹¹ Lars Thunberg, **Omul și cosmosul în viziunea Sfântului Maxim Mărturisitorul**, pp. 111–112.

¹² Părintele Dumitru Stăniloae vede în hieration spațiul în care e așezată masa altarului.

¹³ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *op. cit.*, pp. 15–16.

¹⁴ *Ibidem*, p. 16.

¹⁵ Dumitru Stăniloae, **Spiritualitate și comuniune în Liturhia Ortodoxă**, Editura IBMBOR, București, 2004, p. 22.

ce este ascuns, ridică ceea ce e negrăit și transmit printr-o pornire progresivă iluminări mai înalte ființelor inferioare.

Biserica, creațiunea cosmică și umanitatea sunt în interpenetrare și sunt chemate la o interpenetrare mai accentuată, putându-se spune că creațiunea este o Biserică de alt chip și nedezvoltată, nedepășită actualizată, având Biserica în ea ca un ferment care o poate ajuta să se dezvolte până la starea de Biserică actualizată, dar într-un sens propriu ei¹⁶. De aceea Sfântul Maxim numește cosmosul nu numai o imitație a locașului bisericesc, ci chip al lui, Biserica: „Întreg cosmosul, fiind în chip înțelegător o biserică nefăcută de mână, indică prin aceasta biserica făcută de mână. Există în el un loc sfânt al preoțimii, întrucât are lumea de Sus, care S-a dat puterilor de sus; și are naosul, întrucât cuprinde locul de jos, care s-a rezervat aceluia căruia li s-a rânduit viața simțurilor”¹⁷.

După cum reiese din lucrarea lui Ozoline, **Simbolismul templului creștin după Maxim**, Sfântul Maxim când se referă la edificiul bisericii nu are în minte arhitectura bisericii Sfânta Sofia din Constantinopol ci mai degrabă o biserică simplă alcătuită din navă plus absidă cu semicupolă¹⁸.

În interpretarea dată de Sfântul Maxim spațiului bisericii, nava (naosul) este o icoană sensibilă a regiunilor lumii de jos, sanctuarul fiind o icoană a puterilor de sus (intrarea în altar simbolizează și intrarea în regiunile cerești), iar participarea la Liturghia îngerilor, care începe cu intrarea în casa lui Dumnezeu, confirmă rugăciunea Intrării celei Mici, intrată în rânduiala Liturghiei cel mai târziu în secolul VIII, poate chiar în timpul Sfântului Maxim: „Stăpâne, Doamne, Dumnezeul nostru, care ai așezat în cer cetele și oștile îngerilor și ale arhanghelilor spre Liturghia slavei Tale, fă ca împreună cu intrarea noastră să fie și intrarea sfinților Tăi îngeri, care liturghisesc împreună cu noi și împreună cu noi slăvesc bunătatea Ta. Că Ție se cuvine toată slava, cinstea și închinăciunea, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin”¹⁹.

Biserica deși este chip al lumii, văzută din interior oferă o imagine a realității cerești și a celebrării ei liturgice: „Prin aceasta e ca un fel de altă biserică a lui Dumnezeu, nefăcută de mâini, indicată cu înțelepciune de aceasta, care e făcută de mâini. Această totalitate are ca ierarchia cosmosul, sus, destinat puterilor de sus, iar ca naos, pe cel de jos, la îndemâna celor sortiți să trăiască o viață legată de simțuri”²⁰.

Sfântul Maxim nu include în definiția pe care o dă Bisericii, ca locaș al comunității liturgice a credincioșilor și ca chip al creațiunii cosmice și al ființei umane, pe Dumnezeu, Dumnezeu fiind mai presus de Biserică, în calitatea Lui de necreat,

¹⁶ *Ibidem*, p. 23.

¹⁷ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *op. cit.*, p. 16.

¹⁸ Ioan I. Ică jr., **Mystagogia Trinitatis**, p. 403.

¹⁹ K. C. Felmy, **De la Cina cea de Taină la dumnezeiasca Liturghie a Bisericii Ortodoxe**, trad. de Ioan I. Ică, Editura Deisis, Sibiu, 2008, p. 173.

²⁰ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *op. cit.*, p. 16.

El aflându-se la locul cel mai înalt, care este Sfânta Masă din altar, în Trupul și Sângele lui Hristos, El fiind Cel din care sunt toate, Care le susține pe toate, iar în ființa umană posibil de simțit în legătură cu inima²¹. În Biserică mirenii sunt reprezentați prin naos iar preoții prin altar: „Naosul este locul preoțimii în potență, zice el, prin orientarea spre sfârșitul Sfintei slujbe; și iarăși, locul preoțimii este naos, având naosul ca început al lucrării ei”²².

Structura unitar-bipartită a edificiului eclezial face ca biserica să devină o icoană atât a cosmosului inteligibil și sensibil în totalitatea lui: „Căci întreg cosmosul inteligibil se arată în întreg cosmosul sensibil în chip tainic prin formele simbolice, celor ce pot să vadă; și întreg cel sensibil există în cel inteligibil, simplificat în sensurile minții”²³.

c) În capitolul III, Sfântul Maxim adaugă la înțelesul Bisericii un alt simbolism posibil: Biserica este și chip al lumii sensibile în sine. În acest înțeles al Bisericii altarul este reprezentat de cer iar naosul de pământ, dar se poate spune că lumea este o biserică, având cerul ca ieration, iar podoaba pământului, ca naos. Lumea este o biserică și de aici posibilitatea unei relații Biserică-lumea sensibilă-lumea inteligibilă, Biserica nefiind vreodată separată de lumea-cosmos.

d) Capitolul IV al **Mystagogiei** ne prezintă Biserica ca pe o icoană a omului, omul și Biserica fiind într-o relație de reciprocitate. Întâlnim aici trihotomia paulină trup-suflet-minte (*soma-psyche-nous*), Biserica fiind împărțită în trei: minții îi corespunde altarul, sufletului ierationul, iar trupului naosul. Biserica este chip și asemănare a omului făcut după chipul și asemănarea lui Dumnezeu. Biserica înțelege antropologic este după chipul și asemănarea lui Dumnezeu: „Biserica este după chipul și asemănarea omului, creat după chipul și asemănarea lui Dumnezeu”²⁴. Omul este o biserică în lume, iar Biserica este Omul universal, pe care Sfântul Maxim îl numește *makranthropos*. Prin *naos* se arată înțelepciunea practică, prin *ieration* cunoașterea naturală, iar prin *altar* cunoașterea tainică a lui Dumnezeu, teologia mistică.

Omul, scopul întregii creații, trebuie să ducă realitățile din jurul lui spre adevărata realizare, el fiind creat după chipul și asemănarea lui Dumnezeu: „Omul este o biserică tainică. Prin trup iradiază, ca printr-un naos, partea făptuitoare a sufletului în împlinirea poruncilor prin înțelepciunea practică; prin suflet, aduce, ca printr-un ieration, lui Dumnezeu, folosindu-se de rațiune în cunoașterea naturală, sensurile desprinse din simțuri, după ce a depărtat de la ele în duh tot ce-i material și necurat; iar prin minte, ca printr-un altar, cheamă tăcerea prealăudată a ascunsei și necunoscutei mari grăiri a dumnezeirii”²⁵.

²¹ Dumitru Stăniloae, **Spiritualitate și comuniune în Liturhia Ortodoxă**, Editura IBMBOR, București, 2004, p. 25.

²² *Ibidem*, p. 26.

²³ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *op. cit.*, p. 17.

²⁴ *Ibidem*, p. 18.

²⁵ *Ibidem*.

e) În capitolul V, Sfântul Maxim face o descriere detaliată a bisericii înțeleasă ca și chip al sufletului, privit în sine, cu ajutorul cugetării .

Pentru A. Riou, Biserica este cea care realizează în părțile sale aceeași unificare pe care sufletul o exercită în relație cu facultățile sale²⁶.

Așa cum bazilica este structurată în navă și sanctuar, și sufletul uman are două facultăți fundamentale: rațiunea practică (*praktikon*) reprezentată de *logos* și rațiunea contemplativă (*theoretikon*) reprezentată de *nous*, iar activitatea acestor două facultăți se face sub forma a patru serii de acte și virtuți corespunzătoare: rațiunea practică se concretizează astfel sub forma chibzuinței, făptuirii, virtuții și credinței prin care vizează bunătatea lui Dumnezeu (*phronesis – praxis – arete – pistis – to agathon*); activarea rațiunii contemplative duce la seria corelativă alcătuită de înțelepciune, contemplare, cunoaștere, cunoaștere care nu se poate uita, serie care vizează adevărul lui Dumnezeu (*sophia – theoria – gnosis – gnosis alestos – he aletheia*)²⁷. Toate aceste se împletesc sub forma a „cinci perechi“:

– „Perechi pe care le vedem în suflet și care se mișcă în jurul perechii care indică pe Dumnezeu: mintea și rațiunea, înțelepciunea și chibzuința, contemplația și făptuirea, cunoașterea și virtutea, cunoașterea care nu se poate uita și credința. Iar perechea care indică pe Dumnezeu este: adevărul și binele. Sufletul mișcându-se progresiv prin acestea se unește cu Dumnezeul tuturor, imitând neschimbabilitatea ființei Lui și caracterul binefăcător al lucrării Lui, prin întărirea și statornicirea deprinderii în bine pe baza liberului arbitru“²⁸.

Omul este în același timp ființă inteligibilă dar și sensibilă, și datorită acestui fapt sufletul este caracterizat printr-o dublă relație: el primește senzații din lumea externă și, pe baza lor, construiește o imagine despre lume, însă el mai cunoaște, prin natura sa rațională, dacă nu este perturbată de atașamentul pătimăș față de lucrurile sensibile, principiile (*logoi*) lucrurilor, și astfel este capabil de a alcătui, prin mijlocirea lor, o imagine mai precisă a lumii²⁹. Sufletul are sarcina de a realiza simbioza dintre cele două părți ale omului.

Sfântul Maxim accentuează mișcarea paralelă dintre minte (*nous*) și rațiune (*logos*), mintea fiind cea care îndrumă activitatea noetică a omului spre descoperirea adevărului. În același timp, rațiunea îndrumă activitatea vieții practice spre virtute care este fundamentul credinței.

Ultima parte a capitolului descrie această relație Om-Biserică, Omul și Biserica având același scop, deoarece omul este Biserica, iar Biserica om:

– „Acestea sunt așadar, precum am spus, proprii sufletului: prin minte are înțelepciunea în potență, din înțelepciune decurge contemplația, din aceasta,

²⁶ Riou, A., *Le Monde et l'Église selon Maxime le Confesseur* (Théologie historique 22), Paris, 1973, p. 153.

²⁷ Ioan I. Ică jr., *Mystagogia Trinitatis*, p. 404.

²⁸ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *op. cit.*, p. 20.

²⁹ Lars Thunberg, *Omul și cosmosul în viziunea Sfântului Maxim Mărturisitorul*, Editura IBMBOR, București, 1999, p. 115.

cunoașterea, din cunoaștere, cunoștința fără uitare, și prin toate e dus către adevăr, care e hotarul și ținta finală a bunurilor mintale. Iar prin rațiune are prudența, din aceasta iese făptuirea, din făptuire, virtutea, din aceasta credința, prin care se odihnește în bine ca scop și sfârșit fericit al lucrărilor raționale. În sfârșit, prin unirea acestora întreolaltă se culege știința celor dumnezeiești. În toate acestea se aseamănă cu sufletul Sfânta Biserică, privită în înțeles spiritual. Toate cele ce au fost arătate că țin de minte și ies progresiv din ea, le indică Biserica prin ieratic. Iar cele arătate că țin de rațiune și ies din ea prin desfășurare, le ilustrează prin naos. În sfârșit, toate le adună spre taina ce se săvârșește pe dumnezeiescul altar, taină prin care tot cel ce poate, să înțeleagă cu înțelepciune cele ce se săvârșesc în Biserica lui Dumnezeu și dumnezeiesc sufletul său. Căci pentru suflet ni s-a dat, poate, spre călăuzirea lui spre cele înalte, Biserica cea făcută de mâini, care îi este și model prin diferitele simboale dumnezeiești din ea³⁰.

Sfânta Scriptură are aceeași structură antropologică, având Vechiul Testament drept trup, iar pe cel Nou drept suflet, duh și minte, corespunzând ființei umane alcătuite din trup și suflet: precum omul este muritor după ceea ce e văzut, și nemuritor după ceea ce e nevăzut, la fel și Sfânta Scriptură are litera trecătoare, iar duhul ascuns în litera ei niciodată nu încetează de-a fi – „Dacă omul nostru cel din afară se trece, cel dinăuntru însă se înnoiește din zi în zi“ (II Corinteni 4, 16) (capitolul 6).

f) Odată cu capitolul VII se încheie partea dedicată ontologiei misterului eclezial, dar încă o dată se aduce în discuție dualitatea sensibil-inteligibil, Biserica fiind icoana omului și a cosmosului iar de aici următoarea consecință firească: întreg cosmosul este om iar omul, alcătuit din trup și suflet, este cosmos, în final existând „*trei oameni*“³¹: cosmosul, Scriptura și omul:

„Dacă vrea, așadar, cineva să aibă viața și rațiunea iubitoare de Dumnezeu și plăcută lui Dumnezeu, să se îngrijească de părțile mai înalte și mai cinstite ale acestor trei oameni, adică a cosmosului, a Sfintei Scripturi și a omului nostru. Să se îngrijească cu toată puterea de suflet, făcându-l nemuritor, dumnezeiesc și îndumnezeit prin virtuți; și să disprețuiască trupul, care e supus stricăciunii și morții și care poate să întineze demnitatea neîngrijită a sufletului“³².

În această relație sensibil-inteligibil omul are menirea să depășească tot ceea ce este tranzitoriu și să descopere iconomia plină de misterul dumnezeiesc, el trebuie să moară pentru a putea învia la o viață nesticăcioasă, ca o „lume nouă înviată din cea îmbătrânită“, să se înalțe cu înțelepciune spre Duhul Sfânt prin studiul pătrunzător al Sfintei Scripturi, ridicându-se deasupra literei. Căci în El se află plinătatea plinătăților și comorilor ascunse ale cunoștinței și ale înțelepciunii, înlăuntru al cărora cel ce se învrednicește să ajungă va afla pe Dumnezeu

³⁰ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *op. cit.*, pp. 24–25.

³¹ Ioan I. Ică jr., **Mystagogia Trinitatis**, p. 406.

³² Sfântul Maxim Mărturisitorul, *op. cit.*, pp. 27–28.

însuși, înscris în tablele inimii prin harul Duhului, oglindind cu față descoperită slava lui Dumnezeu, prin ridicarea zăbranicului literei.

Biserica văzută, chip al lumii create, ne arată prin simbolismul ei adevărul ultim, iar acest adevăr îl întâlnim în starea de unire mistică, dincolo de orice cunoaștere mediată, Biserica fiind locul unde harul îndumnezeitor al lui Dumnezeu lucrează printre oameni: „Biserica este omul duhovnicesc, iar omul este Biserica mistică”³³.

Pentru Sfântul Maxim Mărturisorul nu există nici o tensiune decisivă între cele două perspective în care el vede Biserica: cea mistică și cea realistă³⁴.

³³ Dumitru Stăniloae, *Cosmosul și sufletul, chipuri ale Bisericii*, în „Revista Teologică”, anul XXXIV (1944), nr. 3–4, p. 181.

³⁴ Lars Thunberg, *Omul și cosmosul în viziunea Sfântului Maxim Mărturisorul*, p. 118.

RAȚIUNEA EXISTENȚEI PAROHIEI ȘI TIMPUL CATEHIZĂRII

TĂNASE NICHIFOR

Creștinismul a fost pentru omenire, cum o arată C. Rădulescu-Motru (**Puterea sufletească**, București, 1930, pp. 58–59), „o renaștere sufletească“ care „a deprins pe om cu lupta cea mai grea de dus, lupta cu sine însuși“. Creștinismul este învățătură pentru viață, care convertește și mântuiește. Ultimul cuvânt al Mântuitorului către Sfinții Apostoli este μαθητεύσατε adică „faceți ucenici“, iar nu διδάσκετε adică învățați, cuvânt pe care-l rostește mai pe urmă. „*Această distincție*, spune părintele Mihail Bulacu, *pe care o face Mântuitorul între «a face ucenici» și «a învăța»*, adică între *μαθητεύειν* și *διδάσκειν* ne relevă piatra fundamentală pe care Creștinismul o pune pedagogiei creștine în general“. A învăța – διδάσκειν, este numai mijlocul, o cunoaștere teoretică a lui Dumnezeu, e pregătirea pentru legătura neîncetată a unei vieți împreună cu Hristos („*Rămâneți întru Mine și Eu întru voi*” Ioan 15, 4), ca ucenic al Lui: „*cu alte cuvinte, în pedagogia creștină apare un obiectiv mai înalt, vrednicia sufletească de a primi o sfântă Taină, pe lângă inițierea didactică asupra însemnătății acelei taine*“¹.

Școala creștinismului² – în perspectivă kierkegaardiană – pornește de la **ășezarea ucenicului lângă Hristos**, cheamă la o trezire a funcțiilor înțelegerii adânci, complexe, a fiecărui cuvânt spus de El. Accesul la creștinism, înțeles ca „**prezență alături de Hristos, contemporaneitate cu El**“, nu este dat decât inimilor curate. Îl urmează pe Hristos doar cel care a lăsat în inima lui loc pentru credință și adevăr și care, asemeni copilului, știe să se bucure de iubirea limpede ce-i este oferită. Hristos ne cheamă în permanență la Sine, prezența Sa aici pe pământ nu va fi niciodată un eveniment trecut demult.

¹ Mihail Bulacu, **Pedagogia creștin-ortodoxă**, Editura Școala Brâncovenească, Constanța, 2009, pp. 8–10. Metoda herbartiană a treptelor psihologice e motivată de faptul că evoluția cunoașterii omenești are ca punct de plecare intuiția, de la care se ridică apoi la noțiuni prin abstracție, dar nu se observă în această metodă colaborarea în suflet a cunoașterii, simțirii și voinței. Metoda lui Foerter, caracterizată ca pedagogie a voinței, vrea ca nu numai învățătura lui Hristos, dar și viața Lui s-o imprime în fondul sufletesc al ucenicului. Metoda munihiană, utilizată în special de romano-catolici, nu are nimic original, ci doar contopește laolaltă principiile intelectualiste ale lui Herbart cu pedagogia voinței a lui Foerster; ajunge și la noi prin teologii de la Cernăuți. Toate aceste metode își dovedesc insuficiența unei educații integrale creștine (Cf. *Ibidem*, pp. 379–382).

² Sören Kierkegaard, **Școala creștinismului**, Editura Adonai, București, 1995, p. 88.

Prin catehizare înțelegem o inițiere continuă a credincioșilor în viața în Hristos, o predare a tradiției bisericești și nu o simplă transmitere a unor cunoștințe de bază, ci **dobândirea unei „conștiințe catehetice“**. Sărăcia duhovnicească sau cunoașterea și experiența personală a clerului conduc la un deficit major în demersul catehetic autentic. Astfel, spune G. Metallinos, „*în întâlnirea cu sufletul omenesc neliniștit preotul Îl va împărtăși pe Hristos atât de mult cât Îl are în inima lui însuși. În principal e nevoie de o «credință» în conținutul Tradiției*“³. Dar Tradiția este păstrată în Biserică „*stâlp și temelie a adevărului*“ (II Timotei 3, 15) și, de aici, **caracterul eclesial al catehizării**, care în conștiința ortodoxă nu cunoaște deosebire între Trupul lui Hristos înviat și Trupul său euharistic. Susținerea pnevmatică și finalitatea sacramentală a actului catehetic evită amenințarea de tip occidental a unui **arianism ecleziologic**. În Sfântul Potir, „trupul individual“ al lui Hristos devine acum una cu trupul lui „comunitar“. Biserica nu este „un trup al creștinilor“, ci „trupul lui Hristos“. Realitatea hristocentrică a comunității bisericești este realizată prin actul liturgic prin care se „strânge“ (adună, concentrează) în Sfântul Potir tot ce este pe sfântul disc afară de Mielul-Hristos (Agneț). Prin urmare, „**discursul despre/în parohie și viața ei este în esență un discurs despre Biserica însăși și despre prezența ei în lume**“⁴. După cum arată și Boris Bobrinsky există și o „*dimensiune ecleziologică a învățaturii lui Iisus*“. Evangheliile ne permit să întrezărim imaginile Bisericii chiar în cuvintele și în lucrarea Mântuitorului. Chemarea pe care Dumnezeu o face este însoțită de o făgăduință: „*Ucenicii au încredere în Iisus, care le promite ceva irealizabil în accepția omenescă a cuvântului: să îi facă pescari de oameni*“⁵.

Evanghelia este nu numai **Cuvânt ascultat, dar și viață** – trăită prin Botez, care reprezintă o „*Taină pascală și cincizecimică*“ (O. Clement) ce pătrunde în noi. Mulți devin preoți dintr-o mentalitate profesională și din iubirea de slavă și nu consideră preoția ca o slujire responsabilă. Această slujire responsabilă este însă vindecarea turmei, pentru că centrul paternității duhovnicești și al slujirii pastorale este tocmai această taină a vindecării, esența misiunii noastre, Taina Mărturisirii: „*Toți fac pe învățătorii, dar puțini fac învățătura pe care o învață, adică, pentru Împărăția lui Dumnezeu*“ (Ierotheos al Navpaktei). Gheorghios D. Metallinos spune: „*E însă cu desăvârșire imposibil ca Hristos să fie activ și să lucreze în noi dacă lipsește lupta duhovnicească care-și are epicentrul în Taina Mărturisirii. De mărturisire are cel mai mult nevoie omul din epoca noastră în haosul existențial înfricoșător, în neliniștea și scindarea lui interioară, el care trăiește nu numai o nouă sfidare babilonică, dar și confuzia babilonică în deplănătatea ei, având drept efect refugiul pentru eliberare la psihanalist, care de oricâte diplome științifice ar dispune sau oricâtă înțelegere ar arăta, nu poate să*

³ Gheorghios Metallinos, **Parohia – Hristos în mijlocul nostru**, Editura Deisis, Sibiu, 2004, pp. 71, 116–117.

⁴ *Ibidem*, pp. 10–11.

⁵ Boris Bobrinsky, **Taina Bisericii**, Editura Reîntregirea, Alba-Iulia, 2004, p. 83.

*pătrundă în adâncul sufletului și să deschidă centrul existenței umane cum face harul împărtășit de duhovnic*⁶.

Apariția psihanalizei în cadrul iudaismului este oarecum firească, deoarece acolo lipsește Taina Sfintei Spovedanii. Încercările psihanalizei nu fac decât să creeze o „**teologie**“ a păcatului⁷, de justificare și legitimare „științifică“ a păcatului, amăgindu-i pe oameni să creadă că așa e firea lor, rea și nu au ce face și nici nu trebuie să caute să o vindece. Psihanaliza exclude orice explicații supranaturale ale comportamentului uman. Freud spunea despre diavol: „*pentru noi, demonii sunt dorințele rele și reprobabile, derivate din impulsurile instinctuale ce au fost repudiate și înăbușite. Noi nu facem decât să eliminăm proiecția acestor entități mentale în lumea exterioară*“ (*Demonological Neurosis*). Denis de Rougemont arată că putem intui aici și partea din lucrarea diavolului: „*De îndată ce veți crede că-l zăriți pe diavol pentru că a făcut cam prea multe, de îndată ce veți încerca să-l demascați în păcat, el vă amețește făcându-vă să spuneți, prin gura savanților, că păcatul nu există: tulburare a glandelor endocrine⁸ sau fantezii ale subconștientului, maladie mentală sau condiționare socială insuficientă. Noi nu sunt răspunzători de noi. Noi nu suntem răi, ci bolnavi...*“⁹. Sfânta Spovedanie este „psihanaliza“ cea mai veche căci: „*Dacă zicem că păcat nu avem, ne amăgim pe noi înșine și adevărul nu este întru noi. Dacă mărturisim păcatele noastre, El este credincios și drept, ca să ne ierte toate păcatele și să ne curățească pe noi de toată nedreptatea*“ (I Ioan 1, 8).

Activitatea de propovăduire a Cuvântului lui Dumnezeu revelat Bisericii reprezintă, de fapt, prima dintre cele trei slujiri ale preoției: „*Căci cu inima se crede spre dreptate, iar cu gura se mărturisește spre mântuire... Dar cum vor chema numele Aceluia în Care încă n-au crezut? Și cum vor crede în Acela de Care n-au auzit? Și cum vor auzi, fără propovăduitor? Și cum vor propovădui, de nu vor fi trimiși? Precum este scris: «Cât de frumoase sunt picioarele celor ce vestesc cele bune!»*». Dar nu toți s-au supus Evangheliei, căci Isaia zice: „*Doamne, cine a crezut celor auzite de la noi?»* Prin urmare, credința este din auzire, iar auzirea prin cuvântul lui Dumnezeu“ (Romani 10, 10 și 14–17).

Urgența propovăduirii vine, pe de altă parte, și din înțelegerea crizei spirituale a societății contemporane în care recunoaștem nu o criză a credinței în sine, ci o criză de transmitere. În cadrul colocviului „*Société plurielle, transmission nouvelle*“ din 2008, cu ocazia împlinirii a cincizeci de ani de existență a Institutului Lumen Vitae, Olivier Servais, profesor la Louvain, se exprima dubitativ: „*Crise*

⁶ G. Metallinos, *op. cit.*, pp. 67–68.

⁷ „**Zeul toleranței**“ și descreștinarea creștinismului. O perspectivă ortodoxă, Editura Christiana, București, 2009, pp. 200–201, 204 și 207–208.

⁸ Se spune chiar că există „**gena Dumnezeu**“ (Dean H. Hamer, **The God Gene: How Faith is Hardwired into our Genes**, Doubleday, 2004) sau **neuro-teologia**. Bioteologia încearcă să dovedească fundamentul neurologic și evoluționist al acelor „*experiențe subiective numite în mod tradițional spirituale*“.

⁹ Denis de Rougement, **Partea diavolului**, Editura Anastasia, București, 1994, p. 40.

de foi, crise de transmission?“. Analiza făcută de el pornea de la nevoia de experiență a individului, care refuză o logică autoritară, trăind într-o societate care adoptă o atitudine de toleranță și antidogmatică. De aici, o neliniște și o căutarea a unui sens, care este unul spiritual. Astfel, printre noile modalități de transmitere, el enumeră: a) experimentarea în trupul său și în relație de grup a ceea ce se transmite, b) existența unor maeștri spirituali, persoane demne de încredere și c) plauzibilitatea sau sentimentul de compatibilitate cu rațiunea.

Astfel, transmiterea credinței într-o societate diversificată este o provocare (*défi* – cf. Sophie-Hélène Trigeaud) adresată Bisericii (25% dintre cei catehizați rămân practicanți). Se remarcă o dezvoltare a unei religiozități fără apartenență și o tendință către interogațiile religioase.

A reinventa cateheza într-o lume plurală, ne spune și Gilles Routhier (*Réinventer la catéchèse dans un monde pluriel*, în „Lumen Vitae“, n°3, septembre 2008), nu este, însă, o provocare nouă. Primii creștini trăiau ca niște străini, ca pelerini, pe drum către adevărata lor patrie. Cuvântul „parohie“ vine de la cuvintele „*paroikos*“ (străin, emigrant) și „*paroikia*“ (sejur cu titlu provizoriu, în trecere). Această situație de pluralitate a lăsat loc apariției catehumenatului. Riscul de azi este de a uita această condiție nativă de existență creștină, de aceea fără nici o îndoială trebuie să revenim la reactualizarea într-o manieră nouă a demersului catehetic. În perioada Renașterii cateheza a fost antrenată într-un stil noțional, dogmatic și instituțional, de învățământ catehetic. Totuși, nu este suficientă nici o cateheză bazată pe afectivitate, emotivitate sau pe eforturi de organizare sau reînnoiri pedagogice, ci așa cum arată G. Routhier „*Il y a, aujourd'hui, comme hier, le défi de l'intelligence de la foi; dans une situation nouvelle*“. Lipsa înțelegerii credinței ar limita cateheza și suflul ei misionar. A fi catehizat înseamnă a fi introdus în comunitatea creștină prin adevărurile esențiale ale credinței, viața sacramentală, preceptele evanghelice, viața în comuniune și în apostolie.

În articolul *Réinventer la catéchèse dans un contexte pluriel*, din același număr al revistei „Lumen Vitae“, Henri Derroitte vede în transmiterea credinței o operație complexă, care cere, în același timp, acțiune și cuvânt. Nu putem transmite decât ceea ce este viu și face viu, din acest punct de vedere, cateheza nu este o operație de marketing. Aceasta face posibilă viața credinței în cel care trăiește. Comunitatea creștină, ca unitate a naturii umane și ca destin eshatologic, este sacramentul Împărăției lui Dumnezeu. Comunitatea creștină este, de asemenea, o „*scrisoare a lui Hristos, slujită de noi, scrisă nu cu cerneală, ci cu Duhul lui Dumnezeu Celui viu, nu pe table de piatră, ci pe tablele de carne ale inimii... Nu că de la noi înșine suntem destoinici să cugetăm ceva ca de la noi înșine, ci destoinicia noastră este de la Dumnezeu, Cel care ne-a învrednicit să fim slujitori ai Noului Testament, nu ai literei, ci ai Duhului; pentru că litera ucide, iar duhul face viu*“ (II Corinteni 3, 3–6). Aici regăsim această vocație fundamentală de revelare a lui Dumnezeu, prin care comunitatea și cateheza se reînnoiesc. Cele patru forme constitutive comunității creștine sunt: *diakonia* (slujirea lumii, mila

față de toți), *koinonia* (viața comunitară a creștinilor), *leitourgia* (celebrarea) și *martyria* (mărturisirea); regăsim aici cele patru structuri de bază de care vorbea și Gilles Routhier. Simbolismul comunitar, eclesialitatea ca logică, tot comunitară, revenirea la ordinea tradițională a celor trei taine de inițiere, marchează fără îndoială intrarea reală într-un nou dinamism catehetic. Astfel, „*catéhèse soit, en elle-même, une expérience d’Eglise, non pas seulement un espace de parole, mais un espace d’authentification de la parole par le vécu, afin d’en faire éprouver la véracité*”. În concluzie, Henri Derroitte desemnează cinci orientări pedagogice: 1. O pedagogie a angajamentului celui care inițiază, cuvântului său manifestând relația sa cu Hristos; 2. O pedagogie a mărturisirii autentice, dacă el trăiește ceea ce mărturisește, cateheza își ia valoarea din resursele diverselor mărturisiri lăsate în istoria Bisericii; 3. Pedagogia ospitalității în dialog, cateheza nu constă în a integra pe celălalt în ceea ce este el însuși, ci într-un spațiu în care el însuși este primit în spațiul celuilalt; 4. Pedagogia expunerii sau relatării evenimentelor și experiențelor trăite, prin care prezența învierii se lasă recunoscută; 5. O pedagogie globală, cateheza atinge întreaga ființă în toate dimensiunile sale, ea este simbolică, sensul prin care ea reunește, pune împreună toate dimensiunile ființei umane. Vedem cum cateheza a fost o prioritate apostolică, iar noi, comunitatea creștină suntem prin ea o predică vie.

Am enumerat câteva principii catehetice din mediul teologic occidental, deoarece am considerat necesară și cunoașterea și însușirea diversității conceptelor și concepțiilor catehetice și încercarea de a realiza o viziune unitară. Înțelegerea relației dintre subiectivitatea actului de credință și apartenența religioasă comunitară incumbă în toate încercările de teoretizare a demersului catehetic.

Aș enumera câteva principii catehetice, plecând de la înțelegerea importanței și însușirea conținutului credinței și refuncționalizarea semiotică a discursului catehetic, ca manifestare a unei atitudini responsabile față de pregătirea continuă, cunoașterea operativă și aplicarea corespunzătoare a principiilor catehetice:

– regândirea acțiunii catehetice în lumina mutațiilor profunde care marchează individul modern, într-o constantă mișcare: corelarea catehezei, ca meditație privilegiată de socializare religioasă, de integrare în comunitatea de credință cu procesul de inculturare a discursului creștin într-o lume în plină mișcare, care traversează o criză de transmitere inedită;

– o altă gramatică simbolică, empatică și critică în același timp, a existenței creștine contemporane: orizontul așteptării creștine *versus* stenoza sau îngustarea experienței spirituale;

– analiza pedagogiei creștine și calificarea noile condiții de transmitere a credinței creștine;

– corelarea cunoștințelor teoretice cu abilitatea de a le pune în practică ținând cont de o psihologie a vârstelor: cateheza pe grupe de vârstă (copil, adolescent, adult);

- înțelegerea importanței actului misionar-catehetic în contextul unei neliniști spirituale care bulversează umanitatea contemporană;
- promovarea regulilor de deontologie și axiologie creștină;
- însușirea diversității oratorice și a formelor omiletice: omologhia, didascală, paradosis, kerigma;
- înțelegerea relației dintre obiectivitatea actului de credință și însușirea comunitară prin propovăduire.

În concluzie, nu prin calchierea (copierea) mesajului evanghelic, ci prin regăsirea inspirației, actul de propovăduire poate deveni o sinteză „filocalică”, adică îndrăgostită de frumusețea duhovnicească, care „*reunește simțul tainei cu inteligența cea mai ascuțită*”, care se „*metamorfozează în creuzetul Revelației*”¹⁰. Astfel, Tradiția nu este repetare mecanică, ci viața însăși în Trupul lui Hristos, iar adevărată cateheză are caracter eclezial și liturgic, adică mistagodic.

Se poate pune întrebarea actuală: mai are omul contemporan timp să participe la activitatea catehetică a Bisericii? Care este „**timpul catehezei**”? Răspunsul la „problema timpului” încercat de toate filosofii și religiile constă, de fapt, în preocuparea reală pentru „kairos” – timpul celebrării liturgice. E necesar, deci, să înțelegem timpul însuși. Lumea în care trăim pur și simplu *nu are timp*, pentru că, așa cum spune Alexander Schmemmann, „*timpul ei este timp al exilului și înstrăinării omului de Dumnezeu*”. De aceea, „*nu există timp pentru că, pe de o parte, creștinismul a făcut imposibil pentru om să trăiască în vechiul timp natural, a rupt în mod ireparabil ciclul veșnicei reîntoarceri*”¹¹. Timpul catehezei este definit drept un timp al odihnei ca participare activă, timp câștigat al mântuirii, un **timp al misiunii**. Prin Paști ca „sacramentul timpului”, „*timpul începe din nou, dar acum este plin «pe dinăuntru» de această experiență unică și cu adevărat «eshatologică» a bucuriei*”. Importanța catehezei înfăptuite acum, derivă din conștiința acestui timp ca sfârșit: „*Timp de secole*, spune Schmemmann, **am predicat acestor oameni grăbiți**: *goana voastră zilnică n-are nici un sens, totuși acceptați-o, și veți fi răsplătiți într-o altă lume, cu odihna veșnică. Dar Dumnezeu ne-a descoperit și ne dăruiește Viața veșnică și nu odihna veșnică. Și Dumnezeu ne-a descoperit această Viață veșnică în mijlocul timpului – și al goanei sale –, ca sens și țel al lui. Și astfel El a transformat timpul și truda noastră de-a lungul lui, în sacrament al lumii ce va să fie, în liturghia împlinirii și înălțării*”¹².

¹⁰ Olivier Clément, *Prefață*, pp. 10–15 la: **Viu este Dumnezeu. Catehism Ortodox**, Editura Reîntregirea, Alba-Iulia, 2009.

¹¹ Alexander Schmemmann, **Pentru viața lumii. Sacramentele și Ortodoxia**, Editura IBMBOR, București, 2001, pp. 57, 59.

¹² *Ibidem*, pp. 69, 78–79.

COMENTARIUL AUCTORIAL CA TEXT PROGRAMATIC ÎN SCRISORILE FERICITULUI IERONIM

MIHAELA JURCA PENCOV

În cele ce urmează ne vom îndrepta atenția asupra acelei secțiuni din epistolarul ieronimian care ar veni pusă între paranteze. Nu vom trata tematica scrisorilor, nici stilul exprimării, ci partea cel mai puțin vizată de critică, acele comentarii care însoțesc textul menit să transmită subiectul propriu-zis. Pasajele de împrejmuire, uneori cu caracter metatextual, cuprinzând reflecțiile autorului asupra propriei scrieri, se remarcă printr-o bogată încărcătură afectivă.

Ieronim, dictându-și epistolele, urmărește în primul rând să transmită învățături folositoare discipolelor, prietenilor, cunoscuților sau unor străini despre care află că sunt în dificultate pe drumul credinței și este rugat de cineva apropiat să-i lumineze. Sigur că această poziție privilegiată de *magister fidei* îl propulsează pe linia unei scriituri pretențioase, solid argumentate, retoric ancorate tradiției clasice și în permanență raportate la textul scripturii.

Acest gen de intertextualitate ține însă mai mult de sfera teologicului, prin urmare rămâne de căutat țesătura fină din jurul dezbaterilor dogmatice din care figura profesorului creștin se retrage, pentru a face loc omului pur și simplu. Un om fără o funcție specială, fără obsesia misiunii, cu dureri și bucurii în care ne regăsim, cu un limbaj mai accesibil, însă atât de expresiv. Și acum intervine ceea ce pare paradoxal la o primă vedere. Tot acest text de împrejmuire conține o sumă de trimiteri indirecte la cultura în care scriitorul a crescut, la atmosfera vremurilor tulburi în care i-a fost dat să viețuiască, la mentalitatea unui veac atât de îndepărtat de al nostru. Presiunea subconștientului nu îi permite autorului să se detașeze de amintiri adânc înrădăcinate. Pânza țesută cu dibăcie împrejurul textului dogmatic în care ne întâlnim cu Ieronim omul ni-l menține captiv literelor clasice și, totodată, ni-l dezvăluie atemporal, supus bolii, supărării, erorii. E ca și cum din această țesătură ne-ar striga peste evi: *ecce homo*, iar un ciudat ecou ar răsfrânge ca prin vis un adaos senin: *litteratus*.

În *Scrisoarea LXX* către oratorul Magnus, Ieronim mărturisește că lucrurile învățate în copilărie îi revin în minte ca prin somn¹. Deci nu poate fi acuzat că face în mod programat apel la clasici, deoarece citatele îi curg sub condei de la sine, căci memoria nu și-o poate aboli. Mai târziu, acuzat de fostul său bun prie-

¹ *Post tanti temporis otium vix quasi per somnum, quod pueri didicimus, recordari.* „După atâta zăbavă a timpului, abia îmi amintesc ca prin somn cele învățate de copil”. Ep. 70, par. 3.

ten Rufinus că nu și-a ținut promisiunea făcută în vis de a nu mai citi literatura păgânilor, îi dă replica: nu am promis că voi uita. *Ab infantia studium litterarum*² poartă vina de a se fi fixat prea profund în mintea învățăcelului care s-ar nega acum pe sine ca om, dacă s-ar dezice de amintirea acelei etape.

De aici și până la a găsi o justificare acuzației lui Rufinus³ că a deschis o școală pentru tineri la Bethleem unde îi învață gramatica și studiul literaturii clasice, calea e mai întortocheată.

Atracția pe care o simțea Ieronim față de ascetism și admirația pentru viața anahoreților, sinceritatea trăirilor care îl îndeamnă să aleagă izolarea, sunt contrabalansate de dorința de a păstra legătura cu cei mai dragi prieteni, de a fi totuși la curent cu mersul lumii, al cetății în care se formase – Roma – și al bisericii pe care râvnea să o apere. Soluția pentru împăcarea celor două tendințe i-o oferă scrisul. Prin contactul epistolar, dorul se ostoiește. Scrisorile cuprind pe alocuri fărâme de text programatic privind *epistulare officium*:

*Datoria epistolară este de a scrie ceva despre treburi familiare sau conversație cotidiană și astfel cei absenți să devină prezenți și să își relateze reciproc ce doresc și ce-au mai făcut*⁴.

Ieronim își îndeamnă neobosit colocutorii să nu ezite a face apel la scris căci prin el se pot întreține relații de prietenie:

*Scrie-mi așadar cu îndrăzneală și învinge absența corporală prin dese convorbiri*⁵.

Însă simpla apropiere și împărtășire a nimicurilor de zi cu zi se poate îmbogăți prin aplicarea spre studiu:

*Din când în când, este permis ca ospățul conversațiilor să fie condimentat cu sarea învățăturii*⁶.

Atunci scrisoarea nu mai e decât un pretext al transmiterii cunoștințelor, opiniilor, învățăturilor magistrului către discipoli – de cele mai multe ori discipole. Conținutul didactic al unor epistole se mulează pe modelul de redactare promis

² *Studiul din copilărie al literaturii*. Ep. LX, par. 5.

³ Rufinus Aquileiensis, *Apologiae in Sanctum Hyeronimum*, II, 8, în J.P. Migne, **Patrologie latine**, vol. XXI.

⁴ *Epistolare officium est de re familiari aut de cotidiana conversatione aliquid scribere et quodammodo absentes inter se praesentes fieri, dum mutuo, quid aut velint aut gestum sit, nuntiant...* Epistula XXIX, par. 1.

⁵ *Scribe igitur audacter et absentiam corporum crebro vince sermone*. Ep. LXXVI, par. 1.

⁶ *Licet interdum confabulationis tale convicium doctrinae quoque sale condatur. Ibidem.*

de Cicero lui Atticus⁷. Ele cuprind cel puțin un *argumentum* – subiect și o *sententia* – o părere, o judecată de valoare.

Circulația scrisorilor permite o apropiere sufletească între participanții la actul epistolar, în ciuda absenței fizice. Să nu uităm că, în acea vreme, era, de fapt, singura modalitate de comunicare între cei aflați la distanță:

Acum însă, cum mă pricep mai bine, mă prezint înaintea ta prin scrisoare. Deși absent în trup, vin cu dragostea și spiritul⁸.

sau, altfel spus:

Obişnuim ca în absența trupului să conversăm în spirit⁹.

Aflăm prin urmare că legătura spirituală poate fi creată și întărită prin convorbirea în scris:

Mă rog ca cei pe care îi unește dragostea să nu îi despartă distanța pământească și pe Lucinus al meu, deși absent, să îl simt mereu prezent prin schimbul de scrisori¹⁰.

Aceeași nevoie de apropiere sufletească prin scris se face simțită în epistolele lui Cicero. În cele către Atticus apare ca un leitmotiv dorința de a transgresa barierele spațiale și de a-și ostoi dorul după cel drag privindu-l, atingându-l, ascultându-i sfatul. Atunci când complicațiile vieții – politice în cazul lui – nu le permit contactul fizic, Cicero găsește mare mângâiere în schimbul de scrisori cu cel mai cald prieten:

Nimic nu mă încântă mai mult decât sfatul și scrisorile tale... Ți-am răspuns la cele trei scrisori și aștept altele, căci acum doar scrisorile tale mă mai țin¹¹.

Prin urmare, însăși perceperea actului epistolar drept punte de legătură între corespondenți separați de distanțe geografice conectează țarmuri temporale, situându-l pe Ieronim la celălalt capăt al arcului lansat de către precursorul său literar.

⁷ *Nullam a me volo epistulam ad te sine **argumento** ac **sententia** pervenire* „Nu vreau să ajungă la tine vreă scrisoare de-a mea fără subiect și evaluare“, Cicero, *Ad Atticum*, I:19 (subl. n.).

⁸ *Nunc igitur, quomodo valeo, pro me tibi litteras repraesento. Etsi corpore absens, amore et spiritu venio...* Ep. V, par. 1.

⁹ *Absentiam corpore spiritus confabulatione solemur.* Ep. XLIV, par. 1.

¹⁰ *Quaeso, ut, quos caritas iungit, terrarum longitudo non separet et absentem Lucinum nostrum semper praesentem litterarum vicissitudine sentiamus.* Ep. LXXI, par. 7.

¹¹ *Me vero nihil delectat aliud nisi consilium et litterae tuae... respondi epistulis tribus sed exspecto alias; nam me adhuc tuae litterae sustentantur.* Cicero, *Ad Atticum*, IX:10

Importanța acordată de Ieronim scrisorilor primite reiese și din posibilitatea pe care acestea i-o oferă de a pătrunde în intimitatea corespondentului, bănuindu-i sentimente pe care nu întotdeauna le exprimă clar în cuvinte:

Însăși foaia pe care ai scris și trăsăturile mute ale literelor îmi transmit starea ta de spirit¹².

Răzbate aici dorința nemărturisită a autorului acelor rânduri ca scrisul lui să deștepte la cititor o reacție similară, o bucurie a întâlnirii cu gândurile și trăirile așternute în spațiul restrâns al epistolei.

Izbitoare pentru receptorul modern al textului epistolar ieronimian pare ideea angajării epistolei ca substitut al conversației propriu-zise:

Exprim puncte de vedere contrarii față de aceste subiecte tainice, așa încât se pare nu doar că îți scriu, ci că vorbesc cu tine de față¹³.

Uluitoare sete de comunicare pentru care canalul epistolar funcționează imperfect, dar satisfăcător.

Tot prin mijlocirea scrisorilor, autorul lor poate cunoaște oameni noi și lega prietenii cu persoane pe care niciodată nu le va întâlni față către față:

Îndată îl voi îmbrățișa cu dragoste pe cel pe care nu l-am văzut niciodată și voi zice tăcut în sinea mea: cine îmi va da aripi de porumbel să zbor și să mă odihnesc când îl voi găsi pe cel iubit de inima mea?¹⁴

Motivele redactării scrisorilor sunt frecvent menționate de către Ieronim. Cel mai adesea ele vin ca răspuns la unele cerințe făcute de corespondenți în scrisorile lor. De pildă, Marcella și Paula se interesează de explicații ale unor fragmente din *Scriptură* cărora nu vor să riște a le da o interpretare personală. Apelul meritoaselor nobile femei la Ieronim ca autoritate exegetică îi dă acestuia ocazia, mărturisit plăcută, de a-și expune părerile cu argumentația necesară. Epistolele devin astfel preambul al unei hermeneutici biblice angajate nu rareori ca instrument în lupta cu ereziarhii vremii.

Prețuirea de care s-a bucurat în ochii doamnelor romane creștine îl apropie de personalitatea sociabilă a Papei Damasus, al cărui secretar personal este pe timpul șederii la Roma. Acest iubitor de cultură, aflat deja la o vârstă respectabilă când

¹² *Ipsa scidula et muti apices litterarum spirant in nos tuae mentis affectum*, Ep. LXII, par. 1.

¹³ *In rebus obscuris diversas ponimus opiniones, ut non tam scribere quam loqui tibi coram videamur*. Ep. LXXII, par. 5.

¹⁴ *Statim amore complecterer, quem oculis ignorabam, et illud mecum tacitus mussitarem: quis dabit mihi pennas columbae et volabo et requiescam, ut inveniam, quem dilexit anima mea?* Ep. LXXI, par. 1.

a urcat pe scaunul papal, era poreclit *cel ce gădilă urechile matroanelor*¹⁵ și cu el a legat Ieronim o relație de apropiere spirituală invidiată de mulți.

Ieronim vede în aceste femei și fete interesate de studiul Cărții Sfinte *nu doar eleve, ci și colaboratoare*¹⁶. Curiozitatea feminină cu care îl provocau să le răspundă solicitărilor, când Marcella, când Paula sau Eustochium, a avut mare impact asupra deciziei lui Ieronim de a aborda anumite subiecte sau de a demara unele traduceri.

Scrisorile acestea de tip tratat sunt compuse sub imperiul prieteniei, în ciuda piedicilor pe care lipsa timpului sau boala le scoate în calea peniței. Ieronim nu scrie doar pentru a scrie – *inpleremus materiam*¹⁷ – ori doar spre a-și demonstra competența pe o temă dată, deși orgoliul său în această privință are mereu ceva de spus. Prea adesea, el răspunde cu bucurie solicitărilor celor dragi, iar discursul său funcționează în lumina acestei chemări sub ale cărei așteptări nu se cuvine să cadă. De aceea găsește forța necesară spre a rupe jugul suferinței în care boala îl constrânge uneori preț de mai multe luni¹⁸.

Meditațiile ieronimiene privind scopul propriei scriituri transmise prin corespondență se rotunjesc așadar prin posibila conectare a măruntelor texte dispersate în corpusul epistolar, constituind o veritabilă artă poetică, un îndreptar concentrat în primul rând pe motivația ritualului epistolar.

¹⁵ *Fashionable women adored him, so that gossip nicknamed him „the matron’s ear tickler“*, J. N. D. Kelly, **Jerome. His Life, Writings and Controversies**, London, 1975, p. 82.

¹⁶ *Elles furent pour Jerome non pas seulement des eleves, mais des collaboratrices*, Pierre de Labriolle, *op. cit.*, p. 517.

¹⁷ *Să epuizez subiectul*, Ep. LXXIV, par. 6.

¹⁸ *Post duodecim menses, quibus iugi labore confectus sum, possim aliquid dignum vestrae scribere voluntati* – „După douăsprezece luni în care am fost ținut în jugul suferinței, am reușit să scriu ceva demn de dorința ta“. Ep. LXXIV, par. 6.

PRINCIPII ȘI DEFINIRI ALE PEDAGOGIEI CREȘTINE PRIN PROIECTUL „HRISTOS ÎMPĂRTĂȘIT COPIILOR“

Preot SORIN LUNGOCI

Proiectul catehetic „Hristos împărtășit copiilor“ este inițiat de către Patriarhia Română cu scopul de a susține activitatea de catehizare a copiilor, prin punerea la dispoziția preoților și a cateheților a unui set de instrumente catehetice pentru a transmite copiilor, încă de la cele mai fragede vârste, învățăturile biblice, ajutându-i, astfel, să atingă maturitatea întru credință. El se adresează copiilor cu vârste cuprinse între 6 și 17 ani și are ca obiectiv, pe de o parte, aducerea lor mai aproape de Cuvântul lui Dumnezeu și de Biserică, pe de altă parte, modelarea sufletelor, după chipul lui Hristos. Această modelare sau zidire poate fi comparată, într-un anumit fel, cu zidirea unei case: dacă se realizează după un plan bine întocmit, respectându-se normele de bază ale construirii, va rezulta o clădire trainică și frumoasă; dacă se construiește la întâmplare, fără a se respecta legile tehnologice, va rezulta, dimpotrivă, o clădire șubredă, nelocuibilă.

Astfel se întâmplă și cu rezultatele catehizării, atât în Școală, cât și în Biserică. Acolo unde se cunosc și se respectă principiile de bază ale educației creștine, concomitent, desigur, cu aplicarea corectă a metodelor și mijloacelor de predare-învățare, finalitatea actului catehetic va fi una optimă. Și, dimpotrivă, când nu se cunoaște metodologia sau nu se instrumentează corespunzător, rezultatele sunt slabe, catastrofale chiar.

Pentru o bună înțelegere a problematicii, materialul de față nu-și propune doar identificarea principiilor didactice în cadrul programului catehetic „Hristos împărtășit copiilor“, ci și creionarea câtorva clarificări. De aceea, vom avea în vedere și unele delimitări, precum și o serie de precizări care se impun în contextul de față.

A. Definiții și delimitări

a) **Pedagogia creștină** este știința care, bazându-se pe cunoașterea psihologică religioasă a tânărului creștin și ținând seama de idealul moral creștin, descoperit de Dumnezeu, stabilește un sistem de principii prin care se aplică educația creștină

în vederea formării caracterului (religios-moral), în cadrul libertății morale și al harului divin¹.

b) **Principiile didactice** sunt norme după care se orientează activitatea educatorului. Sau, după o definiție mai cuprinzătoare, sunt norme generale și fundamentale care orientează activitatea de însușire a cunoștințelor, de formare a priceperilor și deprinderilor elevilor. Trebuie să mai facem, totuși, o delimitare în sensul în care literatura de specialitate face distincție între *principiile pedagogice* în general, și *principiile didactice*. Astfel, în timp ce *principiile pedagogice* reprezintă norme cu valoare strategică și operațională, care vizează nivelul proiectării generale, având ca scop optimizarea procesului de învățământ în ansamblul dimensiunilor sale, *principiile didactice* au în vedere eficiența actului didactic în relația directă profesor-elev, prin acțiuni concrete de predare-învățare-evaluare².

c) **Metodele didactice/de învățământ** reprezintă un ansamblu de procedee, tehnici și căi menite să sprijine realizarea obiectivelor pedagogice propuse. Etimologic, cuvântul provine din grecescul *μετά* („spre“) și *ὁδός* („cale“) și înseamnă „calea spre“, „drumul către“³.

d) **Formele** sunt anumite mijloace practice (cadru organizatoric) de predare-învățare: lecția, cateheza, vizite, excursii etc.

e) **Mijloacele didactice** reprezintă instrumentarul auxiliar care facilitează transmiterea și asimilarea cunoștințelor (textul biblic, icoana, obiecte de cult, harta, casetele audio-video, calculatorul etc).

În acest context, considerăm oportun să adăugăm faptul că metodele și mijloacele didactice sunt subordonate principiilor, iar nu invers.

B. Principiile didactice și catehetice aplicate în proiectul „Hristos împărtășit copiilor“

Se cuvine încă de la început să precizăm faptul că sintagma *Principii didactice* face referire la normele care stau la baza strategiei învățământului sau la începutul acesteia.

1. **Precizări istorice.** Din punct de vedere istoric, principiile au fost utilizate de către toți cei care și-au asumat greaua, dar nobila, misiune de învățător, între care și învățătorii religiei creștine, începând de la Mântuitorul Iisus Hristos, Învățătorul Suprem, continuând cu Sfinții Apostoli, Părinții Apostolici, Sfinții Părinți ai veacurilor patristice și post-patristice, până la dascălii de Teologie de

¹ Pr. Mihail Bulacu, **Pedagogia creștin-ortodoxă**, Editura Școala Brâncovenească, Constanța, 2009, p. 31.

² Sorin Cristea, **Dicționar de pedagogie**, Grupul editorial „Litera“, Chișinău-București, 2000, p. 298.

³ Pr. prof. univ. dr. Sebastian Șebu, prof. Monica Opriș, prof. Dorin Opriș, **Metodica predării religiei**, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2000, p. 63.

astăzi, cu diferitele lor trepte. Nominalizarea, clasificarea și sistematizarea lor aparține, însă, promotorilor pedagogiei moderne: I. Comenius (1592–1670), J. J. Rousseau (1712–1778) și I. Pestalozzi (1746–1827)⁴.

2. Avantajele utilizării principiilor didactice. În privința avantajelor utilizării principiilor didactice în procesul catehetic, sub aspect general, și în programul catehetic „Hristos împărtășit copiilor“, sub aspect particular, acestea sunt evidente, întrucât complexitatea actului catehetic (de învățământ) presupune o strategie clară, bine definită. Altfel, se cade ușor în rutină, derizoriu și amatorism. Unul dintre marile pericole ale ignorării principiilor în timpul predării conținutului religios este alunecarea pe panta improvizațiilor spontane, riscându-se, astfel, pierderea firului logic al expunerii. Desigur, orice catehet bun recurge adeseori la anumite digresiuni, „paranteze“, considerații personale, improvizând fraze întregi. Acestea sunt binevenite, atât pentru elevi, cât și pentru catehet, dat fiind faptul că o lecție trebuie să fie presărată întotdeauna cu anumite momente de respiro. Frecvența improvizațiilor, însă, nu trebuie să depășească limitele admise la nicio cateheză, care, în structura ei psiho-pedagogică, trebuie să poarte pecetea limpezimii, atât sub raportul conținutului, cât și al modalităților de expunere. Împlinirea acestor deziderate nu se poate face decât prin aplicarea inteligentă a principiilor. În aceeași ordine de idei, trebuie avut în vedere și faptul că procesul catehetic se adaptează mereu la condițiile noi ale vieții, în general. Adaptarea nu se face, însă, la întâmplare. Catehetul va ține seama de realitățile cotidiene, adaptându-se, cu ajutorul principiilor didactice, astfel încât elevul să asimileze cât mai adecvat cele primite, cu condiția ca aceste principii să fie respectate⁵.

3. Prezentarea principiilor didactice. Pentru ca programul catehetic „Hristos împărtășit copiilor“ să se desfășoare în condiții optime, trebuie să se țină seama de principiile adecvate legilor de dezvoltare a rațiunii, voinței și sentimentului copiilor și tinerilor și structurii conținutului educațional.

Cele mai eficiente principii didactice și catehetice, aplicate în proiectul „Hristos împărtășit copiilor“, sunt următoarele: *principiul hristocentric, principiul ecle-siocentric, principiul autonomiei și respectării libertății individuale, principiul respectării particularităților de vârstă și individuale (psihologic), principiul învățământului interesant și plăcut, principiul temeiniciei și durabilității, principiul intuiției, principiul participării conștiente și active și principiul legării teoriei de practică.*

Fără a intra în detalii descriptive, vom face anumite considerații de ordin practic, prevăzute în strategia programului catehetic „Hristos împărtășit copiilor“.

a) **Principiul hristocentric (teocentric).** Cateheza, în strânsă legătură cu predica, are în vedere aceeași temă centrală a propovăduirii: Hristos-Dumnezeu și

⁴ Pr. prof. dr. Vasile Gordon, **Introducere în catehetica ortodoxă**, Editura Sophia, București, 2004, p. 114.

⁵ *Ibidem*, pp. 115–116.

Evangelhia Sa. Numim acest principiu și „teocentric“ pentru a nu se crea impresia greșită că celelalte două persoane ale Prea Sfintei Treimi, Tatăl și Duhul Sfânt, ar fi ignorate.

Cateheza, fidelă întru-totul revelației divine, are permanent un accentuat caracter trinitar. Învățământul creștin nu este unul omenesc, ci dumnezeiesc. Nu întâmplător, Sfântul Apostol Pavel ne avertizează într-un mod fără echivoc: „Nu ne propovăduim pe noi înșine, ci pe Hristos!“ (II Corinteni 4, 5). Căci Hristos, întrupându-Se, a împlinit pe pământ voia Tatălui, iar Duhul Sfânt, prin energiile dumnezeiești, ne întărește continuu, pentru receptarea Revelației. Prezența lui Hristos în lume este de „la început“ (Ioan 1, 1) și „toate prin El s-au făcut“ (Ioan 1, 3). Catehetul îl prezintă pe Hristos prin conținutul biblic al catehezelor cuprinse în ghidurile catehetice, în desfășurarea activității Sale mântuitoare: întruparea, viața, jefă pe cruce, învierea, arătările după înviere, înălțarea la cer, trimiterea Duhului Sfânt în lume, prezența Lui reală în lume, în Sfânta Euharistie ș.a.⁶ Iisus este înțeles de către copiii participanți la program ca Mântuitorul Suprem, care S-a întrupat pentru firea noastră cea căzută în păcat pentru a se face pildă de urmat. Hristos este centrul vieții noastre.

b) **Principiul eclesiocentric.** Potrivit acestui principiu, catehetul trebuie să prezinte la ora de cateheză învățătura Bisericii drept-măritoare. Catehetul are posibilitatea să cultive sentimente de dragoste, respect și admirație față de Biserică, insuflându-le ascultătorilor convingerea că doar aceasta îi poate ajuta la formarea deplină a personalității, la clarificarea și manifestarea autentică a propriei vocații, precum și la dobândirea mântuirii. Principiul eclesiocentric asigură fidelitatea față de păstrătoarea Evangheliei, Biserica – Trupul Său.

Prin acest proiect se realizează aducerea Sfintei Scripturi, a Cuvântului lui Dumnezeu, în viața tinerilor la modul cel mai concret, pentru ca aceștia să înțeleagă faptul că în Sfânta Scriptură se află izvorul tuturor celorlalte învățături. Catehetul folosește pentru buna desfășurare a acestui proiect biserica sau spațiul eclezial și, de asemenea, prin aceste ore de cateheză se oferă copilului o viziune asupra învățăturii creștine, care depășește vârsta școlii și care se dorește a constitui fundamentul pentru tot restul vieții. De asemenea, prin aceste ore desfășurate în biserică, copilul va rămâne în permanentă legătură cu Biserica.

Catehizarea se face în Biserică, nu doar în sensul de lăcaș, ci și în sensul de *comunitate*, care adună la un loc pe cei botezați. „Adunarea“ nu presupune, așadar, doar strângerea oamenilor într-un spațiu fizic determinat, ci și comuniunea în dobândirea aceleiași învățături mântuitoare. În consecință, catehizarea autentică presupune propovăduirea credinței autentice, care este a Bisericii celei una.

⁶ Ilustrative în acest sens sunt lecțiile 17, 29, 30, 31, 33, 34, 35, 36, cuprinse în „Hristos împărtășit copiilor“. Ghid catehetic pentru parohii, partea I-II (9–10 ani) a vol. **Viața noastră cu Dumnezeu**, Editura Golia, Iași, 2006.

c) **Principiul autonomiei și respectării libertății individuale**⁷. Sintagma însuși ne sugerează implicațiile acestui principiu: acela de a ține seama că, în virtutea libertății primite de la Dumnezeu, fiecare om dispune de autonomie, mai exact de posibilitatea de a decide și de a se conduce singur, după legi proprii. În cazul de față, facem referire la faptul de a se supune sau nu exigențelor catehetice propuse prin programul catehetic „Hristos împărtășit copiilor“. Procesul catehetic trebuie să fie acceptat liber-consimțit, întrucât nu poate fi impus dictatorial. Dumnezeu Însuși respectă libertatea totală pe care i-a dat-o omului: „Iată stau la ușă și bat; de va auzi cineva glasul Meu și va deschide ușa, voi intra la el și voi cina cu el și el cu Mine...“ (Apocalipsă 3, 20). După cum credința religioasă nu are demnitate valorică dacă nu se bazează pe adeziunea liberă a persoanei, actul catehetic nu se împlinește fără atașamentul benevol al învățăcelului față de conținutul său și față de cel care-l propune. Apropierea de sufletele copiilor trebuie făcută cu totală precauție și iubire.

Așadar, trebuie manifestată *convingere*, nu *constrângere*, pentru ca, în virtutea deplinei libertăți, copiii să adere cu dragoste la mesajul demersului catehetic. Pe de altă parte, nu există, totuși, exercitare a educației fără influențare, direcționare și intenționalitate.

Libertatea autentică nu se dezvoltă decât în adevăr, în Adevărul Absolut, de fapt. Mântuitorul Iisus Hristos a spus-o pe înțelesul tuturor: „Adevărul vă va face liberi!“ (Ioan 8, 32). Iar Adevărul Absolut este El Însuși, căci tot El a zis: „Eu sunt Calea, Adevărul și Viața“ (Ioan 14, 6). „Libertate“ în afara Evangheliei înseamnă, de fapt, *libertinaj*, cu întreaga suită de atitudini imorale, în care se complac, din păcate, mulți tineri din zilele noastre.

Așadar, *principiul autonomiei și respectării libertății individuale* presupune, pe de o parte, o adeziune benevolă a ucenicilor la valorile religioase, care se câștigă, nu se impune, pe de altă parte, o armonizare permanentă a libertății cu adevărul, a tuturor celor încredințați spre educare.

d) **Principiul accesibilității sau psihologic** (numit și **principiul respectării particularităților de vârstă și individuale**). Acest principiu presupune ca desfășurarea procesului de catehizare să fie corelată permanent cu posibilitățile de receptare ale elevului. Ghidurile catehetice, folosite în cadrul proiectului, sunt concepute într-un limbaj aflat în concordanță cu nivelul de înțelegere al fiecărei vârste, cuprinse între 6 și 17 ani. Preotul catehet, cunoscând stadiile dezvoltării psiho-fizice ale elevilor, va adapta exigențele didactice la vârsta și nivelul de înțelegere al copiilor. Totodată, va avea în vedere mediul familial din care provin elevii, nivelul pregătirii anterioare, capacitatea intelectuală, precum și diverse alte particularități ale acestora.

Chiar dacă nu epuizăm cunoștințele într-o oră, așa cum sunt ele prevăzute în ghidurile catehetice, important este ca ceea ce predăm să poată fi înțeles, asimilat,

⁷ Constantin Cucoș, **Educația religioasă. Repere teoretice și metodice**, Ediția a II-a, Editura Polirom, Iași, 2009, pp. 242–244.

reținut și aplicat în viață cu folos. Mulțimea informațiilor nu trebuie să fie descu-rajatoare pentru elevi. Catehetul va selecta din ele atât cât este necesar pentru o întâlnire, urmând ca restul materialului să fie utilizat pe parcursul altei ore catehetice, potrivit cu râvna, interesul și nevoile fiecăruia. El trebuie să dozeze foarte bine materia pe care o predă, în așa fel încât asimilarea să se facă în condiții optime. Doar așa se pot preîntâmpina anumite urmări negative în rândul elevilor, cum ar fi saturația, surmenajul, învățarea mecanică, dezinteresul, atitudinea pasivă, indiferența, stagnările în dezvoltarea psihică etc.

Însuși Mântuitorul a utilizat în permanență principiul psihologic, S-a adaptat întotdeauna la mentalitatea, cunoștințele și preocupările celor cărora le vorbea. Într-un fel a vorbit cu cei simpli, în alt fel cu Nicodim cel erudit, autoritar cu Petru cel impulsiv, dar plin de tandrețe cu Zaheu, vameșul cel smerit etc.

Pentru realizarea accesibilității cunoștințelor, se recomandă, cu prioritate, metoda inductivă: demersul de la ușor la greu, de la cunoscut la necunoscut, de la concret la abstract, de la particular la general, de la simplu la complex.

e) Principiul învățământului interesant și plăcut (al „motivației“). Motivația învățării reprezintă o sumă de idealuri, interese și mobiluri care potențează dorința și efortul de asimilare a cunoștințelor. Principiul motivației se identifică cu însuși scopul educației creștine. Aceasta urmărește dezvoltarea convingerii că viața creștină autentică este permanenta căutare a lui Dumnezeu, cu dorința de a ajunge la cunoașterea Lui și la desăvârșirea sufletului⁸. Motivația mai este numită și „motorul învățării“, întrucât pune în mișcare rațiunea, voința și sentimentele elevului, menținând atenția voluntară.

Copiii pot fi motivați prin două căi: 1. *calea exterioară (competiția, încurajarea, lauda, recompensa*, pe de o parte, iar pe de altă parte, *muștrarea, amenințarea, pedeapsa* etc.); 2. *calea interioară (curiozitatea de a ști cât mai multe, dorința de a fi competitiv* etc.). Desigur că, dacă ar fi să alegem, dintre mijloacele care țin de calea constrângerii și cele care țin de calea convingerii, vom opta întotdeauna pentru cele din urmă, cultivând, astfel, motivația internă, ca suport trainic al educației religioase.

Preotul catehet are la îndemână o serie de căi de stimulare a elevilor: efectuarea de vizite sau pelerinaje la biserici, mănăstiri sau la alte obiective de interes specifice zonei, oferirea de mici premii sau cadouri (icoane, cărți etc.), aprecierea publică, în biserică, în fața credincioșilor, prezentarea publică a produselor realizate la cursul catehetic (icoane, desene, diverse obiecte etc.), cooptarea lor în săvârșirea slujbelor religioase (rostirea crezului, a apostolului, executarea răspunsurilor liturgice, aprinderea lumânărilor, tăierea anafurei, pregătirea cădelniței etc.), pregătirea și susținerea unor concerte de colinde, scenete biblice, implicarea acestora în desfășurarea unor activități filantropice.

⁸ Carmen Maria Bolocan, **Catehetica și didactica religiei: interferențe și deosebiri**, Editura Sf. Mina, Iași, 2008, p. 148.

Se știe că o materie de învățământ este interesantă și plăcută dacă prezentarea ei atrage, convinge și zidește. Atunci elevii învață cu plăcere și sunt atenți, întrucât asimilează cu ușurință cunoștințele transmise. În ce privește conținutul catehetic, conform programul „Hristos împărtășit copiilor“, pentru a-l face interesant și plăcut, catehetul poate și trebuie să convingă prin toate metodele și mijloacele sale didactice: conținut de substanță (să răspundă întrebărilor existențiale ale copiilor), limbaj adecvat, ținută morală ireproșabilă, dragoste sinceră pentru activitatea în sine și pentru cei cărora le-o propune etc.

Un alt element demn de reținut este și acela că o cateheză captivantă, atractivă și ziditoare pentru copii solicită și impune o atmosferă relaxantă, dar plină de evlavie. Copilul dorește să se detașeze (să scape) de tiparele existente în școală. El nu mai vrea o altă oră de religie, care își are limitele și neajunsurile ei. La biserică nu mai există constrângerea vreunei note. El vine aici din plăcere, pentru a afla lucruri noi. Se așteaptă să găsească altceva. De aceea, preotul este chemat ca, prin tactul său pastoral și prin experiența sa didactică, să asigure un climat psiho-afectiv relaxant. O asemenea atmosferă are ca efect consolidarea grupului, asigurarea continuității lui, stimulează gândirea, creativitatea, comunicarea, oferă echilibru interior, încredere personală în exprimarea opiniilor, favorizează propria cunoaștere.

f) **Principiul temeiniciei și durabilității** vizează îndeosebi finalitatea actului catehetic: ceea ce s-a predat, iar elevii (credincioșii) și-au însușit, să se concretizeze în cunoștințe temeinice, reprezentative și durabile, care să se reflecte firesc în deprinderi corespunzătoare idealului vieții moral-creștine. Educația religioasă propusă prin programul „Hristos împărtășit copiilor“ este durabilă întrucât are la bază izvoarele ei temeinice: Sânta Scriptură și Sfânta Tradiție.

Prin respectarea principiului temeiniciei și durabilității (*trăinicieii*), din punct de vedere practic, înțelegem, pe de o parte, predarea acelor cunoștințe care țin de esența creștinismului, pe de altă parte, instrumentarea modalităților optime de predare-învățare. Astfel, odată cu transmiterea învățăturilor fundamentale, potrivit curriculum-ului, desigur, se vor stimula corespunzător procesele de memorare. Sunt cunoscute două căi: memorarea mecanică și cea logică. Evident, se va opta pentru cea de-a doua, întrucât este întemeiată pe înțelegere. Este adevărat că anumite lucruri se învață uneori mecanic (de exemplu rugăciunile). Odată cu repetițiile și recapitulările, durabilitatea memorării învățăturilor de bază poate fi favorizată și de exerciții, comparații, eșalonări, examinări etc.

Dacă învățarea se face intuitiv, respectându-se particularitățile de vârstă, motivat activ, conștient, sistematic, continuu și orientat spre practică, atunci cunoștințele religios-morale vor fi temeinic însușite⁹.

g) **Principiul intuiției** presupune realizarea unității dintre senzorial și rațional, concret și abstract, particular și general. Accesul în lumea credinței trece prin

⁹ Pr. prof. univ. dr. Sebastian Șebu, prof. Monica Opriș, prof. Dorin Opriș, *op. cit.*, p. 56.

simțuri, cunoașterea concretă, senzorială este baza abstractizării și generalizării cunoștințelor.

Principiul intuiției facilitează enorm înțelegerea adevărurilor de credință, care, prin natura lor, sunt suprasensibile, iar pentru a fi accesibile trebuie să apelăm mereu la materialul intuitiv. Însuși Mântuitorul a utilizat acest principiu, prin parabolele pe care le-a rostit: „...și fără pildă nu le grăia nimic“ (Matei 13, 34).

Prin *material intuitiv* înțelegem, așadar, acele mijloace auxiliare pe care le utilizăm în cadrul orelor catehetice (imagini, icoane, hărți, pictura din biserică¹⁰, ghidurile catehetice, cărțile și obiectele de cult, videoproiectorul, calculatorul etc.). Dar, în această categorie, sunt cuprinse nu numai acele materiale care țin de intuiția externă, văzută, ci și cele imaginative, care țin de comunicarea simțămintelor sufletești. Se creează, astfel, o relație strânsă între cuvânt, ca mijloc de comunicare, și materialul intuitiv – cuvântul comunică, materialul intuitiv confirmă.

Pentru ca materialul intuitiv să fie eficient, trebuie să îndeplinească trei condiții: să fie *tipic* (să evidențieze notele esențiale ale obiectului sau fenomenului respectiv), *concludent* (să elimine dubiile, îndoielile) și *substanțial* (în loc de multe materiale intuitive, care să aglomereze inutil ora de cateheză, sunt preferabile mai puține, dar reprezentative, *substanțiale*).

h) **Principiul participării conștiente și active** ne atrage atenția asupra faptului că elevii (ascultătorii) nu constituie o masă inertă, aptă doar să primească în mod pasiv o serie de cunoștințe, ci sunt parteneri de dialog. A participa „conștient și activ“ înseamnă, pe de o parte, a urmări cu atenție ceea ce se predă, pe de altă parte a pune gândirea în acțiune, în așa fel încât o parte dintre noile învățături să fie intuite și chiar exprimate în dialogul din cadrul orei.

Ora de cateheză nu presupune un monolog al catehetului, ci un dialog, chiar dacă un anumit timp al orei este consacrat expunerii. Dialogul poate avea loc în oricare moment al lecției. Ghidurile catehetice – instrumente complementare de lucru – sunt concepute astfel încât să asigure interactivitatea în cadrul lecțiilor de cateheză și implicarea directă a copiilor în procesul de învățare. **Noutatea pe care o aduc aceste ghiduri catehetice o reprezintă metoda modernă de predare a cunoștințelor religioase (biblice, liturgice, istorice, aghiografice, iconografice).** Metoda folosită are trei componente: descoperirea, interacțiunea și aplicația. Catehetul are posibilitatea de a folosi cât mai multe metode activ-participative¹¹

¹⁰ Sfintele lăcașuri oferă o atmosferă aparte, fapt ce stimulează sporirea atenției, receptivității și evlaviei copilului; pictura bisericii și structura sa arhitectonică, mobilierul bisericesc sau vasele liturgice constituie tot atâtea posibilități de a ilustra „pe viu“ cele cuprinse în anumite lecții, aspect care facilitează asimilarea cunoștințelor religioase.

¹¹ De real folos este lucrarea soților Dorin și Monica Opreș, **Metode active de predare-învățare. Modele și aplicații la religie**, apărută la Editura Sf. Mina, Iași, 2006. Printre metodele prezentate aici, regăsim „brainstormingul“, „ciorchinele“, „cubul“, „unul stă, trei circulă“, „turul galeriei“, „jocul de ro“, „mozaicul“, „studiul de caz“, „phillips 6-6“ etc.

care să faciliteze însușirea cunoștințelor religioase pentru ca, apoi, să fie puse în practică.

Potrivit principiului participării active, preotul catehet trebuie să valorifice întotdeauna înclinația către activitate¹², care este ceva natural pentru copii. *Propriuzis, activizarea elevilor la ora de religie (de cateheză) presupune menținerea lor într-o stare de trezie intelectuală, de încordare plăcută, de căutare a soluțiilor unor situații problemă pe care profesorul le provoacă. A fi activ la religie înseamnă a gândi, a medita, a raționa, a merge pe firul unui gând, al unei idei etc.*¹³

Învățarea conștientă și activă îi va conduce pe elevi la dorința de a învăța mai mult, de a studia singuri, deci, la învățarea proprie.

i) **Principiul legării teoriei de practică.** Creștinismul nu este teorie, ci viață. Acest principiu cere ca atunci când transmitem elevilor cunoștințe să le transpunem în viață. Nimic nu trebuie învățat doar pentru cultivarea minții și înnobilarea inimii, ci și pentru a pune voința în mișcare, în așa fel încât cunoștințele teoretice să se regăsească în viața personală de zi cu zi.

În programul catehetic „Hristos împărtășit copiilor“, lecțiile propuse aduc Cuvântul lui Dumnezeu la nivel personal, asociindu-l întotdeauna cu experiențele de viață ale copilului, extinzându-l și la nivelul familiei.

Accentul cade pe *însușirea și aplicarea în viața de zi cu zi a cunoștințelor religioase*. Fiecare lecție are, la sfârșit, o serie de îndrumări practice, strâns legate de conținutul respectivei lecții, reunite sub titlul „*Acasă și în familie*“. Catehizarea efectuată după metoda propusă în ghidurile „Hristos împărtășit copiilor“ creează o adevărată emulație religioasă în sânul familiei, copilul fiind în permanență îndemnat să discute cu ceilalți membri ai familiei, să rezolve sarcinile propuse pentru acasă și să aplice în viața de zi cu zi cunoștințele dobândite prin cateheză.

Ceea ce se învață teoretic se aplică prin comportamentul manifestat în familie, în grupul de prieteni, în școală, în biserică – prin cultul divin (rugăciuni, cântări, gesturi liturgice etc).

Proiectul catehetic „Hristos împărtășit copiilor“ utilizează în abordarea fiecărei cateheze un limbaj adecvat, în concordanță cu nivelul de înțelegere al fiecărei vârste, adoptă o metodă activă de predare și promovează *educația centrată pe elev*. „Centrarea pe elev“ presupune ca activitatea catehetului, înțelepciunea Sfințelor Scripturi, resursele curriculum-ului și puterea lui Dumnezeu să fie toate concentrate pe fiecare elev și pe progresul său spre deplina maturitate spirituală. Cu alte cuvinte, chiar și cele mai bune materiale de educație creștină și cel mai dedicat catehet pot avea un impact scăzut asupra elevului dacă nu se observă la acesta o anumită schimbare (de comportament sau de altă natură) de pe urma participării la activitățile catehetice.

¹² Nu vom ezita să-i lăsăm să lucreze singuri sau în echipă, mai ales dacă devin captivați de o activitate, deoarece vor reține mai multe informații operând cu ele, decât auzindu-le.

¹³ Constantin Cuceș, *op. cit.*, p. 247.

C. Concluzii

Cunoașterea și aplicarea corectă a principiilor didactice și catehetice reprezintă atât un act de receptivitate față de experiența pedagogilor-cateheți înaintași, cât și o dovadă de profesionalism. A „catehiza“ la întâmplare, însă, denotă lipsă de conștiinciozitate, amatorism și plafonare profesională. Cu toate acestea, trebuie avut în vedere faptul că principiile nu se constituie în norme didactice eficiente dacă sunt aplicate separat. Ele sunt inter-dependente și se condiționează reciproc, facilitând optimizarea demersului catehetic, numai dacă sunt corelate, pe întreg traseul curricular al programului¹⁴.

Considerăm important să amintim, în final, că aceste principii nu țintesc doar informarea învățăceilor, luminarea minții lor, ci și *formarea caracterului moral creștin*, în așa fel încât aceștia să devină, la rândul lor, slujitori devotați ai Domnului și educatori pentru caracterele semenilor. În acest fel, catehizarea va parcurge drumul ei firesc, soteriologic, atât pentru cateheți, cât și pentru ucenici.

¹⁴ Pr. prof. dr. Vasile Gordon, *op. cit.*, p. 127.

CONSIDERAȚII TEOLOGICE ASUPRA AVORTULUI

Dr. CHRISTA TODEA-GROSS

Am definit avortul hormonal ca fiind *acel avort produs de către metodele contraceptive hormonale (sterilet, injecție, implanturi intradermice sau pilulă cu progesteron și/sau estrogen sintetic) în primele 10–14 zile de viață ale embrionului, înainte de implantarea (nidația) acestuia în uter.*

Acest termen nu apare în literatura de specialitate. De ce?

Medicina nu recunoaște sarcina decât după implantarea (nidația) embrionului în uter, proces ce are loc la 12–14 zile de la concepție. Literatura de specialitate afirmă că „metodele contraceptive de urgență (de a doua zi) sunt acele metode care urmăresc prevenirea unei sarcini după un act sexual neprotejat, posibil fertil. Obiectivul ei este prevenirea sarcinii încă din stadiul de implantare”¹. Cu toate că Medicina nu recunoaște sarcina decât după nidație când este vorba de efectul contraceptivelor, nu același lucru se întâmplă când vine vorba de calcularea vârstei sarcinii. În acest caz, medicii obstetricieni calculează vârsta sarcinii de la concepție, adică din prima zi de viață a embrionului. În orice definiție a sarcinii, constatăm că începutul ei este considerat tot de la momentul concepției. Astfel, graviditatea (sau sarcina) este definită ca fiind „*starea femeii gravide din momentul concepției fătului și până la nașterea lui*”². Despre acest compromis vorbesc și alți autori: „S-a întâmplat vreodată ca ginecologul să nu ia în calcul cele 12–14 zile de la concepție? După concluziile lor, sarcina ar trebui calculată numai din momentul nidației. Se naște întrebarea: ce era copilul în acest timp și în ce stare se află femeia în cele 12–14 zile de la concepție? Deci medicii se confruntă cu o dilemă [...]”³. Această contradicție iese clar în evidență dacă citim definiția fecundației, cu toate cele 10 procese pe care le cuprinde. Medicina consideră ultimul proces al fecundării ca fiind „concepția propriu-zisă” (numită și „syngamsie”), când „amândoi pronuclei – cel al spermatozoidului fecundant și cel al ovulului matur fecundat – cresc în mărime, migrează către centrul oului, își pierd mem-

¹ **Manual de planificare familială, Text de referință**, Editori: Mihai Horga, Frank Lüdicke, Aldo Campana, 2000, pp. 11–(?).

² **DEX – Dicționarul explicativ al limbii române**, Editura Univers Enciclopedic, 1998, p. 432.

³ Renate Böhl, **Die Wirkung der Anti-Baby-Pille vor und nach der Empfängnis**, D69518 Absteinach/Odw., 3, überarbeitete Auflage, 2001, p. 34.

branelle și își pun pe linia ecuatorială în comun seturile cromozomiale (23+23). *Din acest moment se formează o nouă ființă umană cu număr diploid de cromozomi (46)*⁴. *Înțelegem de aici că avem o ființă umană începând din acest moment, când se află în stadiul de o celulă!* De aici și până când noua ființă umană se va implanta în uter, ea nu dispare, nici nu rămâne doar o celulă, ci se divide în continuare, crește, se hrănește și se deplasează timp de trei zile dinspre treimea externă a trompei uterine, unde a avut loc fecundarea, spre uter, fiind într-un proces continuu de evoluție. De ce nu putem numi atunci „sarcină” perioada de 12–14 zile de viață a noii ființe umane, cu atât mai mult cu cât în zilele noastre s-a putut demonstra acest lucru de către embriologi, geneticieni, biochimisti etc.? Prof. dr. Erich Blechschmidt, embriolog și anatomist german de renume mondial din Göttingen, remarcă în lucrarea sa despre începutul vieții umane, că „omul nu devine om, ci este om de la început. El este om în fiecare moment al dezvoltării sale, începând de la concepție [...]. Deja prima celulă (oul fecundat) este un individ uman. Acest lucru este demonstrabil prin cercetarea nucleului și a cromozomilor pe care îi conține”⁵.

Nu este greu să tragem o concluzie importantă: medicina a avut nevoie de acest compromis pentru a putea justifica folosirea metodelor contraceptive în perioada de preimplantare, în special a celor avortive (steriletul și pilula de a doua zi), dar și pentru justificarea tuturor tehnicilor ce urmau să se efectueze în viitor: fertilizarea in vitro / teste pe embrioni / experimente pe embrioni / stabilirea stării de sănătate sau de boală a embrionilor prin teste genetice, embrionii considerați bolnavi fiind avortați / alte tehnici de inginerie genetică. Acest compromis al Medicinii s-a putut face doar prin manipularea limbajului și a societății, inclusiv a studenților de medicină și, în consecință, a medicilor⁶.

Exemple:

1. Pentru fertilizarea-in-vitro, această graniță a celor 14 zile este de o foarte mare importanță. Într-adevăr, *fertilizarea-in-vitro* (FIV) lucrează cu embrioni ca materie primă și, în unele țări, în acest interval de timp este permisă utilizarea embrionului în scopuri de cercetare. În timpul fertilizării „in vitro”, embrionii rezultați prin punerea în contact (în condiții speciale create în laborator) a mai multor ovule recoltate de la femeie cu spermatozoizii recoltați de la bărbat, trebuie

⁴ V. Luca, D. Nanu, M. Nanu, **Anticoncepție. Anticoncepționale**, Editura Medicală, București, 1991, pp. 44–47.

⁵ Erich Blechschmidt, **Wie beginnt das menschliche Leben. Vom Ei zum Embryo**, Christiana Verlag, Elveția, 2008, p. 31.

⁶ Dr. R. Ehmman (medic primar ginecologie obstetricală, spitalul cantonal Stans, Elveția, CH – 7370) în colaborare cu Otto Döpfer, *Efecte secundare fatale despre care nu se vorbește. Un bilanț critic din punctul de vedere al unui ginecolog*. Articolul este textul lărgit și revăzut al conferinței susținute de dr. Rudolf Ehmman pe 22.09.1990 la Dresda, la Congresul internațional „World Federation of Doctors Who Respect Human Life”. Traducere de către Asociația Pro-Vita, Sibiu, p. 19.

implantați în primele 3 zile în uter. Acest lucru se întâmplă când oul fecundat are aproximativ 5–8 celule și când încă nu este considerat embrion, ci „pre-embriion“, începând cu momentul concepției și până la nidație. Acest pre-embriion (care ne duce cu gândul la „pre-om“), nu este considerat de către Medicină ca fiind un organism individual, motiv pentru care un „embriocid“ nu echivalează cu un „omicid“⁷. De aceea, dacă unul sau chiar toți embrionii sunt „eliminați“, acest lucru nu va fi considerat un avort. Având în vedere că șansa de reușită în cazul unei fertilizări in vitro este de max. 25%, după unii autori chiar de 10%, *avem câteva avorturi la fiecare fertilizare!* Și asta fiindcă dorim cu orice preț un copil, chiar și cu cel al vieții altor câțiva frați. Tot în acest interval de 14 zile până la nidație, se fac *cercetări pe embrioni*, în urma cărora ei decedază. De asemenea, dacă se implantează în uter mai puțini embrioni decât se „produc în eprubetă“, restul sunt congelați, distruși sau supuși unor teste și/sau experimente⁸. *Fertilizarea in vitro, considerată un succes de către Medicină, s-a constatat a fi în cele din urmă o capcană în care au căzut toți cei care susțineau până atunci că sarcina începe la implantarea în uter și că, până atunci, acel „ghem de celule“ nu este un embrion, adică o ființă umană aflată în plin proces de dezvoltare.* Este lesne de înțeles că dacă embrionul era doar un ghem de celule, el nu s-ar fi dezvoltat mai departe după ce a fost implantat în uter prin metoda FIV. Cum se pot transforma niște celule oarecare, fără viață (!) și cultivate în laborator, într-un embrion și apoi în făt, după ce le introducem în uter? Este imposibil.

2. Tot în această perioadă de „prenidație“ se practică diagnosticul genetic al embrionilor obținuți prin fertilizarea in vitro. Acest diagnostic, numit *diagnostic genetic de preimplantare*, este folosit de cuplurile cu risc crescut de transmitere a unui defect genetic, care doresc să se asigure de nașterea unui copil sănătos [...]. Această analiză genetică implică analiza unei singure celule, luate prin biopsia unui embrion obținut in vitro. Cu un ac special, sub microscop, se scoate o celulă din cele 5, 6 sau 7 celule, care apoi este supusă unui test genetic. Dacă se constată că acest embrion are o tară genetică, el va fi „eliminat“, *deci avortat*⁹. Metoda în sine are ca scop o selecție artificială prin care eventualii embrioni bolnavi sunt omorâți. Omul, și în cazul acesta medicul, în căderea lui spirituală, încearcă să-l „înlocuiască“ pe Dumnezeu.

Cum a început această manipulare care continuă și în zilele noastre?

Un grup de ginecologi din mai multe țări, întruniți în cursul anilor '60 (anul introducerii contraceptivelor hormonale și a sterilizării pe piață), „fixa“ drept

⁷ Părintele Juvenalie, **Teroriștii uterului. Terorism științific și etica începuturilor vieții. Eseu de bioetică a gestației**, Editura Anastasia, București, 2002, pp. 241–242.

⁸ Dr. Christa Todea-Gross, pr. prof. dr. Ilie Moldovan, **Îndrumătorul medical și creștin despre viață al Federației Organizațiilor Ortodoxe Pro-Vita din România**, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2008, p. 34.

⁹ *Ibidem*, pp. 34–35.

„început“ al vieții omului implantarea, deci și definirea începutului stării de sarcină începând cu acest moment. În acest fel, **primele 14 zile după fecundare rămân fără nici o apărare!** Pe vremea aceea, această doctrină era importantă pentru modul de acțiune abortiv al spiralei, care era deja binecunoscut grupului respectiv¹⁰. Din nefericire, în numele acestei doctrine false, se sintetizează și se „descoperă“ în ziua de azi aproape zilnic noi metode contraceptive, menite să distrugă familia, copiii – viitorul oricărui neam.

Considerând pe bună dreptate că în cele 14 zile de viață, de la concepție și până la implantare în uter, avem o ființă umană în plină dezvoltare, *orice intervenție din afară, cu scopul de a o distruge, se cheamă avort, iar în cazul contraceptivelor, avort hormonal*. Ca urmare, metodele hormonale contraceptive (pilula contraceptivă, injecția cu contraceptive, implantul, steriletul etc.) nu mai pot fi considerate ca fiind „metode preventive“ sau „contra concepției“ (contraceptive), ci adevărate metode avortive (corect spus și abortive). În sprijinul acestui principiu, la începutul secolului nostru, profesorul Prenant, inițiatorul endocrinologiei sexuale, afirma: „Embrionul se formează, dacă nu chiar se animează (însuflețește), din momentul în care doi nuclei, mascul și femel, se unesc pentru a-i da naștere. Din acest moment, nici o practică nu mai este anticoncepțională, ci postconcepțională, orice profilaxie devine atunci un mic asasinat motivat de micimea victimei“¹¹. Medicii „pro-life“, angajați în lupta pentru apărarea vieții copilului nenăscut au atras mereu atenția asupra acestui avort grav și necunoscut de către populația de rând. Astfel, dr. Wilke îl numește *micro-avort*¹², iar renumitul prof. dr. R. Ehmann vorbește în diferitele lui scrieri, expuneri și conferințe despre efectul de „ucidere a ovulului fecundat“ de către contraceptivele hormonale, numindu-l *avort timpuriu*¹³.

*Latura spirituală rămâne de o importanță majoră. Conform canoanelor Bisericii Ortodoxe, nu se face nici o distincție între avorturile timpurii și cele târzii. Focalizarea este pe nevătămarea vieții umane din pântec. Nu se folosea nici distincția între așa numitele avorturi directe și indirecte (spontane), între cele prevăzute și intenționate și cele prevăzute, dar neintenționate [...]. Canoanele se referă nu numai la cei ce fac avorturi, ci și la cei ce asigură substanțe abortive [...]. Canoanele înregistrează o condamnare limpede și constantă a avortului și leagă această proscrisie a avortului intenționat de omor¹⁴. **Nimeni nu are dreptul să ia viața creată de însuși Dumnezeu.** Potrivit Revelației și învățăturii Bisericii [...], Dumnezeu a avut o grijă deosebită: „omul nu apare la porunca, ci în urma unui sfat și a unui act special al Sfintei Treimi, act exprimat de aghiografi prin*

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Dr. Vasile Luca, *Avortul provocat*, în „Medicina pentru toți“, nr. 69, ed.1987, p. 9.

¹² Dr. John C. Wilke, Barbara H. Wilke, **Avortul. Întrebări și răspunsuri. Să-i iubim pe amândoi**, Editura Pro Vita Media, București, 2007, p. 315.

¹³ Dr. med. Rudolf Ehmann, *op. cit.*, p. 14.

¹⁴ Tristram Engelhardt jr., **Fundamentele Bioeticii Creștine. Perspectivă ortodoxă**, Editura Deisis, Sibiu, 2005, p. 362.

termenul de plăsmuire și de suflare de viață. Viața omenească nu este determinată doar de plăsmuirea omului din pământ, ci și (sau mai ales) de suflarea viu-făcătoare a lui Dumnezeu¹⁵.

Revenind la avortul hormonal, am văzut ca fiind necesară o re-clasificare a avortului, cu specificarea că aceasta va fi folosită probabil doar de către cei care se alătură concepțiilor noastre creștine despre viață. Dacă în literatura de specialitate avortul este clasificat după tehnică, în 2 grupe: *avort chirurgical și avort medicamentos*, eu am îndrăznit să-l clasific în 3 grupe: *avort hormonal* (provocat de contraceptive hormonale), *avort chirurgical și avort chimic* (în loc de medicamentos), știind că un medicament prin definiție este „o substanță naturală sau de sinteză, utilizată pentru a vindeca, a ameliora sau a preveni o boală¹⁶ și nicidecum pentru a ucide o viață. *Este cunoscut faptul că toate contraceptivele sunt substanțe chimice, sintetizate în laborator.*

Care este modalitatea prin care contraceptivele hormonale provoacă un avort?

Hormonii conținuți în contraceptive (pilula, sterilet, implant, injecție), sunt substanțe sintetice, obținute în laborator. Nu se folosesc hormoni naturali pentru sinteza lor, fiindcă aceștia sunt inactivați în întregime și într-un timp scurt de către organism¹⁷. De ce? Nu știm, dar tind să cred că Dumnezeu care ne-a creat nu a dorit ca femeia să-și poată ucide copilul în pântece cu ajutorul propriilor hormoni feminini, hormoni care ne ajută și la conceperea unei vieți noi. Ar fi fost o armă „naturală“, aflată la îndemâna oricui. Dar așa, a rămas la latitudinea femeii să decidă: să devină mamă sau cimitirul propriului copil.

Mă voi referi în continuare la contraceptivele hormonale orale (cu progesteron sintetic sau combinate: estrogen și progesteron sintetic), acțiunea lor fiind similară cu a celorlalte contraceptive, fie ele pilule de a doua zi, injectabile, implanturi intradermice sau steriletul îmbogățit cu hormoni.

Hormonii feminini naturali sunt în număr de doi: Estrogen (Estradiol) și Progesteron.

Cei artificiali sunt derivați din cei naturali, a căror compoziție chimică a fost mult schimbată, cu scop exclusiv contraceptiv și avortiv: Etinilestradiol și Mestranol (derivați din Estradiol) și Progestativele (derivați din Progesteron), cel mai activ fiind Medroxiprogesteron acetat. Există și alți derivați sintetici, dar cu acțiune contraceptivă mai scăzută.

¹⁵ Site oficial al B.O.R.: http://www.patriarhia.ro/Site/Comisii/bioetica.html#_avortul:Comisii_Sinodale.COMISIA_NAȚIONALĂ_DE_BIOETICĂ.SECTORUL_BISERICA_ȘI_SOCIETATEA_AL_PATRIARHIEI_ROMÂNE.

¹⁶ DEX – Dicționarul explicativ al limbii române, Editura Univers Enciclopedic, 1998, p. 616.

¹⁷ Mihai Horga, Franck Lüdicke, Aldo Campana (Editori), **Manual de planificare familială, Text de referință**, 2000, pp. 5–5.

1. **Acțiunea contraceptivă a hormonilor artificiali** este dată de următoarele efecte ale acestora:

a) *Hormonii artificiali derivați din Progesteron:*

– *inhibă ovulația*, ovarul fiind pus în repaus prin suprimarea hormonilor hipofizari (FSH și LH) iar ciclul menstrual este dereglat, fiind un ciclu fals (vezi explicația la pct. 2., c);

– *împiedică capacitația spermei*, adică împiedică procesul de maturație pe care îl suferă spermatozoizii în mod normal în ascensiunea lor către trompa uterină (este un fenomen spontan, dar este mediat și de către celulele foliculare din jurul ovulului, celule care au fost stimulate de hormoni); în felul acesta ei nu mai sunt capabili de a fecunda ovulul;

– *inhibă activitatea enzimelor*, care permit spermatozoizilor să penetreze ovulul, deci *împiedică fecundarea*¹⁸.

b) *Hormonii artificiali derivați din Estrogen:*

– *inhibă ovulația* prin suprimarea hormonilor hipofizari: FSH și LH. În consecință, hormonii hipofizari nu mai stimulează ovarul să secrete hormoni estrogeni endogeni, deci ovarul este, practic, pus în repaus¹⁹.

c) *Contraceptive combinate: Estrogen sintetic și Progestative:*

– *inhibă ovulația*, prin suprimarea secreției hormonilor hipofizari FSH și LH;
– *blochează penetrarea gherei cervicale de către spermatozoizi*, care nu mai pot pătrunde în uter²⁰.

Sunt aceste metode 100% contraceptive? Nicidecum. Dimpotrivă. Noile pilule au o cantitate foarte mică de hormoni, motiv pentru care ovulația nu este în totalitate inhibată, ba chiar este foarte frecventă în cazul *minipilulei* (contraceptiv oral cu progesteron sintetic în doze foarte mici) și a *micropilulei* (contraceptiv oral cu estrogen și progesteron sintetic în doze foarte mici). Ori dacă ovulația are loc, va exista și posibilitatea unei fecundări. Cu toate acestea, doar rareori se ajunge la o sarcină (așa zisa „rată de eșec al contraceptivelor“). De ce? *Tocmai din cauza efectului avortiv al pilulei.*

2. **Acțiunea avortivă a hormonilor artificiali** este dată de următoarele efecte ale acestora:

¹⁸ *Ibidem*, pp. 5–11.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*.

a) *Hormonii artificiali derivați din Progesteron:*

– *împiedică implantarea embrionului în uter:* creează un endometru nefavorabil implantării embrionului (în stadiul de blastocist – embrion de 10–14 zile): mucoasa uterină este slab dezvoltată, cu glande atrofiate (distruse), cu scăderea glicogenului din glande (care ar fi trebuit să hrănească embrionul)²¹. Progestativele practic „usucă” mucoasa uterină prin degradarea acestor glande. Embrionul, ajungând în uter, nu găsește un mediu prielnic să se implanteze, fiind lipsit de hrană și va fi eliminat, *deci avortat*;

– *încetinesc transportul ovocitului prin trompa uterină și modifică secrețiile din trompă.* Acest lucru va duce la o hrănire insuficientă a embrionului, precum și la imposibilitatea de a ajunge la timp în uter, fiind mari șansele de a muri și de a fi eliminat, *deci avortat* (necesită 3 zile ca să ajungă în uter, timp în care se hrănește din trompă). Dacă va supraviețui în trompa uterină, se va cuibări aici când vorbim de o sarcină extrauterină (tubară). Aici condițiile nu sunt prielnice pentru embrion care nu va supraviețui. Sarcina tubară este întotdeauna o urgență chirurgicală deoarece trompa se poate rupe și dacă nu se intervine la timp, hemoragia poate fi fatală pentru femeie.

Efectul avortiv este lesne de dedus și din afirmația făcută de „Schering – Information”: „Estrogenii și progestagenii influențează mobilitatea tubelor și, astfel, transportul oului, încât acesta nu mai ajunge în timp util la endometru pentru a găsi condiții favorabile implantării. În afară de aceasta, se modifică și compoziția secrețiilor tubului și ca urmare se modifică și maturizarea ovulului”²².

Observație: Progestativele se administrează și singure (pe sterilet, în injecții contraceptive, în implanturi intradermice, în pilulă), în comparație cu estrogenul sintetic care este administrat doar în combinație cu progesteron.

b) *Hormonii artificiali derivați din Estrogen:*

– *inhibă nidația (implantarea) embrionului în uter;* prin alterarea mucoasei uterine. Estrogenul sintetic, asemenea progestativelor, „usucă” mucoasa uterină iar embrionul, ajungând în uter, nu găsește un mediu prielnic să se implanteze și va fi eliminat, *deci avortat*²³. Termenul de „inhibiție” al nidației este deseori schimbat cu termenul de „interceptare” care înseamnă „împiedicarea unei sarcini prin blocarea nidației oului fecundat”²⁴ (un alt termen fals, menit să ne inducă în eroare).

c) *Contraceptivele orale combinate: COC*

– prin combinarea celor doi hormoni artificiali – estrogen și progestativ – rezultă contraceptivele orale combinate (COC), fiind cea mai uzuală formă de administrare în scop contraceptiv;

²¹ *Ibidem.*

²² *Ibidem.*

²³ Dr. Christa Todea-Gross, pr. prof. dr. Ilie Moldovan, *op. cit.*, p. 116.

²⁴ Mihai Horga, Franck Lüdicke, Aldo Campana, *op. cit.*, pp. 5–11.

– *efectul avortiv* se datorează creării unui „*endometru nefavorabil implantării embrionului în uter*“, care, astfel, va fi eliminat²⁵, *deci avortat*;

– *estrogenul sintetic nu se administrează niciodată singur*, din cauza unei proliferări exagerate a mucoasei uterine, cu efectele ei secundare grave; de aceea se combină cu un progestativ²⁶;

– *ciclul menstrual normal dispare în timpul folosirii contraceptivelor orale combinate. El este un ciclu fals*. De ce? Ovarele nu mai prezintă activitate foliculară (nu se mai dezvoltă foliculii ovarieni și nu se mai maturizează ovule) în perioada administrării pilulelor, dar secreția de hormoni naturali nu este total inhibată. Se mai produc cantități foarte mici de hormoni estrogeni și progesteroni naturali de către ovar. Ca urmare, sângerarea (menstruația) nu va fi aceeași ca una normală, apărută după o dezvoltare completă a mucoasei uterine sub influența hormonilor naturali, ci va fi mai redusă, dar suficientă pentru a simula o menstruație normală²⁷. Femeia nu observă diferența dintre o menstruație normală și una rezultată în urma contraceptivelor, motiv pentru care nici nu pot realiza pericolul pe care îl reprezintă aceste substanțe chimice, deosebit de nocive care sunt COC;

– *atrofia endometrială* (uscarea mucoasei uterine, a stratului superficial al acesteia care se elimină în timpul menstruației) apare frecvent la pacientele care folosesc contraceptive orale combinate, rezultând uneori o *sterilitate secundară, post-contraceptivă*²⁸. Deseori apare *amenoreea secundară* (lipsa ciclului menstrual minim 90 de zile) care predispune femeia la o serie de boli, în special la osteoporoză.

Observație: literatura de specialitate folosește mereu termenul de „*eliminat*“ când de fapt este vorba de un avort clar. Considerentele sunt aceleași: nu este recunoscut embrionul în această fază ca fiind un om, o persoană, ci un ghem de celule. *Morfopatologii îl denumesc „avort menstrual”*²⁹, adică o menstruație care conține nu doar sânge, ci și resturi de embrion și placentă [...] Interesant lucru, care vine să ne confirme din nou o contracizie în termeni medicali, acea manipulare a limbajului medical de care aminteam anterior.

CONCLUZII

– *era contraceptivelor* a început odată cu anul 1960 când se comercializează în SUA pe scară largă contraceptivele orale. Urmează să apară pe piață în 1961 în Anglia iar apoi și în alte state europene³⁰. România se grăbește să se alinieze

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*, pp. 5–12.

²⁸ Manfred van Treek, **Das Kontrazeptions-Syndrom: Gesundheitsschädigung durch die Anti-Baby-Pille; unter dem Aspekt der Beeinträchtigung der Monatsblutung durch die Pille**, 2. Aufl. Absteinach/Odw.: Derscheider, 1997, p. 20.

²⁹ Dr. Christa Todea-Gross, pr. prof. dr. Ilie Moldovan, *op. cit.*, p. 206.

³⁰ V. Luca, D. Nanu, M. Nanu, *op. cit.*, p. 108.

statelor occidentale imediat după revoluția din decembrie 1989. Tot atunci, Ministerul Sănătății înființează pentru prima dată o nouă ramură a Medicinii: cea a Planning-ului familial. În felul acesta a intrat „revoluția sexuală“ din Occident (după cum o numește preot prof. dr. John Breck) și în România, cu toate consecințele ei negative și dezastruoase pe care le vedem în prezent: scăderea natalității, libertinaj sexual, avorturi în rândul adolescentelor, debutul vieții sexuale la o vârstă foarte fragedă, creșterea cazurilor de boli cu transmitere sexuală (STD – Sexual Transmitted Diseases) prin libertinajul sexual, mai ales a anexitelor³¹ etc. Avortul nu a putut fi îndiguit prin contracepție, frecvența lui a crescut tocmai în țările cu mai mare acceptare a anticoncepționalelor. Părintele prof. dr. John Breck afirmă că, odată cu revoluția sexuală, „s-a trecut la comportamentul dezinvolt și la *epidemia sarcinilor la adolescente*“³²;

– este pentru prima dată în Istoria Medicinii când este administrat în mod legal un „medicament“, fără să existe scopul de a preveni sau trata o boală. *Contraceptivele au creat o dilemă terapeutică unică*: „niciodată atât de multe persoane nu au luat medicamente atât de puternice în mod voluntar și pe o perioadă atât de îndelungată, pentru un alt scop decât pentru tratarea unei boli“, se afirmă în *Raportul Administrației Americane pentru Alimentație și Medicamente*, 1989 (FDA, 1989)³³. Adevărul trist este că această Organizație nu trebuia să accepte un astfel de „medicament“ care este de fapt un „anti-medicament“, o substanță chimică foarte nocivă, chiar criminală. Dr. med. Ellen Grant din Anglia, afirmă pe bună dreptate: „*Sănătatea femeilor a fost jertfită pe altarul planificării populației*“³⁴;

– „Promotorilor contracepției le era bine cunoscută realitatea că *nici un anti-concepțional nu poate oferi garanție absolută, ultima soluție fiind numai avortul*. De aceea avortul este necesar ca o asigurare a contracepției și de aceea este propagat în mod egal“³⁵;

– *pe plan fizic*, contraceptivele au numeroase efecte secundare, grave, minimalizate de către literatura de specialitate, iar unele nici nu sunt măcar amintite, cum ar fi avortul hormonal. Ele sunt descrise de dr. Christa Todea-Gross, pr. prof. dr. Ilie Moldovan în vol. **Îndrumarul medical și creștin despre viață al Federației Organizațiilor Ortodoxe Pro-Vita din România**, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2008, pp. 120–137³⁶;

³¹ Dr. med. Rudolf Ehmann, *op. cit.*, pp. 30–31.

³² Pr. prof. dr. John Breck, **Darul sacru al vieții**, Editura Patmos, Cluj-Napoca, 2001, p. 35.

³³ Mihai Horga,

³⁴ Dr. med. Rudolf Ehmann, **Konferenz: „Verhütung und Sexualität. Segen oder Fluch?“**, 23 Oktober 2000, Zürich.

³⁵ Dr. R. Ehmann (medic primar ginecologie obstetricală spiralul cantonal Stans, Elveția, CH – 6370) în colaborare cu Otto Döpper, *Mijloace anticoncepționale. Efecte secundare fatale despre care nu se vorbește. Un bilanț critic din punctul de vedere al unui ginecolog*. Articolul este textul lărgit și revăzut al conferinței susținute de dr. Rudolf Ehmann pe 22.09.1990 la Dresda, la Congresul internațional „World Federation of Doctors Who Respect Human Life“. Traducere de către Asociația Pro-Vita, Sibiu, p. 3.

³⁶ Volumul se află și pe: www.pentruviatacluj.ro.

– *pe plan psihic*, contraceptivele pot provoca o serie de îmbolnăviri, dintre care cea mai gravă rămâne „*Sindromul postavort*“ (Post Abortion Syndrom / PAS). Deși nu este recunoscut de către literatura de specialitate, numeroasele simptome psihice apărute după un consum, mai mult sau mai puțin îndelungat, de contraceptive dezvăluie existența acestui sindrom. În Clasificarea Internațională a Maladiilor CIM 10, este descrisă *Starea de stress post-traumatic* (PTSS)³⁷ cu semne și simptome asemănătoare celor din Sindromul postavort. Cum se explică faptul că și după contraceptive apare sindromul postavort (sau posttraumatic) și nu doar după avortul chirurgical, vizibil și făcut în mod conștient? Este simplu: avortul hormonal nu se deosebește în realitate cu nimic de un avort chirurgical, realizat într-o fază mai avansată, cum ar fi în luna a 3-a de sarcină. Trauma psihică practic nu există la avortul hormonal, dar este prezentă cea spirituală. Păcatul este același, fiind o crimă, o pruncucidere. Acest păcat este cu atât mai periculos cu cât el nu este recunoscut, și ca atare, spovedit. Fără spovedanie nu există nici iertare. După doi ani de consum de contraceptive, femeia va avea cel puțin un avort hormonal. Ele pot fi însă numeroase. Când își face apariția depresia, este deja târziu (la început apar vise și coșmaruri cu copii distruși, sânge etc.). Dacă depresia se cronicizează, pot apărea complicații, respectiv psihoze și/sau reacții schizofrenice. Ele sunt tratate la medicul psihiatru dar nu se face legătura cu consumul de contraceptive și nicidecum cu un avort timpuriu sau hormonal. Am avut astfel de cazuri în practica medicală (la cabinetul de consiliere pre – și post-avort) și nu am văzut vindecare decât prin pocăință adevărată, spovedanie și împărtășanie. Păcatul nu poate fi tratat și vindecat cu nici un medicament sau șoc electric [...], ci doar cu *Trupul lui Hristos*.

³⁷ ***, **Ministerul Sănătății. Centrul de calcul și statistică sanitară. Clasificarea internațională a maladiilor**, Revizia a 10-a a O.M.S., vol. I, București, 1992, p. 304.

SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR

OMILIE DESPRE HIROTONIE¹

Oare adevărate sunt cele petrecute cu noi? S-au petrecut cu adevărat cele întâmplare și nu ne-am amăgit? Nu cumva noaptea sunt cele de față și vis? Oare ziua este cu adevărat și suntem cu toții treji? Și cine ar crede acestea, că ziua fiind și oamenii fiind deșteptați și treji, un simplu tinerel de nimic a fost înălțat la atâta înălțime de stăpânie? Că dacă ar fi noaptea n-ar fi deloc nepotrivit să se întâmple asemenea lucruri. Că pe timp de noapte, unii cu trup vătămat care nu au nici măcar hrana cea de toate zilele s-au văzut pe ei înșiși arătoși și împărtășindu-se de masă împăratească. Dar cele ce li se arătau erau în somn și înșelare a viselor. Că așa este firea viselor. Este vicleană și uimitoare, desfătând și bucurând cu lucruri de necrezut. Dar ziua nu se petrece așa ceva, nici nu ar putea cineva să vadă că s-ar întâmpla asemenea lucruri cu adevărat. Dar totuși, toate s-au întâmplat acum și au ajuns la sfârșit, după cum și vedeți; s-au întâmplat cele ce sunt mai de necrezut decât visele, că un așa de mare și numeros oraș, atâta popor minunat, cască ochii la simplitatea noastră, ascultând cele spuse de noi ca ceva mare și vrednic [de auzit].

Și chiar dacă izvoarele cuvintelor mele s-ar face râuri curgătoare în gura mea și ar năvăli în număr mare, dintr-o dată, ca voi să ascultați, degrab mi-ar fi oprită curgerea din pricina fricii și valorile s-ar întoarce îndărăt. Și de vreme ce nu numai râurile sau izvoarele, ci chiar și un firicel de apă ne poate [uneori] salva, cum nu e de trebuință ca nici măcar acest mic firicel să nu se lase uscat de frică și să se întâmple același lucru ce obișnuiește să se petreacă în cazul trupurilor. Ce se petrece cu trupurile? Adeseori când ținem multe în mâini și le strângem cu degetele, dacă suntem speriați le dăm drumul la toate. Și aceasta pentru că slăbesc nervii și tensiunea mușchilor. Acest lucru nu trebuie să se întâmple astăzi cu sufletul nostru, ca nu cumva cugetările pe care le-am strâns cu multă trudă pentru voi, chiar dacă sunt mici și simple, să fie alungate de lupta [ce o am în mine] și să se ducă în pribegie și așa să lase mintea noastră pustie. De aceea vă rog pe toți, păstori și păstoriți, pe câtă nevoie ați arătat prin alergarea la auzirea [acestor cuvinte], pe atâta [mijlociți] să ni se insuflă îndrăznire prin râvna cea din rugăciunile voastre și să cerem ca Cel Ce dă cuvânt cu putere multă celor ce bineves-

¹ Traducere și note după textul grecesc din PG, cap. 62, vs. 403–406 de preot Marcel Hancheș.

tesc (Psalmul 67), să ne dea și nouă cuvânt întru deschiderea gurii noastre (Efeseni 6, ...). Vouă, fiind atâția și așa de [evlavioși], nu vă este nici o greutate să întremați iarăși sufletul unui tinerel răvășit de teamă. Și ca unii ce sunteți drepti, faceți pentru noi această rugăciune, de vreme ce și voi sunteți pricina pentru care noi suntem [azi] în această stare. Pentru voi și pentru dragostea voastră, decât care nu este nimic mai silnic și mai tiranic, [am fost puși] și noi să grăim deși suntem neîncercați. Ne-a încredințat [părintele nostru] să vorbim și ne-a pregătit să ne dezbrăcăm în stadionul învățaturii² dar până acum niciodată nu ne-am mai atins de aceste exerciții. Iar cei rânduiți în ceata celor ce ascultă se bucură de liniște netulburată³.

Însă cine este atât de tare de cerbice și greu de urnit ca să tacă în fața adunării voastre și să nu spună nimic, chiar dacă ar fi mai slab la glăsuire decât toți oamenii, de vreme ce găsește doritori calzi de a auzi? Am vrut, dar, ca urmând să vorbesc în Biserică, să aduc pârga cuvintelor mele lui Dumnezeu care ne-a dat această limbă. Că așa și trebuia. Fiindcă nu numai pârga hambarului și a sticlei [de vin] trebuie adusă Cuvântului, ci și cuvintele. Și cu atât mai mult [trebuie adusă pârgă] din cuvinte decât din spice, cu cât și pentru noi este mai propriu acest rod și mai iubit de Însuși Dumnezeu cel cinstit [prin el]. Că strugurii și spicele le scoate pânțele pământului și le hrănesc vărsările de ploaie și le adună mâinile agriculturilor. Însă cântarea sfântă o naște evlavia sufletului, o hrănește conștiința bună și o primește Dumnezeu în cămarile cerurilor.

Și cu cât este mai bun sufletul [decât trupul], pe atât este mai bună și roada lui decât a celui alt. Pentru aceea și oarecare din prooroci, bărbat mare și minunat, Osea cu numele, îi îndeamnă pe cei ce bat la Dumnezeu și vor să-L facă milostiv, zicându-le: „Aduceți odată cu voi nu turme de boi, nici atâtea și atâtea măsuri de făină, nici porumbei și turturele, nici altceva din cele asemenea“ (...). Dar ce? „Aduceți odată cu voi cuvinte“. Și ce fel de jertfă e cuvântul? Oare egală, ar zice cineva? Cea mai mare, iubite, și mai de cinste și mai bună decât toate celelalte. Și cine zice aceasta? Însuși cel ce știe acestea mai cu exactitate decât toți, marele și nobilul David. Că aducând jertfe de mulțumire pentru biruința ce i s-a dat în război așa zice: „Lăuda-voi numele Dumnezeului meu cu cântare, mări-L-voi pe El cu laudă“ (Psalmul 68). Apoi arătându-ne covârșirea acestei jertfe, a adăugat: „Și va plăcea lui Dumnezeu mai mult decât vițelul tânăr care are coarne și unghii“.

Așadar, am vrut și eu să săvârșesc astăzi aceste lucruri sfinte și să jertfesc și eu pe altarul cel duhovnicesc din aceste jertfe. Dar ce pățimesc? Un înțelept îmi grăiește împotriva și mă înfricoșează zicând: „Nu este frumoasă lauda în gura păcătosului“. Căci după cum pentru cununi nu trebuie doar florile să fie curate, ci și mâna care le împletește așa și la cântările cele sfinte nu trebuie să ia parte

² La luptele antice atleții intrau goi în stadion. Sfântul trebuie să dea proba de a învăța pe alții în fața episcopului ca învățător al Bisericii din Antiohia.

³ Sfântul nu avusese până atunci ocazia să învețe pe cineva deoarece el mai mult ascultase pe alții.

doar vorbe de evlavie, ci și sufletul care le împletește. Însă al nostru [suflet] este urât și fără nici o îndrăzneală și plin de multe păcate. Iar celor care au o astfel de dispoziție lăuntrică nu numai această lege le stă împotrivă, ci și o alta, mai veche decât aceea și dată mai dinainte. Și pe aceasta ne-a adus-o David, cel care ne-a grăit acum despre jertfe și zicând: „Lăudați pe Domnul din ceruri, lăudați-L pe El întru cei (cele) de sus, lăudați-L pe Domnul de pe pământ“ (Psalmul 148). Prin aceasta a numit fiecare zidire, cea de sus și cea de jos, cea simțită și cea înțelegătoare, cea văzută și cea nevăzută, cea de deasupra cerurilor și cea de sub cer. Și punându-le într-un singur cor format din amândouă, așa a poruncit să-l laude pe Împăratul tuturor. Și nicidecum nu a numit [împreună cu ele] și pe păcătos, ci și aici i-a înțuiat ușile.

Iar ca să vă fie și mai limpede ceea ce am spus, vă voi citi psalmul de mai înainte: „Lăudați pe Domnul din ceruri, lăudați pe El întru cei (cele) de sus, lăudați pe El toți îngerii Lui, lăudați pe El toate puterile Lui“ (Psalmul 148). Ai văzut pe îngeri lăudându-L, ai văzut pe arhangheli, ai văzut Heruvimii și Serafimii, puterile cele de sus? Căci atunci când a zis „toate puterile Lui“, s-a referit la tot poporul cel de sus. Nu cumva ai văzut și pe păcătos? Dar cum ar fi fost cu puțință să fie văzut în cer? Hai, dar, să ne pogorâm și pe pământ și să ne mutăm [cu cugetul] la cealaltă parte a corului. Dar nici aici nu-l vei vedea pe păcătos. „Lăudați pe Domnul de pe pământ balaurii și toate adâncurile, fiarele și toate animalele, șerpilor și păsările zburătoare“. Nu în zadar, nici pe degeaba, după ce am spus acestea, am tăcut. Căci mi se tulbură cugetul minții și îmi vine mai dinainte să plâng amarnic și să jelesc cu tărie. Căci ce este mai vrednic de milă, spune-mi, ca scorpionii și balaurii să fie pomeniți spre lauda Făcătorului lor și numai păcătosul să fie scos din acest cor sfânt? Și pe bună dreptate, că fiara este rea și sălbatică când își arată răutatea către cele împreună roabe cu ea după trup, însă vărsându-și veninul răutății o face spre slava Stăpânului⁴. „Că din pricina voastră“, zice, „numele Meu este ocărât între neamuri“ (...). Pentru aceea, ca dintr-o patrie sfântă, l-a scos pe el (pe păcătos) proorocul din ceata locuitorilor lumii [care Îl laudă pe Dumnezeu] și l-a surghiunit în țară străină. Așa face și un muzician încercat: înlătură coarda care nu consună cu chitara bine acordată ca nu cumva să fie vătămată armonia celorlalte sunete. Așa face și medicul deprins: taie mădu-larul putred ca să nu se răspândească de acolo vătămarea la buna stare a celorlalte mădule. Așa a făcut și proorocul: a despărțit pe păcătos de tot trupul zidirii, ca pe o coardă neacordată și ca pe un mădu-lar bolnav⁵.

⁴ Nouă ne par rele fiarele sălbatice pentru că suntem afectați de păcat și nu ne mai supunem lui Dumnezeu. Când un om moare mușcat de o fiară acest lucru se face spre slava lui Dumnezeu, după negrăita Lui pronie. Pentru omul fără păcat, precum Adam în rai, fiarele nu sunt vătămătoare (a se vedea de pildă pățania apostolului Pavel din insula Malta, când fiara de data aceasta servise prin moartea ei la a arăta slava Stăpânului).

⁵ Iată pentru ce, încă pe vremea Sfântului Ioan, penitenții erau scoși afară din Biserică la sfârșitul liturghiei catehumenilor: pentru a nu vătăma rugăciunea bine primită a celor credincioși. Era o metodă duhovnicească și pedagogică, nu o lipsă de dragoste.

Așadar, ce e de făcut? De vreme ce am fost lepădați, de vreme ce am fost despărțiți, trebuie să tăcem desăvârșit⁶. Așadar vom tăcea, spune-mi? Nimeni nu ne va îngădui să-L lăudăm pe Stăpânul nostru? Dar în zadar oare am chemat rugăciunile voastre? În zadar am fugit la mijlocirea voastră⁷? Nu în zadar, să nu fie! Căci am aflat, am găsit și un alt mod de a aduce laudă: însele rugăciunile voastre sunt în mijlocul acestei nedumeriri a mea ca niște fulgere strălucitoare în mijlocul întunericului. Este îngăduit să lăudăm și pe cei împreună robi. Și în timp ce aceștia sunt cei lăudați, totuși slava se suie de-a dreptul la cer, după cum Însuși zice: „Să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor ca ei să vadă faptele voastre cele bune și să slăvească pe Tatăl vostru Cel din ceruri“ (Matei 5, 16). Iată, dar, și un alt chip de a lăuda, care îi este cu puțință și păcătosului să-l zică și să nu calce în același timp și legea⁸.

Pe care, dar, pe care dintre cei împreună robi cu noi îl vom lăuda? Pe care altul decât pe dascălul obștesc al patriei noastre și prin patrie [dascăl] a toată lumea?⁹ Că după cum el v-a învățat să stați neclintiți în adevăr până la moarte așa și voi ați învățat pe ceilalți oameni să se lepede mai degrabă de suflet decât de dreapta credință. Vreți, dar, de aici să îi împletim lui cunună de laude? Aș fi vrut și eu, însă văd marea cea adâncă a virtuților sale și mă înspăimânt ca nu cumva cuvântul meu, fiind ținut la fund, să slăbească și să nu se mai poată întoarce la suprafață¹⁰. Sunt silit să povestesc de vechile și adâncile lui virtuți, de călătorii, de privegheri, de griji, de cugete, de lupte, de trofeele adăugate trofeelor și de biruințele adăugate biruințelor, [toate] lucruri care sunt prea mari nu doar pentru limba noastră, ci pentru tot omul, căci ele au trebuință de glas apostolesc care să fie mișcat de Duhul Căruia toate Îi sunt cu puțință și a spune și a învăța. Dar trecând pe lângă această parte vom ajunge la alta mai neprimejdioasă pe care poate naviga și o bărcuță

⁶ Plural folosit de sfânt cu privire la sine: cei păcătoși dintre care fac parte și eu, cel ce vă vorbesc.

⁷ Credincioșii au datoria să se roage pentru preot ca să i se dea cuvânt pentru ei. Iată adevărată, smerită și sinceră conlucrare între credincioși și preot.

⁸ Lauda adusă sfinților de către creștinii cu conștiința păcatelor trece direct către Dumnezeu. Text fundamental pentru rolul sfinților în pocăința noastră, a rugăciunii lor pentru noi și a noastră către ei.

⁹ Patria nu avea conotația de acum, ci pe aceea a totalității moștenirii primite de la înaintași. Patrie putea fi și doar o regiune specifică. Având în vedere importanța Antiohiei, este fundamentată afirmația sfântului cum că episcopul Flavian, ca întâistătător al Antiohiei era și unul din cei mai importanți episcopi ai lumii.

¹⁰ Pentru a scoate perlele virtuților din marea adâncă este nevoie de un om încercat cu mult antrenament respirator pentru a avea tăria să iese și la suprafață după ce a explorat nisipul de pe fundul mării. Din aceasta se poate vedea că nu oricine poate face o laudă unui sfânt și, cu atât mai puțin, nu oricine înțelege faptele și cuvintele sfinților. Aceasta o pot face doar cei ce au o viețuire asemănătoare. Este interesant că la acea vreme erau lăudați și oamenii duhovnicești aflați în viață. Asta arată și măsura lor, căci nu mai erau sensibili la laude omenești. Mai departe povestirea vieții Sfântului Flavian e asemuită cu o călătorie prin diferite locuri mai primejdioase sau mai line ale mării.

mică¹¹. Hai, dar să vorbim despre înfrânare, cum și-a înfrânat pântecul, cum a disprețuit desfătarea, cum a batjocorit mesele cele scumpe și încărcate, și aceasta crescut fiind în casă îmbelșugată și avută. Că cel ce trăiește în sărăcie nu face nimic minunat dacă începe o viețuire aspră și cu greutate, fiindcă are sărăcia împreună călătoare [din obișnuința sa] și în fiecare zi i se ușurează povara. Dar cel ce a fost stăpân peste bogăție nu ar dezbrăca cu ușurință deprinderile din acea viețuire. Și atâta roi de boli zboară împrejurul unui astfel de suflet și nor greu și întunecat de patimi împiedecă privirile minții încât nu-l lasă nicidecum să privească la cer, ci îl silește să se plece în jos și să ia aminte la pământ.

Și nu este, nu este nici o altă piedică în fața călătoriei la cer precum bogăția și relele ce ies din bogăție. Iar acest cuvânt nu este al meu, ci însăși judecata lui Hristos l-a statornicit. „Mai ușor este“, zice, „cămillei să intre prin urechile acului decât bogatului să intre în Împărăția cerurilor“ (Matei 19, 24). Dar iată că greutatea aceasta, mai bine zis imposibilitatea, a devenit posibilă. Și ceea ce Petru, nedumerit odinioară, căuta să afle de la Învățător, aceasta am cunoscut-o toți prin cercare, ba cu mult mai mult decât aceasta. Că [în cazul de față] acesta (episcopul) nu s-a suit singur la cer, ci a dus și atâta popor, deși împreună cu bogăția avea și alte piedici nu mai mici decât bogăția, și anume tinerețea și lipsa de timpuriu a părinților, care sunt mai mult decât îndestulătoare să vrăjească orice suflet omenesc¹² și au atâtea încântări și pregătesc atâtea uneltiri care să farmece [pe om]. Însă acesta s-a înfrânat de la ele și a pus mâna pe cer și s-a mutat pe sine la filosofia de acolo și nu a luat aminte deloc la strălucirea acestei vieți, nici nu s-a uitat la faima și slava înaintașilor. Ba mai mult, s-a uitat la slava înaintașilor, însă nu la a celor legați de el prin legătura firii, ci [la slava] celor ce se potriveau cu el prin alegerea dreptei credințe. Și de aceea a devenit asemenea [lor]¹³.

A privit la patriarhul Avraam, s-a uitat la marele Moise care, crescut fiind în casă împărătească și împărțându-se de mese copioase, a părăsit tulburările egiptenești. Știți cele ale barbarilor, de câtă mândrie și slavă sunt pline. Și pe toate acelea defăimându-le, s-a trudit la lut și cărămidă, poftind să fie cu robii și cu prizonierii, el împăratul și fiu de împărat. Și de aceea, când s-a întors iarăși, a fost

¹¹ Este important ca fiecare să vorbească numai despre lucruri la care are un oarecare acces prin experiență. Despre asemenea lucruri a vorbit și sfântul la începuturile sale. Nu orice teolog face și teologie adevărată. Iar cei ce avem păcate se cuvine să vorbim despre păcate și despre tămăduirea lor căci desigur și cel aflat pe masa de operație, dacă nu este anesteziat (sau cu totul nesimțitor duhovnicește) nu filosofează despre altceva decât numai este atent la rana lui și la lucrătura medicilor. Când cineva cade și se rănește, la rana lui cugetă căci îl doare. Doar mortul nu simte nimic când se lovește. Așa și noi dacă nu vorbim de păcate și vindecarea lor înseamnă că fie suntem nepătimiși fie morți duhovnicește.

¹² Într-adevăr mare lucru era pentru un tânăr, aflat în vâltoarea vârstei și având doar în mână sa o avere atât de mare, să scape de cursele viciilor lumești. Petru întrebase doar pentru sine sau avea în vedere cazul unui singur om. Dar Flavian, pe lângă celelalte ispite ale tinereții a mai dus cu sine și pe alții spre virtute.

¹³ A luat aminte la sfinții dinaintea lui și, înrudindu-se duhovnicește cu ei, s-a prefăcut pe sine după chipul lor.

înveșmântat cu o slavă mai strălucitoare decât cea dintâi. Căci după fuga [din Egipt] și după ce a slujit socrului său și după necazul din pământ străin, s-a întors conducător al împăratului, ba mai mult s-a făcut dumnezeu al împăratului. „Te-am pus pe tine“, zice, „dumnezeu înaintea lui faraon“ (...). Și mai strălucit era decât împăratul nu prin aceea că purta coroană sau mantie sau lanț de aur, ci tocmai prin călcarea în picioare a întregii acestei mândrii. „Toată slava fiicei împăratului“, zice, „este înlăuntru“ (Psalmul 44). S-a întors având sceptru¹⁴ și de aceea nu numai oamenilor porunca, ci și cerului, și pământului, și mării, și firii aerului și a apelor, și lacurilor, și izvoarelor, și râurilor. Căci toate câte a vrut Moise, pe toate le făcea cu aceste stihii și în mâinile aceluia zidirea se preschimba. Și precum o slujnică binevoitoare care vedea pe prietenul Stăpânului că este de față, așa îl asculta întru toate și i se supunea, ca Însuși Stăpânului.

Către acesta (Moise) privind și părintele nostru, s-a făcut asemenea lui chiar tânăr fiind – dacă a fost vreodată tânăr. Că după cum socot, era cărunț la cuget chiar din scutece. Și tânăr fiind cu vârsta a săvârșit toată filosofia învățând că firea noastră este ca un ținut împădurit. Și bolile sufletului le-a tăiat cu ușurință cu cuvântul dreptei credințe ca și cu o secure. Apoi a oferit câmpurile curățite Agriculturului spre însămânțare și, primind toate [semințele], le-a îngropat în adâncul [gliei]. Prinzând ele rădăcină adâncă nu au suferit nici atacul razei de soare, nici nu au fost sufocate de spini.

Iar sufletul astfel și l-a îngrijit. Săltările cărnii le-a domolit cu leacurile înfrânării, ca pe un cal greu de ținut în frâu, punând trupului frâul postului. Și atât a întins și a tras frâiele până a ucis gurile poftelor, dar strâmtorarea a fost potrivită. Fiindcă nici nu a culcat cu totul la pământ trupul ca să nu împiedece calul și să-l facă fără folos la slujirea sa, dar nici nu l-a lăsat să zburde de plăcere ca nu cumva plin fiind de mușchi, să se răscoale asupra cugetului care îl ținea în frâu. Ci s-a îngrijit în același timp și de sănătatea lui și de buna sa rânduială¹⁵. Și nu fiindcă era tânăr era astfel, căci și acum, după ce a trecut acea vârstă și și-a luat grija aceasta, când a ajuns la bătrânețe ca într-un port liniștit, [și acum] are aceeași grijă. Că tinerețea, iubite, se aseamănă cu o mare înverșunată, plină de valuri sălbatice și de vânturi rele. Dar căruntețea ancorează sufletele celor îmbătrâniți ca într-un port nevăluit, oferind siguranță în fața desfătărilor tinereții.

Iar acesta bucurându-se de această [liniște] și acum șezând, cum am zis, în port, nu este mai puțin luptător decât cei ce se agită în mijlocul mării. Și această teamă a primit-o de la Pavel care, suindu-se la ceruri și străbătându-le și ajungând la al treilea cer, a zis: „Mă tem ca nu cumva vestind altora eu să fiu neprobat“ (...). Pentru aceea și acesta (episcopul) a stat într-o neconținută frică, ca neîncetat să aibă îndrăznire și să șadă cu casnicii, nu fiind atent la răsăritul stelelor, nici

¹⁴ Scepstrul nu era o chestiune de formalitate în lumea antică. Fără a insista (pentru scurtimea spațiului), pentru antici scepstrul însuma autoritatea absolută; Zeus, stăpânul cerului, avea scepstru. Scepstrul ținea și de funcția profetică, judecătorească, oratorică etc.

¹⁵ Adică trupul să fie și sănătos dar să nu-și îngăduie mișcări necontrolate de minte.

păzind stâncile și falezele, ci stând de strajă la asalturile dracilor și răutățile diavolului și la luptele gândurilor, înconjurând de jur împrejur tabăra și statornicind tuturor siguranță. Că nu veghea numai să nu se scufunde corabia, ci și ca nimeni din cei ce erau în ea să nu fie ispitit de vreo tulburare, ci de toate se îngrijea. Pentru aceea și noi toți navigăm cu vânt bun [în corabia] înțelepciunii lui, zburând parcă cu pânzele umflate ale corăbiei.

Și când am pierdut pe cel dintâi părinte¹⁶, care și pe acesta [de acum] ni l-a născut¹⁷, toate cele ale noastre erau în neorânduială și nedumerire. Pentru aceea în chip jalnic ne tânguiam ca și când nu ne-am mai fi așteptat ca scaunul acesta [arhieresc] să mai primească un bărbat asemenea aceluia. Iar când acesta (episcopul Flavian) s-a arătat și a venit în mijlocul [nostru], a făcut să treacă ca un nor toată acea descurajare și a alungat orice posomorâre de pe fața [noastră]. Și nu a șters câte puțin plânsul nostru, ci așa, dintr-o dată, ca și când ar fi înviat din raclă însuși fericitul acela și s-ar fi urcat din nou pe acest scaun¹⁸. Dar iată că luați de dorirea și pofta virtuților părinților am dus cuvintele noastre dincolo de măsură, nu de măsura virtuților părintelui nostru – *căci nici nu suntem stăpâni peste acestea* – ci de măsura cuvenită tinereții noastre¹⁹. Hai, dar, să odihnim cuvintele iarăși prin tăcere, ca într-un port. Însă ele (cuvintele) nu vor să se potolească, ci se umflă și se agită, pofind să se umple cu totul de desfătare²⁰. Dar acesta este un lucru peste puterile noastre, o fiilor²¹. Așadar, să le potolim și să nu mai urmărim cele ce nu le putem atinge.

¹⁶ Probabil este vorba despre Sfântul episcop Meletie care l-a născut duhovnicește și pe Sfântul episcop Flavian. Despre Sfântul Meletie, Hrisosotom are o predică deosebită, în care descrie impactul neașteptat al figurii absolut harismatice a episcopului asupra oamenilor din Antiohia și din întreaga lume bizantină.

¹⁷ Este aici o chestiune de cea mai mare importanță. Noi socotim adesea succesiunea apostolică ca o legătură formală de punere a mâinilor unor episcopi pe capul unui nou episcop care la rândul lui va face la fel. Prea puțin se mai vorbește de nașterea duhovnicească reală a noului episcop de către cel dinaintea lui. Această succesiune duhovnicească dimpreună cu cea sacramentală (a hirotoniei propriu zise) ar fi adevăratele coordonate ale unei succesiuni apostolice viguroase: sacramentală și harismatică în același timp.

¹⁸ Nașterea duhovnicească adevărată asigură perpetuarea aceluiași Duh. În general prezențele harismatice ale istoriei sunt produsul întâlnirii unui duh cu umanul. Dacă e Duhul Sfânt ies sfinții, dacă e vreun duh rău ies geniile rele ale omenirii. Oricum orice geniu sau figură inspirată (de fapt orice om, dar cu mai puțină intensitate), conștient sau nu, e insuflată de cineva.

¹⁹ Este limpede că nu putem vorbi cu autoritate decât despre cele ce le-am făcut noi înșine. Speculația nepotrivită stării noastre duce la pierzare pe cei ce ne ascultă. Adesea întrecem măsura chiar duși și uimiți și arzând de imitarea isprăvilor sfinților.

²⁰ Este starea când vorbim înflăcărat despre vreun lucru duhovnicesc pe care nu l-am trăit dar de care vrem să dăm mărturie cu citate din Sfinții Părinți. Dar faptul că n-am trăit acele realități nu le imprimă în inima ascultătorilor și noi rămânem doar cu impresia unui triumf și unei semețe cunoașteri fără nici un fond real. Ne place să fim lăudați și aplaudați pentru isprăvi extraordinare dar pe care nu le-am săvârșit și cu fapta.

²¹ Așa și noi cei tineri voim să vorbim cu efervescentă, ca din insuflarea Duhului Sfânt, uitând de osteneala trebuitoare până la acea treaptă.

Destul este pentru mângâierea noastră chiar și cele spuse. Fiindcă și în cazul mirurilor celor de mult preț, nu trebuie să verse cineva sticluța, ci este de-ajuns și dacă se atinge cu degetele de capacul ei ca să se împrăștie în aer și [îndată] îi și umple de bună mireasmă pe cei prezenți. Aceasta s-a întâmplat și acum, nu datorită puterii cuvintelor noastre, ci datorită tăriei virtuților acestuia (episcopul Flavian). Să încetăm, dar, să încetăm, dând loc rugăciunilor. Să ne rugăm ca Maica noastră de obște²² să rămână neclătinată și nemișcată și să ni-l țină spre mai fericită viață pe părintele acesta, pe dascălul, pe păstorul, pe chivernisorul [nostru]. Iar dacă a fost [bun] pentru voi vreun cuvânt al nostru – de vreme ce nu îndrăznim să ne socotim că suntem printre preoți, căci nici legea nu îi numără pe avortați dimpreună cu cei născuți cum trebuie – dacă a fost bun pentru voi vreun cuvânt de-al meu, ca un avortat ce sunt, rugați-vă ca să avem parte de mult ajutor de sus. Ar fi trebuit ca mai întâi să dobândim siguranță printr-o viețuire liniștită și neagitată. Dar fiindcă am fost aduși în mijlocul vostru, cum sunt și eu acum aici, fie prin sânguința oamenilor fie prin harul dumnezeiesc – că eu nu m-am luptat și nu am pofțit asta de la voi și de aceea să nu se arate careva vorbindu-mi cu ironie – deci, dar, deoarece am fost aduși și am luat jugul acesta tare și greu, avem nevoie de multe mâini, de mii de rugăciuni ca să putem da înapoi datoria întregă Stăpânului Care ne-a împrumutat. [Căci trebuie să-i dăm înapoi] în ziua aceea când cei cărora li s-au încredințat talanți vor fi chemați și li se va cere socoteală. Rugați-vă, dar, să nu fim între cei legați, nici între cei aruncați în întuneric, ci între cei ce pot să aibă parte de iertare cu măsură, cu harul și cu iubirea de oameni a Domnului nostru Iisus Hristos, Căruia fie-I slava și puterea și închinarea în vecii vecilor. Amin.

²² Biserica

O INSTITUȚIE BISERICESCĂ MAI PUȚIN CUNOSCUTĂ: TIPOGRAFIA PAROHIEI TIMIȘOARA IOSEFIN

Preot dr. IONEL POPESCU

Materialul de față are ca punct de plecare o informație sumară strecurată în biografia preotului Iova Firca, paroh la parohia Timișoara Iosefin, între anii 1943–1952, potrivit căreia preotul în cauză „a înființat, împreună cu colegii săi, o tipografie, în care s-au plasat banii parohiei amenințați cu devalorizarea”¹. Așadar, preoții și consiliul parohial au pus la punct o strategie economico-financiară în acei ani după al doilea război mondial, ani de criză, de lipsuri, de sărăcie, o strategie investițională care să aducă profit, să asigure stabilitatea și independența financiară a parohiei și să fie utilă, totodată nou înființatei Eparhii a Timișoarei, mai ales că aceasta din urmă, fiind la început de drum, nu dispunea încă de o tipografie.

Pornind de la interesanta informație consemnată de preotul Iova Firca, am început documentarea în arhiva noastră parohială și, datorită seriozității, conștiinciozității și meticulozității cu care au lucrat înaintașii noștri, am avut bucuria de a identifica procesele-verbale ale consiliului parohial și adunării parohiale, dar și alte documente importante, pe baza cărora se poate încropi un istoric al acestei tipografii.

Așadar, la 9 martie 1945, preotul Iova Firca, președintele consiliului parohial, aduce la cunoștință consilierilor că, pentru a salva banii bisericii de la devalorizare, a intrat în tratative cu Zaharia Pop, refugiat din Cluj (după cedarea părții de nord a Ardealului n.n.), pentru a cumpăra tipografia acestuia cu suma de 6.000.000 lei și roagă pe cei prezenți să aprobe aceste demersuri. Fără niciun fel de ezitare, consiliul parohial a aprobat, în unanimitate, propunerea preotului paroh².

Nu peste mult timp, respectiv la 27 mai 1945, consiliul parohial a reluat discuția referitoare la tipografie și chiar a hotărât să se cumpere tipografia lui Gheorghe Ghili din Cluj, pentru suma de 5.500.000 lei, la care se adăugau însă cheltuielile de transport, plata expertului și spesele de montare³. Transportul acesteia de la

¹ Biblioteca parohiei, **Cronica parohiei Timișoara Iosefin**, p. 33.

² Arhiva Parohiei Timișoara Iosefin, procesul verbal al consiliului parohial din 9 martie 1945 (în continuare APTI).

³ APTI, procesul verbal din 27 mai 1945.

Cluj la Timișoara a avut loc în două etape. Mai întâi a fost adusă litera, la 25 iulie 1945, apoi mașina, la 10 septembrie 1945. Pentru montarea mașinii, operațiunile ce a început la 5 decembrie 1945⁴, au fost ofertați doi specialiști, însă aceștia au pretins sume foarte mari.

Directorul Cooperativei „Națională” a învățătorilor și fost director al Tipografiei Diecezane din Arad, Pitaru, a fost angajat de parohie ca expert pentru recepționarea tipografiei recent achiziționate. Locul ales pentru montare a fost sala mare a parohiei, unde s-a hotărât amenajarea unei platforme din beton. S-a format, de asemenea un comitet restrâns al consiliului parohial, format din preoți și 3 consilieri, care avea misiunea de a se ocupa de toate problemele tipografiei, analizate, de altfel, în mai multe ședințe de consiliu pe parcursul anului 1945⁵.

La 27 ianuarie 1946 a fost organizată recepționarea tipografiei⁶, iar la 12 mai 1946 a fost angajat ca tipograf Nicolae Mittelbrunn cu obligația de a culege și sorta literele⁷. Conform procesului verbal din 16 mai 1946, numele acesteia a fost „Tipografia Ortodoxă”.

După instalarea tipografiei, parohia a început să caute comenzi atât din partea instituțiilor bisericești, cât și a celor laice. Din datele pe care le avem la îndemână reiese că episcopul Vasile Lăzărescu, preotul consilier Victor Vlăduceanu și diaconul redactor Ioan Decan au promis că la tipografia nou înființată va fi tipărit Calendarul eparhial⁸, tot aici fiind imprimată și pastorală de Crăciun a ierarhului timișorean⁹.

Oficiul parohial s-a adresat, la 12 mai 1946, protosinghelului Justinian Dalea de la mănăstirea de maici „Partoș, Metohul Timișeni”, cu solicitarea de a găsi câțiva călugări tipografi, așa cum sugera părintele Justinian într-o convorbire anterioară avută cu preotul Firca. Rugămintea preotului paroh era ca protos. Justinian Dalea să-l viziteze la Timișoara și, împreună, să găsească o soluție practică așa încât „această tipografie să nu fie o simplă întreprindere economică, ci mai ales o instituție creștin-ortodoxă”. „Dacă nu vii curând la Timișoara – seria preotul paroh – Te rog să-mi scrii dacă s-ar găsi 2–3 tipografi, dintre cari unul poate fi mașinist iar ceilalți zețari...”. Protos J. Dalea i-a răspuns că a trimis o scrisoare la mănăstirea Neamț și a primit răspuns „că pot veni 3 persoane bine instruite, însă numai prin intervenție la Sfânta Patriarhie de care depinde mănăstirea”¹⁰.

⁴ APTI, raportul nr. 15/1946.

⁵ APTI, procesul verbal din 16 septembrie 1945.

⁶ APTI, procesul verbal din 27 ianuarie 1946.

⁷ APTI, procesul verbal din 12 mai 1946.

⁸ APTI, procesul verbal din 25 august 1946, lucrare începută la 25 septembrie 1946, cf. raportului nr. 69/1947.

⁹ APTI, procesul verbal din 12 noiembrie 1946.

¹⁰ APTI, actul nr. 119/12 mai 1946.

A fost organizată și o manifestare specială de inaugurare a tipografiei, pentru care oficiul parohial a tipărit un afiș cu următorul conținut: „INVITARE: Aducem la cunoștința credincioșilor noștri că DUMINICĂ, 27 OCTOMBRIE 1946, după Sfânta Liturghie se va face sfințirea și inaugurarea TIPOGRAFIEI PAROHIALE la care îi invităm să ia parte“. Prim episcopul Traian Chercioban a fost numit administratorul și conducătorul tipografiei, cu sarcina de a se ocupa de contabilitate și retribuțiile lunare, iar N. Mittelbrunn, în calitate de tipograf șef, se va ocupa de angajarea personalului calificat. S-a instituit, apoi, un comitet de conducere a noii tipografii format din preotul Iova Firca, paroh, Traian Chercioban, administrator, V. Nedelea, D. Fara, diacon Ioan Decan, T. Catalina și C. Pincu, membri ai consiliului parohial¹¹.

În cadrul ședinței consiliului parohial din 24 noiembrie 1946 s-a stabilit ca această instituție să fie numită „Tipografia parohială ortodoxă română Timișoara IV Iosefin“. Ea a fost înscrisă la Sindicatul meseriașilor patroni din artele grafice¹², pentru a primi cartela de achiziționare a hârtiei și a obținut autorizația sanitară de funcționare¹³.

La 20 noiembrie 1946, oficiul parohial Timișoara IV Iosefin a înaintat un act către Episcopia Timișoarei, oferindu-se să se tipărească revistele „Biserica Bănățeană“ și „Duh și Adevăr“, „cu 10 % mai ieftine decât oricare altă întreprindere grafică, fără hârtia noastră“¹⁴. Consiliul Eparhial a acceptat oferta primită, sub rezerva îndeplinirii condițiilor menționate și a livrării revistelor în mod prompt și fără întârziere¹⁵.

O altă solicitare fusese adresată Direcțiunii Întreprinderilor Electromecanice din Timișoara, aducându-i-se la cunoștință instalarea tipografiei, conducerea acesteia fiind rugată să vină în ajutor „cu ceea ce veți găsi de cuviință, atât în ce privește mâna de lucru, cât și materialul necesar pentru aceasta“¹⁶.

Pentru ca tipografia să poată face față onorabil comenzilor ce-i vor fi adresate, preotul paroh Iova Firca și episcopul Traian Chercioban au trimis o scrisoare directorului general al „Băncii Timișorii“¹⁷, în care arată că este nevoie „de o completare a inventarului tipografiei cu mașini auxiliare“. În vederea achizițio-

¹¹ APTI, procesul verbal din 27 octombrie 1946.

¹² APTI, actul nr. 296/1946.

¹³ APTI, procesul verbal din 24 noiembrie 1946.

¹⁴ APTI, actul nr. 316/20 noiembrie 1946.

¹⁵ APTI, actul Episcopiei Timișoarei nr. 6105-C/27 noiembrie 1946. „Biserica Bănățeană“ urma să fie tipărită într-un tiraj de 850 ex., cules, tipărit și expeditie, fără timbre și fără hârtie, pentru suma de 360.000 lei, iar dacă se dorea și hârtia, se adăuga suma de 180.000 lei. „Duh și Adevăr“ era tipărit în 1.000 ex., 1 coală/16 pagini/culese, tipar și broșat, fără hârtie, lei 420.000, cu hârtie 580.000 lei. Coperta, fără hârtie 120.000 lei, cu hârtie 220.000 lei, cf. actul nr. 316/22 noiembrie 1946.

¹⁶ APTI, actul nr. 17/23 ianuarie 1946.

¹⁷ APTI, actul nr. 320/28 noiembrie 1946.

nării acestora, se solicită „în mod excepțional și prin derogare de la normele obișnuite“, acordarea unui împrumut de 30 milioane lei, pe termen de 6 luni.

Peste un an, respectiv la 27 mai 1947, Întreprinderile Electromecanice Timișoara au trimis tipografiei parohiale o foaie de comandă privind efectuarea unor lucrări în valoare de 47.300.000 lei, pentru registre și imprimate, în termen de patru săptămâni, tipărirea urmând a fi executată „numai după ce s-a examinat hârtia și s-a găsit că este corespunzătoare calității prescrise în comandă...“¹⁸.

Activitatea tipografiei parohiale pe anul 1946 a fost analizată de consiliul parohial, în ședința de lucru din 19 ianuarie 1947, prilej cu care s-a constatat că prima încasată pentru lucrările executate a fost de 55 milioane lei.

În vederea acoperirii diferitelor cheltuieli, au fost împrumutate 17 milioane din care au fost cheltuite 8 milioane, rulajul total fiind de 72 milioane lei. Totodată s-a hotărât să fie contractat un nou împrumut la Banca Timișoarei, în sumă de 10 milioane lei, necesar aprovizionării cu hârtie¹⁹.

Pentru buna funcționare și administrare a tipografiei, consiliul parohial a alcătuit un regulament de ordine interioară, votat în ședința din 16 februarie 1946 și înaintat spre aprobare Consiliului Eparhial²⁰.

La 9 iulie 1947, oficiul protopopesc Timișoara a comunicat parohiei că Arhiepiscopia Timișoarei a luat la cunoștință regulamentul înaintat²¹.

Colaborarea tipografiei parohiale cu Episcopia Timișoarei a continuat și în anul 1947, sub teascurile acesteia fiind imprimate mii de chitanțiere, carnete, borderouri, registre jurnal casă, registre buget etc., ofertele înaintate Centrului eparhial la 27 ianuarie și 5 februarie fiind semnate de administratorul Traian Chercioban și tipograful Nicolae Mittelbrunn²².

Preocupat de activitatea tipografiei, preotul paroh Iova Firca a solicitat, la rândul său, episcopului Vasile Lăzărescu și Consiliului Eparhial să-i vină în ajutor „cu comenzi de imprimate, matricole, registre, extrase etc. necesare parohiilor“, pe care acestea le cumpără acum de la librăria locală ce le aduce de la Tipografia Diecezană din Arad. Preotul Firca propune ca „Sfânta Episcopie, ținând seama de împrejurările locale și de noile cerințe și necesități ce reclamă modelele noi de imprimate, să binevoiască a confecționa acestea mereu la noi dispunând în același timp ca toate parohiile din Eparhie să se aprovizioneze pe viitor cu imprimatele necesare exclusiv de la Sfânta Episcopie Ortodoxă Română a Timișorii“²³.

¹⁸ APTI, dosar nr. 7/1946–1947.

¹⁹ APTI, procesul verbal din 19 ianuarie 1946.

²⁰ APTI, procesul verbal din 17 februarie 1946 și actul nr. 92/26 martie 1947.

²¹ APTI, dosar nr. 7/1946–1947; actul of. protopopesc nr. 357/1947.

²² APTI, dosar nr. 7/1946–1947.

²³ APTI, actul nr. 122/25 aprilie 1947.

Episcopul Vasile Lăzărescu și Consiliul Eparhial s-au arătat, de altfel, receptivi față de ofertele primite din partea tipografiei Timișoara Iosefin. Spre pildă, cu actul nr. 4706-C/21 septembrie 1946, se comunica respectivei tipografii că „tipărirea Calendarului Eparhial pe anul 1947 în 12.000 exemplare se dă tipografiei parohiei din Iosefin, invitându-se tipografia a observa strict angajamentele menționate în ofertă”²⁴. Un document interesant păstrat în arhiva parohială arată că tipografia parohiei Iosefin era deja cunoscută și în alte părți ale țării. Astfel, editura Cartea Românească din Brașov a solicitat tipărirea, în tipografia Iosefinului, a revistei „Hora Românească” în „8 pag. plus coperta 500 ex. la 2 luni”²⁵. Alte comenzi au venit din partea mănăstirii Lipova, costurile necesare tipăririi fiind suportate de Episcopia Timișoarei. Potrivit ordinului Centrului eparhial, tipăriturile comandate „pe seama Sfintei Mănăstiri Lipova se vor da părintelui ieromonah Pimen Vasile”²⁶.

În cursul anului 1947, Episcopia Timișoarei a mai comandat tipografiei parohiale Timișoara Iosefin „tipărirea a 45.000 blanchete pentru extrasele matricolare necesare parohiilor noastre, cu suma de 1.500 lei bucata” și s-a aprobat noua ofertă privind majorarea prețului pentru tipărirea revistei oficiale „Biserica Bănățeană”²⁷.

O rodnică și frumoasă relație de colaborare a fost stabilită de conducerea tipografiei parohiale Timișoara Iosefin și cu Episcopia Caransebeșului. Spre pildă, la 17 mai 1947, administratorul tipografiei și tipograful șef înaintau respectivului Centru eparhial ofertele solicitate de consilierul Nicolae Corneanu pentru tipărirea „Calendarului Românului” pe anul 1948 și a „Foi Diecezane” a Eparhiei Caransebeșului²⁸.

Cu toate aceste comenzi, tipografia parohiei Timișoara Iosefin nu se găsea într-o situație financiară pozitivă, bugetul acesteia pe anii 1947/1948 fiind de 950 milioane lei atât la venituri, cât și la cheltuieli²⁹. În vederea depășirii acestei situații precare, cei doi conducători ai tipografiei, administratorul și tipograful șef, s-au adresat și altor instituții din Timișoara, cum a fost Industria Lânii S.A., căreia i-au adus la cunoștință că „parohia ort. Rom. Timișoara IV Iosefin a înființat o tipografie, în localul casei parohiale din Piața Asănești nr. 8 (azi Alexandru Mocioni nr. 9 – n.n.), care execută lucrări de tipografie, cu prețuri moderate. Cu onoare Vă rugăm ca pe viitor pentru tipăriturile pe imprimate de care ar avea nevoie întreprinderea D-Voastră să binevoiți a Vă adresa cu comenzile tipografiei noastre”³⁰.

²⁴ APTI, dosar nr. 7/1946–1947.

²⁵ APTI, dosar nr. 7/1946–1947.

²⁶ APTI, actul Episcopiei Timișoarei nr. 1481-E/1947, dosar nr. 7/1946/1947.

²⁷ APTI, actele Episcopiei Timișoarei nr. 2723-E/10 iunie 1947 și 3310-C/8 iulie 1947, dosar nr. 7/1946–1947.

²⁸ APTI, dosar nr. 7/1946–1947.

²⁹ APTI, procesul verbal din 4 mai 1947.

³⁰ APTI, dosar nr. 7/1946–1947.

Comitetul de conducere al tipografiei a analizat situația financiară gravă a acesteia în ședința din 21 iulie 1947. Cu acest prilej s-a arătat că din partea parohiei s-a primit un împrumut în sumă de 24 milioane lei, care nu a fost restituit. Soluția propusă de cei prezenți pentru ieșirea din impas a fost de a se arenda tipografia tipografului șef Nicolae Mittelbrunn, pentru a nu i se mai plăti salariul și a fi evitate cheltuielile de aprovizionare³¹.

Consiliul parohial, în ședința sa din 27 iulie 1947, a aprobat propunerea de arendare a tipografiei și a hotărât ca preotul paroh Iova Firca și prim-epitropul Lucian A. Ianculescu să semneze contractul de închiriere cu N. Mittelbrunn, pe o perioadă de un an de zile. Contractul putea fi prelungit din an în an, cu consimțământul ambelor părți, acestea rezervându-și dreptul de reziliere, însă numai pe baza unui preaviz de trei luni. La data încheierii acestui contract de arendare, angajații tipografiei erau : Petru Munteanu, crâșnicul bisericii, care avea un program bine stabilit și la biserică, Carol Schnur și Maria Barani³². Aрендаșului îi reveneau următoarele obligații :

1. plata sumei de 3.000 lei lunar;
2. achitarea cheltuielilor legate de consumul de apă și surplusurile înregistrate cu acesta la casa parohială;
3. plata energiei electrice consumate la casa parohială;
4. suportarea costurilor pentru impozitul pe contract, impozitul imobiliar și toate celelalte taxe și impozite legate de exploatarea tipografiei.

În cazul în care randamentul tipografiei va crește, N. Mittelbrunn se obliga să plătească în plus 1.000 lei lunar, pe lângă cei 3.000 stabiliți³³.

Peste aproape trei luni, respectiv la 22 septembrie 1948, preotul paroh Iova Firca aduce la cunoștință consiliului parohial că a fost încheiat un proces verbal cu Consiliul Arhiepiscopesc, la 1 iunie 1948, hotărându-se ca tipografia parohială să se numească „Tipografia arhidiecezană“, întrucât aici vor fi tipărite toate lucrările eparhiei și ale parohiilor³⁴.

La 2 ianuarie 1949, problema tipografiei revine în atenția consiliului parohial, membrii acestuia fiind de acord ca administrarea ei să treacă în sarcina Arhiepiscopiei Timișoarei. Arhiepiscopiei îi revenea însă obligația de a plăti curentul electric și apa consumată la casa parohială, precum și suma lunară de 2.000 de lei parohiei. A fost numită și o comisie care să ducă tratative cu Centrul eparhial pentru tipografie³⁵.

³¹ APTI, procesul verbal al comitetului de conducere al tipografiei din 21 iulie 1947, dosar nr. 7/1946–1947.

³² APTI, procesul verbal al consiliului parohial din 21 iulie 1947 și contractul de arendare și dosar nr. 7/1946–1947.

³³ APTI, procesul verbal al consiliului parohial din 27 iunie 1948.

³⁴ APTI, procesul verbal din 22 septembrie 1948.

³⁵ APTI, procesul verbal din 2 ianuarie 1949.

Cele hotărâte mai sus nu au fost puse în aplicare din moment ce, la 10 iulie 1949, consiliul parohial a hotărât prelungirea contractului de arendare a tipografiei, încheiat cu Nicolae Mittelbrunn, până la 21 iulie 1949³⁶. De la această dată și până la 30 martie 1952, nu au mai fost găsite informații despre funcționarea tipografiei parohiale. La data amintită, consiliul parohial a hotărât rezilierea contractului de arendare cu N. Mittelbrunn, urmând ca tipografia să fie exploatată în regie proprie. Nicolae Mittelbrunn va fi însă și pe mai departe conducător tehnic al tipografiei³⁷, de la 1 februarie 1953 acestuia revenindu-i și munca de administrator și gestionar³⁸.

Întrucât problemele legate de administrarea tipografiei erau tot mai presante, consiliul parohial a desemnat o comisie condusă de preotul dr. Petru Deheleanu care, împreună cu preotul paroh Constantin Comșulea, să identifice soluția cea mai potrivită pentru ca aceasta să poată fi exploatată eficient în regie proprie³⁹.

În contextul instaurării regimului comunist ateu, susținerea și administrarea tipografiei parohiale devin tot mai dificile. Organele statului au început să se intereseze despre activitatea desfășurată în cadrul tipografiei parohiale Timișoara Iosefin, cu intenția clară de a-i pune capăt cât mai rapid cu putință. Astfel, la 7 aprilie 1953, preotul paroh Constantin Comșulea înștiințează consiliul parohial că, la 30 martie 1953, organele de stat au efectuat un control inopinat la tipografie și au constatat o serie de nereguli financiare, în legătură cu care a fost sesizată și Arhiepiscopia Timișoarei. Aceasta a trimis imediat o comisie la fața locului care a constatat aceleași nereguli. Urmare acestor controale, Nicolae Mittelbrunn și Bruno Machke, conducătorul tehnic al tipografiei, au fost arestați.

Consiliul parohial, analizând situația creată a hotărât :

1. numirea provizorie a lui Petru Munteanu în funcția de conducător tehnic și responsabil al tipografiei;
2. încadrarea diaconului Traian Marinceu ca gestionar și contabil șef;
3. instituirea unei comisii care va inventaria bunurile tipografiei, compusă din : protopop Petru Bogdan, diacon Traian Marinceu, Avram Vintilă, epitrop și Petru Munteanu, conducător tehnic. Totodată s-a propus ca tipografia să treacă în administrarea Arhiepiscopiei Timișoarei⁴⁰.

Propunerea făcută la 7 aprilie 1953 a fost aprobată de consiliul parohial la 28 mai 1953. În procesul verbal întocmit cu acel prilej se precizează: „Întrucât parohia noastră nu are câmpul de activitate necesar, deoarece trebuințele ei de tipări-turi specifice sunt minime, decide trecerea administrării parohiei în seama

³⁶ APTI, procesul verbal din 10 iulie 1949.

³⁷ APTI, procesul verbal din 30 martie 1951.

³⁸ APTI, procesul verbal din 1 februarie 1953.

³⁹ APTI, procesul verbal din 7 decembrie 1952.

⁴⁰ APTI, procesul verbal din 7 aprilie 1953.

Consiliului Arhiepiscopesc din Timișoara“. Consiliul Arhiepiscopesc, cu actul nr. 2851-E/1953, comunică parohiei că a preluat administrarea tipografiei parohiale ortodoxe române Timișoara Iosefin. Odată cu aceasta se încheie, așadar o importantă, interesantă, îndrăzneță și utilă activitate economică și culturală desfășurată de către parohia Timișoara Iosefin pe o perioadă de aproape zece ani de zile.

ASPECTE ALE CONTINUITĂȚII ÎNVĂȚĂMÂNTULUI TEOLOGIC ÎN CARANSEBEȘ

Preot prof. dr. SORIN COSMA

În preziua târnosirii noii catedrale „Învierea Domnului“ din Caransebeș, aflându-ne la catedrala istorică „Sfântul Mare Mucenic Gheorghe“, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel arăta în cuvântul rostit aici că „orașul Caransebeș a fost un oraș al mărturisirii credinței ortodoxe, la margine de țară, și un oraș al apărării identității și unității naționale, al refacerii unității naționale, putem spune, pentru că împreună cu Aradul, acest oraș a contribuit la dezvoltarea conștiinței naționale de refacere a unității naționale, ceea ce s-a și întâmplat, în 1918. De asemenea, orașul Caransebeș, eparhia aceasta, rămân în conștiința noastră, a Bisericii Ortodoxe Române, ca cetate de cultură teologică. Seminarul Teologic din Caransebeș a avut profesori iluștri, care au scris cărți de înaltă ținută academică și au format generații întregi de preoți, profesori și oameni de cultură, în general. Deci avem de-a face aici cu o tradiție, nu doar a evlaviei, ci și a gândirii teologice,

academice, care a influențat cultura, a influențat societatea și a dat prestigiul și demnitatea acestei zone ...¹.

Într-adevăr, mergând pe firul istoriei, în cei 146 de ani de existență, deși a trecut prin mai multe faze, învățământul teologic a rămas o constantă bine definită în orașul eparhiei, chiar și atunci când acesteia i-a fost suspendată activitatea în Caransebeș.

Deși învățământul teologic propriu-zis a luat ființă și s-a organizat în Caransebeș odată cu reînființarea, în 1865, a Episcopiei de aici, există totuși indicii sigure că Biserica Ortodoxă Română de pe aceste meleaguri nu a fost lipsită de-a lungul vremii de posibilitatea de a-și forma mereu slujitori ai Sfințelor Altare.

S-a subliniat pe bună dreptate că orașul „Caransebeș reprezintă pentru bănățeni, ceea ce este Brașovul pentru ardeleni“. Printre cei care au tradus Palia de la Orăștie în anul 1582 se numără și Ștefan Herce, „propovăduitorul“ din Caransebeș, precum și Efrem Zăcan, „dascăl de dascălie“ de aici. Nu poate fi trecut cu vederea nici numele eruditului Mihail Halici, corifeu al latinității românilor și autorul primului dicționar român. În acest context cultural nu putem pune la îndoială faptul că nu s-ar fi aflat la Caransebeș și o școală pe lângă mănăstirea de aici, unde își avea reședința episcopul. La astfel de școli mănăstirești se pregăteau viitorii cantori, învățători și preoți, spre a ține trează conștiința de țară și de neam, prin credința strămoșească și limba română.

Datorită deselor războaie cu turcii, episcopul Ioan Georgevici mută în anul 1759 Episcopia din Caransebeș la Vârșeț. Aici exista încă din 1821 un institut clerical în limba sârbă înființat prin Rezoluția Preaînaltă din 17 decembrie 1920, materiile teologice fiind predate de monahii aflați în jurul episcopiei. În anul 1822 „stăpânirea cea mai înaltă ocârmuitoare bine a voit a introduce sistemirizuite școli clericesti pră limbă românească“², încât, oficial, cursurile institutului teologic de la Vârșeț, având două secții, sârbească și românească, s-au deschis la 17 noiembrie 1822 pe timpul mitropolitului Ștefan Stratimirovici de Karloviț, cu o durată de 2

¹ „Foaia Diecezană“, nr 9–10/2010, p. 7.

² R. S. Molin, *Școale clericesti sistemirizuite pră limbă românească la anul 1822, în Vârșeț*, în rev. „Foaia Diecezană“, nr. 8/1924, pp. 3–4.

În redactarea capitolului referitor la Institutul teologic pedagogic diecezan din Caransebeș, am consultat următoarele studii: Nicolae Cornean, **Monografia Eparhiei Caransebeșului**, Caransebeș, 1940; Gh. Cotoșman, **Din trecutul Banatului**, Timișoara, 1934; Andrei Ghidiu, Iosif Bălan, **Monografia orașului Caransebeș**, Caransebeș, 1909; Mircea Păcurariu, **Dicționarul Teologilor Români**, Editura Enciclopedică, București, 2002; Vasile Petrica, **Institutul Teologic Diecezan Ortodox Român Caransebeș (1865-1927)**, Editura Episcopiei Caransebeșului, 2005; Petru Rezuș, *Contribuții teologice bănățene*, în „Mitropolia Banatului“, nr. 11–12/1962, pp. 117–119; N. Sebeșan, *Contribuția Banatului la teologia și spiritualitatea românească*, în rev. „Mitropolia Banatului“, nr. 9–10/1983; I. D. Suci, **Monografia Mitropoliei Banatului**, Timișoara, 1977; *Idem*, **Documente privitoare la Istoria Mitropoliei Banatului**, 2 vol., Timișoara, 1980; Zeno Munteanu, *Amintirile unui dascăl de teologie*, în rev. „Altarul Banatului“, nr. 3–4/1990, pp. 88–102 și nr. 7–9/1991, pp. 107–108; „Anuarul Academiei Teologice din Caransebeș“: 1919–1939; 1939–1940; 1940–1941.

ani. Dintre elevii care frecventau cursurile la Vârșeț, majoritari au fost, tot timpul, românii. Astfel, în anul 1823, din 115 elevi înscriși, 84 erau români, iar 31 erau sârbi. Privind în ansamblu, în cei 43 de ani de existență ai institutului clerical din Vârșeț, 1216 elevi erau români. De fapt, secția sârbească s-a și desființat, întrucât „nu aveau ascultători în număr suficient”³.

Materiile predate aici erau: Limba română cu gramatica, Dogmatica, Morala, Retorica, Omiletica, Catehetica, Istoria bisericească, Tâlcuirea evangheliilor duminicale, Cântare și tipic bisericesc.

Dintre profesorii care au predat la secția românească a școlii clericale din Vârșeț, reținem numele lui Ignatie Vuia (1835–1847), Andrei Șaguna (1843–1845), Nicolae Tincu Velia (1839–1860), George Peștean (1850–1865).

În legătură cu școala clericală din Vârșeț s-a concluzionat în sensul că, deși „a dat uneori elemente insuficient pregătite, școala aceasta clericală ne-a dat aproape jumătate de veac pe slujitorii altarelor, care aici la noi s-au luptat cu uneltirile uniației, și cu toți cei care au încercat să ne despoaie de conștiința noastră de români”⁴.

După reînființarea Episcopiei Ortodoxe Române din Caransebeș, în anul 1865, primul episcop Ioan Popasu, numit de Ștefan Velovan „semănător de așezăminte culturale, tot atâtea monumente nepieritoare, care sunt o mândrie națională și garantă pentru un mai bun viitor”, reușește, încă din noiembrie același an, să mute la Caransebeș secția românească a institutului teologic din Vârșeț, spre a activa aici, după modelul șagunian al Mitropoliei de la Sibiu, deopotrivă viața bisericească ortodoxă, românească și teologică, specifică zonei.

Hotărâtoare pentru activitatea noii școli teologice de la Caransebeș au fost dispozițiile ședinței sinodale de la Sibiu, din 16 august 1865, privind „translocarea institutului clerical de la Vârșeț la Caransebeș, care se va afla „sub nemijlocita purtare de grijă a Prea Sfinției Sale episcop al Caransebeșului”, în ce privește „primirea elevilor clerici pe anul viitor școlastic”, „pentru îndeplinirea catedrelor profesionale” și asigurarea „salariilor profesionale și alte speze ale susținerii aceluiasi institut”⁵.

Aceste decizii, deși generale și succinte, vor marca principalial întreaga activitate a școlii teologice din Caransebeș în dănuirea sa istorică.

Și anume, ele precizează că:

1. Biserica și-a propus un ideal și un obiectiv temeinic și bine motivat;

³ Prof. dr. Gligor Popi, *Secția română a teologiei din Vârșeț, 1822–1865*, în rev. „Dealul Vârșețului”, nr. 2/2002, pp. 7–8.

⁴ Pr. prof. dr. Zeno Munteanu, *Scurt istoric*, în „Anuarul Academiei Teologice din Caransebeș”, 1919–1939, p. I–II.

⁵ Ilarion Pușcariu, *Mitropolia românilor ortodocși din Ungaria și Transilvania. Studiu istoric despre reînființarea Mitropoliei, dimpreună cu o colecție de acte*, Sibiu, 1900, pp. 406–407.

2. Biserica și-a propus cu tenacitate independența acțiunilor proprii, conform idealului urmărit.

Iar Dumnezeu a rânduit la cârma Bisericii bănățene oameni înțelepți, caractere puternice, cu spirit de dăruire și chiar de jertfă.

Revenind la cursul istoric al evenimentelor, vom face precizarea că Hotărârea Consistoriului Episcopiei Caransebeșului din 23 septembrie 1865 „translocă” școala clericală de la Vârșeț, la Caransebeș, încât institutul teologic diecezan de aici, cu o durată de 2 ani, se va deschide la 10 noiembrie 1865, având 12 elevi și 2 profesori: George Peștean, adus de la Vârșeț, unde activase 15 ani, și Mihail Velceanu, preot în Dognecea, numit la catedră prin concurs.

Ridicând institutul de la 2 la 3 ani, episcopul Ioan Popasu ținea mult la eficiența școlii, știind prea bine că acesta este locul unde se formează viitorul Bisericii. Pentru acest motiv, episcopul acorda o atenție deosebită recrutării viitorilor preoți și, apoi, a formării lor în vederea împlinirii misiunii Bisericii în viața creștinilor ortodocși de pe aceste meleaguri... Regulamentul prevedea să fie primiți tineri cu 6 clase gimnaziale. În lipsă de candidați erau primiți, însă, și cu 4 clase gimnaziale, cu precizarea ca, după absolvire, aceștia să fie repartizați „la parohiile mai sărace”. Interesant că erau situații când cei cu 4 clase gimnaziale își desăvârșeau cursurile gimnaziale chiar și după terminarea institutului. Mai târziu, pe timpul episcopului Miron Cristea, se impunea ca pregătirea candidaților să fie completă, adică 8 clase gimnaziale, cu sau fără maturitate. Regulamentul din 1919 prevedea în mod expres condițiile admiterii în institut; și anume, candidații să fie români ortodocși, având 8 clase gimnaziale. Și totuși, dacă nu se completau locurile, erau primiți și cu 4 clase gimnaziale, unii ca aceștia fiind absolvenți ai institutului pedagogic cu calificare învățătoarească.

Fiind școală de vocație, un accent deosebit se acorda disciplinei, în scopul dobândirii bunelor deprinderi care să conducă la formarea caracterului religios moral. Se avea în atenție comportarea elevilor în școală și în afară de școală, urmărindu-se îndeosebi moralitatea, uniforma și angajamentul patriotic.

Unul din elevii acestui institut relatează cu plăcută aducere aminte despre programul școlii, și disciplina menită să formeze deprinderi preoțești de înaltă calitate sacerdotală: „Cursurile se țineau înainte de masă, în afara zilei de joi, când, fiind zi de târg săptămânal, aveau loc doar după masă, acestea fiind doar orele de Cântare bisericească, Tipic și Muzică instrumentală. Mergeam zilnic la biserică, la utrenie, la orele șase dimineața, chiar și iarna. Când era ger, participa numai strana pe care o asigurau ambele categorii de studenți. Fiecare dintre noi avea Octoihul mic și Imrosierul. Toți studenții erau interni, cu excepția celor care locuiau la părinți. Uniforma obligatorie era vesta cu nasturi și haine negre.”⁶

Alături de institut funcționa și un internat. Acesta s-a deschis la 28 noiembrie 1899 de către episcopul Nicolae Popea, apreciindu-se de către directorul de atunci

⁶ Preot prof. dr. Zeno Munteanu, *Amintirile unui dascăl de Teologie*, în rev. „Altarul Banatului”, nr. 3–4/1990, p. 89.

că „deschiderea primului internat teologic în dieceza ortodoxă a Caransebeșului este un eveniment epocal“ (Iosif Olariu).

Nefiind însă corespunzător sub aspectul condițiilor de studiu și cazare, încă din 1911 episcopul Miron Cristea depune interes și deosebit efort în vederea colectării sumei necesare construirii unei clădiri ce va servi deopotrivă pentru institut și internat, deziderat finalizat abia în 1923 de către episcopul Iosif Badescu.

Privind programa școlară, materiile de învățământ variau nu numai de la un an de studiu la alt an, ci și în funcție de dezvoltarea generală a învățământului teologic și de stat. Astfel, materiile de învățământ care se studiau la un an inferior se continuau și la cel superior, sau la cel superior apăreau materii noi. Oricum, o trecere în revistă a materiilor de învățământ ne oferă posibilitatea de a vedea varietatea acestora, spre a ne da seama de bogăția conținutului didactic informativ pe care profesorii îl transmiteau elevilor, spre a le lumina orizontul învățaturii teologice, umaniste și practice. Materiile de învățământ, orientate după anii de studiu, se prezintă astfel: Anul I: Arheologia biblică, Ermineutica, Isagogia, Exegeza, Logica, Limba română, Istoria bisericească, Tipicul și cântarea bisericească, Muzica vocală și instrumentală; Anul II: Dogmatica, Morala, Teologia fundamentală, Dreptul canonic, Omiletica, Catehetica, Pedagogia, Stilistica, Economia rurală, Igiena, Tipicul și cântarea bisericească, Muzica vocală; Anul III: Exegeza, Liturgica, Pastorală, Omiletica, Catehetica, Retorica, Literatura română, Dreptul canonic, Contabilitate parohială, Economia rurală, Muzică vocală și instrumentală.

Privind modul de abordare a învățământului teologic, se cuvine să precizăm încă de la început că acesta, fiind sub patronajul direct al Eparhiei, urmărea să formeze preoți, pe măsură să se angajeze cu demnitate și interes în misiunea Bisericii. În scopul atingerii acestui obiectiv se promova un învățământ orientat cu prioritate în direcția formării competențelor aplicative, adică să li se ofere elevilor cunoștințele necesare misiunii pentru care se pregătesc, precum și capacitatea utilizării lor practice. Sunt convingătoare în acest sens cuvintele unui dascăl din prima generație, profesorul George Dragomir: „Noi nu urmărim în institutele noastre teologice scopul ca să producem din viitorii preoți oameni teoretici, ci noi urmărim scopul ca să producem din ei oameni practici. Cine voiește să devină om de știință, cu cunoștințe multe și largi teologice, aceluia îi stau alte

școli la dispoziție, sunt academiile și facultățile teologice. A aștepta mai mult de la institutele noastre teologice înseamnă a nu cunoaște menirea acestor școli și a depăși marginile lor. Sunt prin urmare de acea părere ca în institutele noastre teologice să se predea elevilor numai cunoștințe absolut indispensabile pentru preoți, fie din studiile teologice fie din cele neteologice înșămnate pentru preoți, dar din lipsă pentru priceperea celor dintâi, să se propună pe scurt, nepierzând din vedere dezvoltarea sentimentului religios-moral și alipirea de biserica ortodoxă⁷. Un exemplu concret în realizarea acestui obiectiv practic îl relevă preocuparea pentru însușirea muzicii bisericești de strană, atât la institutul teologic, cât și la cel pedagogic de către preotul profesor George Petrescu, supranumit „Cucuzelul Banatului“, pe care un elev al său îl caracterizează astfel: „Înzestrat cu o voce sonoră, un timbru de tenor liric, versat în cele mai complicate ceremonii bisericești, artistul Petrescu a fost pentru Banat o celebritate în cântecul bisericesc, pe care l-a cultivat și păstrat în forma lui neaoșă bănățeană, popularizându-l prin elevii săi pe întreg întinsul meleagurilor bănățene. Nu folosea nici un fel de instrument muzical ci-și făcea lecțiile cântând din gură ore întregi tot cântecul bisericesc colectiv, cântat de vechea gardă a învățaților bănățeni“⁸.

Preocuparea atentă pentru însușirea și practicarea cântării bisericești de strană nu închidea orizontul muzical al viitorilor preoți, fiindcă la acest institut s-a dezvoltat și muzica instrumentală, bazată pe o temeinică cunoaștere și interpretare a notelor muzicale, încât în 1886, publicația oficială eparhială notează: „corul vocal al institutului teologic-pedagogic a cântat liturghia cu adevărată artă“⁹. Deschizătorul de drum în promovarea muzicii vocale și instrumentale la institut a fost Nicolae (Niki) Popovici, cu studii la Conservatorul din Lipsca și Viena, urmat de Antoniu Sequens, care a predat timp de 43 de ani (1888–1931) la Caransebeș, Muzica vocală și instrumentală, ridicând „muzica bisericească în sfera creației corale culte, oferind continuatori în creație, dirijat și pedagogie“¹⁰.

Desigur, pregătirea muzicală la care ne-am referit constituie doar un segment din pregătirea ce se efectua la cele două institute, pe măsură să convingă asupra orientării învățământului teologic și pedagogic prin formarea competențelor aplicative. În fond, toate materiile aveau acest obiectiv, realizat prin muncă și dăruire jertfelnică din partea profesorilor chemați să depășească greutățile inerente începutului, spre a deveni și spre a rămâne pentru posteritate modele de dăruire și de competență profesională.

Operele lor tipărite în Caransebeș, la Tipografia diecezană înființată de episcopul Ioan Popasu în 1885, fac din orașul de reședință al Eparhiei un focar de

⁷ „Foaia Diecezană“, nr. 7/1909, p. 7.

⁸ Iosif Velceanu, *Autobiografie*, Timișoara, 1936, p. 27, după prof. Vasile Vărădeanu, *Antoniu Sequens*, în rev. „Mitropolia Banatului“, nr. 10–12/1975, p. 668.

⁹ „Foaia Diecezană“, nr. 2/1886, p. 7.

¹⁰ Vasile Vărădean, *op. cit.*, p. 668.

cultură teologică și pedagogică, recunoscut în toată țara ca un centru de referință în acest domeniu.

Pentru a se putea împlini obiectivele propuse, episcopul Ioan Popasu și ceilalți ierarhi bănățeni, care i-au urmat în scurgerea vremii, au înțeles că numai un corp profesoral de elită va putea realiza un învățământ de calitate, pe măsură să formeze slujitori ai altarelor vrednici de menirea lor și de dezideratele Bisericii ortodoxe pe aceste meleaguri.

În acest scop, episcopul a orientat studiul temeinic de pregătire a tinerilor, în care și-a pus nădejdea teologia bănățeană, spre centrele universitare din străinătate, asigurându-le burse din veniturile proprii, de la fundații sau din fondurile episcopiei. Astfel, mulți tineri, în care episcopul Ioan Popasu, și ceilalți care au urmat, și-au pus mari nădejdi, și nu s-au înșelat, au studiat la centrele de mare prestigiu din Europa, precum: Viena, Lipsca, Erlangen, Gotha, Graz, Berlin, Debrețin, Budapesta, sau în țară, la Cernăuți, începând cu partea a doua a secolului al XIX-lea.

Vom reține, în continuare, câteva nume ale unor personalități ilustre, care și-au dedicat viața studiului de creație la teologia și pedagogia din Caransebeș, ale căror nume și opere stau scrise în enciclopedii sau dicționare de specialitate, spre a învinge timpul și a rămâne mereu actuale ca lucrări de referință în domeniu. Fiindcă mulți din dascălii care au activat aici și-au continuat activitatea și la alte centre teologice din țară, din dorința de a rămâne strict la tema propusă referitoare la aportul Caransebeșului la dezvoltarea culturii teologice românești, ne vom referi cu precădere la activitatea desfășurată aici, enumerând titlul celor mai semnificative lucrări tipărite la Caransebeș.

Dintre venerabilii dascăli de teologie reținem numele celor mai reprezentativi profesori de la Institutul teologic diecezan, formați de Eparhia Caransebeșului, spre a sluji idealurile Bisericii bănățene:

1. George Peștean (1822–1886)

Era originar din zona Făgetului. După absolvirea gimnaziului din Budapesta, urmează cursurile școlii clericale din Vârșeț, absolvită în 1847. A activat 15 ani ca profesor la institutul din Vârșeț și 2 ani la Caransebeș, devenind apoi protopop al Lugojuului. Și-a adus contribuția la înființarea „Reuniunii învățătorilor gr. or. de la școalele confesionale din dieceza Caransebeșului“.

2. Mihai Velceanu (1815–1883)

Originar din Dognecea, liceu la Seghedin, teologia la Vârșeț, revenind, după absolvire, preot în Dognecea. În 1865 ajunge profesor prin concurs la institutul teologic diecezan din Caransebeș, unde activează până în 1870. Având darul scrisului, a îmbogățit literatura română cu următoarele scrieri: „Marc Aurel“,

„Numa Pompiliu“, „Doctrina fericirii“, „Educațiunea de școală și casă“, „Curioasă întâmplare“, „Meditațiuni spirituale“.

3. Arhiepiscopul Filaret Musta (1839–1930)

Era fiul preotului Adam Musta din Văliug. De la frageda vârstă de 12 ani devine elev manipulant la Uzinele din Reșița. Munca grea de aici i-a întărit caracterul, spre a se dedica cu perseverență și abnegație studiilor, mai întâi gimnaziale, apoi juridice și economice la Academia de drept din Debrețin, urmate de cele teologice în Caransebeș, cu specializarea la Universitatea din Lipsca, fiind bursier al episcopului Ioan Popasu. Reîntors în țară, este numit în 1870 profesor la catedra de Studiu biblic și, în același timp, directorul institutului teologic, pe care slujindu-l 17 ani, îi dă stabilitate în studiu și disciplină. În 1902 episcopul Nicolae Popea îi încredințează funcția de vicar episcopesc. După trecerea la cele veșnice a episcopului Nicolae Popea, în 1908, a fost ales episcop al Caransebeșului, dar autoritățile maghiare nu l-au recunoscut. Abia în 1921 a fost hirotonit arhiepiscop, iar în 1929 Facultatea de Teologie din Cernăuți i-a acordat titlul de „doctor honoris causa“. Pentru calitățile lui deosebite, considerăm potrivit să redăm caracterizarea pe care i-o face un vrednic profesor de teologie de la Caransebeș: „Convins ortodox, fanatic biserican, mare naționalist, emerit profesor de teologie, competent consilier referent eparhial la secția administrativ-bisericească, vlădică neîncoronat al episcopiei Caransebeșului, din cauza vitregiei vremurilor și asupririi cotropitorilor de țară, arhiepiscopul Filaret Musta este una din cele mai mărețe figuri din galeria ctitorilor de spiritualitate românească și bisericească din mândrul nostru Banat“¹¹. Referindu-se la personalitatea arhiepiscopului Filaret Musta, Nicolae Iorga îl caracterizează concis: „Musta era ca și episcopul Popea, lângă care a stat nedespărțit, un șagunist, din vremurile când episcopia românească însemna carte, muncă și jertfa“¹².

4. Iosif Iuliu Olariu (1859–1920)

Este primul doctor în teologie la Cernăuți dintre absolvenții de teologie din Transilvania și Banat (1885), cu studii de specializare la Leipzig și Erlangen; este numit profesor în 1885 și director, în 1888, urmând pe Filaret Musta la conducerea Institutului teologic din Caransebeș. Din 1908 va prelua și conducerea institutului pedagogic diecezan până în 1920 (12 ani). Este cel mai prolific autor de manuale pentru învățământul teologic din acea vreme, fiind primul exeget ortodox român care a comentat aproape întreg Noul Testament. A publicat la Caransebeș: **Introducere în Sfintele Cărți ale**

¹¹ Pr. prof. dr. Petru Rezuș, *Arhiepiscopul Filaret Musta*, în rev. „Altarul Banatului“, nr. 3–4/1944, p. 128.

¹² „Foaia Diecezană“, nr. 46/1930, p. 7.

Vechiului și Noului Testament, în 3 ediții (1891, 1903, 1912, 413 p.); **Manual exegetic la Sfânta Scriptură a Testamentului Nou**, p. I. **Comentar la Evangheliile după Matei, Marcu și Luca**, Caransebeș, 1894, 644 p., p. II., **Evanghelia după Ioan – introducere și comentariu**, Caransebeș, 1897, 304 p; **Epistolele Sfântului Apostol Pavel către Romani, I–II Corinteni, Galateni și Efeseni – comentate**, Caransebeș, 1910, 742 pagini; **Epistolele Sf. Ap. Pavel către Filipeni, Coloseni, I–II Tesaloniceni, I–II Timotei, Tit, Filimon, Evrei**, Caransebeș, 1913, 482 p.; **Manual de tipic al Bisericii Ortodoxe Orientale**, Caransebeș, 1897, 60 pagini, urmat de încă două ediții; **Manual de Teologie Dogmatică Ortodoxă**, ed. I, Caransebeș, 1907, 312 p. (ed. a II-a 1916, 340 p.); **Explicarea Psalmilor din Orologiu**, Caransebeș, 1901, 246 p.; **Scrierile Părinților Apostolici**, Caransebeș, 1892, 150 p. A redactat „Foaia Diecezană“ 19 ani (1898–1917), în care a publicat articole, note, recenzii, precum și „Anuarele Institutul teologic pedagogic“.

De la el a rămas în manuscris un *Curs de Teologie Pastorală* și un *curs de limbi orientale* (vezi pr. prof. Petru Rezuș, „Altarul Banatului“, 11–12/1944, pp. 438–439). Parte din *Cursul de Teologie Pastorală* a văzut lumina tiparului în mai multe numere ale revistei „Altarul Banatului“ pe anul 1945.

Iosif Iuliu Olariu este considerat „deschizătorul de drum și animatorul, prin exemplul muncii și a vieții sale, utilând Institutul teologic cu manuale și opere de deosebită valoare... Apoi teologul Iosif Iuliu Olariu se dedică, în mod special, muncii de autor didactic, în care privință puțini îl întrec. Manualele, cursurile și operele teologului Iosif Iuliu Olariu au format zeci de generații de preoți, stând la temelia pregătirii lor profesionale; i-a ajutat să se deprindă cu munca și cu studiul pe studenții săi teologi, cărora le era un permanent exemplu viu, și au constituit valoroase puncte de reper și trepte pentru viitoarele întocmiri și alcătuiri de manuale.“¹³

5. Petru Barbu (1846–1941)

Originar din Lugoj, studii de specializare în Pedagogie la Universitățile din Graz și Berlin. După promovarea doctoratului la Facultatea de Teologie din Cernăuți (1891), este numit profesor la Institutul teologic pedagogic din Caransebeș (1892–1908) și redactor la „Foaia Diecezană“. Înlăturat de la catedră (1908) din dispoziția ministrului Cultelor și Instrucțiunii, Apponyi Albert, ajunge directorul Băncii Poporale din Caransebeș (1907–1920), vicepreședinte al Sfatului Național Român ales la Alba Iulia, 1918. Reintegrat la 1 martie 1919 în învățământul teologic, ajunge directorul Institutului Teologic, apoi din 1927 rector al Academiei Teologice, până în 1937, când se pensionează. Printre foarte multele cărți de religie, a publicat și un *curs de catehetică*, intitulat *Elemente de Catehetică sau Metodica religiunii*, în trei ediții: Caransebeș, 1907, Arad, 1915, Caransebeș, 1933 (ed. a III-a). Împreună cu profesorul Ioan Mihălcescu a tipărit câteva manuale de religie pentru învățământul secundar, iar împreună cu preotul Petru Bizeria a

¹³ Pr. prof. dr. Petru Rezuș, *Contribuții teologice bănățene*, în rev. „Mitropolia Banatului“, nr. 11–12/1962, pp. 117–119.

tipărit manuale pentru învățământul primar. A fost membru activ al Congresului Catehetic din Sibiu, precum și membru în Congresul profesorilor de religie din București. A fost redactorul „Foi Diecezane“ din Caransebeș, timp de 16 ani. A fost membru marcant în toate organele bisericești, iar în 1907 a întemeiat „Banca populară“ din Caransebeș, fiind primul ei director, timp de zece ani.

6. George Dragomir (1870–1918)

Originar din Lugoj. A făcut studiile teologice la Caransebeș (1890–1893), urmate și desăvârșite la Cernăuți, unde obține doctoratul, în 1896. Devine profesor la Institutul teologic pedagogic din Arad, 3 ani (1897–1900), apoi la cel din Caransebeș, 12 ani (1900–1912), fiind înlăturat de la catedră din dispoziția autorităților maghiare. A publicat un **Manual de teologie morală** în două ediții: Caransebeș, 1909 și Arad, 1915.

7. George Popovici (1862–1927)

Originar din Cliciova, jud. Timiș. Studii liceale la Lugoj, facultatea de teologie la Cernăuți, promovând doctoratul în 1886. Studii de teologie și filosofie la Viena. Numit profesor la Institutul teologic diecezan din Caransebeș, a predat Dogmatica, Istoria bisericească, Exegetica, Dreptul canonic, Retorica. În 1887 ajunge protopop al Lugojuului. Aici a animat spiritul național, atrăgând cele mai importante personalități ale vieții sociale, politice și culturale în jurul Bisericii și al școlii. A fost un colaborator activ, mai ales cu materiale istorice, la „Foaia Diecezană“, precum și la „Luminătorul“ (Timișoara), „Drapelul“ (Lugoj), „Gazeta Transilvaniei“ (Brașov). Pe lângă volumele de cuvântări bisericești, cartea care l-a consacrat se referă la Istoria Românilor Bănățeni, Lugoj, 1904, 424 p. Recunoscându-i-se meritele sale cărturărești, ca și acțiunile bisericești și naționale, este ales membru al Academiei Române.

8. Vasile Loichiță (1881–1958)

A studiat teologia la Cernăuți și filosofia la Budapesta. În 1907 este încadrat ca profesor la Institutul teologic pedagogic din Caransebeș. În 1913 obține doctoratul în teologie la Cernăuți. La Caransebeș a activat până în 1924, când ocupă prin concurs catedra de Dogmatică la Cernăuți. La Caransebeș a predat materiile aparținând teologiei sistematice, precum și Istoria Bisericească Universală, Istoria Bisericii Române, Dreptul canonic, substituind pentru un timp chiar și catedra de Tipic și Muzică bisericească. Paralel predă limba română la secția de pedagogie și la liceul „Traian Doda“ din Caransebeș. Pe lângă preocupările teologice legate de catedră, a publicat la Caransebeș și studii literare, precum: **Ceva despre mișcarea noastră literară mai nouă în România (1912)**, **Alexandru Vlahuță (1920)**, iar în domeniul teologic a publicat studiile referitoare la **Patriarhul Ciril Lukaris (1912)** și **Hiliasmul (Milenarismul)**, 1920. A avut și creații literare, unele fiind publicate la „Junimea literară“. A redactat doi ani „Foaia Diecezană“ și „Făclia“. A mai colaborat și la „Fântâna Darurilor“, „Viața Românească“, „Semănătorul“. A activat în cadrul „Frăției Ortodoxe“. A organizat cu elevii activități culturale.

Deși a plecat la Cernăuți, revenea cu plăcere la Caransebeș, mai ales că o bună perioadă de timp a făcut parte din organele parohiale.

9. **Moise Ienciu (1881–1953)**

A absolvit Facultatea de drept din Cluj, obținând în 1905 doctoratul, fiind încadrat în același an funcționar jurist al Consistoriului diecezan. Urmează apoi Facultatea de Teologie din Cernăuți, obținând doctoratul în 1910. A efectuat studii postuniversitare la Geneva, München și Paris. Din 1912 predă Morala, Catehetica, Retorica bisericească, Stilistica, Dreptul canonic, Dreptul public și privat, Pedagogia, Constituția patriei. La institutul pedagogic a predat: Limba maghiară, română, germană, franceză și Constituția patriei. A mai predat: Stilistica, Contabilitatea și Economia rurală.

Mai mult decât în scris, a activat pe tărâm patriotic, implicându-se în pregătirea Marii Uniri de la 1918, fiind delegatul Institutului teologic din Caransebeș la Marea Adunare de la Alba Iulia, organizând, în calitate de secretar, Garda Națională, al cărui președinte a fost protopopul Andrei Ghidiu.

10. **Andrei Ghidiu (1849–1937)**

Fiind ardelean de origine, după absolvirea Institutul teologic pedagogic din Sibiu (1873), studiază filosofia la Viena și teologia la Lipsca. Activează la Institutul teologic din Caransebeș din 1880, unde a predat Pastorală, Economia, Omiletica, Liturgica, Stilistica, Pedagogia, Contabilitatea, Dreptul public și privat, Limba română. Timp îndelungat a activat ca protopop al Caransebeșului (49 de ani), concretizând vocația istorică în mai multe publicații, dintre care **Monografia orașului Caransebeș** (1909), scrisă împreună cu Iosif Bălan, este până astăzi, și va mai fi, cartea de referință în cunoașterea realităților istorice caransebeșene, până la începutul secolului XX.

11. **Dimitrie Cioloca (1878–1963)**

Urmează cursurile Facultății de teologie și filosofie la Cernăuți și, după promovarea doctoratului în Teologie (1905), este încadrat la Institutul teologic în 1908 la catedra de Studiu biblic, apoi Isagogia, Arheologia, Exegeza, Morala, Limba română, Pastorală, Liturgica, Apologetica. A făcut parte din grupul folcloriștilor bănățeni, alături de Iosif Olariu, Petru Barbu și Vasile Loichiță. Din 1919 conduce „Clubul didactic” – un curs de limba română pentru concetățenii aparținând altor naționalități, precum și un curs de ortografie română pentru oficialii români. A scris despre Virtutea teologică a credinței (Cernăuți, 1923, 94 p.). A publicat la Caransebeș Colecțiune de predici pentru toate Duminicile de peste an, aparținând profesorilor Teodor Tarnavski și Emilian Voiuțchi (Caransebeș, t. I – 1909, 353 p.; t. II – 1910, 323 p.; t. III – 1911, 388 p.).

Este cunoscut faptul că în 1872, odată cu desființarea confiniului militar, se sistează și cursurile de pregătire a învățătorilor. Intervenția episcopului Ioan Popasu pe lângă Ministerul maghiar se soldează pozitiv cu înființarea în 1876 a Institutului pedagogic diecezan, a cărui activitate începe la 13 septembrie cu patru profesori

care funcționau și la institutul teologic, având ca elevi 12 băieți și 3 fete la cursurile obișnuite, și 13 băieți ca școlari „extraordinari“, adică la cursul fără frecvență.

Durata cursurilor era la început de 3 ani, iar din 1896–1897 se ridică la 4 ani, când se deschide și o școală de aplicație (școala de exerciții).

În scopul pregătirii profesorilor necesari școlii pedagogice, Consistoriul diecezan a trimis încă din 1872, să studieze la Viena, pe Ștefan Velovan și Patriciu Drăgălina, cu burse ale fundației Balla și Goszdu. Ștefan Velovan a urmat 8 semestre la facultatea de filosofie, departamentul matematic și fizic, iar Patriciu Drăgălina, departamentul istoric. Odată cu deschiderea cursurilor Institutului pedagogic, în 1876, cei doi au fost îndrumați de Consistoriul diecezan spre a se specializa în științele pedagogice la Viena și Gotha. După un an de studii, în 1877, aceștia vor fi angajați ca profesori la Institutul pedagogic, Ștefan Velovan devenind directorul acestuia, timp de 16 ani (1877–1893), urmat de Patriciu Drăgălina, care a activat 15 ani, între 1893–1908, și apoi Iosif Iuliu Olariu, între 1908–1920, adică 12 ani.

Obiectele de învățământ în cei trei ani de studiu erau următoarele: Religie, Aritmetică, Geometrie, Istorie, Geografie, Pedagogie și metodică, Constituție, Desen și calligrafie, Igienă, Muzică vocală, violină și pian, Economie rurală, Fizică, Istorie naturală, Gimnastică. Viitorii învățători erau orientați în pregătirea ce li se făcea la institut și spre activitățile practice, legate în special de pomicultură și apicultură.

Având un caracter confesional, pe lângă studiile obligatorii din planul de învățământ al preparanșilor de stat, se mai preda aici cântarea bisericească și tipicul, limba maghiară și limba germană. Nu numai planul de învățământ era încărcat, ci și programul zilnic de studiu era la fel, orele ținându-se între 8–12 și 14–19. Joia fiind zi de târg, nu se țineau cursuri.

Consistoriul diecezan insista ca profesorii care vor fi angajați să predea la Institutul pedagogic, să dispună de o temeinică pregătire, încât recunoașterea definitivă se făcea numai în urma activității de un an, urmată de depunerea „examenului de calificățiune“. Astfel, profesorii care au activat aici, precum Iosif Bălan, Ioan Nemoianu, Gheorghe Mărgineanu, Vasile Măndreanu, Nicolae Popovici, Enea Hodoș, Ioan Paul, Vasile Goldiș, Antoniu Sequens, Vasile Loichiță, Petru Ionescu, au contribuit la ridicarea prestigiului acestui institut, imprimând o atmosferă de muncă, de seriozitate și de disciplină, pe măsură ca viitorii învățători, ce se vor forma aici, să corespundă dezideratelor bisericești și naționale pe care le cerea Biserica și credincioșii de la ei¹⁴.

După cum vedem, Institutul pedagogic formează un „trunchi comun“ cu Institutul teologic, funcționând sub același nume: Institutul teologic pedagogic diecezan Caransebeș, numit de episcopul Ioan Popasu „cei doi ochi ai eparhiei“.

¹⁴ Prof. dr. Virginia Ardelean, **Școală și identitate în Episcopia Caransebeșului (1865–1918)** (teză de doctorat în mss.), pp. 48–50.

În acest context se cuvine să evidențiem faptul că la 11 noiembrie 1869, sub patronajul episcopului Ioan Popasu ia naștere „Cursul practic pentru calificarea în limba și literatura română“, sub președinția lui Filaret Musta. Din 1886 se constituie și la secția pedagogică o societate asemănătoare, sub președinția lui Vasile Goldiș. Acestea fuzionează la 1 octombrie 1889, purtând numele „Societatea de lectură Ioan Popasu“. Societatea de lectură avea ca scop „înantarea în cultură și îndeosebi înantarea în științele teologice și pedagogice, precum și ajutorarea membrilor bolnavi sau lipsiți de mijloace materiale. Ca mod de manifestare se foloseau lucrări științifice și literare, discursuri, traduceri din literatura clasică, recitări, folosirea bibliotecii, organizarea unei ședințe publice anual, redactarea unei foi și organizarea unei orchestre“¹⁵.

Sub numele aceluiași episcop funcționa și fondul pentru ajutorarea elevilor bolnavi și săraci („Fondul de ajutorare Ioan Popasu“), dovedindu-și în timp eficiența bunului samarinean...

Pe lângă aceasta, studenții de la institutul diecezan organizau misiuni culturale religioase în satele învecinate, sau șezători la penitenciar. S-a format chiar o „Asociație misionară“ ce avea un fond special, rezervat misiunilor.

Dintre profesorii de la Institutul pedagogic schițăm câteva portrete ale personalităților mai reprezentative:

1. Ștefan Velovan (1852–1932)

A predat matematica și pedagogia la Institutul pedagogic din Caransebeș (1877–1893). A publicat numeroase studii de pedagogie, precum: **Din propedeutica pedagogiei**, Caransebeș, 1891; **Pedagogia**, Sibiu, 1892; **Cercul apercepției. Monografie psihologică asupra proceselor învățământului**, București, 1895.

I-a urmat la catedră **dr. Petru Ionescu**, cu studii de pedagogie la Institutul pedagogic din Eisenach, la Universitatea din Jena și cu doctoratul în teologie la Cernăuți (1893), activând la Caransebeș până în 1906¹⁶.

2. Patriciu Drăgălina (1849–1917)

A studiat la Institutul de Geografie din Gotha și la Facultatea de Filosofie din Viena, fiind încadrat ca profesor și director la Institutul pedagogic, activând între 1878–1908. A predat Pedagogia, Aritmetica, Geografia, Istoria universală și Desenul. A publicat manuale școlare de geografie, **Din istoria Banatului Severin**, vol. I–III, Caransebeș, 1899, 1900, 1902.

A redactat două instrucțiuni metodice, prima în 1881 pentru predarea geografiei, publicată cu îmbunătățiri în 1895, sub titlul „Metodica specială pentru geografie în școala poporală“, și alta în 1887 pentru predarea istoriei, intitulată „Exerciții practice din istoria universală pentru conferințele învățătoarești din dieceza Caransebeșului“¹⁷. Se consideră că acestea reprezintă „cele dintâi metodici

¹⁵ Victor Dobrescu, *Activitatea Societății de lectură a elevilor de la Institutul pedagogic diecezan din Caransebeș (1886–1946)*, în rev. „Altarul Banatului“, nr. 1–3/1994, p. 123.

¹⁶ Dinu Albușescu, Cristina Macarie, *Istoria învățământului din Caransebeș*, Editura Focus, Petroșani, 2006, p. 55.

¹⁷ Prof. Constantin Brătescu, *Patriciu Drăgălina*, în vol. **Rugăciune și Teologie**, Editura Diecezană, Caransebeș, 2009, p. 233.

speciale din literatura pedagogică românească“, „punând la îndemâna învățătorilor cele mai înaintate idei metodice ale vremii“¹⁸.

3. Ioan Nemoianu (1847–1906)

Are o activitate multiplă și diversificată: profesor de teologie, pedagogie, primar, avocat. La Debrețin studiază dreptul, iar la îndemnul lui Ioan Popasu urmează studii teologice la Lipsca și pedagogice la Geneva. Din 1874 este profesor la Institutul teologic (2 ani), apoi la Institutul pedagogic (7 ani). La teologie a predat cântarea bisericească, avându-l ca ucenic pe George Petrescu.

La pedagogie a predat istoria, limba română, germană și maghiară. Publică o gramatică maghiară-română, precum și un manual de limba maghiară pentru școlile populare, recomandate și apreciate la Ministerul de culte și de învățământ public. Ca profesor la teologie a condus Cursul practic pentru calificarea în limba și literatura română.

4. Iosif Bălan (1861–1911)

Era un mare poliglot (cunoștea 7 limbi) și a desfășurat o activitate polivalentă. La Institutul teologic a predat, din 1885, Economia rurală și Agronomia, antrenându-i pe elevi în activități practice, iar la Institutul pedagogic a predat Științele naturale, Fizica, Chimia, Limba germană, alcătuind manuale de Economie și Fizică, apreciat ca fiind „cel mai bun manual în comparație cu manualele de fizică“ uzuale în școlile acelor vremi. S-a dovedit activ, aducându-și contribuția la înființarea tipografiei, a librăriei diecezane și a „Foi Diecezane“. La Caransebeș scoate revista economico-literară intitulată „Lucrul“, iar apoi revista „Economia“, îmbinând teoria cu activitățile productive.

5. Ioan Paul (1857–1926)

A studiat Politehnica la Viena, apoi, obținând o bursă din partea Consistoriului din Caransebeș, studiază la Budapesta, obținând doctoratul în filosofie și pedagogie (1883). Activează la Institutul pedagogic, unde a predat Limba română, maghiara și Matematica, iar la Institutul teologic, Limba și literatura română, până în 1886. Din 1918 devine profesor de Estetică la Universitatea din Cluj, unde funcționează până în 1926.

6. Vasile Goldiș (1862–1934)

Originar din părțile Aradului, urmează cursurile Facultății de litere și filosofie din Viena și Budapesta. La Caransebeș a funcționat ca profesor la Institutul pedagogic, timp de 3 ani (1885–1889), unde a predat Filosofia, iar un an la Institutul teologic a predat Literatura.

7. Enea Hodoș (1858–1945)

Scriitor, filosof, folclorist, pedagog, autor de manuale, publicist, editor, traducător – vine din Sibiu la Caransebeș, chemat fiind de episcopul Nicolae Popea. A predat la Institutul teologic timp de 7 ani Istoria literaturii române. La Institutul pedagogic a predat limba română, limba maghiară și metodica istoriei. A publicat un manual de istoria literaturii române (Caransebeș, 1893), apărut în 4 ediții,

¹⁸ Victor Țărcovnicu, **Contribuții la istoria învățământului primar din Banat (1780–1908)**, București, 1970, pp. 222 și 241.

apreciat de Nicolae Popea. Se numără printre fondatorii colecției „Biblioteca noastră”, cooptând mulți colaboratori, printre care și pe George Coșbuc. Reîntors la Sibiu în 1906, lucrează la redacția foii „Telegraful Român”. Ca unul care „a transformat folclorul în știință”, devine membru corespondent al Academiei Române, fiind cooptat de ASTRA, ca membru ordinar, la secția literară.

După cum se exprimă patetic un dascăl de teologie de la Caransebeș, preocupat îndeaproape de învățământul teologic de aici, „Institutul nostru teologic-pedagogic a fost multă vreme unica școală teologică din Banat. Pentru români îndeosebi a fost leagănul în care a prins consistență și tărie conștiința națională. Câți profesori au avut institutele de la Caransebeș, tot atâtea inimi de aur însemnau ei pentru noi românii. Ei au fost stegarii aspirațiilor noastre naționale românești, iar generațiile de preoți și de învățători, ieșiți din băncile acestor școli, au făurit pentru ei prezentul, iar pentru noi viitorul glorios. Dar nu numai atât! Unii dintre ei au ilustrat scaune episcopale, alții au sporit prestigiul unor catedre universitare. Au ilustrat știința, au înfrumusețat și îmbogățit literatura: Andrei Șaguna, Ioan Tomici, Filaret Musta, Iosif Iuliu Olariu, Gheorghe Popovici, Vasile Loichiță, Petru Barbu, Vasile Goldiș, Ioan Paul, Patriciu Drăgălina, Ștefan Velovan, dintre profesori; sau dintre elevi: Damaschin Bojincă, Ioan Popovici Bănățeanul, Ștefan Meteș, Mihail Gașpar (autorul volumului *Fata vornicului Oană*, apreciat de specialiști ca «primul roman istoric de o valoare incontestabilă»), Timotei Popovici, Caius Lepa; sau protopopii, consilierii eparhiali, preoții, medicii, avocații de seamă, risipiți pe întreg cuprinsul țării, au creat o nespusă aureolă în jurul școalelor de la Caransebeș! Dr. Filaret Musta și dr. Iosif Badescu, neconfirmați episcopi din cauza furiei ungurești; pensionarea forțată a profesorului dr. Petru Barbu, în anul 1908, în sfârșit blândul protopop al Bisericii Albe dr. Gheorghe Dragomir, mort în lagărul deținuților politici din «Șopron», ca și nenumărați preoți care au înfundat temnițele ungurești, ce altceva au fost ei, dacă nu o podoabă a acestor școli și tot atâtia mărturisitori întru afirmarea conștiinței românești! Trecutul școlii noastre se împletește ca un fir de aur în istoria școalelor care au binemeritat pentru Neamul românesc!»¹⁹

Din cele până aici tratate, vedem că reprezentanții restauratei Episcopii a Caransebeșului au înțeles rolul major pe care îl are învățământul în viața Bisericii, de aceea au căutat să recruteze și să formeze dascăli capabili să-și înțeleagă menirea, pe măsură să dăltuiască caractere religioase morale corespunzătoare timpului în care Biserica bănățeană și-a desfășurat activitatea. S-a format astfel o tradiție ortodoxă, românească și național patriotică specifică, pe măsură să-și dovedească viabilitatea, indiferent de aspectul teologic al învățământului ce va urma în scurgerea timpului...

Acest fapt este evidențiat de Nicolae Iorga, care, vizitând în 1921 Institutul teologic pedagogic diecezan, putea nota: „Mă bucur încă odată la vederea acestor

¹⁹ Pr. prof. dr. Zeno Munteanu, *Scurt istoric*, în „Anuarul Academiei Teologice din Caransebeș, 1919–1939”, pp. II–III.

tineri inimoși și mândri de neamul lor, ce învață astăzi în deosebite școli pe care le ținea țărâniea noastră din aceste părți supuse străinului și care mâine vor da o nouă îndreptare, mai sigură și mai puternică hotărât românească, tuturor puterilor de viață ale neamului românesc de aice“.

Noile evenimente care au survenit în țară, odată cu actul Marii Uniri din 1918, au determinat noi atitudini calitativ superioare, privind învățământul teologic, mai ales după înființarea în 1925 a Patriarhiei Bisericii Ortodoxe Române.

În această situație, încă din anul 1924, Adunarea eparhială de la Caransebeș a hotărât să ridice Institutul teologic la grad de Academie Teologică, cu durata de 4 ani de studiu. Din lipsă de profesori, acest deziderat nu a putut fi realizat decât peste 3 ani, la 24 septembrie 1927, dată intrată în istorie ca moment festiv al deschiderii Academiei Teologice din Caransebeș, act finalizat prin stăruitoarea acțiune a episcopului Iosif Badescu, numit pe drept cuvânt ctitorul învățământului academic-universitar în Caransebeș²⁰.

O nouă generație de profesori, în frunte cu directorul Institutul teologic, Dr. Petru Barbu, devenit primul rector al Academiei Teologice, va continua activitatea de studiu a înaintașilor, pe fondul continuității tradiției bisericești și a educației specifice făcută studenților, deja formată în Caransebeș, reușind să creeze o ambianță de studiu academic, pe măsură să ridice, prin valoarea operelor lor, prestigiul învățământului teologic de aici la nivelul universitar echivalent celorlalte instituții de învățământ din Biserica Ortodoxă Română și din țară.

Dintre profesorii Academiei teologice, pe lângă cei veniți de la Institutul teologic diecezan (Petru Barbu, Dimitrie Cioloca și Antoniu Sequens), vor activa nume noi, scrise cu litere de aur în istoria Bisericii bănățene și a teologiei românești.

În cele ce urmează, vom face o scurtă prezentare a personalității lor, notând doar studiile elaborate și publicate la Caransebeș, care i-a consacrat în teologia românească.

1. Zeno Munteanu (1902–1997)

După absolvirea Institutului teologic din Caransebeș (1921–1924), cu diferență la Facultatea de Teologie din Cernăuți, obține licența în 1926 și este numit profesor suplinitor la Academia teologică din Caransebeș și titular în 1936, după obținerea doctoratului la Facultatea de Teologie din Cernăuți. La Academia teologică de aici, unde a funcționat până în 1948, devine rector în perioada 1936–1940, 1942–1947. A predat Exegeza Noului Testament, Introducere în cărțile Noului Testament, Ermineutica, Limba greacă, Dogmatică și Apologetică. A publicat despre: Citirea Sfintei Scripturi la cultul divin, în „Anuarul Academiei teologice din Caransebeș, 1939–1940“, pp. 170–189; Noțiunea și originea divină a apostolatului, în „Anuarul Academiei teologice din Caransebeș, 1940–1941“,

²⁰ Prof. Constantin Vladu, *Episcopul Dr. Iosif Traian Badescu și Academia teologică*, în rev. „Anuarul Academiei Teologice din Caransebeș, 1939–1940“, pp. 244–250.

pp. 231–261 (și în extras, Caransebeș, 1941, 36 p.); Familia bănățeană, în „Altarul Banatului“, nr. 1–2/1944, pp. 13–16.

Un coleg al său, diac. dr. Teodor Savu, îl caracterizează astfel: „Ca profesor a fost un model de urmat pentru colegii lui și nu numai, dând dovadă de o conștiinciozitate aparte, de o rară punctualitate în îndeplinirea îndatoririlor didactice. La fel, și ca preot, a fost un model demn de urmat, atât ca slujitor plin de evlavie, cât și în rostirea de predici, migălos pregătite și rostite totdeauna cu naturalețe, fără urmă de emfază. Dar dânsul era preot adevărat nu numai în fața Sfântului Altar, în biserică, ci și în afară, în viața de toate zilele. Viața lui cotidiană era, într-adevăr, o „liturghie după liturghie. Și acest lucru l-a moștenit încă din familie, tatăl său fiind un vrednic preot în parohia Oravița din Eparhia Caransebeșului“²¹.

2. Constantin Vladu (1903–1971)

După absolvirea Institutul teologic diecezan din Caransebeș și a Academiei Regale de Muzică din București, a predat cântarea bisericească și tipicul, muzica vocală și instrumentală la Academia teologică din Caransebeș, timp de 20 de ani (1928–1948), fiind succesorul lui George Petrescu și Antoniu Sequens. A înființat și a condus corul catedralei din Caransebeș (1924–1936), corul Institutului teologic pedagogic și cel al Academiei teologice. Pentru a facilita orientarea tipiconală în săvârșirea slujbelor religioase a preoților și a cântăreților bisericești, a compus un **Manual de Tipic pentru serviciile postului mare**, Caransebeș, 1933; **Antologhion sau flori alese de cântări bisericești**, Caransebeș, 1936 și **Curs de Tipic preotesc**, un molitfelnic prescurtat, cărți foarte folosite și apreciate în Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului, rămase ca model pentru alte ediții de acest fel, tipărite de Editura Mitropoliei Banatului²². Din inițiativa Arhiepiscopiei Timișoarei s-a instituit în 1968 o comisie de specialiști, rolul principal avându-l Constantin Vladu, în vederea fixării pe note a celor opt glasuri care se cântă în Banat.

Ca profesor la Academia Teologică din Caransebeș a publicat: *Corul, mijloc de propagandă religioasă*, în „Anuarul Academiei Teologice pe anii 1919–1939“, pp. 254–257, *Episcopul Dr. Iosif Traian Badescu și Academia Teologică*, în „Anuarul Academiei Teologice din Caransebeș, 1939–1940“, pp. 244–250.

3. Ștefan Pop (1866–1947)

După obținerea doctoratului în Drept canonic la Budapesta (1900), devine preot al Bisericii greco-catolice (Unite) la Izvin și apoi protopop la Recaș. După revenirea la Ortodoxie, ajunge profesor de Istorie bisericească și duhovnic la Academia teologică din Caransebeș (1924–1937). A publicat mai multe articole de istorie bisericească locală, în volum sau în revistele bisericești, iar la Caransebeș a publicat volumul **Din trecutul diezei Caransebeșului**, Caransebeș, 1932, 110 p.

²¹ Rev. „Foaia Diecezană“, nr. 9–10/1998, p. 15.

²² Pr. prof. dr. Zeno Munteanu, *Amintirile unui dascăl de teologie*, în rev. „Altarul Banatului“, nr. 7–9/1991, pp. 107–108.

4. Ioan David (1900–1967)

Este un nume care trebuie pomenit și reținut, cel puțin pentru a se arăta că, dincolo de vitregia sorții, „nu se moare în întregime“ atunci când elanul și dăruirea, chiar dacă sunt estompate la un moment dat, nu trebuie uitate. Ioan David a fost numit profesor la Academia Teologică din Caransebeș în anul universitar 1928–1929, după o temeinică pregătire la Institutul teologic din Caransebeș și Cernăuți, unde a studiat teologia; la București, unde a studiat limbile clasice, obținând licența cu „magna cum laude“ și la Strasbourg, timp de 2 ani, unde a studiat limbile orientale. La Caransebeș a predat Vechiul Testament și limba ebraică, precum și Istoria religiilor, Apologetica, Morala, Omiletica, Pastorală. O boală ireversibilă îi stagnează, în 1936, orice activitate creatoare, năruind toate planurile unei activități ce se anunța a fi de excepție, după cum sună proiectele unor lucrări rămase doar în gestație: **Curs de gramatică a limbii ebraice și aramaice; Introducere în cărțile Testamentului Vechi; Poezia paulină – o încercare de a-l apropia pe apostolul Pavel de clasicii latini; Ermineutica biblică; Încercare asupra istoriei religiilor** etc.²³

5. Arhimandritul Laurențiu Busuioc (1897–1962)

A venit la Caransebeș de la Academia teologică din Oradea (1928–1935), unde a predat Morala și Dreptul canonic, trecând pe la Seminarul monahal de la Cernica (1935–1937). La Academia teologică din Caransebeș a activat din 1937 până la desființarea acesteia, în 1948, fiind o anumită perioadă și rectorul ei. A predat Filosofia morală, Sociologia și Istoria pedagogiei. Dintre studiile publicate aici, reținem: *Tehnica modernă în lumina moralei creștine*, în „Anuarul Academiei teologice din Caransebeș, 1919–1939“, pp. 3–19; *Sociologia și criza morală contemporană*, în „Anuarul pe 1939–1940“, pp. 145–169; *Religie și societate*, în „Anuarul pe 1941–1942“, pp. 1–32.

În revista „Altarul Banatului“ a publicat: *Creștinismul, religia progresului* (1–2/1944, pp. 3–12); *Forța de care avem nevoie astăzi* (7–8/1944, pp. 197–307); *Creștinismul și egalitatea socială* (3–4/1945, pp. 115–126); *Oameni noi* (7–12/1947, pp. 153–157).

6. Gheorghe Cotoșman (1904–1977)

Activează ca profesor la Academia teologică din Caransebeș timp de 11 ani (1937–1948) și a predat Istoria Bisericească Universală, Istoria Bisericii Ortodoxe Române și Patrologia. Dintre multiplele sale studii, reținem pe cele mai importante publicate ca profesor la Caransebeș: **Bănățenii și Episcopia Timișorii**, Caransebeș, 1938, 388 + 40 p.; *Contribuții la istoria vieții românești din Transilvania la finea veacului al XIX-lea. Însemnări inedite ale Prea Fericitului Părinte Patriarh Miron*, în „Anuarul Academiei teologice din Caransebeș, 1939–1940“, pp. 1–84; *Geneza arianismului. Puncte de sprijin pentru arianism în teologia creștină anterioară*, în „Anuarul Academiei teologice din Caransebeș, 1919–1939“, pp. 105–227 (și

²³ Pr. dr. Marcu Bănescu, *Profesorul de teologie Ioan David*, în rev. „Mitropolia Banatului“, nr. 1–4/1976.

extras, 123 p.); **Episcopia Caransebeșului până în pragul secolului al XIX-lea**, Caransebeș, 1941, 202 p. (teză de doctorat); **Istoria pe scurt a Episcopiei Caransebeșului**, 1941; **Autohtonismul românilor în Banat pe baza tiponimiei**, Caransebeș, 1946, 58 p.; **Din trecutul Banatului**, Timișoara, 1934.

În revista „Altarul Banatului” a publicat: *Viața românească din Banatul Timișan în evul mediu* (5–6/1944, pp. 184–190); *Din istoria contemporană a eparhiei Caransebeșului* (1–2/1944, pp. 19–31); *Străvechile organizații de stat slavo-române din Banat* (11–12/1944, pp. 448–455); *Din trecutul Bisericii bănățene* (1–2/1945, pp. 36–43); *Biserica ortodoxă din Banat înainte de venirea ungarilor* (9–10/1946, pp. 223–230); *Banatul și Biserica românească bănățeană în epoca descălecatului unguresc* (11–12/1946, pp. 306–319; 4–6/1947, pp. 109–116); *Biserica românească bănățeană în epoca Principilor naționali* (7–12/1947, pp. 158–165).

Un colaborator al său, prot. dr. Marcu Bănescu, îl caracterizează astfel: „Școala istorică din care s-ar putea spune că face parte este munca, munca perseverentă, cercetarea atentă, pasionată, la care, implicând o sensibilitate mereu proaspătă, o imaginație mereu cutezătoare și experiență scriitoricească neîntreruptă, am obține profilul istoricului Cotoșman”²⁴.

7. Petru Rezuș (1913–1995)

După obținerea doctoratului la Facultatea de Teologie din Cernăuți (1937), paralel obține și licența în litere și filosofie la aceeași universitate. Face studii de specializare în teologie la Facultățile din Oxford, Cambridge, Strasbourg, ca bursier al Mitropoliei Bucovinei. Din 1938–1947 va fi profesor de Dogmatică și Apologetică, Sectologie și Psihologia religiei, la Academia teologică din Caransebeș. Meritul preotului profesor Petru Rezuș este și acela de a întemeia la Caransebeș o revistă teologică intitulată „Altarul Banatului”, redactată de el în perioada 1944–1947. Ca profesor la Academia teologică va îmbogăți tezaurul teologiei românești cu numeroase și valoroase volume: **Tradiția dogmatică ortodoxă**, Caransebeș, 1939, 311 p.; **Aspecte soteriologice**, Caransebeș, 1939, 48 p.; **Aghiologia ortodoxă**, Caransebeș, 1940, 395 p.; **Despre Sfântul Duh**, Sibiu, 1941, 122 p.; **Curs de Teologie fundamentală**, Caransebeș, 1942, 622 p.; **Axiologia Teologiei fundamentale**, Caransebeș, 1943, 105 p.; **Știința mărturisitoare de Dumnezeu**, Caransebeș, 1944, 122 p.; **Argumente microfizice pentru dovedirea existenței personale a lui Dumnezeu**, Caransebeș, 1944, 32 p.; **Problematica Teologiei fundamentale**, Caransebeș, 1943, 35 p.; **Introducere în Teologia dogmatică**, Caransebeș, 1946, 35 p.

Din publicațiile sale în revista „Altarul Banatului” reținem următoarele titluri: *Prolegomene la o istorie a filosofiei religioase românești* (nr. 1–2/1944); *Filosofia confesiunilor creștine* (nr. 7–8/1944, p. 297–307); *Circulația dogmatică interconfesională* (nr. 9–10/1944, pp. 370–380); *Problema posibilității și a necesității în*

²⁴ „Mitropolia Banatului”, nr. 5/1986, p. 87.

Teologia fundamentală (nr. 11–12/1944, pp. 262–466); *Introducere la o viitoare principiologie filosofică* (nr. 1–3/1947); *Apologeți bucovineni* (nr. 5–6/1944, pp. 215–224); *Elogiul științei credincioase. Indiferentism religios* (nr. 5–6/1944, pp. 231–234); *Solafideismul existențialist* (nr. 1–2/1945, pp. 56–67); *Dialectica nemuririi* (nr. 11–12/1945, pp. 335–345); *Procesul de descreștinare a filosofiei moderne* (nr. 7–8/1945, pp. 150–157); *Teoria valorilor religioase* (nr. 11–12/1946, pp. 306–319); *Reforma dogmaticii creștine* (nr. 4–6/1947, pp. 94–100); *Pentru o nouă redactare a vieții sfinților* (nr. 7–12/1947, pp. 171–173).

După cum vedem, dacă despre Iosif Olariu se spune că a fost cel mai prolific teolog de la Institutul teologic diecezan, același lucru se poate spune și despre Petru Rezuș de la Academia teologică din Caransebeș.

8. Mircea Chialda (1913–1991)

După obținerea doctoratului la Facultatea de teologie din Cernăuți (1938), activează zece ani la Academia teologică din Caransebeș (1938–1948), la catedra de Vechiul Testament și Limba ebraică. Aici a publicat mai multe studii: *Ebed Iahve* (Isaia cap. 40–55), în „Anuarul Academiei teologice din Caransebeș pe 1939–1940“, pp. 190–243 (și în extras, 59 p.); **Sacrificiile Vechiului Testament**, Caransebeș, 1941, 524 p.; *Anul jubiliar al evreilor*, în „Anuarul Academiei teologice din Caransebeș pe 1941–1942“, pp. 68–94 (și în extras, 29 p.); **Melchisedec, preotul rege din Salem**, Caransebeș, 1946; *Legea lui Dumnezeu în psalmul 119*, în rev. „Altarul Banatului“, nr. 1–2/1944, pp. 35–41; *Patimile și jertfa Mântuitorului după Vechiul Testament*, în rev. „Altarul Banatului“, nr. 5–6/1944, pp. 196–222; *Doctrina Vechiului Testament despre nemurire*, în rev. „Altarul Banatului“, nr. 9–10/1944, pp. 368–380; *Profetul Maleahi despre preoțimea Vechiului Testament*, în rev. „Altarul Banatului“, nr. 7–12/1947; *Sacrificiul mielului pascal*, în „Anuarul Academiei teologice din Caransebeș, 1919–1939“, pp. 228–253.

9. Iova Firca (1908–1988)

Din 1938–1943 funcționează paralel ca preot în Caransebeș și profesor la Academia teologică de aici. A predat *Introducere în filosofie*, *Catehetica*, *Metodica*, *Liturgica*, *Pastorală*. Ca profesor la Caransebeș a publicat mai multe studii, temeinic documentate: *Dogmă, cult și artă*, în „Anuarul Academiei teologice din Caransebeș, 1919–1939“, pp. 20–59; *Argumentul antropologic pentru dovedirea existenței lui Dumnezeu*, în „Anuarul Academiei teologice din Caransebeș, 1939–1940“, pp. 109–144; *Cosmogonia biblică și teoriile științifice*, Caransebeș, 1943, 270 p.

10. Traian Coșeriu

Studii teologice la Caransebeș, apoi dreptul la Facultatea de drept a Universității din Cluj, unde obține, în 1936 și 1937 doctoratul la ambele discipline.

Preot în Teregova mai mulți ani. A fost chemat la Academia Teologică din Caransebeș, la început pentru doi ani (1936–1938), spre a suplini catedra profesorului Ioan David, retras pe motiv de boală, apoi prin legea de raționalizare a învățământului superior s-a creat asistență la Drept bisericesc și Administrație

bisericească, unde a fost încadrat din 15 ianuarie 1939, funcționând până în 1941. A publicat: *Dispozițiuni constituționale referitoare la cununia religioasă*, în „Anuarul Academiei Teologice 1939–1940“, pp. 251–269.

11. Octavian Tursa

Era originar din părțile Năsăudului; licențiat al Facultății de teologie din Cernăuți. Din 1937 este numit spiritual definitiv la Academia Teologică din Caransebeș, unde a predat Omiletica practică. Împreună cu Gh. Cotoșman a publicat broșura omagială intitulată *La moartea celui dintâi Patriarh al țării*. A publicat: *Chemarea și lupta păstorului de suflete împotriva imoralității timpului nostru*, în „Anuarul Academiei teologice din Caransebeș, 1939–1940“, pp. 270–324; *Meditații despre bine și conștiință*, în rev. „Altarul Banatului“, nr. 1–2/1944, pp. 46–47.

12. Dumitru Belu (1902–1980)

A activat la Caransebeș ca detașat de la Academia teologică din Oradea (1940–1941). A predat aici Filosofia morală și Sociologia. A publicat la Caransebeș: **Maica Domnului în lumina imnelor liturgice** (1941, 88 pagini); **În legătură cu valorile morale** (1942, 48 pagini). În același an publică și studiul *Despre icoana ortodoxă* („Biserica Ortodoxă Română“, nr. 11–12/1941, pp. 643–655).

La revista „Altarul Banatului“ a publicat: *Despre necesitatea revizuirii și întregirii moralei teologice* (nr. 11–12/1944, pp. 444–447); *Iubirea de vrăjmași* (nr. 1–2/1945, pp. 29–35); *Ideea creștină a milosteniei* (nr. 5–7/1945, pp. 198–202); *Valori teoretice și valori morale* (nr. 11–12/1945, pp. 355–360); *Funcția etică a asociațiilor religioase ortodoxe* (nr. 9–10/1946, pp. 203–210; nr. 11–12/1946, pp. 277–280).

Deși a activat scurt timp la Academia teologică din Caransebeș, a continuat și pe mai departe să slujească învățământul din Banat, în calitate de profesor la Academia teologică din Timișoara (Oradea-Timișoara) timp de 7 ani (1941–1948), publicând două studii de referință pentru teologia românească: **Premise pentru o nouă etică românească**, Timișoara, 1944, 58 p. și **Despre iubire**, Timișoara, 1945, 158 p.

13. Sofron Vlad (1901–1989)

A venit la Caransebeș ca detașat de la Academia teologică din Oradea, asemenea lui Dumitru Belu și Dumitru Bodea. La Caransebeș a predat Exegeza Noului Testament și Limba greacă. Aici a elaborat volumul **Mărturia Sfântului Apostol Pavel despre viața și învățătura Mântuitorului**, Caransebeș, 1941, 70 p.

Ca și Dumitru Belu, se va transfera la Academia teologică din Timișoara, devenind rector între 1942–1945, apoi inspector general al învățământului religios în Ministerul Cultelor (1945) și duhovnic al studenților de la Politehnică și de la Facultatea de Medicină din Timișoara (1946–1948). În perioada în care a activat la Timișoara, a publicat următoarele studii: **Adevăruri vechi pentru zidire nouă. Tălmăciri biblice pentru tineret**, Sibiu, 1941, 40 p.; **Școala mitologică. Studiu istoric-critic**, Sibiu, 1943, VIII+83 p.; **Sub semnul crucii**, Timișoara, 1944, 41 p.

14. Dumitru Bodea (1912–1986)

A activat la Caransebeș tot ca detașat de la Academia teologică din Oradea (1940–1941). A predat aici Catehetica, Liturgica și Teologia pastorală.

15. Teodor Savu

A activat la Caransebeș ca detașat de la Academia Teologică din Oradea (1940–1941), ca și D. Belu, D. Bodea și Sofron Vlad.

A predat aici: Introducere în filosofie, Psihologia religioasă, Istoria pedagogiei, Istoria filosofiei.

16. Marcu Bănescu (1911–1995)

După absolvirea Academiei teologice din Caransebeș (1934), va obține peste un an licența la Facultatea de Teologie din Cernăuți (1935) și tot aici și doctoratul (1940). La început preot în Armeniș și Anina, apoi profesor la Academia teologică din Caransebeș (1943–1947) și consilier la Episcopia Caransebeșului (1948).

A publicat la Caransebeș mai multe lucrări: **Pe pământul Transnistriei**, Caransebeș, 1941; **Spre noua ordine socială (eseuri)**, Caransebeș, 1943; **Mănăstirea din Valea Godinova**, Caransebeș, 1947. S-a dovedit prolific colaborator la revista „Altarul Banatului“, unde a publicat numeroase articole: *Monografia sociologică, un mijloc de cunoaștere a parohiei* (nr. 1–2/1944, pp. 42–45); *Actualitatea Ortodoxiei* (nr. 3–4/1944, pp. 191–195); *Pătimizește răul, dar slujba ta fă-o deplin!* (nr. 7–8/1944, pp. 288–290); *Ziarul pastoral* (nr. 11–12/1944, pp. 467–469); *Unirea Bisericii* (nr. 8–10/1945, pp. 316–318); *Improvizația în predică* (nr. 9–10/1946, pp. 237–243); *Sugestii la pregătirea unui plan pastoral* (nr. 11–12/1946, pp. 298–305); *Scrisorile pastorale* (nr. 4–6/1947, pp. 105–108); *Protos. Macarie Gușcă (1866–1947)* (nr. 4–6/1947, pp. 147–148); *Fundamentarea științifică a empirismului pastoral* (nr. 7–12/1947, pp. 174–177); *Îndoială speculative* (nr. 7–12/1947, pp. 203–204).

17. Dr. Nicolae Corneanu – Mitropolitul Banatului

S-a născut la 21 noiembrie 1923 la Caransebeș într-o familie preotească.

Între anii 1934–1942 urmează școala elementară și liceul în Caransebeș. Pleacă apoi la București unde va urma cursurile Facultății de Teologie, între anii 1942–1946. Încă din anul I publică articole pe teme patristice. În anul 1943 este hirotonit diacon celibatar de către episcopul Veniamin Nistor al Caransebeșului.

După absolvirea facultății se înscrie la doctorat, iar la 30 iunie 1949 își va susține teza cu titlul: **Viața și petrecerea Sfântului Antonie cel Mare. Începuturile monahismului creștin pe Valea Nilului** sub coordonarea regretatului profesor Ioan G. Coman. A fost numit profesor suplinitor la Academia teologică din Caransebeș (1 aprilie 1947–1 septembrie 1948). După desființarea istoricei episcopii de aici va merge la Timișoara unde va fi numit în anul 1949 secretar, apoi referent principal la Centrul eparhial. Între anii 1952–1956 ocupă funcția de consilier cultural al Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului.

Din anul 1956 reia activitatea în învățământul teologic ca profesor la Seminarul din Caransebeș, unde predă greaca și franceza, până la 1 martie 1959 când devine

conferențiar universitar la catedra de Îndrumări misionare a Institutului teologic din Sibiu predând Teologia simbolică și Limba greacă.

În anul 1960 va fi hirotonit preot, iar la 15 decembrie Colegiul Electoral Bisericesc îl alege episcop al Aradului, Ienopolei și Hălmașului.

La 17 februarie 1962, același Colegiu Electoral al Patriarhiei Române, îl alege în scaunul vacant de Arhiepiscop al Timișoarei și Caransebeșului și Mitropolit al Banatului.

În anul 1962 este ales membru permanent al „Grupului de studii patristice” înființat de Comisia „Credință și constituție” a Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Tot în domeniul ecumenismului, poate fi amintită participarea în anul 1961 la lucrările Adunării Generale a Conferinței creștine pentru pace cu sediul la Praga. Între anii 1978–1981 a activat ca membru în Comitetul central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor. I-a fost acordat titlul de Doctor honoris causa de către Institutul teologic protestant din Cluj (1978), Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad (2003), Universitatea de Medicină și Farmacie din Timișoara (2003), Universitatea de Științe Agricole ale Banatului (2003) și Universitatea de Vest din Timișoara (2003).

Urmare neobositelor preocupări cărțurărești, Î.P.S. Sa este ales în anul 1992 membru de onoare al Academiei Române. Este președintele de onoare a numeroase fundații și societăți. Este ales în anul 1992 membru al Uniunii Scriitorilor din România. I s-a conferit titlul de „cetățean de onoare” al orașelor Timișoara, Lugoj și Caransebeș. În 1997 primește premiul conferit de Grupul pentru Dialog Social „pentru întreaga viață închinată adevărului, dreptății și libertății”. În anul 2000 i se conferă ordinul național „Pentru Merit” în grad de Mare Cruce conferit de Președinția României. În decembrie 2007 i s-a conferit de Consiliul Județean Timiș premiul „Pro cultura timisiensis” pe anul 2007.

De-a lungul timpului a colaborat la mai multe reviste și publicații: „Învierea”, „Altarul Banatului”, „Studii teologice”, „Ortodoxia”, „Jurnalul literar”, „Orizont”, „Gândirea”, „Vatra”. A scris sute de articole, note și comentarii (unele nesemnate, sau semnate cu pseudonimul N. Sebeșan).

A publicat următoarele volume: **Temeiurile învățaturii ortodoxe** (Timișoara, 1981), **Învățătura ortodoxă despre mântuire** (Timișoara, 1983), **Studii patristice. Aspecte din vechea literatură creștină** (Timișoara, 1984), **Biserica românească din Nord-Vestul țării în timpul prigoanei hortiste** (București, 1986), **Patristica mirabilia. Pagini din literatura primelor veacuri creștine** (Timișoara, 1987; Iași, 2001), **Quo vadis? Studii, note și comentarii teologice** (Timișoara, 1990), **Viața și petrecerea Sfântului Antonie cel Mare** (Timișoara, 1998), **Farmecul scrierilor patristice** (București, 2002), **Patristica – filosofia care mângâie** (Cluj, 2004), **Actualitatea literaturii vechi creștine (Timișoara, 2007)**, **Pentru mai binele obștesc** (Timișoara, 2008), **Pe aripile cuvântului** (Timișoara, 2009), **Origen și Celsus** (București, 1999), **Pe baricadele presei bisericești**, vol.

I–II (Timișoara, 2000), **Credință și viață** (Cluj, 2001), **Pe firul vremii – meditații ortodoxe** (București, 2000), **Popasuri duhovnicești de la Crăciun la Paști** (Timișoara, 2000), **Miscelanea patristica** (Cluj, 2001), **Scrisori pastorale** (Timișoara, 2011).

A tradus din greacă: **Scara raiului** (Timișoara, 1994; ed. II, 1997; ed. III, 2000) și **Viața Fericitului Pahomie** (București 1995).

Este inițiatorul și coordonatorul colecției „Comorile pustiei“ ce apare în cadrul Editurii „Anastasia“.

În anul 1992 a coordonat apariția lucrării **Ortodoxia românească**.

Dumnezeu mi-a oferit șansa de a-l fi avut profesor la Facultatea de Teologie din Sibiu. S-a arătat totdeauna deschis, binevoitor și disponibil de a împărtăși, cu timp și fără timp, din vastele și mereu înnoitele sale cunoștințe, studenților dornici să pătrundă și să adâncească tainele teologiei, încât pentru toți cei chemați să-i continue misiunea didactică, precum și pentru posteritate, rămâne un astru care luminează mereu calea cunoașterii teologice și a viețuirii conforme acesteia.

Făcând o analiză pertinentă a revistei editată de profesorii de la Academia Teologică din Caransebeș, un cercetător competent constată că „Altarul Banatului“ se înscrie printre periodicele teologice de autentică valoare (alături de „Revista Teologică“, „Studii Teologice“, „Cultura creștină“, bunăoară), ferită de alterările ideologice și politice ale epocii, legitimându-se drept o publicație de rezistență la presiunea nefastă a forțelor ostile codului moral și spiritual păstrat prin veacuri de tradiția românească. Este o mărturie ce confirmă că aici, în jurul Academiei Teologice, a existat un corp profesoral de elită ce cheamă și îndeamnă, peste ani, generațiile de teologi la rigoare științifică și devoțiune clericală²⁵.

Pentru a crea elemente corespunzătoare la stranele Bisericii bănățene, ia ființă la Caransebeș, sub episcopul Iosif Badescu, în 1931, o Școală de cântăreți bisericesti cu durata de 3 ani. Se deschide cu 6 elevi, pentru ca numărul lor să crească mereu, în așa fel încât în anul școlar 1938–1939 să se înscrie 24 elevi.

Directorul școlii a fost protod. prof. Ioan David (1931–1936), urmat de Nicolae Cornean – consilier eparhial (1936–1938), iar apoi Prof. Constantin Vladu, în perioada 1938–1948. Se predă aici, pe lângă Cântare bisericească și Tipic, mai multe materii menite să deschidă orizontul teologic și cultural al viitorilor cantori. Nu lipsea din programa analitică Catehismul, Istoria Bisericii Române, Istoria Bisericească Universală, Administrație bisericească, Limba română, Istoria României, Geografie etc. Corpul didactic al acestei școli era format din profesorii de la Academia teologică, precum și cadre ale administrației locale bisericesti.

*

* * *

Dar timpul nu stă pe loc. Se schimbă zilele, se schimbă anotimpurile, se schimbă vremea, se schimbă oamenii, se schimbă viața însăși. Totul se mișcă, și tot ce se

²⁵ Prof. dr. Petru Călin, *O prestigioasă revistă teologică*, în rev. „Foaia Diecezană“, nr. 9–10/1998, p. 17.

mișcă este în schimbare: „res humanae mutabiles sunt“. Tot așa și învățământul teologic din Caransebeș s-a schimbat și el, determinat de schimbările istorice care au apărut în timp. Prima schimbare, am văzut că a fost ascendentă: de la institut clerical, la academie universitară. Noile condiții istorice care au apărut îi vor reduce ascensiunea academică, coborând-o la nivel de școală profesională, și apoi de grad mediu. Și numai Dumnezeu l-a menținut, chiar și sub această formă, fiindcă ateismul comunist totalitar și criminal aflat la putere, a acționat fără scrupule, zdrobind tot ce a stat în calea obiectivului său de a distruge credința, pentru a scoate religia din sufletul omenesc. Și astfel, bisericile, considerate obstacole, trebuiau înlăturate și chiar dărâmate, iar școlile teologice, care aveau menirea să promoveze și să cultive credința, trebuiau desființate. Nu s-a întâmplat însă chiar așa, fiindcă forțele malefice nu reprezintă totul. Mai presus de norii cei negri, care aduc furtuni, trăsnete și fiori de groază, este totuși soarele. Dacă nu ar exista soarele, întreaga existență s-ar preface în praf și cenușă. Chiar și în înghețul nemilos al iernii, o rază palidă a soarelui, dacă nu încălzește, aduce totuși o fărâmă de speranță pe măsură să arate că bezna și înghețul nu au ultimul cuvânt.

Cam în această ambianță sumbră, învățământul teologic din Caransebeș și-a continuat activitatea, prin voința și prin purtarea de grijă a lui Dumnezeu, și numai a Lui.

După reforma comunistă a învățământului din 1948, Academia teologică din Caransebeș s-a desființat. Dascălii binecuvântați de Dumnezeu, care prin activitatea și scrisul lor au făcut din Caransebeșul lui Ioan Popasu și Iosif Badescu o cetate de cultură teologică, s-au risipit și ei, care pe unde au putut și pe unde i-a dus soarta și viața. Au mai rămas aici doar doi profesori, Zeno Munteanu și Constantin Vladu, pentru a conduce destinul învățământului teologic, rămas să dăinuie nedecis în nebuloasă, fiindcă la Caransebeș a mai rămas doar o *școală profesională de cântăreți bisericești* cu durata de 2 ani, ridicată apoi la 3 și 4 ani ca „*școală medie de cântăreți bisericești*“, spre a școlariza elevi aparținători Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului, precum și Episcopiei Aradului. Abia în anul școlar 1955/1956, când s-a mai dezghețat atmosfera internațională, teologia din Caransebeș începe să primească un contur mai definit, întemeindu-se un *seminar teologic cu durata de 5 ani, dintre care primii doi ani pregătea cântăreți bisericești*. În astfel de condiții, cu finalitate îndoielnică, prea puțini candidați băteau la ușa școlii teologice din Caransebeș, spre a fi primiți aici. Unii erau nevoiți să o facă, fiindcă, provenind din familii „reacționare“, le erau închise porțile altor școli. Mulți care frecventau școala teologică proveneau din familii de preoți, care nici ei nu aveau prea multe șanse în altă parte, deoarece preoții, fiind considerați retrograzi, transmiteau fiilor un dosar indezirabil pentru a urma o școală mai „de viitor“.

Condițiile de cazare și de studiu ale noii școli teologice din Caransebeș erau precare. Vechiul edificiu, ridicat cu atât de multă trudă și râvnă de către episcopii Miron Cristea și Iosif Badescu, a fost naționalizat. A mai rămas doar sediul episcopiei, desființată și ea, pentru ca birourile de altădată să fie folosite ca săli de curs. Ca internat era folosită o „baracă“ insalubră și cu totul necorespunzătoare.

Materiile de studiu erau proprii teologiei, dar profesorii erau improvizați, lipsiți, adică, de o calificare proprie studiului pe care îl predau la orele de curs. Nici atmosfera din școală nu era favorabilă. Dascălii, împărțiți în tabere, atrăgeau pe elevi unii contra altora, creând animozități și tulburare generală. Lipsind aproape cu desăvârșire manualele oficiale, era destul de riscant să fie utilizate cele ce nu trecuseră prin cenzura comunistă.

De bibliotecă nici nu putea fi vorba. Biblioteca Academiei Teologice de altădată și a fostei Episcopii, cu variatele fonduri de cărți, multe dintre ele reprezentând donațiile episcopilor, a profesorilor și a celor mai reprezentative personalități ale culturii caransebeșene, menite să fie utilizate de cei chemați să reprezinte Biserica bănățeană în dănuirea ei, erau depozitate la voia întâmplării în camera ce servea cândva drept capelă episcopală. Nefiind nici o persoană care să aibă în răspundere biblioteca, deși ținută sub cheie, „bibliofilii“ au găsit totuși ușa de intrare ca să spolieze această comoară culturală.

Cu timpul, sub presiunea politică și diplomatică venită din afară, raza de soare, pe care o invocam metaforic mai sus, a început să-și facă apariția, spre a mai dezgheța viața culturală a poporului român, încât atitudinea noii politici de stat, cel puțin în aparență și cu o anume dibăcie parșivă, s-a arătat îngăduitoare Bisericii. În acest context, aș evoca o întâmplare. Era în toamna anului 1966, când directorul pus după criterii politice, în urma unor nereguli în serviciu, a fost destituit. Cu acest prilej, Mitropolitul a exclamat, spre luarea aminte: „În Biserică, rânduiala o face (stabilește) Biserica!“. Ne-am bucurat nespuse de mult de triumful normalității. Din nefericire, însă, nu a fost să fie așa, fiindcă – vorba cronicarului – nu vremurile sunt sub om, ci bietul om este supus vremurilor.

Cât privește Biserica bănățeană și școala teologică din Caransebeș, prin purtarea de grijă a lui Dumnezeu a biruit răutatea oamenilor. Dumnezeu a rânduit la cârma ei o personalitate dotată cu înțelepciunea necesară să-i reprezinte destinul istoric.

Ca unul care a cunoscut viața bisericească de pe aceste meleaguri, **Mitropolitul Banatului, Dr. Nicolae Corneanu** a depus tot interesul, făcând tot ce se putea pentru a da sens și expresie valorilor bisericești ale Banatului, iar în privința seminarului teologic din Caransebeș, cunoscând prea bine importanța și rostul școlii în viața Bisericii, a vegheat tot timpul să-și împlinească menirea. Identificându-se cu destinul școlii de aici, în situații când a trebuit să-i apere chiar existența, a fost permanent preocupat de crearea condițiilor corespunzătoare de funcționare, timp de 32 de ani (1962–1994), și mai departe.

În această perioadă, procesul de învățământ s-a îmbunătățit, mai întâi prin recrutarea profesorilor tineri cu pregătire superioară și cu elanul care să-i angajeze activ și eficient în procesul didactic educativ.

Din anii '60 au activat la Seminarul teologic din Caransebeș profesori cu o pregătire teologică deosebită, ca: **arhid. Cornel Olariu** și **Ioan Teodorovici**, iar

după absolvirea cursurilor doctorale **Înaltpreasfințitul Părinte Arhiepiscop Timotei Sevițiu** și-a început activitatea tot la Seminarul teologic din Caransebeș (1960–1961). La fel și profesorii: **Dumitru Abrudan** (1963–1971), cu studii de specializare la Ierusalim, a promovat doctoratul în teologie cu teza **Creștinismul și mozaismul în perspectiva dialogului inter-religios**, a fost directorul seminarului în perioada 1967–1971; **Silviu Anuichi** (1962–1977), cu studii de specializare la Facultatea de Teologie din Belgrad, a obținut doctoratul cu teza: **Relații bisericești româno-sârbe în secolele XVII–XVIII** (1977); **Sorin Cosma** (1964–2000), ca profesor la seminarul din Caransebeș a elaborat volumul **Cuvinte ale dreptei credințe. Cateheze** (1992), precum și studiile de morală creștină (în volum): **Cumpătarea în etica filosofică antică și în morală creștină. O încercare de sofrologie creștină** (teză de doctorat), **Virtutea și razele ei de lumină** (1999), **Fericirile și Sfânta Triadă** (1999); **Vasile Muntean** (1974–1975), după studii doctorale cu specializarea Bizantinologie, a promovat examenul cu teza **Organizarea mănăstirilor românești în comparație cu cele bizantine** (1984), publicând ulterior: **Contribuții la istoria Banatului** (1990), **Artă și cultură** (1996); **Nicolae Achimescu** (1985–1991), cu studii de specializare în Istoria religiilor la Tübingen, actualmente profesor la Facultatea de Teologie din Iași, a publicat mai multe studii în volum, precum: **Istoria și filosofia religiei la popoarele antice** (1998), **Budism și creștinism. Considerații privind desăvârșirea omului** (1999), **India. Religie și filosofie** (2001); **Valer Bel** (1982–1986), cu studii de specializare la Hamburg, actualmente profesor la Facultatea de Teologie din Cluj-Napoca, a publicat mai multe studii în volum, precum: **Dogmă și propovăduire** (1994), **Misiunea Bisericii în lumea contemporană. Exigențe** (2002), **Misiune, parohie, pastorație. Coordonate pentru o strategie misionară** (2002).

Remus Rus, profesor universitar la Facultatea de Teologie din București, a absolvit Seminarul teologic din Caransebeș în 1960 și, după cursurile universitare de la Sibiu și doctorale de la București, a urmat cursuri de specializare la celebra Universitate din Oxford (1965–1969) și a obținut titlul de doctor în teologie cu teza **Concepția despre om în marile religii** (1978); pe lângă numeroasele studii și traduceri, este coautorul manualului de **Istoria religiilor** (1991) și a studiului privind Istoria filosofiei islamice (1994, 344 p.)²⁶, precum și a voluminosului **Dicționar enciclopedic de literatură creștină din primul mileniu**, București, 2003.

Dintre profesorii care au activat la Seminarul teologic din Caransebeș și s-au transferat sau și-au continuat activitatea în mediu universitar, la mai multe facultăți de teologie, amintim:

Sibiu: Dumitru Abrudan, Petru Pantiș;

Iași: Nicolae Achimescu;

Cluj-Napoca: Valer Bel;

²⁶ Ionel Popescu, Petru Călin, **Școala teologică din Caransebeș de-a lungul vremii**, Editura Banatica, Reșița-Caransebeș, 1998, pp. 8–10.

Timișoara: Sorin Cosma, Vasile Muntean, Nicolae Belean, Nicolae Morar, Vasile Itineanțu, Sebastian Ardelean;

Arad: Silviu Anuichi, Constantin Rus, Teodor Baba;

Caransebeș: Sorin Cosma, Ionel Popescu, Nicolae Morar, Sebastian Ardelean.

Mulți dintre absolvenții Seminarului teologic din Caransebeș au activat sau activează la facultăți de teologie afiliate la centrele universitare din țară, precum:

București: Remus Rus, Jean Nedelea;

Sibiu: Miron Dan, Aurel Jivi, Ioan Sauca, Petru Pantiș;

Timișoara: P.S. Episcop Lucian Mic, Vasile Muntean, Nicolae Belean, Ioan Bude, Nicolae Morar, Eugen Jurca, Vasile Itineanțu, Cornel Toma, Mircea Cricovean, Florin Dobrei;

Arad: P.S. Dr. Daniil Stoenescu, Ioan Tulcan, Constantin Rus, Dumitru Moca, Vasile Vlad, Teodor Baba, Cristinel Ioja, Lucian Farcașiu;

Craiova: Constantin Pătuleanu;

Oradea: Dumitru Megheșan, Pavel Cherescu, Iosif Ferent, Viorel Popa;

Baia Mare: Ștefan Pomian;

Caransebeș: P.S. Lucian Mic, Vasile Petrica, Ionel Popescu, Ioan Bude, Florin Dobrei, Vicențiu Românu.

Ioan Sauca, cu studii doctorale la Bossey-Geneva și Birmingham, este de mai mulți ani directorul Institutului ecumenic din Bossey-Geneva.

Profesorii de la seminar și aceiași de la reactivata facultate de teologie din Caransebeș au colaborat cu regularitate la revista mitropolitană și la Îndrumătorul bisericesc al Arhiepiscopiei Timișoarei. De fapt, mulți dintre ei au fost deja antrenați în această activitate în perioada când își făceau studiile doctorale ca fii ai Mitropoliei Banatului. În această activitate au fost antrenați și elevii seminariști dornici să exercite activitatea de cercetare și studiul teologiei, încât mulți dintre

Construcția sălii de mese și a sălii festive – vara anului 1972.

ei, urmând studiile universitare și doctorale, au constatat că ucenicia de la Caransebeș le-a fost deosebit de benefică.

Sub aspect administrativ-organizatoric, s-a finisat în 1963 noua clădire a căminului-internat pentru elevi, dotat cu mobilierul necesar. S-a organizat biblioteca seminarului, înființându-se în 1964 un post de bibliotecar. În 1967 s-au amenajat sălile de clasă, sălile de dulapuri și localul arhivei școlii, dotate cu cele necesare. În 1968 s-a pictat capela fostei episcopii (dată în folosința școlii încă din 1963), iar dormitoarele au fost dotate cu un nou mobilier. În 1969 s-a efectuat lucrarea

Slujba de sfințire a noului edificiu la 3 aprilie 1973.

de încălzire centrală în toată școala, iar când numărul elevilor s-a înmulțit, s-a pornit acțiunea de supraetajare a căminului-internat, lucrare începută în vacanța de vară și dată în folosință odată cu începerea noului an școlar 1970–1971. În continuare, s-a construit o nouă aripă a clădirii din curtea școlii, amenajându-se o nouă bucătărie, sală de mese și sală festivă, dotate cu mobilierul necesar (1972).

Construcția s-a efectuat în anul 1972, iar la 3 aprilie 1973 a avut loc slujba de sfințire a noului edificiu, spre a fi dat în folosință.

După cum vedem, a apărut perioada în care, din rațiuni politice, trebuia să i se vorbească străinătății despre libertatea religioasă din România... Iar conducerea bisericească, pe cât i-a stat în putință, a știut să profite de această situație, spre a-și urmări interesele sale.

După cum am arătat, din 1955 școala teologică din Caransebeș a urmat organizarea unitară din Patriarhia Română, fiind împărțită în două compartimente:

primii doi ani era școală de cântăreți bisericești, iar ultimii trei ani se constituia în seminar teologic; absolvenților acordându-li-se dreptul de a ocupa parohii în mediul rural. În fond, această diferențiere între școala de cântăreți și seminar era numai formală, deoarece, după obținerea diplomei de cântăreț bisericesc, absolvenții urmau cursurile seminariale fără nici o opreliște, încât seminarul devenise din 1976 de sine stătător, cu durata de studiu de 5 ani. Fiindcă era totuși nevoie și de cântăreți bisericești, din anul școlar 1976–1977 se deschide la Caransebeș o astfel de școală, care nu va funcționa decât doi ani.

Noua organizare și noua perspectivă ce se deschidea seminarului teologic din Caransebeș atrăgea din ce în ce mai mulți candidați la examenul de admitere, încât s-a ajuns să fie chiar zece candidați pe un loc, socotindu-se necesar ca în anul școlar 1970–1971 să funcționeze clase paralele. Interesul pentru învățământul teologic seminarial a crescut atât de mult, încât conducerea politică de stat, reprezentată prin împuterniciții ai Departamentului Cultelor, s-a văzut nevoită să cerceteze dosarele candidaților dornici să se înscrie la admiterea în seminar, și să li se pună opreliște acelor ai căror părinți erau membrii partidului comunist. Și nu au fost puține cazurile când părinții au renunțat la carnetul de partid în favorul dorinței fiului de a deveni preot.

În scopul cultivării aptitudinilor elevilor seminariști, a funcționat, în perioada 1962–1969, un cerc literar, condus de prof. Cornel Olariu, iar în perioada 1968–1976 a luat ființă un cerc de limbi clasice, condus de prof. Sorin Cosma, oferind posibilitate elevilor să adâncească limba Sfintei Scripturi și a Sfinților Părinți.

În perioada 1978–1990 a luat ființă un cabinet metodic, ce s-a dovedit a fi eficient prin utilizarea mijloacelor audio-vizuale în procesul de învățământ.

Fiind o școală vocațională, s-a acordat cuvenita importanță educației, avându-se în atenție formarea duhovnicească, disciplina, ținuta vestimentară, comportamentul corespunzător din școală și din afară de școală, precum și respectarea programului de studiu, de meditație și de rugăciune, încât seminarul din Caransebeș era considerat a fi o școală în care se cultivă ordinea și disciplina, mai mult ca în școlile de stat. Desigur, procesul educativ nu a fost și nu este ușor; de aceea anticii obișnuiau să spună că „pe cine l-au urât zeii, l-au făcut dascăl-educator“ (exprimat în rimă: „quem di oderunt, paedagogum fecerunt“), dar spre deosebire de timpul nostru, atunci s-a crezut în educație și s-au urmărit cu stăruință obiectivele educative, și acestea erau bine determinate, încât bunele deprinderi se conturau și deveneau viabile, ca principiul de viață, pe măsură să afirme caracterul moral-spiritual orientat spre un ideal corespunzător vocației pe care școala însăși o cultiva cu multă sârguință.

Un rol important l-a avut pe plan educativ comunicarea dintre școală și familie, respectiv legătura cu părinții elevilor, aducându-li-se acestora la cunoștință, cu promptitudine și regularitate, abaterile disciplinare. La fel, benefică s-a dovedit și organizarea de către școală a întâlnirilor anuale cu părinții elevilor, prilej în care se putea analiza fiecare caz în parte, cu aspectele pozitive și negative. Și

nimeni, de bună credință fiind, nu vedea atunci în educație o lezare a libertății, ci cultivarea libertății responsabile, care este atât de necesară și benefică vieții și activității personale și comunitare.

Pe lângă acestea, conducerea școlii a organizat întâlniri ale elevilor cu personalități bisericești sau din viața civilă, spre a le fi expuse conferințe pe teme de actualitate bisericească, sau cu caracter istoric-comemorativ, mulți conferențieri ținând să consemneze în cartea de aur a școlii bunele impresii pe care au avut ocazia să și le formeze cu acest prilej, fapt care confirmă încă odată prestigiul de care se bucura școala teologică din Caransebeș.

Dat fiind faptul că absolvenții de seminar puteau deveni preoți, activitatea lor de instruire a avut și o pronunțată orientare practică, legată de activitatea pastoral-misionară a Bisericii, continuând astfel tradiția formării competențelor aplicative statornicite în pregătirea teologică din Caransebeș. Eficiente în acest sens s-au dovedit deplasările la parohiile învecinate, încă din 1969, în scopul efectuării de către elevi a practicii omiletice, catehetice, liturgic-tipiconale, precum și a cântării bisericești, fiind foarte bine primite de credincioși.

Pentru o cât mai bună desfășurare a vieții duhovnicești de rugăciune, și în același timp a exersării de către elevi a cântării de la strană și a practicii omiletice, încă din 1975 a început construcția unei biserici în parcul fostei reședințe episcopale, purtând hramul „Sfântului Iosif cel Nou de la Partoș“, dată în folosință în 1979 și târnosită în 1982, de către Înaltpreasfințitul Părinte Timotei, pe atunci Episcop Vicar al Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului.

Spunând acestea, e bine să nu uităm că biserica aflată în parcul episcopiei a fost construită, sfințită și dată în folosința seminarului într-o perioadă istorică în

care conducerea dictatorială atee din România demola cu hotărâre și agresivitate locașurile de cult.

În scopul impulsivării evlaviei ortodoxe, înaintea vacanței de Crăciun și de Paști, corul elevilor prezenta cu regularitate câte un concert adecvat, dar mai ales piesa „Vifleemul“ de Victor Ioan Popa, interpretată de elevi, atrăgea o participare de-a dreptul masivă a credincioșilor caransebeșeni, sau veniți chiar și din localitățile învecinate.

Sentimentul național bisericesc și patriotic al elevilor a fost întreținut prin comemorarea evenimentelor bisericești și a cinstirii înaintașilor proveniți de pe meleagurile bănățene, care prin activitatea lor, prin dăruirea și jertfelnicia vieții, au întreținut aprinsă candela credinței și a conștiinței de neam, în perioade istorice când acestea au fost contestate și atacate.

În contextul interesului deosebit arătat școlii teologice din Caransebeș, Înalțul Ierarh controla nemijlocit procesul didactic, educativ și administrativ desfășurat aici, făcând deplasări la sediul seminarului, participând la orele de curs, la consiliile profesionale, la examene, la manifestări festive, legate mai ales de începutul și sfârșitul anului școlar. Se apropia foarte mult de elevi, spre a le cunoaște dezideratele și neîmplinirile, servind de fiecare dată masa în sufrageria școlii alături de ei.

Pe de altă parte, spre a cunoaște mai îndeaproape activitatea desfășurată pe multiple planuri la seminar, cu neajunsurile și aspirațiile de viitor, invita, când se considera oportun, pe directorul școlii să prezinte în fața Consiliului arhiepiscopesc un raport de activitate, care după ce era analizat, se puteau lua hotărârile cele mai bune din partea conducerii bisericești.

Este regretabil că au fost și dintre aceia căroră nu le convenea ceea ce numeau autoritatea și exigența Mitropolitului. Judecând însă corect, nu este nici un rău în aceasta. Prestanța este ținuta demnității specifice pentru cel ce știe să o folosească; iar exigența nu trebuie confundată cu duritatea sau cu malițiozitatea. Exigența constituie totdeauna un impuls și o cerință a calității muncii efectuate... Dar, mai presus decât oricare alt comentariu, se cuvine să recunoaștem și să apreciem că prestanța și exigența Mitropolitului au salvat școala, orientându-i activitatea spre împlinirea destinului ei. În același timp, gândind drept, oricine, de bună credință fiind, putea învăța de la Înalțul Ierarh rigoarea în studiu, disciplina muncii și demnitatea în comportamentul preoțesc.

Folosind după cuviință condițiile de studiu și de educație create în seminar, mulți absolvenți își îndeplinesc cu cinste și devotament misiunea preoțească; alții, desăvârșindu-și studiile în țară și străinătate, ocupă posturi de conducere la centrele eparhiale sau protopopești, iar alții onorează catedre universitare. Nu putem trece cu vederea că doi dintre absolvenții seminarului au fost ridicați la treapta arhieriei: Preasfințitul Părinte Episcop Daniil Stoenescu și Preasfințitul Episcop Lucian Mic al Caransebeșului.

Fiindu-le amândurora profesor, pot da mărturie, confirmând zicerea că „ziua bună de dimineață se cunoaște!“. Deși nu au urmat cursurile seminariale în aceeași perioadă de timp, despre fiecare în parte se poate spune că a venit la Seminarul din Caransebeș nu din întâmplare, sau îndrumat de cineva, ci sub îndemnul vocației de a face roditor darul cu care Dumnezeu l-a înzestrat. De aceea, încă de când au intrat în seminar au îmbinat armonice și creator studiul cu rugăciunea, putându-se spune despre dâșii, asemenea ca despre Sfinții Vasile cel Mare și Grigorie de Nazianz, studenții la Atena, că știau doar două drumuri: cel al studiului și cel al bisericii, înțelegând prin aceasta că și-au format

și dezvoltat vocația, lărgindu-și orizontul moral, cultural și social, sub imboldul vieții de studiu și al rugăciunii, ca și comuniune cu Dumnezeu. Datorită acestui fapt, nimeni nu a rămas surprins la vestea alegerii lor ca arhierei, fiindcă toți care i-au cunoscut au interpretat acest eveniment ca ceva firesc și de bun augur, dâșii fiind cei mai potriviți să sfințească locul în care Dumnezeu i-a rânduit spre slujirea Sa și a Bisericii Sale.

Odată cu descătușarea provenită în urma Revoluției din 1989, Seminarul teologic din Caransebeș, purtând de acum numele Episcopului Ioan Popasu, se va afla în rețeaua învățământului de stat, cu toate avantajele și dezavantajele ce decurg de aici. În tumultul libertății obsesive, seminarul s-a evidențiat cu precădere prin activitatea corală, pe măsură să-i ducă faima în țară și străinătate...

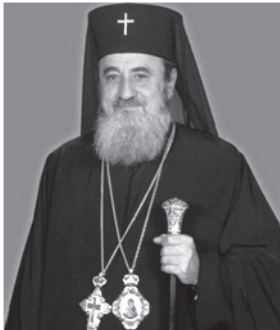
Din anul 1990 și-a făcut din nou apariția școala de cântăreți bisericești cu durata de studiu de 2 ani, care a funcționat doar un deceniu, fiindcă încadrarea absolvenților în calitate de cântăreți bisericești nu și-a putut dovedi finalitatea. De aceea, absolvenților acestei școli li s-a oferit posibilitatea de a echivala și continua studiile seminariale, cu diferență la materiile pe care nu le aveau ca obiect de studiu în programa școlilor de cântăreți.

Între anii 1993–1996 s-a deschis pe lângă seminarul teologic o școală postliceală „sui generis“ de cântăreți bisericești și învățători. Neavând finalitatea așteptată, școala a funcționat trei ani cu o singură clasă, absolvenților acordându-li-se dreptul de a funcționa ca învățători.

Un nou avânt i se imprimă seminarului teologic „Episcop Ioan Popasu“ din Caransebeș începând cu anul 2006, când Preasfințitul Părinte Episcop Lucian Mic al Caransebeșului a transferat sediul seminarului într-un nou edificiu, realizat în doar câteva luni, amenajând și dotând cu mobilierul necesar 5 săli de clasă și o sală pentru cabinetul de informatică. În noul an școlar 2007–2008 a fost dat în folosință noul cămin-internat, dotat cu toate cele necesare, după ultimele standarde europene, adăugându-i-se o sală de meditație, o nouă sală pentru cabinetul de informatică, iar alături s-a amenajat bucătăria, cantina școlii și spălătoria.

În structura anilor de studiu ai seminarului a apărut recent o mutație, în sensul că perioada de școlarizare s-a redus de la 5 ani la 4 ani, astfel că în anul școlar 2007–2008 a absolvit prima promoție cu 4 ani.

Continuitatea istorică a învățământului teologic din Caransebeș este marcată de ascensiunea lui universitară. Venind în 1996 la cârma reactivatei Episcopii a Caransebeșului, Preasfințitul Părinte Episcop Dr. Laurențiu Streza, actualmente Mitropolitul Ardealului, a readus în activitate învățământul teologic universitar în Caransebeș, exact după o jumătate de veac de la desființarea sa.

Neputând trece cu vederea acest eveniment din viața eparhiei, organul ei oficial consemna: „Sâmbătă, 3 octombrie 1998, la Caransebeș a avut loc deschiderea oficială a cursurilor universitare ale secției de Teologie Ortodoxă-Istorie, din cadrul Universității «Eftimie Murgu» din Reșița, act de mare însemnătate pentru învățământul teologic românesc în general și cel caransebeșan în special. Preocuparea asiduă a întâistătătorului Eparhiei noastre, P.S. Dr. Laurențiu de a reînnoa firul învățământului teologic universitar de la Caransebeș a găsit înțelegere atât la nivelul Ministerului Educației Naționale cât și la cel al Rectoratului Universității reșițene. Deschiderea oficială a fost precedată, în mod firesc, de slujba Tedeum-ului săvârșit la biserica seminarului teologic liceal «Ioan Popasu» din Caransebeș, de un sobor de preoți, avându-l în frunte pe P.S. Dr. Laurențiu Streza. La sfârșitul serviciului religios, Preasfințitul nostru episcop a ținut un vibrant cuvânt de învățătură în care a subliniat însemnătatea și responsabilitatea acestui moment-eveniment. La ora 11, în sala festivă a Seminarului teologic liceal «Ioan Popasu» s-au continuat festivitățile de deschidere a cursurilor secției de Teologie Ortodoxă-Istorie la care au luat cuvântul: P.S. Dr. Laurențiu Streza, episcopul Caransebeșului, Excelența Sa, Dl. Sorin Frunzăverde, ministrul turismului, dl. prof. dr. ing. Mircea Golumba, rectorul universității, dl. Iosif Hilofsky, prefectul județului Caraș-Severin, dl. ec. Ilie Mustăcilă, președintele Consiliului Județean Caraș-Severin, dl. ing. Ioan Mura, primarul municipiului Caransebeș, dl. viceprimar Ioan Gheorghe Ștefan, dl. deputat Liviu Spătaru, dl. prof. univ. dr. Vasile Mircea Zaberca, secretar științific al universității, dl. prof. univ. dr. Constantin Popp, un reprezentant al noilor studenți și P.C. pr. Dimitrie Grama, absolvent al fostei Academii Teologice din Caransebeș. Atmosfera aparte a acestui eveniment a mișcat profund sufletul participanților care au văzut în toate acestea binecuvântarea lui Dumnezeu și pilduitoarea purtare de grijă a ierarhului

nostru, P.S. Dr. Laurențiu Streza față de buna pregătire a viitorilor preoți și profesori de istorie din Eparhia noastră²⁷.

Secția de teologie funcționând pe lângă Universitatea reșițeană în cadrul Facultății de Științe Economice și Administrative, a avut la început cursuri de patru ani cu specializarea „Teologie Ortodoxă Didactică și Istorie“, absolvenților acordându-li-se posibilitatea de a ocupa funcții în învățământ ca profesori de istorie și de religie. Fiindcă mulți dintre cei care studiază teologia doreau să devină preoți, la cererea Conducerii eparhiale, Universitatea a aprobat alcătuirea unui modul în care să se predea și materiile specifice teologiei, pe măsură să le ofere absolvenților posibilitatea de a efectua examenul de capacitate preoțească și de a continua studiile postuniversitare de doctorat la toate cele patru secții teologice din țară.

Un rol important și chiar decisiv în desfășurarea unei activități eficiente în învățământul teologic caransebeșan l-a avut colaborarea optimă dintre Universitatea

„Eftimie Murgu“ din Reșița și Conducerea eparhială din Caransebeș. Astfel, universitatea reșițeană, care a integrat învățământul teologic, și-a arătat totdeauna disponibilitatea de a răspunde atât material cât și formal în direcția promovării cadrelor didactice corespunzătoare. A urmărit tot timpul

asigurarea bazei materiale, promovarea studenților după merit prin acordarea burselor și a unor facilități, precum și prin asigurarea comisiilor de diplomă, când secția de teologie nu era acreditată.

Se cuvine să evidențiem că Universitatea din Reșița a depus un interes deosebit în direcția acreditării Secției de teologie, prin directa implicare a Domnului Rector Ioan Vela de a crea noul sediu al facultății, dotându-l după standardele europene, până în cele mai mici amănunte.

Acreditarea secției de teologie în anul 2007 (detașată de istorie) oferă posibilitatea învățământului teologic universitar din Caransebeș să-și continue activitatea, cursurile de licență având durata de 3 ani, odată cu obligația de a deschide cursuri masterale de 2 ani, urmate de cele doctorale.

²⁷ Pr. Ioan Petraș, *Spiritualitate ortodoxă și învățământ universitar la Reșița-Caransebeș*, în „Foaia Diecezană“, nr. 9–10/1998, p. 6.

Moment festiv prilejuit de împlinirea unui deceniu de activitate teologică universitară
în Caransebeș – 2 octombrie 2008

Interesul Universității reșițene de a promova într-o formă calitativ superioară învățământul teologic universitar din Caransebeș, s-a concretizat prin deschiderea cursurilor masterale de 2 ani, în 2008. Reținem implicarea hotărâtă a Domnului Decan Gheorghe Popovici de a crea toate condițiile pentru împlinirea acestui deziderat. Considerăm momentul potrivit să remarcăm faptul că, spre deosebire de alți intelectuali care abordează doar instituția bisericească, ei rămânând „extra muros“, Domnul decan Gheorghe Popovici se dovedește a fi un credincios activ, atașat vieții bisericești, motiv pentru care Preasfințitul Părinte Episcop Lucian și l-a apropiat ca pe un colaborator de nădejde în deciziile eparhiale, activând ca secretar în Adunarea eparhială a Episcopiei Caransebeșului (2010–2014) și membru în Consiliul eparhial al Episcopiei Caransebeșului (2010–2014).

Dintre cadrele universitare de la secția de Teologie Didactică din Caransebeș, care, activând aici, au elaborat studii în volum (cei drept, unele mai mici, altele mai mari), reținem următoarele nume:

1. **Sorin Cosma: Cateheze**, 2 vol., Caransebeș, 2001, 972 p.; **Ascetica**, Timișoara, 2003, 640 p.; **O abordare creștină a Bioeticii**, Caransebeș, 2007, 320 p.

2. **Vasile Muntean: Monumente istorice bisericești din Lugoj** (coautor), Timișoara, 1981; **Bizantinologie**, 2 vol., Timișoara, 1999, 2000; **Spiritualitatea bizantină și românească**, Timișoara, 2004; **Exegeze istorice și teologice**, Timișoara, 2005; **Bizanțul și românii**, Iași, 2005; **Istoria creștină generală**, 2 vol., București, 2008; **Istoria Bisericii Românești**, 2 vol., Timișoara, 2009.

3. **Dumitru Jompan: Coruri și fanfare din Banat (Caraș-Severin)**, Timișoara, 2003; **Antoniou Sequens (1865–1938)**, Reșița, 2003; **Timotei Popovici. Corespondență. Studii de pedagogie muzicală**, 2 vol., Timișoara, 2002; **Festivalul corurilor de copii și tineret „Timotei Popovici“ în 25 de secvențe**,

Caransebeș, 2007; **Corul catedralei „Sfântul Gheorghe“ din Caransebeș (1924–2001)**, Caransebeș, 2008; **Correspondență**, 2 vol. (a-c + d-j), Reșița, 2010; **Marga – din biografia unor oameni obișnuiți**, Reșița, 2011.

4. **Vasile Petrica: Reflexii și paradigme teologice**, Reșița, 1998; **Teologul și juristul Moise Ienciu (1881–1953). O viață uitată într-o arhivă**, Caransebeș, 2003; **Dr. Ion Sârbu (1865–1922). Istorie și preoție**, Caransebeș, 2003; **Institutul Teologic Diecezan Ortodox Român Caransebeș (1865–1927)**, Caransebeș, **Dr. Corneliu Diaconovici (1859–1923) – enciclopedist și ambasador al culturii române**, Caransebeș, 2009.

5. **Ioan Mihoc: Morala Predicii de pe Munte și influența ei asupra gândirii și vieții creștine**, Sibiu, 2009, 250 p.; **Un studiu al Noului Testament, vol. I: Evanghelia după Matei și Marcu**, Reșița, 2010.

6. **Florin Dobrei: Istoria vieții bisericești a românilor hunedoreni**, Reșița, 2010, 734 p.; **Bisericile ortodoxe hunedorene**, Reșița, 2011, 664 p.

În altă ordine de idei, se cuvine să evidențiem că întreaga activitate didactică și întreg procesul educativ duhovnicesc în învățământul seminarial și universitar din Caransebeș se desfășoară sub binecuvântarea și sub directa îndrumare a Preasfințitului Părinte Episcop Lucian al Caransebeșului.

Identificându-se cu viața eparhiei, Prea Sfinția Sa a avut în atenție deopotrivă învățământul seminarial și cel universitar din Caransebeș, veghind ca studenții de aici să cultive vocația atât prin studiu, cât și prin îndrumare duhovnicească. În acest scop, la cursurile de licență au fost recomandați să predea și profesorii de la seminar, ca unii care dispun de competență și experiență didactică dovedită în activitatea ce o depun în învățământul liceal: Pavel Marcu, Rusalim Isac, Constantin Train, precum și părinții consilieri cu studii doctorale: Daniel Alic și Alin Câmpean.

Urmând pilda înaintașilor, Preasfințitul Părinte Episcop Lucian cultivă la Caransebeș un învățământ menit să formeze competențe practice, spre a promova elemente capabile să fructifice creator, în funcția pe care o vor exercita în viitor, cunoștințele primite în școală. De altfel, aceasta este și orientarea modernă a învățământului de pretutindeni, fiindcă numai așa își poate dovedi eficiența și finalitatea. Dovadă elocventă în acest sens este faptul că tematica cursurilor masterale de doi ani este centrată pe „Teologie pastorală și misiunea creștină“.

Pornind de la principiul că exemplul premerge (exempla trahunt), atât în instrucție, cât și în educație, Ierarhul acordă un interes deosebit conturării caracterului religios moral al viitorilor profesori de religie, chemați să îndeplinească misiunea de a forma o nouă generație de credincioși activi, participanți la viața Bisericii. În acest scop, Preasfinția Sa a numit și în învățământul universitar un duhovnic cu experiență, spre a săvârși sfintele slujbe, a ține cursul de formare duhovnicească și a acorda asistența duhovnicească, îndrumându-i pe studenți să participe la viața Bisericii, în special prin împărtășirea după cuviință cu Trupul și Sângele Domnului.

Mai mult decât acestea, Preasfinția Sa se implică direct în învățământul universitar, coordonând studiile practice, potrivit obiectivelor pe care le are în atenție Conducerea eparhială în organizarea activității misionar pastorale.

Cultivând tradițiile bisericești statornicite pe aceste meleaguri de aproape un veac și jumătate, elevii și studenții participă activ la viața culturală a eparhiei, prilejuită de manifestări festive, comemorări istorice și simpozioane naționale și internaționale. Ierarhul însuși a elaborat mai multe cărți în volum, precum și studii temeinic documentate, ce rămân adevărate mărturii privind tematica istorică de studiu, aflată pe ordinea de zi a simpozioanelor la care ne-am referit. Dintre acestea amintim câteva titluri semnificative: **Sfântul Iosif cel Nou de la Partoș – 350 de ani de la trecerea în veșnicie**, Editura Diecezană, Caransebeș, 2006, 108 p.; **Episcopul Miron Cristea (1990–1919). Pastorale, ordine, circulare și corespondență administrativă**, Editura Diecezană, Caransebeș, 2007, 198 p.; **Biserica Sfântul Mare Mucenic Gheorghe din Caransebeș**, (coautor), Editura Brumar, Timișoara, 2007; **Biserica Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul din Caransebeș** (coautor), Editura Brumar, Timișoara, 2008, 102 p.; **Catedrala Învierea Domnului din Caransebeș – de la ideal la realizare** (coautor), Editura Diecezană, Caransebeș, 2010; *Episcopul Ioan Popasu în conștiința caransebeșenilor...*, în vol. **Istorie și spiritualitate în Episcopia Caransebeșului**, Editura Diecezană, Caransebeș, 2008, pp. 12–19; *Cele trei candidaturi ale protosincelui dr. Iosif Iuliu Olariu pentru ocuparea scaunului de episcop al Caransebeșului*, în vol. **Rugăciune și Teologie**, Editura Diecezană, Caransebeș, 2009; *Episcopul Iosif Traian Badescu și Orșova (1920–1933)*, în vol. **Mehedinți. Istorie, cultură și spiritualitate**, Drobeta Turnu Severin, pp. 335–346 etc.

Făcând o trecere în revistă a etapelor învățământului teologic din Caransebeș în cei 146 de ani ai dăinuirii sale istorice, nu punem punct, ci lăsăm deschis orizontul pe care îl dorim din ce în ce mai luminos...

Fie ca acest studiu să reprezinte un omagiu pe care îmi permit să-l aduc învățământului teologic din Caransebeș, pe care Dumnezeu m-a învrednicit să-l slujesc, cu modestie și demnitate, aproape o jumătate de veac.

ÎNSEMNĂRILE DE CĂLĂTORIE ALE PROFESORULUI NICOLAE M. POPESCU (1881–1963) PRIN BANATUL TIMIȘAN

Lect. dr. FLORIN DOBREI

În urmă cu un secol, cu binecuvântarea mitropolitului-primat Conon Arănescu-Donici (1896–1919), un tânăr teolog din Vechiul Regat întreprindea o călătorie de trei săptămâni prin Banat, consemnând pretutindeni tradiții și obiceiuri, descriind locuri și oameni. Semnatarul acestor inedite note, tipărite în câteva numere consecutive ale revistei bucureștene „Biserica Ortodoxă Română“ din anul 1911, era „Nicolae M. Popescu, [pe atunci] diaconul mănăstirii Zamfira-Prahova“.

Cunoscut profesor de Teologie și reputat istoric al primei jumătăți a secolului XX, acesta se născuse la 10 februarie 1881, în satul Dâmbovicioara din actualul județ Dâmbovița, într-o veche familie preotească. Studiile elementare din localitatea natală, cele teologic-liceale de la Seminarul „Nifon“ din București (1893–1901) – cu diferență de liceu și bacalaureat la Colegiul „Sf. Sava“ (1902) – și cele superioare de la Facultățile de Teologie (licențiat în 1907) și de Litere-Filosofie (licențiat în 1908) ale Universității din București au fost urmate de o bursă de specializare în Istorie și Bizantinologie la Viena (1910–1913), unde a obținut doctoratul în Istorie în anul 1913. Diacon la mănăstirea Zamfira (1908–1910), la capela ortodoxă română din Viena (1910–1913) și la biserica din Cotroceni-București (1913–1920) – în paralel director al Cancelariei mitropolitane (1919–1923) –, a ajuns apoi preot la bisericile „Schitul Mureșanu“ (1920–1926) și „Bradul Boteanu“ (1926–1933) din București, respectiv director al Seminarului „Nifon“ (1923–1924) și titular al catedrei de Istoria Bisericii Ortodoxe Române din cadrul Facultății de Teologie din București (1922–1946). Pentru meritele sale deosebite a fost ales membru corespondent (1920) – apoi activ (1923–1948) – al Academiei Române, membru al Comisiei Monumentelor Istorice (1923–1948) și secretar general în Ministerul Cultelor (1931 și 1939). De asemenea, a participat la Congresele de Bizantinologie de la București (1924), Belgrad (1927), Sofia (1934) și Roma (1936) și a fost președinte al Societății corale „Carmen“, organizând o serie de concerte în țară și peste hotare. În plan editorial, a tipărit următoarele volume și broșuri cu caracter istoric: **Viața și activitatea dascălului de cântări Macarie ieromonahul** (București, 1908, 92 p.), **Nifon II, patriarhul Constantinopolului** (București, 1914, 68 p.), **Patriarhii Țarigradului prin țările românești. Veacul XVI** (București, 1914, 48 p.), **Catagrafia eparhiei Ungrovlahiei**

în anul 1810 (București, 1914, 88 p.), **Dionisie, mitropolitul Ungrovlahiei: 24 iunie–24 decembrie 1672** (București, 1914, 17 p.), **Viața și faptele domnului Țării Românești Constantin Vodă Brâncoveanu** (București, 1915, 82 p.), **Știri noi despre Macarie ieromonahul, dascălul de cântări și directorul tipografiei din mănăstirea Căldărușani** (București, 1916), **Gheorghe David, mitropolitul Moldovei: † 1508 aprilie** (București, 1936, 13 p.), **Preoți de mir adormiți în Domnul** (București, 1942, 224 p.), **Pomenirea a trei sute de ani a Sinodului de la Iași** (București, 1943, 19 p.), **Correspondența lui Iosif Gheorghian cu Vladimir Guettée** (București, 1944, 55 p.), **Ciril Lucaris și Ortodoxia română ardeleană** (București, 1946, 22 p.) și **Exerciții de paleografie românească** (București, f.a., 36 p.); a tradus din limba rusă **Cuvântările bisericești** ale mitropolitului Nicolae Krutički al Moscovei (3 vol., București, 1949–1952), a editat împreună cu Gheorghe Moisescu monumentală lucrare **Orthodoxos Omologhia. Mărturisirea Ortodoxă. Text grec inedit. Ms. Parisinus 1265. Text român ed. Buzău 1691** (București, 1942, LXVIII + 352 p. + 8 pl.) și a diortosit **Molitvelnicul și Aghiasmatarul** (edițiile din 1937). La acestea se adaugă numeroase studii de istorie bisericească și de istoria culturii românești, evocări de ierarhi și preoți de mir – publicate în revistele și periodicele bisericești și literare „Biserica Ortodoxă Română“, „Amvonul“, „Universul Literar“, „Apostolul“ și „Glasul Bisericii“ din București, „Mitropolia Olteniei“ din Craiova etc. –, comunicări în plenul Academiei Române și conferințe la Universitatea populară de la Vălenii de Munte. A trecut la cele veșnice la 11 februarie 1963, fiind înmormântat la București¹.

Textul însemnărilor în discuție, intitulat **Prin Banatul Timișorii**, constituie o frescă vie a obștilor bănățene de odinioară, cu împlinirile și bucuriile, dar și cu aspirațiile și greutățile acestora. Cu mici îndreptări și scurte explicații adăugate între paranteze drepte, redăm aceste impresii de călătorie după exact 100 de ani:

„Trimis de «Casa Bisericii», am străbătut o bună parte din Banatul Timișoarii. În notele următoare am încercat să scriu câte ceva din ceea ce am văzut. Am căutat să dau mai multă atenție gospodăriei și mai ales Bisericii bănățene; am încercat, pe cât m-am priceput, să descriu și localitățile. În capitolul *Cărți vechi în bisericile bănățene* am înșirat cronologic toate titlurile cărților vechi, până la 1826, de prin biserici. Simt singur că ceea ce am scris este cu mult mai prejos decât folosul personal sufletesc pe care oricine îl va câștiga căutând să cerceteze cum neamul lui își duce viața ori și unde îi este dat să trăiască“².

După ce între 30 iulie și 5 august 1910 a vizitat orașul Caransebeș și satele de pe văile Bistrei (Glimboca, Ohaba-Bistra, Ferdinand/Oțelu Roșu, Cireșa, Măru,

¹ Niculae Șerbănescu, *Preotul profesor Niculae M. Popescu*, în rev. „Biserica Ortodoxă Română“, București, an 81, 1963, nr. 1–2, pp. 72–82; Victor Popescu, *Popa Nae de la biserică Boteanu*, în rev. „Glasul Bisericii“, București, an 29, 1970, nr. 1–2, pp. 72–79; **Enciclopedia istoriografiei românești**, București, 1978, p. 269; *Prof. pr. dr. Niculae M. Popescu*, în rev. „Studii Teologice“, București, an 34, 1982, nr. 1–2, pp. 45–46; Mircea Păcurariu, **Dicționarul teologilor români**, ed. a II-a, București, 2002, pp. 380–381; Adrian Gabor, **Studia ecclesiastica**, București, 2003, pp. 52–68; **Enciclopedia Ortodoxiei Românești** (coord. Mircea Păcurariu), București, 2010, p. 501.

² Niculae M. Popescu, *Prin Banatul Timișorii*, în rev. „Biserica Ortodoxă Română“ (în continuare „BOR“), București, an 34, 1911, nr. 11, p. 1198.

Măgura, Mal și Obreja) și Timișului (Teregova și Armeniș), reîntors la Caransebeș³, „pe 5 august plec cu dr. Barbu [Petru Barbu (1864–1941), protopop și profesor la Institutul teologic-pedagogic din Caransebeș n.n.] spre **Lugoș**, ca să fim acolo de «Schimbarea la Față» și să asistăm la serbarea teatrală și muzicală a tineretului român de aci. Trenul urmărește valea Timișului, care începe să se lărgească, mărginită în dreapta de dealurile ce se micșorează din ce în ce, pe când cele din stânga se pierd în câmpia ce duce spre Buziaș. Lugoșul e oraș mai luminos, mai simpatic decât Caransebeșul. Străzile îi sunt mai drepte, mai umbroase. Piața din jurul bisericii unite e mai mare și mai animată. În camera de la «Concordia», unde poposesc, străbat acordurile pline ale imnului studentesc: «Cântăm libertatea și numele sfânt / Al țării străvechi și-al acestui pământ», cântat de tinerii ce-și pregătesc serbarea de mâine. Un poet ardelean, un muzicant valah și un cor bănățean, iată unitate culturală! Lugoșul e cel mai puternic centru românesc din Banat. S-a făcut și zicătoarea cunoscută: «Nu-i român ca bănățeanu, / Bănățean ca lugojanu, / Lugojan ca Brediceanu», care acum doarme somnul de veci, dar care a lăsat în urmă destui îndârjiți ca să ducă cu curaj steagul luptei purtat cu cinste de el.

Am fost martor la o scenă, care învederează mai bine ca orice simțimintele românești ale acestora. Unul din ai lor, rătăcit prin țară, încearcă să dea aci un concert, în care face două greșeli. Întâia, că nu intră în legături cu inteligența de aci și a doua că în programul său, tipărit în limbă streină, pune numai cântece streine. I s-a plătit bine. Nimeni n-a călcat pragul sălii, iar la o întrevedere un român spătos îi spune în mânie: «Eu sunt stăpân aici, să nu faci un pas fără voia mea, căci limba noastră eu o apăr aici cu sângele și cu sufletul meu necăjit prin temnițe și nu tu care bați pietrele Bucureștilor, că Lugoșul n-are lipsă de artă, ci de cântece românești». Da, aici să vii ca să pricepi cuvântul adânc, lupta pentru limbă și neam!

Tot în aceleași simțiminte își cresc și copiii. La sărbătoarea ce o dedeau tinerii în seara de 6 august, toți lugoșenii și mărginașii erau de față. Se juca o piesă cu subiect țărănesc, în care se critica camătă și beția și se cântau doine și coruri românești. Bucurie de părinte se vedea pe fețele tuturor auditorilor și încurajarea era unanimă față de încercările cam stângace ale tineretului, cari ieșea din această seară cu ideea întipărită de a păși cu curaj pe aceiaș cale a înaintașilor lor. A doua zi găsesc pe toți acești tineri actori improvizați răsfoind ziarele și cărțile din biblioteca ziarului de aci «Drapelul». Peste două zile plecau cu ei ca să dea aceiaș serbare în diferite centre românești. Aceiaș solidaritate și creștere a tineretului o arată și în biserică. Cântările în strană le țin învățătorii școlii profesionale împreună cu copiii, cari toți pot face pe cântăreții. Corul vocal fără argint, condus de cunoscutul muzicant Ion Vidu [(1863–1931), renumit compozitor și dirijor n.n.], e o podoabă a cântecului coral românesc de pretutindenea și îți spun lucruri adevărate, snob din București, când afirm că cei mai cu vază români din Lugoș cântă alături de copii și de tăbăcari supt bagheta învățătorului Vidu.

³ „BOR“, an 34, 1911, nr. 11, pp. 1198–1202 și nr. 12, pp. 1277–1281.

În Lugoj sunt și români uniți și au chiar Episcopie de la 1850, cu palat mare și frumos și cu biserică plină de odăjdii scumpe; dar majoritatea sunt ortodocși, cari au aci numai protoerie și țin biserica cea mare a cărei pictură, în stil bizantin, e de pe la începutul veacului XIX. Lângă biserică e un turn singuratic, rămășiță din altă biserică. Inscripția latinească spune că-i ridicat la 1726, iunie 9, de Ioan Ratz de Mehadia, suprem prefect al renumitelor districte Lugoj, Caransebeș și Lippa [Lipova n.n.]. «Lugojana» e Banca românească de aci. Dacă pleci pe strada de lângă biserica mare în sus, înainte de a ajunge la viile orașului, dai de impunătorul cimitir. Aci dorm, între alții, poetul Victor Vlad Delamarina [1870–1896, autor de poeme în grai bănățean n.n.] și Coriolan Brediceanu [1849–1909, cunoscut avocat și om politic n.n.].

Cu trenul nou, ce duce la Băile Buziaș și mai departe, încep a înainta în părțile mai netede ale Banatului. Mă opresc în **Hodoș**, sat cu 750 de numere, aproape de Lugoj. Casele nu sunt așa de frumoase ca cele din văi; se găsesc și de cele acoperite cu paie în forma celor din satele noastre. Curțile sunt mai mari și nu așa de puternic închise. În jurul satului se întinde izlazul de vite și nu-mi vine să crez că herghelia de cai voinici și mari ca cei din oastea noastră, cum și cireada de vaci de soi sunt ale satului; erau lucruri ce nu se pomenesc pe la noi. Biserica e nouă, din 1897, pictată numai pe tâmplă, de Deleomini [Bartolomeu Delliomini (1864–1930) n.n.] din Caransebeș. Veniturile bisericii pe 1908 au fost de 2.481 cr. [coroane austriece n.n.]. În biserică sunt șapte prapore, între cari și al corului din sat, înființat în 1896. Acest cor, condus de învățător, îl auzisem la Lugoj în 1905. Școala e confesională, căci nu mai suntem în graniță. Pe pereții ei atârnă imnul maghiar și hărți intuitive. Nora unui gospodar voios ne arată lucruri de casă: oprege, cămăși, velințe, lucrute cu măiestrie și încărcate cu aur. «Se pierde vremea cu lucrul» replică gospodarul la admirația noastră. La epitropul bisericii, un om bogat, dar rămas spre cinstea lui tot țăran, văd lucruri de casă de o frumusețe și bogăție uimitoare. Opregele, velințele și catrințele în aur, pe câmp negru, ne iau ochii. «E lucru în taină asta, Domnule, adică zadarnic, spune cu necaz gospodarul». Preotul îmi spune că îi sărăcește luxul și că duminica tot satul, sărac și bogat, licărește în aur.

Mergem în **Boldur**, sat apropiat, mai mare decât Hodoș. Biserica încăpătoare e din 1868, pictată rău de Simionescu în 1904. Școala confesională, mică, cu un amărât de dascăl, amenințat cu excluderea pentru că nu face progres cu maghiara. În acest sat aud întâiu de bufeni și frătuți. Bufenii ar fi românii din țară [România n.n.], fugiți în Banat în vechile vremuri de asupra. Își păstrează încă ceva din particularitățile graiului și obiceiurilor lor și se zice că nu prea au amestec cu frătuții, cum au botezat ei pe bănățeni.

În dimineața următoare, în 8 august, sunt în **Buziaș**, renumita stațiune balneară. Pământul are ușoare ondulații, ce se îndesesc în mijlocul Buziașului. Stabilimentul de băi e bine întreținut, cu parcuri încântătoare, cu poteci curate și plantații umbroase. Havuzuri [fântâni arteziene n.n.] aruncă apă dătătoare de sănătate, pe care bolnavii o pregustă, plimbându-se liniștiți. De-a lungul străzii principale două

șiruri de femei expun spre vânzare diferite lucruri. Mai la o parte sunt care cu zarzavaturi. Piața e însuflețită și e atâta felurime de costume și de culori că îți pare a fi într-un muzeu etnografic: oprege, catrințe, fuste (mai ales albe), îmbrobodeli greoaie ca la carașoveni, mijlocuri groase cât butea prin adaosul, pe dedesupt, a diferite fuste mai scurte. Multe fețe sunt boite mai rău decât măscile. Pe alei mai retrase, în locul de plimbare al boierilor, se văd femei cu cusături țărănești spre vânzare. Biserica nu face cinste satului și epitropilor, care se laudă că românii o iau înainte șvabilor. Clopotele bisericii sună și lumea începe să se uite în susul drumului.

De departe se aud cântece și se zăresc cârduri de oameni, femei și copii, cu prapore și cruci purtate înaintea. Sunt credincioșii din Silagiu un sat lângă Buziaș, care vin tocmai de la mănăstirea Hodoș-Bodrog de lângă Arad. E obicei în Banat că de hramul mănăstirilor credincioșii din diferite sate se duc acolo cu steaguri și cruci, în cete mari, cântând și prin orice sat trec se opresc la biserică, unde se închină. Când procesiunea aceasta sosi în piață, cunoscuții le ieșiră în cale, se sărutară și se atinseră cu mâna ca să ia sfințenie. În fața lor e numai entusiasm religios. După ce au ocolit biserica, intră înăuntru, cântă, zic rugăciuni, iar bătrânul care i-a condus mulțamește «surorilor și fraților» pentru însoțire și îi roagă să ia parte pentru 15 august la ruga din Vasiova.

Cu preotul din Vucova trecem și prin **Silagiu**, sat întins, mare, așezat la sud de Buziaș. Are peste 2.300 de locuitori. În 1863 jumătate din sat a trecut la unire și acum au biserica lor aparte, cum și școală confesională. Preotul gr. or. asigură că nu există dușmăni între frații de două confesiuni. Plecăm repede spre Vucova. Drumul larg trece printre lanuri întinse și bine lucrate de porumb. Spre miază-zi strălucește în soare biserica din **Nickydorf** [Nițchidorf n.n.], un sat de coloniști șvabi. O cireadă de vite frumoase stau culcate lângă puțul de apă, pe izlazul uscat de secetă.

Intrăm în **Vucova**, sat întins de câmpie, cu uliți largi, cu piață în mijloc. Gospodării bune, casele vechi învelite cu paie, cele noi mai mari și învelite cu țigle. Femei, renumite în jur prin frumusețea lor, poartă catrințe – la sărbători oprege –, umflete în șolduri, înfoiate ca o varză. Țăranii, în ironie, le zic că sunt «închiciorate cu mărtani». În acest sat locuitorii pe jumătate sunt slovaci de rit luteran, veniți acum 80 de ani, cu biserica și școala lor confesională. Ei locuiesc la o margine de sat și sunt influențați de români în economie. Femeile lor se cunosc după fuste și bluze, toate de culoare albastru închisă; coada o poartă împletită cu panglici roșii. Încuscriri între români și slovaci nu se fac. Se rânduiesc la consiliul comunal tot la trei ani. Biserica românească, mare, curată și înaltă e zidită la 1888 și zugrăvită la 1901 de Gheorghe Putnic din Biserica Albă [azi în Banatul sârbesc n.n.]. Țăranii sunt buni de vorbă, îndatoritori și bucuroși că pot vorbi cu cineva din țară.

Pe 9 august, în **Sârbova**, sat curat românesc, așezat spre apus de Lugoj, pe malul unui afluent al Timișului. Din gara Buziașului nu-i departe până în sat și calea e bună, netedă, că prin aceste părți dealurile au încetat cu totul. Drumul de

trăsură te duce pe lângă **Bacova**, sat mare, nemțesc, cu gospodării bine rânduie și cu turme de găște, ce albesc pajiștea largă a satului ca petele de zăpadă primăvăratică. Nemții cără trifoiul strâns cu îngrijire, deși e duminică și clopotele bisericii, ce stăpânește până departe prin înălțimea ei, îi cheamă la rugăciune. O pădure frumoasă străjuiește drumul până în Sârbova. Satul acesta nu-i așa de mare ca cele învecinate. Gospodăriile sale n-au rânduirea și frumusețea celor din graniță. E așezare de șes, cu cuprindere mai întinsă în jurul casei și cu mai multă bogăție, care nu-ți izbește ochiul, ci trebuie să o cercetezi.

Sătenii, curat îmbrăcați în hainele lor albe cu flori de găitane albastru închise, așteaptă ora pentru Liturghie, stând de vorbă în fața școalei. Utrenia – cum e în tot Bănatul – au săvârșit-o mai de dimineață. Pentru ei duminica aceasta mai are și alt rost. Se va face iarăși alegerea comitetului și epitropiei parohiale, căci cea făcută mai înainte n-a fost întărită de Episcopie. Trimisul protopopiei a venit într-adins pentru aceasta. Se săvârșește întâi Liturghia. Și pentru că biserica, pe care o clădesc din nou, nu-i încă sfințită, slujba se face în școală. Femeile, în opregele lor caracteristice, stau la o parte. Cântăreții – și în Sârbova sunt peste douăzeci de cântăreți – țin strana. Slujba e ascultată cu credință și pricepere. Cântarea curge liniștit, largă, în multe părți asemănătoare cu a noastră. Poporul secundează căci, fapt de ținut minte, în Bănat peste tot te uimește gustul și înclinarea muzicală a țăranilor. Acolo lumea nu stă în nelucrare în biserică. În satele unde lipsesc coruri bisericești bine întocmite, glasurile fragede și plăcute ale copiilor răspund în cor de două voci la rugăciunea preotului, iar părinții lor urmăresc tot în armonie cântarea ce te înălțuiește, te stăpânește și te lasă cu totul schimbat de cum intri în biserică. E în toată puterea cuvântului vreme de reculegere sufletească. Slujba e terminată; urmează alegerea comitetului. Toți ascultă cu atenție sfaturile bune ale trimisului protopopesc. Oamenii s-au chibzuit, cunosc binele făcut de vechiul comitet și deci rămân tot la el, căci «s-a purtat bine până acum, a trudit la strângerea banilor pentru biserică și tot în el e nădejdea să isprăvească ce mai e de făcut». Nu lipsesc însă glasuri, care să nu pomenească de cei ce «au făcut ibă» (neînțelegere) între dânșii și i-au ponegriț că «nu mai isprăvesc biserica». Notar al comitetului pun pe învățător, «că n-avem pe altul». Președinte aleg pe cel ce a lucrat mai mult pentru biserică, un minunat econom și un bun român.

Vizităm biserica cea nouă. E în felul bisericilor din Bănat, fără sânnuri [abside laterale n.n.], fără turle, ci numai un turn înalt în partea de dinainte. Grilajul ce desparte locul femeilor nu-i încă făcut. Pardoseala e de mozaic. Scări puternice de stejar duc sus în podul corului și la «zvonuri» (clopote). Și când te gândești că zecile de mii de coroane [austriece] ce s-au cheltuit pentru întocmirea ei au fost adunate cu crăițarul, în vreme îndelungată, că s-au strâns din pungile ușoare ale sătenilor care au dat odată și când a mai fost nevoie iar au mai dat și încă tot vor mai da, căci mai e de lucru, atunci pricepi bine mulțumirea sufletească cu care țăranul îți arată biserica lui și mai pricepi și cuvintele de amărăciune ce îi scapă

împotriva celor ce în loc de ajutor i se pun stavilă în cale. În 27 septembrie această biserică s-a sfințit. A fost serbare pompoasă și bucurie multă⁴.

„De la Sârbova plecăm și, trecând printre lanuri de porumb bun și miriști dese, nu departe dăm de **Hătieș** [Hitiaș n.n.], unde e preot gr. or. fratele tovarășului meu de drum. Satul, înstărit, cu gospodării ca de proprietari mari, are peste 2.000 de locuitori, dintre cari 650 s-au unit cu papa la 1865 și își au biserica și școala lor aparte. E duminică. Oamenii, în haine curate, stau pe la porți sau joacă popice la birtul din mijlocul satului. Femeile sunt toate «închiciorate» și boite ca măscile. Biserica gr. or. e nouă, din 1901, zugrăvită urât de Mateiu din Oravița. Peste noapte în Buziaș. Pe 10 august, cu un tren molatic ce duce spre Gătaia, către miază-zi, mergem prin câmpie netedă. O turmă de porci și cârduri mari de găște albesc locul lângă Nickydorf. Se cunoaște că trecem printr-o așezare șvăbească. Lanurile de porumb se țin lanț, frumos lucrate, tot un fir în cuib. Floarea soarelui, cu marii ei ochi galbeni, împetrițează lanurile. «E bună pentru oloiu» îmi spune un iconom, care călătorește spre Gătaia la târgul de porci de aci. Inteligent și deschis la vorbă, se plânge de scumpetea pământului și greutatea dărilor. Laudă pe nemții din jur care, oameni cu minte, au cumpărat din vreme pământ ieftin, iar acum îl vând scump românilor. Își laudă preoții din sat, dar îi pare rău că nu agonisesc avere: «Tot ce câștigă, beau». Drumul trece peste Bârzava, râu molatic, pe câmpie, cu maluri acoperite de anini și sălcii. De la Gătaia, trenul pentru Bocșa apucă spre răsărit⁵.

Reintrând în actualul județ Caraș-Severin, istoricul muntean a vizitat mai multe sate, orașe și colonii muncitorești: Bocșa, Călnic, Reșița, Berzovia, Doclin, Surducu Mare, Brezon, Forotic, Comorâște, Grădinari, Ticvanu Mare, Secășeni, Giurgiova, Gornea, Ciclova Montană, Oravița, Răcășdie și Mercina. De acolo a trecut în Banatul sârbesc, itinerariul său incluzând localitățile Oreșăț, Vârșeț, Râtișor, Vlaicovăț, Satu Nou, Petrovasâla (Vladimirovăț) și Panciova. De la Belgrad, pe data de 22 august 1910, autorul acestor descrieri, îmbarcat pe un vaporeș fluvial, și-a continuat drumul spre Drobeta-Turnu Severin, reîntorcându-se apoi acasă⁶.

În loc de concluzii erau notate următoarele: „Neamul cu adevărat stăpân întru toate în Banat sunt românii. Afară de satele din sud, împetrițate cu sârbi, pe care românii îi bat în gospodărie, și afară de câteva colonii de șvabi; încolo, peste tot, în deal, pe văi și în câmpie, tot români găsești. Numai o parte din autorități și lucrătorii de șanțuri, canale și șosele – lucrătorii de munci grele – sunt unguri. Ca viață economică, românii stau excelent, numai satele cu spahii – proprietari – se par mai slabe. Toți au pământuri și caută pe capete să cumpere mereu, deși în ultima vreme s-a scumpit mult. Gospodăriile lor sunt puternice, vitele sunt neîntrecute, holdele sistematic lucrate, bogăția mai ales în câmpie prisosește, băncile

⁴ „BOR“, an 34, 1911, nr. 12, pp. 1281–1287.

⁵ „BOR“, an 35, 1911, nr. 1, p. 93–94.

⁶ „BOR“, an 35, 1911, nr. 1, pp. 94–99 și nr. 2, pp. 204–214.

populare se țin lanț. Starea culturală iarăși nu-i mai prejos. Mai ales în educație muzicală bănațenii sunt cu adevărat «fruncea». În nici o parte din România n-ai să găsești doine mai frumoase, glasuri mai puternice, societăți corale mai dese, aplicație muzicală mai pronunțată.

Instituția care i-a menținut și îi menține ca neam aparte, Biserica, e în mare cinste, deși reprezentații ei ar trebui să fie și mai adevărați apostoli ai neamului decât sunt. Mărturisesc că de nimeni nu se plânge bănațeanul mai rău decât de samavolniciile autorităților și de lipsa de la datorie a preoților săi. Sunt cu adevărat păstori buni care își pun sufletul pentru oi, dar sunt și năimiți cari văd lupul și fug, bucurându-se de blidul ieftin de linte ce cade în schimbul dezertării de la datoria lor; așa îți rezumă bănațeanul părerea despre preoții săi. Oare, frate bănațean slujitor întru Hristos, mai mult prețuiește congrua [venit bisericesc primit din partea Statului n.n.] decât sufletele păstoriților tăi? Află că preoții din țară nu stau nici pe sfert așa de bine ca tine și mai află că aici credinciosul nu sacrifică atâta din sudoarea lui pentru preotul său, cât sacrifică pentru tine credinciosul din Banat. Păstorește-l deci cu credință și adu-ți aminte de vorba Mântuitorului: «Voi sunteți sarea pământului și, dacă sarea se va strica, cu ce se va mai săra?». Și în sarcina preotului bănațean sunt multe datorii. Copiii ies din școală fără nici o cunoștință și deci în Biserică și la preot e nădejdea de luminare. Nazarenismul [curent sectar n.n.] și socialismul pe zi ce trece începe să smulgă din fiii Bisericii și tot preotul va putea da leacul trebuincios. Sistemul de doi copii – în multe părți de unul –, luxul nesăbuit și ruinător al femeilor sunt scăderi ce numai preotul le poate îndrepta. La datorie din tot sufletul, căci altminteri facem păcat mare față de oameni și față de Dumnezeu!⁷

La final, într-un „apendice“ intitulat **Cărți vechi în bisericile bănațene**, Niculae M. Popescu preciza că „din toate bisericile bănațene pe unde am trecut mi-am luat însemnări de pe titlurile cărților vechi și le-am rânduit cronologic, însemnând localitatea unde se află astăzi cartea“. Era redată apoi, în dreptul fiecărei localități vizitate, câte o listă a cărților teologice și de cult românești, ieșite de sub teascurile tipografiilor bisericesti din București, Râmnic, Iași, Sibiu sau Blaj înainte de anul 1826, limită cronologică luată ca punct de reper în demonstrarea vechimii fondurilor librești ecleziastice din parohiile bănațene⁸.

Făcute în urmă cu un secol, aceste descrieri au menirea de a readuce în atenția contemporaneității dovezi ale atașamentului înaintașilor noștri față de legea strămoșească, scoțându-se astfel din colbul uitării bogata zestre spirituală și culturală a satelor bănațene de odinioară, cu datinile și obiceiurile lor de mult uitate. Cât s-a mai păstrat din toate acestea în „era postmodernistă“ actuală este, din păcate, vizibil...

⁷ „BOR“, an 35, 1911, nr. 2, pp. 214–215.

⁸ „BOR“, an 35, 1911, nr. 3, pp. 351–357.

O ARHIVĂ BISERICESCĂ BĂNĂȚEANĂ – IZVOR INEDIT PRIVIND ISTORIA DREPTULUI (1780–1886)

Preot prof. dr. AL. STĂNCIULESCU-BÂRDA

INTRODUCERE

Biserica din comuna Eșelnița (jud. Mehedinți), slujită conștiincios de preotul Sever Negrescu, deține o adevărată comoară arhivistică. Aici se păstrează o bună parte din arhiva Protoieriei Mehădia, scăpată ca prin minune de la o serie de pericole care amenințau cu distrugerea. Aproximativ 1200 de documente, în mare parte inedite, sunt grupate în cele zece volume imense și păstrate cu evlavie în muzeul bisericii, bine conservate, alături de numeroase alte exponate care privesc trecutul zonei sud-estului bănățean și al sud-vestului mehedințean. Eșelnița devine astfel o adevărată punte de trecere între Oltenia și Banat, iar biserica și preotul ei păstrătorii unor vestigii valoroase ale trecutului românesc.

Din aceste documente vom extrage în cele de mai jos o serie de informații utile privind Statul și Biserica din Banat în perioada 1780–1886, care socotim că vor interesa atât sub aspect juridic, cât și canonic. Tocmai de aceea lucrarea noastră are un caracter interdisciplinar, urmărind evoluția celor doi actori, Statul și Biserica pe o perioadă de un secol, cu toate frământările, tensiunile, înălțările și decăderile lor, aducând un important aport informațional privind zona și perioada sub aspect istoric, eclesial și legislativ-canonic. Adăugate la cartea părintelui Sever Negrescu¹ și la alte câteva materiale publicate de autorul acestei lucrări² sperăm că vom da astfel la o parte vâlul de taină ce acoperă aceste documente, după ce mai întâi am înlăturat, cu ani în urmă, stratul de praf ce se așezase pe aceste nestemate în podul bisericii din Eșelnița, unde așteptaseră aproape o sută de ani.

*

Perioada 1780–1886, pentru care avem documente în fondul Protoieriei Mehădia, este foarte frământată sub aspect politic, social, strategic, cultural, economic, demografic etc. Nu ne referim când spunem aceasta numai la zona Mehădiei

¹ Sever Negrescu, **Biserică și societate**, București, Editura Tradiție, 1999, 80 p.

² Pr. Al. Stănciulescu-Bârda, **Studii și documente privind istoria României**, vol. I, **Banatul**, Bârda, Editura Cuget Românesc, 2003, 166 p., vol. II, Craiova, Editura „Sitech“, 2010, 460 p.; *Idem*, **Din vechea legislație bisericască bănățeană**, Craiova, Editura „Sitech“, 2005, 20 p.); **Stat și Biserică în Banat în lumina unei arhive inedite** (teză de doctorat), Constanța, Universitatea „Ovidius“, 2007.

sau a Banatului, ci la întreaga Europă. Lupta acerbă dintre modul de producție feudal și cel burghez în ascensiune creează în societatea europeană în general și în cea bănățeană în special sfâșieri puternice, care jalonează contextul prielnic pentru lupta de emancipare națională și socială a popoarelor. Revoluțiile burgheze au zguduit din temelii societatea europeană și au avut ecouri foarte îndepărtate în timp și spațiu. Ele au arătat lumii întregi și în primul rând celor oprimați, că mitul autorității feudale de tip monarhic se destramă, că *unsul lui Dumnezeu pe pământ*, împăratul, nu are puteri nelimitate, că unirea tuturor celor oprimați și lupta lor dâră și susținută pentru dreptate și libertate are un rezultat concret, benefic, care deschide noi orizonturi pentru individ și societate. Curentul luminilor, propovăduind emanciparea culturală a individului, ridicarea lui pe trepte superioare de cunoaștere, gândire și creație, constituie preludiul romantismului revoluționar, care a schimbat fața lumii de la sfârșitul veacului al XVIII-lea și prima jumătate a celui de-al XIX-lea. Circulația oamenilor, ideilor și valorilor nu a putut fi stăvilă de restricții dictatoriale. Feuda nu mai putea fi îngrădită cu ziduri sau armate, granițele nu mai puteau fi inexpugnabile, cultura își avea rolul ei deosebit de important în circulația oamenilor și ideilor. Ea era limba internațională, cu care omul vorbea omului, pe înțeles, despre nevoi, suferințe și aspirații comune. Ea crea acel spațiu specific european, care-și propaga ecourile până-n Rusia, America, Orientul Apropiat și chiar mai departe. Cultura crea oamenii cu vederi politice superioare, modeme, care aveau să conducă destinele de emancipare națională și socială a maselor populare. Anacronismul marilor imperii de tip feudal obstrucționa valorile cu largi deschideri spre universal, spre independență personală și națională, ceea ce crea o stare firească de tensiune internă, improprie unei dezvoltări normale. În același timp, lupta de interese, tendința de acaparare de noi teritorii și zone de influență, de noi bogății și piețe de desfacere, făceau din marile formațiuni politice niște combatanți permanenți. Soluționarea majorității problemelor politice internaționale pe calea armelor ducea la mari consumuri umane, materiale și spirituale. Aceasta înstrăina mai mult autoritatea de mase, mai ales că, în general, interesele majore ale celor două forțe erau în discrepanță. Se recurgea din partea maselor la cele mai diverse forme ale luptei de rezistență, de sabotare a politicii imperiale de stat.

Biserica, instituție de mare importanță a statului, se înscrie în contextul acestei lupte de emancipare, uzând de mijloacele și metodele ei. Cel mai adesea, acestea se referă la domeniul juridic, căutându-se ca pe această cale să se soluționeze, în mod pașnic, revendicările ei cele mai stringente. Biserica își are propria sa legislație, cea canonică, pe care o folosește, ori de câte ori este necesar, ca pe o cetate de scăpare, fundamentându-și demersurile și susținerile în fața autorităților pe prevederile acesteia. Reprezentanții ei, suficient de bine familiarizați cu legislația statului, coroborează cu succes prevederile legislației canonice cu ale celei de stat, integrând astfel instituția în viața statului, implicându-o activ în apărarea drepturilor membrilor săi și ale sale proprii, fără a face însă rabat de la

menirea sa în lume, aceea de a conduce pe enoriaşii săi la mântuire. Este un dublu rol al acestei instituţii divino-umane privind viaţa enoriaşilor săi aici pe pământ şi pregătirea lor pentru lumea de dincolo. În contextul unor hăţişuri istorice şi legislative, Biserica reuşeşte, nu fără greutate, să găsească un *modus vivendi*, cu ajutorul căruia să parcurgă cu înţelepciune şi prudenţă încă un secol din existenţa sa bimilenară în această parte de ţară şi de lume.

Banatul deţine un rol foarte important în echilibrul dintre Imperiile Habsburgic şi Otoman, şi chiar dintre cel Habsburgic şi Rusesc, dacă avem în vedere interesele mereu afirmate ale ruşilor în Peninsula Balcanică în general şi în lumea slavă sud-dunăreană, în special, dar şi în cadrul Imperiului Habsburgic, respectiv Austro-Ungar. În această zonă interesul Curţii de la Viena trebuia să se concentreze, fiind un punct nevralgic de politică externă, dar şi de politică internă. Repetatele încercări ale turcilor de a-şi revendica prin forţa armelor teritoriul pierdut prin pacea de la Passarovitz (1718), pe de o parte, mozaicul de minorităţi, care-şi disputau drepturile şi întâietăţile, pe de altă parte, face din Banat o adevărată scenă, pe care se derulează politica habsburgică cu toate calităţile, defectele şi slăbiciunile ei. Situaţia geopolitică a Banatului îi creează însă şi prerogative favorabile, râvnite de alte zone ale imperiului. Banatul nu era numai reduta de pe care se apărau graniţele cele mai împlântate în coasta Peninsulei Balcanice, ci şi port-drapelul expansiunii habsburgice în sud-estul european. Tocmai din această cauză aici au fost concentrate şi staţionate importante forţe armate, iar aparatul administrativ şi poliţienesc a fost selecţionat cu atenţie. Totul trebuia supravegheat, oamenii cu munci de răspundere trebuiau să prezinte depline garanţii politice, populaţia de rând şi mai cu seamă cei mai răsăriţi din rândurile ei trebuiau suspecţati permanent, pentru a se preîntâmpina orice surpriză. Având în vedere situaţia specifică a românilor din Banat, legăturile lor etnice cu românii din Transilvania, Ţara Românească, Moldova, Bucovina şi Basarabia, stăpânirea era deosebit de vigilentă, orice încercare de comunicare între aceste zone fiind censurată. Deşi documentele în discuţie provin, în cea mai mare parte, de la autorităţi, în ele transpare, totuşi, cu destulă claritate, lupta românilor pentru emanciparea naţională şi socială. Apar figuri de patrioţi reprezentativi (Nicolae Stoica de Haţeg, Constantin Diaconovici Loga, Moise Nicoară, D. Iacobescu, Andrei Şaguna, Ion Popasu ş.a.), făcând parte ei înşişi din Şcoala Ardeleană sau din Astra. Apar cărţi şi publicaţii româneşti, menite să ţină trează conştiinţa unităţii româneşti. Se poate observa că unul dintre pionii de bază, care focalizează lupta românilor pentru emancipare naţională, este Biserica Ortodoxă. Vreme îndelungată autoritatea imperială încearcă să reducă la minimum activitatea social-politică a acestei instituţii, dar nu reuşeşte. Implantarea ierarhiei sârbeşti la cârma destinului Bisericii Ortodoxe Române din Banat, impedimentele discriminatorii impuse la şcolile teologice românilor, controlul atent al oficialităţilor militare austriece şi maghiare asupra clerului şi cadrelor didactice româneşti, politica favorizantă faţă de cultul catolic şi greco-catolic, constituiau doar câteva elemente definitorii ale politicii promovate de imperiali faţă de populaţia româ-

nească din Banat. Cu toate acestea, românii își scriau propria lor istorie, de cele mai multe ori cu jertfe supreme, militând permanent pentru libertate națională și socială, pentru unitate. Trebuie remarcat, iar documentele vor justifica aceasta, solidaritatea umană europeană în fața dezastrelor, nenorocirilor și calamităților naturale, solidaritate la care românii contribuie din plin.

Epoca în discuție și documentele la care ne referim scot în prim plan un personaj important din istoria europeană: poporul român din Banat. În același timp, conturează fizionomia unui protagonist de cursă lungă al vieții românești dintotdeauna: țăranul român. Satul bănățean capătă valențe multiple, în jurul lui se țin evenimentele, în el se cultivă viața, speranțele, spiritul. La el se referă o bună parte a legislației, fie ea de stat sau canonică. La poarta satului bănățean și la cea a țăranului de rând bat, ca la o veritabilă cetate, funcționari de tot felul, autorități, imigranți, negustori, misionari și vântură-lume. De la această cetate etenă a sufletului românesc se cer oameni, bani, hrană, vite și trudă. Cetatea împarte cu dărnicie din toate acestea, numai un singur lucru nu poate da: sufletul său. Tocmai pe acesta vrea stăpânirea să i-l smulgă, dar nu reușește. Tocmai acesta este flacăra, pe care nu o pot stinge toate vânturile istoriei.

*

Din punct de vedere juridic, putem observa în documentele ce le analizăm în lucrarea de față, că **Dreptul** cu aproape toate ramurile sale este omniprezent. Am putea spune chiar că **Dreptul** este pârghia prin care, pe de o parte, autoritățile încearcă să țină sub control populația imperiului, să-și consolideze pozițiile privilegiate, să-și justifice ambițiile politice, să-și impună voința, iar pe de altă parte, pentru mase, constituia o speranță de mai bine și o aparentă protecție socială. Cele cca. 2000 de documente analizate sunt ele însele purtătoarele unor crâmpie juridice, fie în privința **Dreptului laic**, fie al celui **canonic**. Autoritățile politice și administrative folosesc Biserica pentru popularizarea unei anumite părți a legislației, care să-i slujească interesele. Circularele ierarhilor de la Vârșet și Carloviț sunt exemple de netăgăduit în acest sens. Ierarhul și preotul deveneau adevărate curele de transmisie între legiuitor și destinatarul legii, între autoritate și popor. Se considera că ei se bucurau de mai multă simpatie în rândul maselor, că au mai multă credibilitate și mai multă putere de convingere. Fiind transmisă prin organele bisericești, legea căpăta o altă forță. Penetra în conștiința omului din popor alături de cuvântul **Evangeliei**, ca formă concretă de manifestare a voinței stăpânirii, care, nu e așa, tot de la Dumnezeu vine. Însăși titulatura ce se da împăratului, de „*crăiască și apostolicească mărire*“, îi insufla acestuia un caracter de superioritate absolută, de autoritate supremă.

Poporul de jos avea încrederea oarbă în lege, de cele mai multe ori fiind convins că legea este bună, dar aplicarea ei este deficitară, mai ales că autoritățile caută s-o eludeze și s-o încalce. Poporul căuta să facă aceste anomalii cunoscute împăratului prin nenumărate petiții, uneori memorii complexe, în care o întregă generație își expunea, mai mult sau mai puțin explicit, durerile, neîmplinirile,

speranţele, precum acel memorabil **Supplex libellus valachorum...** Poporul era convins că, dacă împăratul ar cunoaşte că subalternii săi nu respectă legea, ar pune ordine în ţară şi altfel le-ar fi şi lor viaţa. Avem uneori impresia că în conştiinţa omului din popor există convingerea că împăratul este bun, milostiv, grijuliu faţă de supuşii săi, indiferent de treapta socială pe care aceştia se situează, dar funcţionarii lui, consilierii şi miniştri îl țin departe de popor, ca să nu cunoască realităţile, ca să nu se poată informa, ca să nu poată face dreptate. Poporul îşi iubea împăratul, dar ura clica din jurul lui, aparatul de stat, devenit insuportabil printr-o fiscalitate excesivă, prin legi draconice, care-i ştrangulau omului de rând orice urmă de libertate şi de independenţă personală. Există în fondul nostru circulare, prin care poporul este sfătuit cu insistenţă să nu se mai adreseze cu memorii şi cu jalbe împăratului, fiindcă nu toate problemele se cuvine să fie soluţionate de către împărat, el fiind instanţa ultimă şi supremă de apel. Poporul nu avea încredere în autorităţi; între el şi autorităţi se crease o prăpastie de netrecut, o stare de ură şi de tensiune. Interesant este însă că această stare se crease în legătură cu **legea**. Autorităţile se străduiau să aplice legea; poporul era convins că legea în sine este bună, dar autorităţile o răstălmăcesc pentru a-i îngreuna omului de rând sarcinile.

*

În contextul actual de globalizare în general şi de integrare în Uniunea Europeană în special, când Biserica va deveni o instituţie deloc neglijabilă în contextul politico-social, trebuie observate cu atenţie experienţele trecutului şi trase concluziile necesare. Cei doi actori ai lucrării noastre, Statul şi Biserica, se vor regăsi şi în noua conjunctură politico-socială europeană, chiar dacă va fi vorba de un alt spaţiu, un alt timp şi alte mentalităţi. Cu toate acestea, interesele lor majore sunt asemănătoare cu cele aflate în discuţie. Imperiul Habsburgic, respectiv Austro-Ungar, poate fi asemănat, din numite puncte de vedere, cu Uniunea Europeană: amalgam de populaţii şi naţiuni, de culturi şi religii, de interese şi idealuri, circulaţia oamenilor, mărfurilor şi ideilor în cadrul imperiului, legislaţia comună etc. Biserica poate juca un rol covârşitor în coeziunea statului şi promovarea valorilor spirituale şi culturale, în ridicarea nivelului material şi spiritual al cetăţenilor europeni, în asistenţa socială etc. Toate reglementările raporturilor dintre Stat şi Biserică, cât şi dintre confesiuni se fac pe baza legislaţiei. În măsura în care Statul ţine seamă de rolul Bisericii în lume, de demnitatea ei, de nevoile şi aspiraţiile ei, poate găsi în Biserică un aliat de nădejde, care să-l ajute să-şi consolideze unitatea sa, forţa sa internă şi externă. În măsura în care legislaţia referitoare la libertăţile religioase va fi arbitrară, favorizând anumite religii şi confesiuni, sau chiar neglijând factorul religios pe baza unei false concepţii despre libertate, Statul se va înstrăina de cetăţenii săi, de aspiraţiile şi trăirile lor şi-şi va submina astfel propriul edificiu. Experienţele pe care le traversează Imperiul Habsburgic, respectiv cel Austro-Ungar ne ajută cel mai bine să înţelegem aceste realităţi deloc neglijabile ale unei politici interne a unui stat multinaţional, supus unor numeroase provocări din interior şi din exterior.

Aparent ruptă de realitatea imediată, lucrarea noastră devine, din această perspectivă, de maximă actualitate, putând să împlinească ceea ce Herodot spusese despre istorie că este *magistra vitae*.

Capitolul I ELEMENTE DE DREPT INTERNAȚIONAL

1. Războiul ca formă de restabilire a domniei legii

1.1. **Elemente de politică externă**³. Este de la sine înțeles că prea multe asemenea elemente nu întâlnim în documentele aflate în discuție. Ele erau destinate preoților din Protoieria Mehadii în primul rând și priveau elemente concrete, care trebuiau transmise acestora. Mai greu putem descifra direcții și tendințe ale politicii externe ale Imperiului Austriac, respectiv Austro-Ungar. Multe documente privesc războaiele austro-turce, care afectau cel mai mult zona Banatului, în special a zonei Orșova-Caransebeș. Pe culoarul Timiș-Cerna pătrundeau cel mai adesea trupele turcești și tocmai de aceea trebuiau luate măsuri de apărare și prevedere mult mai deosebite decât în alte zone. În acest sens vom întâlni câteva documente edificatoare. Dar Austria n-a purtat războaie numai cu turcii, ci și cu italienii, cu francezii etc. În documentele în discuție vom găsi circulare privind mobilizarea soldaților din zonă pentru astfel de acțiuni. Se dădeau anumite lămuriri populației privind rațiunile de stat care conduceau la susținerea războiului respectiv. Am putea spune chiar că se făcea o pregătire psihologică a populației. Aflăm că mulți dintre posibii purtători de armă se sustrăgeau de la înrolarea în armată, erau urmăriți spre a fi pedepsiți, adesea grațiați. Se făcea apel la populație pentru strângerea de alimente necesare armatei. Nu lipsesc nici instrucțiunile referitoare la măsurile de protecție a populației în caz de ocupație străină. Tot la acest capitol trebuie să amintim, deși am vorbit despre aceste aspecte și în rândurile de mai sus, despre atitudinea Curții de la Viena față de Principatele Române. Zona Mehadii fiind zonă de graniță cu Țara Românească, vom afla în fondul de documente de la Mehadia indicații severe privind asigurarea unei paze foarte stricte a zonei. Aceasta ca nu cumva peste graniță să treacă cineva într-un sens sau altul. Totuși, din documente reiese că schimburi de populație aveau loc peste Munții Banatului.

³ Vezi în acest sens date mai concrete în Louis Aseline, *Histoire de l'Autriche depuis la mort de Marie-Thérèse jusqu'à nos jours*, Paris, 1877; Richard Charmatz, *Geschichte der auswärtigen Politik Österreichs im 19 Jahrhundert*, Leipzig, 1912–1914, 2 vol.; Alfons Huber, *Geschichte Österreichs*, Gotha, 1885–1896, 5 vol.; Jean Larmeroux, *La politique extérieure de l'Autriche-Hongrie*, 1875–1914. *La marche vers l'Orient*, Paris, 1918; Graf Johann Mailath, *Geschichte von Österreich*, Hamburg, 1834–1850, 5 vol.

1.1.1. **Războaie cu turcii.** Nu avem o cronologie exactă a conflictelor dintre cele două imperii⁴. Oricum, ele s-au declanşat ori de câte ori turcii au considerat că au posibilitatea să mai facă un pas spre inima Europei și ori de câte ori austriei au simțit nevoia să-și consolideze politica în sud-estul european și la mare. Conflicte mărunte și hărțuiri de graniță s-au înregistrat însă foarte des. Tocmai de aceea în zona Orșova–Caransebeș era o permanentă stare de alarmă atât pentru trupele de grăniceri cantonate, cât și pentru populație. Din datele furnizate de documentele în discuție este aproape imposibil uneori să faci o identificare precisă a unei invazii turcești în zonă sau al unui conflict austro-turc, fiindcă nu întotdeauna când acestea se produceau imperiile erau pe picior de război. Cele mai multe documente de acest fel privesc războiul austro-turc din 1788–1789 și altele o năvălire a turcilor din 1852. În grupa celor dintâi preoții sunt sfătuiți să-și facă datoria lor de păstori ai obștilor sătești, să conducă populația spre locuri de adăpostire, dacă este absolută nevoie. Totodată, toate obiectele de preț ale bisericii din fiecare localitate, cât și actele de stare civilă mai ales, să fie depozitate în permanență într-o ladă ferecată și încuiată, pregătită ca oricând să poată fi evacuată⁵. Preoții și credincioșii lor să se roage pentru victoria armatelor imperiale în lupta cu turcii⁶. Erau sfătuiți să îngrijească de familiile celor plecați pe front sau dispăruți. Preoții erau îndemnați să convingă pe cei capabili de a purta armele să se înroleze în război⁷. În sate se făceau rechiziții de alimente și vite⁸. Erau evidențiați și uneori răsplătiți împărătește preoții care reușeau să-și salve comunitatea de credincioși în timpul invaziilor fără pierderi umane și materiale. Erau sfătuiți ca toți acei fugari din Imperiul Otoman, fie români din Țara Românească ori sârbi sau bulgari de peste Dunăre să fie primiți frățește și să li se asigure cele necesare traiului. În cazul în care erau grupuri mari și printre ei se aflau și preoți, acestora să li se pună la dispoziție biserica și cele de trebuință pentru a sluji cele sfinte. După război erau iertați dezertorii⁹ și preoții aveau datoria să-i convingă să se întoarcă la casele lor. Prin biserici se anunța sfârșitul războiului și încheierea păcii¹⁰, ba chiar și condițiile păcii. Aflăm astfel, dintr-o circulară, că în urma războiului amintit s-a mărit hotarul Imperiului Austriac și s-au obținut drepturi la

⁴ În perioada de care ne ocupăm, menționăm, totuși, câteva conflagrații între cele două imperii: 1787–1791 – Desfășurarea războiului austro-ruso-turc pe teritoriul Principatelor Dunărene și în Dobrogea; 1788 – Detașamentele otomane de la Hotin sunt înfrânte de armatele unite ale Austriei și Rusiei (sept.); 1781 – Armata marelui vizir Hasan Pașa suferă înfrângeri din partea trupelor ruso-austriece la Mărtinești și Rm. Sărat (sept.); 1791 – Congresul de la Șistov încheie pacea austro-turcă (mai); 1800–1801 – Atacuri devastatoare ale detașamentelor lui Osman Pazvantoglu, pașă de Vidin, în Oltenia și Banat. Vezi și Valeriu Leu, Rudolf Graf, **Din istoria frontierei bănăţene. Ultimul război cu turcii 1788–1791**, Reșița, Ed. Banatica, 1996, 144 pag.

⁵ Arh. Prot. Mehădia, **Dos. V**, f. 71 r.–72 r.

⁶ *Ibidem*, f. 72 r.–73 r.

⁷ *Ibidem*, f. 65 r.

⁸ *Ibidem*, f. 70 r.–v.

⁹ *Ibidem*, f. 68 v.–69 r.; f. 70 v.–71 r.; f. 80 v.–81 v.; f. 82 r.

¹⁰ *Ibidem*, f. 82 r.–v.

Marea Neagră și garanții de navigație pe Dunăre¹¹. În circulara din 5 mai 1791 episcopul Iosif Șacabent evidențiază pe preotul Marcu și fiul acestuia Ioan Iorgovici din Varadia pentru curajul și vitejia de care au dat dovadă în timpul năvălirii turcești în acel sat¹². Tot în 1791 cancelaria împărătească de la Viena dăruia un colan de aur preotului Vasile Văluțeanu din Calina pentru fapte de vitejie, dar mai ales pentru înțelepciunea de care a dat dovadă în evacuarea și conducerea credincioșilor săi în pribegie, așa încât nu a pierit nici unul dintr-înșii¹³. Turcii luaseră robi din rândul populației civile. Fie datorită înțelegerilor tratatului, fie pur și simplu scăpaseră din robie, unii se mai întorc acasă după multă vreme de absență, când familiile erau convinse că ei nu mai sunt în viață. Este cazul Floarei, femeia lui Iancu Suvăț din Prilipeț¹⁴.

1.1.2. **Războaie cu francezii.** Ecurile Revoluției Franceze în Imperiul Austriac și mai multe documente relative la această temă au fost prezentate mai sus, într-un capitol special. Relații încordate cu Franța au existat însă mereu de-a lungul secolului al XIX-lea. Conflictele de interese, lupta pentru hegemonie în zonă, pretenții teritoriale au fost doar câteva cauze care au generat astfel de războaie. În fondul de documente al Mehădiei întâlnim însă referiri doar la războaiele napoleoniene. Ecurile lor străbat până aici. Acestea au generat, de altfel, și un bogat folclor la popoarele central și est-europene, cât și o bibliografie impresionantă¹⁵. Suflul de libertate pe care îl dăduse Revoluția Franceză și apoi campani-

¹¹ *Ibidem*, f. 103 v.–104 r.

¹² *Ibidem*, f. 97 r.–v. Preotul Marcu Marcu și fiul acestuia Ioan Iorgovici din Varadia, în 1786, „în vremea când au fost năvălirea turcilor și când au urmat dintru (cauza) aceia fugăria, atuncea pe unele și pe multe neamuri din Varadia, Mărgina și din Vrănuțiu au sfătuit să nu fugă și aici au stănut din împreună credincios păstoriu preotul Marco rămăind cătră credința monarhului și a moșiei noastre au îndemnătoriu și porția turcilor n-au dată, iară preotul Ioan pre cei ce în nevoie și în frică s-au aflat și în fugă au fost nu i-a lăsat singuri, ci dimpreună cu ei în fugărie fiind, pe aceia îndemnându-i către credința împăratului nostru iarăși la vreme în satele lor i-au adus către aceia cel dintâi cerșind catane de la vermișă pentru apărarea satelor acelora săngură înaintea lor mergând pentru hrană și ținerea lor vreme s-au câștigat și pe trei paori de la Varadia spre strâmbătate era să-l piarză“.

¹³ „În vremea răzmeriții cei turcești, care de curând s-au sfârșit, le-au făcut a lor mărire înaltă (...), căci el, mai înainte pomenitul preot Vasile, cu atestaturile sale ceale vrednice de crezământ, au mărturisit că în anul (1)768, când au fost năvălirea turcilor în Bănat și dintr-aceia au urmat fuga, atuncea el, ca un păstor credincios, îndemnând pe parohialnicii săi către credința monarhului și a moșiiilor cu ei la Ducneacea (Dognecea – n.n) au mers, unde împreună cu lăcuitorii cei ce au rămas din fugărie, așa feliu de rânduială pentru paza locului aceluia au făcut, că el cu vitejia sa el de la toți au gonit frica și chip de netemere au arătat, pe care și așa de mână i-au purtat și i-au povățuit, cât obștei ce(l)ei de acolo nici o pagubă de la neprietenul său de la oamenii cei răi nu s-au făcut. Încă au mai marturisit el, Vasile preotul, pre el de purtarea sa cea de laudă în ce chip prin chemarea sa au fost cu prilejul acesta întru toate slujbele acelea ce să apleacă către folosul cel de obște au fost răvnitoriu“ (*Ibidem*, f. 106 v.–107).

¹⁴ *Idem*, **Dos. VIII**, f. 14 r.–15 r.

¹⁵ A se vedea în acest sens: Coriolan Buracu, **Din istoria Banatului de Severin**, Caransebeș, 1932; Pr. Gheorghe Cotoșman, **Din trecutul Bănatului**, Timișoara, 1934–1936, 6 vol.; Romulus

ile napoleoniene erau urmărite cu atenție de autoritățile austriece în special și de cele europene în general. Existau frământări sociale, semne de revoltă pe alocuri, treceri de graniță. Toate acestea erau aspru judecate și sancționate de tribunalele militare și civile¹⁶. Chiar și tragerea clopotelor la biserici era reglementată, pentru a nu crea panică sau semne de alarmă în unitățile militare din apropiere¹⁷. În timpul campaniilor napoleoniene în Austria, femeile de prin sate și orașe intrau în relații cu soldații francezi, ceea ce trezea mânia autorităților politice și bisericești ale imperiului. Femeile și toți cei rămași la vatră trebuiau să aibă o atitudine ostilă față de ocupanți, să se roage permanent pentru victoria trupelor imperiale asupra dușmanului și să mențină în bună stare gospodăriile, făcând muncile cuvenite¹⁸. Înfrângerea armatelor franceze era un semn că Dumnezeu nu voiește politica de expansiune franceză, ci încurajează politica de apărare și rezistență a Curții de la Viena¹⁹. Din fondul de documente în discuție reiese că-n armata austriacă existau

Molin, **Români din Banat**, Craiova, Editura „Scrisul Românesc”, 1932; George Popoviciu, **Istoria românilor bănățeni**, Lugoj, 1904; Florian Dudaș, **Nouvelles roumaines sur les guerres napoléoniennes**, în „Revue des études sud-est européennes”, an XXVII, (1989), nr. 3, pp. 247–258; Gheorghe Eminescu, **Napoleon Bonaparte**, București, Editura Acad., 1986; Ion Georgescu, **Les prisonniers français dans le champ du sud-est de l’Europe au temps des guerres de l’Autriche avec la France (1792–1815)**, în „Revue historique des armées”, Paris, 1979, nr. 3, pp. 71–100; Manole Neagoe, **Napoleon**, București, Editura Meridiane, 1970; D. Pop, I. Niculiță, **Napoleon Bonaparte dans le folklore roumain**, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Philologia”, Cluj, an XIV (1969), fasc. 2, pp. 37–48; Nicodim Unțanu, Alexenia Slivăț, **Documente inedite franceze în arhive românești**, în “Revista Arhivelor”, București, XL (1971), nr. 4, pp. 595–607; Ștefania Simionescu, **Der Russland feldzug Napoleons in einer unveröffentlichten Handschrift**, în „Revue Roumaine d’Histoire”, București, IX (1970), nr. 6, pp. 989–999; Dumitru Almaș, **Politica lui Napoleon I față de țările române până la pacea de la Tilsit, așa cum reiese din corespondența sa**, în „Arhivele Universității București”, București, an IX (1960), nr. 16, pp. 65–84; Constantin Șerban, **Napoléon Bonaparte dans l’historiographie roumaine aux XIX-e et XX-e siècle**, în vol. **Studi napoleonici Atti del III Congresso internazionale di studi napoleonici „La storiografia napoleonica”**, Firenze, 1969; ș.a. Câteva mențiuni privind războaiele franco-austriece ne pot orienta mai bine în contextul epocii: 1792 – Franța declară război Austriei (20 apr.); 1793 – Victoriile franceze de la Hondschoote (sept.) și de la Wattignies (oct.), care opresc invazia Franței de către coaliția europeană, din care făcea parte și Austria; 1796 – biruințele lui Napoleon Bonaparte, care continuă în Italia războiul împotriva Austriei; 1797 – Victoria lui Napoleon de la Rivoli și tratatul de la Campoformio între Franța și Austria (oct.); 1799 – Franța declară război Austriei (mart.); 1800 – Victoriile francezilor asupra austrieților repurtate de Napoleon în Italia la Marengo (14 iun.) și de Moreau în Bavaria, la Hohenlinden (3 dec.); 1805 – A treia coaliție anglo-austro-rusă împotriva lui Napoleon I. Victoria navală repurtată de Nelson la Trafalgar (21 oct.). Victoria lui Napoleon Austerlitz asupra Austriei și Rusiei (2 dec.). Tratatul de la Pressburg (26 dec.); 1809 – Victoria lui Napoleon I asupra austrieților la Wagram (6 iul.). Pacea de la Viena (oct.); 1810 – Căsătoria lui Napoleon cu Maria Luiza, fiica împăratului Austriei (apr.); 1813 – Înfrângerea lui Napoleon de ruși, austrieți și prusaci la Leipzig (oct.); 1814 – Campania din Franța (ian.–mart.). Campania din Franța (ian.–mart.). Congresul de la Viena.

¹⁶ Arh. prot. Mehadia, **Dos. I**, f. 181 v. – 183 v.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*, f. 172 v.–173 v.; f. 43 v.–44 r.

¹⁹ *Ibidem*, f. 174 r. Pacea era anunțată cu bucurie și preoții trebuiau să facă rugăciuni de mulțumire (vezi *Idem*, **Dos. VIII**, f. 21 r.–21 v.; 131 r.–132 v.)

numeroase dezertări, că soldații nu înțelegeau prea bine și nu acceptau de bunăvoie politica imperială. Mulți dintre ei erau cuprinși de dorul de libertate și părăseau frontul, trăind ca fugari prin codri și localități, sau chiar trecând în armata adversarului. Aceasta explică faptul că monarhia dădea tot mai dese decrete de grațiere a dezertorilor, mergând până acolo încât astfel de indivizi care s-ar fi reîntors și s-ar fi predat autorităților să fie reintegrați în armată și repuși în drepturi. Preoții aveau datoria să facă cunoscute astfel de decrete populației, să contribuie la educarea dezertorilor și orientarea lor spre împlinirea obligațiilor față de Curtea de la Viena²⁰. Unii dezertori din Banat, spre exemplu, nu pregetau să treacă Dunărea la sârbi²¹. Reîntoarcerea era lentă și de cele mai multe ori aproape nulă, fapt ce se explică prin repetatele prelungiri ale termenelor până la care se făceau grațierile dezertorilor²². Din imperiu erau strânse ajutoare prin biserici pentru locuitorii aflați în zonele afectate de război și de jafurile franceze²³. Ba chiar imperiul în totalitate fusese secătuit de războaiele repetate și prelungite cu francezii, dovadă că se trecea la rechiziționări forțate pentru armată²⁴. În fiecare duminică și sărbătoare, după Rugăciunea Amvonului, erau rostite rugăciuni speciale pentru victoria austriecilor asupra francezilor²⁵. Mulțimea documentelor relative la conflagrația austro-franceză dovedește nu numai amploarea acesteia, ci și pericolul în care se afla Imperiul Habsburgic de a se prăbuși sub loviturile armiei franceze. De la Revoluția Franceză și până la căderea lui Napoleon Bonaparte, în vizorul politicii austriece un prim plan îl ocupă observarea manevrelor franceze. Aceasta dovedește teama tuturor monarhiilor europene de astfel de prăbușire în fața pericolului expansionist francez. Umbra lui Napoleon cuprindea Europa și nu numai, dând speranțe de libertate popoarelor din vechile imperii. Multe popoare oprimate și-ar fi dorit mai bine stăpânire franceză, condusă după codul modern de drept civil și penal introdus de Napoleon, de principiile Revoluției Franceze. Autoritățile foloseau orice prilej și orice mijloc pentru a-și justifica poziția în contextul internațional, pentru a-și justifica în fața poporului campaniile militare, pentru a crea o motivație cât mai puternică în mentalitatea maselor. Cel dintâi mijloc era Biserica. Prin circularele trimise de ierarhi preoților din subordine spre a le citi în fața credincioșilor lor, aceștia aflau că francezii au pornit *„înspre noi, spre Biserică și legea creștinească(...)*“. Poporul francez *„legile cetățenești și crești(nești) le-au surpat spre împăratul său și soțul său l-au ucis, bisăricile, oltarele și jertvelnicile lui Dumnezeu le-au surpat, legea creștinească au lepădat și nu numai împărăția și pământul lor, ci și la marginile noastre au pășit cu foc și cu sabie și cu cumplite apucări prădează, bătând în urechi norodului celui prost și fără socotință necu-*

²⁰ *Idem*, **Dos. II**, f. 1 r.–2 v.; 48 v.–49 r.; 60 v.; **Dos. VIII**, f. 11 r.–12 v.

²¹ *Ibidem*, f. 2 v.–3 r.

²² *Ibidem*, f. 3 v.–4 r.; **Dos. VIII**, f. 25 v.–27 r.; 27 r.–28 r.; 58 v.–59 v.; 97 r.–98 v.; 132 v.

²³ *Ibidem*, 94 r.–95 r.

²⁴ *Ibidem*, 123 r.–128 r.

²⁵ *Ibidem*, 129 v.–130 v.

ratele lor gânduri“²⁶. Citirea unor astfel de circulare trebuia să se facă în mod repetat, în mai multe duminici și sărbători și de fiecare dată trebuiau făcute rugăciuni și slujbe pentru biruința armatelor aliate împotriva răzvrătitului „*franțuz*“. Se alcătuiseră cereri pentru ectenii și rugăciuni pentru astfel de biruință, care se integrau în conținutul a diferite Laude. Asistăm, la sfârșitul veacului al XVIII-lea și începutul celui de-al XIX-lea la o luptă acerbă între vechi și nou, între relațiile de tip feudal și cele noi, de tip burghezo-capitalist, între politica de înregimentare între granițe imperiale și cea de dezrobire, de libertate națională și socială. Această luptă a popoarelor din imperii era stimulată de speranța că trupele franceze vor ieși învingătoare. Cântecul la modă pe atunci: „Napoleon Bonaparte, / Vino de ne fă dreptate“ era fredonat de românii din Imperiul Habsburgic, dar și din cel Țarist și Otoman.

1.1.3. **Războaie cu italienii**²⁷. În arhiva Protoieriei Mehadia întâlnim prea puține date legate de relațiile Imperiului Austriac cu Italia și luptele italienilor pentru eliberare și unificare. Câteva circulare îndeamnă preoții să se roage pentru victoria armatelor imperiale asupra „*răzvrătiților*“ din Italia, Neapole sau Tirol²⁸. Un document interesant datează din 15 sept. 1867. Atunci se sărbătoreau în Banat 100 de ani de la înființarea Regimentului 13 grăniceresc româno-banatic. În documentul respectiv se vorbește de lupte purtate de regiment în Tirol, Italia, Franța, Germania și alte locuri. Protopopul Dimitrie Iacobescu dădea instrucțiuni preoților privind această aniversare, rânduiala slujbelor speciale, cât și cuvântările ce trebuiau rostite de preoți. Din circulara lui aflăm că „*în al 11-lea an după ce s-au înființatu, regimentul a (i)eșit și s-au dus în Bavaria, unde s-au deosebit prin vitejie prin două lupte ce au avut acolo. În 1788 s-au lovit în contra turcilor; învingându-i pre aceștia în cinci lupte ce au avut cu ei. După un an, în 1789 iar s-au bătut cu turcii în șase lupte. În anul 1796 au luat parte la războiul contra franciosilor în 16 lupte. În bătălia de la 1797 până la anul 1815, în răstimpu(1)*

²⁶ *Ibidem*, I, f. 147 r.–v.

²⁷ Pentru orientarea generală asupra problemei, a se vedea: Dumitru Almaș, **Despotismul luminat**, în „*Rev. Ist.*“, an XIX (1979), pp. 41–48; Giuseppe Garibaldi, **Memorii**, București, Editura Minerva, 1970; Dumitru Suci, **Lupta naționalităților din Imperiul Habsburgic pentru înfăptuirea programelor lor politice la mijlocul secolului al XIX-lea**, în „*Anuar. Inst. Ist. Arheo. Cluj*“, an XV (1972), pp. 243–250; I. Kovacs, *Un manifest redactat de Giuseppe Mazzini către popoarele din sud-estul Europei*, (1869), în vol. **Ștefan Meteuș la 85 de ani**, Cluj-Napoca, 1977, pp. 347–348; Alfred Michiels, **Histoire de la politique autrichienne depuis Marie - Thérèse**, Paris, 1861; Mircea Pădureleanu, **Garibaldi**, București, Editura Tineretului, 1964; V. Vesa, *Lupta pentru unitatea națională a Italiei și presa română din Transilvania (1859-1860)*, în „*Studia Historia*“, an X (1965), fasc. 1, pp. 51–61. Menționarea câtorva conflicte armate austro-italiene este necesară în acest context: 1815 – Reinstituirea dominației austriece în Italia; 1848 – Răscoala din Italia (Parma, Modena, Milano, Veneția, Napoli). Carol-Albert, regale Sardiniei, care a preluat conducerea mișcării naționale, este înfrânt de austrieci la Custoza (iul.); 1849 – O nouă înfrângere a italienilor de către austrieci la Novara (mart).

²⁸ Arh. Prot. Mehadia, **Dos. II**, f. 65 r.; **Dos. III**, f. 37 r.–v.; **Dos. IV**, f. 167 r.–169 v.; f. 170 r.

de 18 ani s-au luptat vitejaște în Germania, Italia și în contra lui Napoleon, având 69 lupte. Iară de la 1831 până în ziua de astăzi nu au fost nici cea mai mică bătaie la care să nu fi luat parte regimentul nostru“²⁹.

1.2. **Emigrările și imigrările.** Se pare că starea bănătenilor era mai favorabilă ca a muntenilor, spre exemplu, fiindcă adesea se semnaleză imigrări din Țara Românească, Moldova, Serbia, Cehia și Slovacia. La acestea adăugăm populația de origine germană, șvabii, aduși în mod sistematic de către administrația austriacă în Banat. Conform legislației, politica imperială era favorabilă imigranților, ba chiar căuta să atragă cât mai multe elemente de acest gen. Drept urmare, se reglementa ca acei venetici care se stabilesc și locuiesc în imperiu cel puțin zece ani să fie socotiți ca unii de-ai locului, ca „*moșteni și să se bucure de toate drepturile și îndatoririle*“. Stipulația era dată încă de la începutul domniei jusefiniste (12 martie 1786)³⁰. În circulara din 25 iulie 1791 se anunța hotărârea imperială de a se permite tuturor sârbilor care ar fi venit în părțile Banatului să se stabilească acolo definitiv, împreună cu familiile lor, fiind supuși acelorași drepturi și îndatoriri ca și populația locală³¹. Deși nu era cunoscută noțiunea la vremea aceea, statutul de azil politic se acorda îndată tuturor imigranților proveniți din Imperiul Otoman sau din țările cu care Imperiul Habsburgic intra în conflict. Chiar înainte de împlinirea celor zece ani legiuți de ședere în Banat, imigranții puteau beneficia de o serie de drepturi. Astfel, pentru a putea fi mai repede înrădăcinați, li se admitea căsătoria cu femei localnice, cu condiția să dovedească prin acte, jurământ sau martori, că nu au mai fost căsătoriți în țara de unde au fugit³².

O atitudine dură manifestă autoritățile față de călugării, ierarhii și preoții veniți din Țara Românească, Moldova, Muntele Athos, Locurile Sfinte sau alte zone ale Imperiului Otoman, veniți ca să strângă ajutoare pentru bisericile și mănăstirile lor. Este surprinzătoare această atitudine a stăpânirii austriece, de vreme ce, de-a lungul anilor se făcea mereu apel la bănăteni ca să contribuie la strângerea de ajutoare pentru sinistrați din diferite colțuri ale Europei, ori pentru diferite construcții. Motivația atitudinii manifestate față de misionarii creștini din Principate și din Orient era aceea de a „*nu scoate banii din țară*“³³. Oriunde s-ar fi aflat vreun astfel de preot sau călugăr venit să „*înșele norodul*“, să fie deferit de îndată organelor de ordine³⁴. Clerul nu se conforma întotdeauna acestor ordine ale stăpânirii. Mai mult, nu numai că nu denunțau pe misionarii veniți după ajutoare, dar le facilitau activitatea, permițându-le chiar să officieze slujbe în bisericile bănățene³⁵. Erau și situații când preoții bănăteni treceau clandestin granița în Țara

²⁹ *Idem*, **Dos. IV**, f. 187 r.

³⁰ *Idem*, **Dos. I**, f. 38 v.

³¹ *Ibidem*, f. 100 r.–v.

³² *Ibidem*, f. 112 r.

³³ *Ibidem*, f. 111 r.–v.

³⁴ *Ibidem*, f. 65 v.–66 r.

³⁵ *Ibidem*, f. 111 r.–v.

Românească, pentru diverse interese. Era semnalat în acest sens preotul Petru Popovici din Rudăria³⁶. Este o dovadă în plus (vor mai fi și altele de-a lungul acestei lucrări), din care reiese că munții, grănicerii și frontierele politice n-au împiedicat niciodată pe români de a ține legături între ei, conștienți fiind că fac parte din aceeași etnie.

1.3. Tratatе și alianțe internaționale – necesități ale momentului pentru restabilirea păcii. În vremea Revoluției Franceze, episcopul Iosif Ioanovici Șacabent, după ce prezenta evenimentele din Franța în termenii cei mai sumbri cu putință, vorbea de alianța încheiată între împăratul Francisc al II-lea și marile puteri din Europa cu scopul declarat de a înăbuși Revoluția. Episcopul justifica aceste alianțe ca fiind voia lui Dumnezeu pentru stăpîirea răului și a necredinței din lume. „*Acestea toate au rădicat mai pe toate împărățiile din Evropa cu împrumutată legătuiună, adunând laolaltă toate poterimeale să bată război împotriva aceluia norod răzvrătit al franțuzului, ca cu ajutorul lui Dumnezeu Celui prea înalt toate operile ceale ticăloasă să le conteneascăși pe așa fealiu de vrăjmaș, care pre făcătoriuл său au uitat și sigură omenia au călcat să-l biruiască. Drept aceia, chiar să poate vedea pă a lor mării prea milostivului monarhuл nostru Franțiscuл al doilea împreună și cu ceilalți înalți împărați, care întru împrumutată legătuiună sânt are cu dreptul a bate războiu asupra acestuia norod răzvrătit. Pentru ca socotințele lui ceale mărețe și fărădelegile să le sfărâme și pace(a) cea de obște și bună norocirea noastră să o întărească și bisericile lui D(um)nezeu neclătite să le păzească și sfințenia legii celei c(e)rești întreagă și nevătămăată să o țină*”³⁷. Poporul trebuia mobilizat și convins de justetea cauzei pentru care lupta împăratul și armata sa și determinat să-și dea sprijinul său nemijlocit. Acest sprijin era mai cu seamă în bani. Preoții erau însărcinați să facă aceste lucrări privind convingerea poporului și apoi strângerea de ajutoare, ca unii care se bucurau de cea mai mare credibilitate în popor. Ajutoarele erau colectate de la preoți de către protopopi și înaintate episcopului locului.

1.4. Pacea – moment crucial al încheierii de convenții, pacte, tratate și înțelegeri între țări și popoare. Întâlnim în repetate rânduri momente solemne, în care se anunță încheierea unei păci și sfârșitul unui război. Era un moment firesc de bucurie pentru întreaga populație și autoritățile bisericești, în cea mai mare parte participă la astfel de momente. Pastoralеle venite de la Vârșeș și de la Karloviț dovedesc cu prisosință acest lucru. Împăratul emitea **un decret** cu privire la pacea încheiată. Acesta era preluat de către „*slăvita iliriceasca canțălarie de curte*” și transmisă în diferite locuri și la diferite instituții din țară și din străinătate. Biserica era unul dintre primii destinatari de acest gen. Patriarhiile, episcopiile și prin ele protoieriile și parohiile luau cunoștință printre cele dintâi de acel eveniment crucial din viața statului. Desigur, realitatea era cosmetizată în aceste docu-

³⁶ *Ibidem*, f. 85 v.

³⁷ *Ibidem*, f. 123 r.;

mente, fiindcă, oricare ar fi fost realitatea, împăratul trebuia întotdeauna să apară ca iubitor și făcător de pace, dar și cel mai iscusit diplomat în timpul tratativelor, reușind să scoată beneficiile cele mai mari pentru imperiul său. Insuccesele, înfrângerile nu meritau mare atenție, ori se datorau unei puteri uriașe a inamicului, unui moment nefast din viața imperiului și a armatei sale, dar că situația se va reglementa fără îndoială și în viitorul cel mai apropiat statul austriac își va recăpăta privilegiile pierdute. Pacea dintre Imperiul Habsburgic și cel Otoman de la Șiștov din 1791 punea capăt unui sângeros război între cele două mari puteri ale vremii. Preoții trebuiau să facă cunoscut acest mare eveniment în biserică, în repetate rânduri enoriașilor lor³⁸. La tratativele de pace și la semnarea pactului luau parte puterile beligerante și câțiva martori de același nivel ca garanți. La pacea de la Șiștov participaseră ca martori „*dvornicul cel crăiesc al praizului și amândurora stăpânitorilor celor de pe lângă mări*”³⁹. La această pace se stabilise „*ca în ce chip, prin tocmeala cea îndeosebi făcută hotarul nostru la Orșava cea bătrână și în Oravița cea din Țara Turcească și râul ce se cheamă Inna (Jina – n.n. A.S.) s-au mai lărgit*”. Prin stabilirea granițelor, se punea capăt jafurilor de la vămi, năvălirilor „*pustaliilor și alte multe slabe rânduiești cu mai bună pază să oprească...*”. Populația reentra întru starea de liniște și siguranță, pe care i-o dădea apartenența la un imperiu condus de un monarh puternic și înțelept, iar negustorii puteau circula nestingheriți pe Dunăre până la Marea Neagră⁴⁰. Era dat decretul imperial în copie tradusă și în limba română, pentru ca să-l înțeleagă toți.

Preoții erau îndemnați să aducă rugăciuni de mulțumire ori de câte ori se încheia pace. A se vedea, spre exemplu circulara din 12 noiembrie 1809⁴¹.

Nu întotdeauna tratatele de pace erau respectate de către puterile semnatare. Întâlnim un astfel de caz în circulara episcopului Iosif Șacabent din 25 aprilie 1799, în care se spune că francezii n-au respectat tratatul de pace încheiat cu austrieii la Campo Formio și au reluat lupta. Episcopul făcea apel la dreptatea omenească, dar și la cea dumnezeiască, pentru pedepsirea unei asemenea fărădelegi⁴². La 3 iunie 1801, același episcop anunța o nouă pace între francezi și austriei și cerea preoților să se roage pentru menținerea ei îndelungă vreme⁴³. Același lucru se petrecea în 1815, când regele Neapolelui încălca pacea cu austrieii și reîncepea lupta, fapt care-l făcea pe episcopul Petru Vidac să ordone preoților să se roage pentru izbânda împăratului⁴⁴. Asemenea ordine se repetau ori de câte ori se făcea război sau pace⁴⁵.

(continuare în numărul viitor)

³⁸ *Ibidem*, f. 103 v.–104 r.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ *Ibidem*, f. 103 v.–104 r.

⁴¹ *Idem*, **Dos. VIII**, f. 131 v.–132 r.

⁴² *Idem*, **Dos. I**, f. 174 r.

⁴³ *Idem*, **Dos. VIII**, f. 21 r.–22 r.

⁴⁴ *Idem*, **Dos. II**, f. 65 r.

⁴⁵ *Idem*, **Dos. VI**, f. 62 v.–63 r.

IUSTINIAN CEL MARE – SFÂNT?

Despre „ultimul împărat roman“ pe tronul constantinopolitan¹ s-a scris relativ mult. Din tot ceea ce s-a publicat, reținem în aparatul critic doar o parte din aceste lucrări². După aprecierea autorizată a specialiștilor, Iustinian I a fost un spirit contradictoriu, cu meritele și scăderile sale. Câștigase în tinerețe o serioasă pregătire intelectuală, iar sub domnia unchiului său, pe nume Iustin³, se inițiasă în „meseria de domn“. Poseda o putere de muncă ieșită din comun, fiind poreclit „împăratul care nu doarme niciodată“ (*basileus akoimetos*). Fără să cădem în extrema encomiastică, însă nici în cea pamfletară – un contemporan lui la numit „vampir“ – vom spune că acest suveran era extrem de autoritar și infatuaț, deosebit de mândru de glorie, de fapt și de prestigiul imperial. De numele său se leagă Sinodul al V-lea ecumenic, apoi stăpânirea unor ținuturi protoromânești, revenirea jurisdicției bisericești peste o zonă anume din Banatul istoric (*Arcidava – Vărădia, Litterata – Ram* din fosta Iugoslavie), la care putem adăuga strămutarea unor localnici de la Dunărea noastră, spre a păzi ctitoria iustiniană „Sfânta Ecaterina“ din Sinai etc. Dar în expozeul de față ne preocupă exclusiv latura spirituală a renumitului cârmuitor de pe Bosfor.

Părintele grec Asterios Gerostergios a publicat în anul 1982 un volum intitulat **Justinian the Great. The Emperor and Saint**⁴, apărut și în românește, în 2004, la Editura Sophia din București, în traducerea lui Ovidiu Ioan care însă inversează atributele, așezând în prim plan „sfânt“. Interesează prea puțin acest lucru; mai mult ne gândim la ceea ce afirmă autorul lucrării în cauză, caracterizându-l pe

¹ G. Ostrogorsky, *Storia dell'impero bizantino*, Torino, 1972, p. 66.

² B. Rubin, *Das Zeitalter Justinianis I*, Berlin, 1960; A. Grabar, *L'Age d'or de Justinien*, Paris, 1966; G. Downey, *Justinian and the imperial Office*, Cincinnati, 1968; R. Browning, *Justinian and Theodora*, London, 1971; A. Cameron, *Procopius and the Sixth Century*, Berkeley – Los Angeles, 1985; C. Capizzi, *Giustiniano I tra politica e religione*, Messina, 1994; Matei al Ciprului, *Șiragul mărgăritarului sau de Hronicul împăraților creștini ai Bizanțului* (trad.), București, 2009 (pp. 143–156); M. Kaplan, *Bizanț* (trad.), București, 2010 (pp. 18–21 și indicele din p. 370); Vl. Hanga, *Mari legiuitori ai lumii*, București, 1977 (pp. 91–191); V. Muntean, *Bizantinologie*, I, Timișoara, 1999 (pp. 90–101, cu bibliografia de bază); *Idem*, *Byzantium and the Romanians*, București, 2009, p. 44 et passim); N. Chifăr, *Istoria creștinismului*, II, Iași, 2000 (p. 163 și urm.); S. Brezeanu, *O istorie a Bizanțului*, București, 2004 (pp. 59–67); C. Mateș, *Viața bisericească în Sudul Dunării și relațiile cu Nordul Dunării în sec. IV–VI p.Chr.*, Deva, 2005 (p. 91 et passim). Alte titluri, pe Internet sau în revistele de specialitate.

³ A. A. Vasilev, *Justin the First*, Cambridge Mass, 1950.

⁴ Institute for Byzantine and Modern Greek Studies, Belmont, MA.

Iustinian I drept „profund teolog”⁵, în timp ce E. Schwartz – în 1940 – îl socotea numai un „diletant în Teologie”, iar A. Harnack (aproximativ în aceeași vreme) ca cel mai bun teologhisitor al timpului său⁶. Ultima apreciere este, firește, cea mai exagerată dintre toate, dacă cugetăm că spre sfârșitul vieții imperatorul de care vorbim a plonjat în rătăcirea de obârșie egipteană, numită apthartodoketism. Adepții acestei devieri dogmatice spuneau că trupul lui Hristos a fost corpul Noului Adam, incoruptibil, adică fără afecțele sau suferințele umane; are și o tentă dochetistă⁷. E adevărat că pr. dr. A. Gerostergios subliniază la un moment dat „așa-zisul aftartodochetism al lui Iustinian”⁸, dar pledoaria sa nu ne-a convins. Sfinția Sa aruncă îndoiala asupra autenticității susținerii lui Evagrie Scolasticul, anume că Iustinian cel Mare a emis un edict prin care căuta să impună erezia respectivă. Totuși, acest cronicar poate fi vrednic de crezare, fiind considerat în contemporaneitate un istoric foarte bine informat, imparțial⁹, așadar demn de a fi luat în seamă. Informația sa a fost preluată ca veridică de către autori ulteriori, între care patriarhul ierusalimitean Dositei II Notaras¹⁰, ca și de remarcabili bizantiniști moderni precum F. G. Beck¹¹ sau W. Treadgold¹². Într-adevăr, împăratul Iustinian a crezut că prin aftartodochetism va putea promova unitatea spirituală a supușilor, însă edictul său din 565 nu a primit azeziunea patriarhului Eutihie care va trebui să plece în exil¹³. O împotrivire față de eresul cu pricina s-a înregistrat și din partea lui Anastasie, întâistătătorul Antiohiei etc.

Credem că avea dreptate savantul Ch. Diehl când, referindu-se la imixtiunile făcute de conducătorul „neadormit” în treburile eclesiale, nota următoarele: „Desigur că pasiunea pioasă ce l-a animat pe Iustinian s-a arătat și prin excese. A condus la intoleranță confesională, a provocat persecuții contra oricărei persoane ce credea altfel decât cârmuitorul și această prigoană, oricât de severă ar fi fost, devenea legitimă și sacră. «I se părea că nu era moarte de om – scria Procopie – atunci când cei care mureau aveau întâmplător altă credință decât dânsul»¹⁴. Însuși cucernicul imperator a scris undeva: «Urâm pe eretici» și toată viața sa îi persecută fără îndurare pe toți disidenții. Altă primejdie a acestei exagerări religioase: un lider absolut, care se interesează de Biserică, riscă foarte mult să o tiranizeze” –

⁵ Ediția românească, p. 3.

⁶ *Ibidem*, pp. 12–13 (cu literatura de specialitate).

⁷ H. G. Beck, *Kirche und theologische Literatur im Byzantinischen Reich*, München, 1959, pp. 287, 378, 380, 384 și 394; *The Oxford Dictionary of Byzantium* (ed. Al. Kajdan et alii), I, New York – Oxford, 1991, p. 129.

⁸ A. Gerostergios, *ed. rom.*, p. 222 și urm.

⁹ R. Rus, *Dicționar enciclopedic de literatură creștină din primul mileniu*, București, 2003, p. 255 (acest masiv tom nu-l cuprinde și pe Iustinian ca teolog).

¹⁰ În *Istoria celor care au fost patriarhi în Ierusalim* (în grecește), București, 1715, p. 514.

¹¹ Beck, *op. cit.*, p. 380.

¹² W. Treadgold, *O istorie a statului și societății bizantine* (trad.), I, Iași, 2004, p. 221.

¹³ *The Oxford Dictionary...*, p. 129.

¹⁴ Procopius din Caesarea, *Istoria secretă* (trad. rom.), București, 1972, p. 267.

conchide același învățat francez¹⁵. Totuși trebuie să precizăm că faptele mai sus amintite nu constituie niște abuzuri în materie de Ortodoxie, deoarece dacă Iustinian ar fi excelat în gândirea ortodoxă ar fi procedat ca un sfânt, urând ereziile și nu pe eretici.

Un alt argument – extrem de serios – ce se ridică împotriva „sfînteniei“ iustiniane, este carnajul la care s-a dat. În acțiunea punitivă vizând pe samariteni, au murit (estimează Ioan Malalas) circa 20.000 de inși, pe când după Procopie 100.000 de oameni¹⁶. Un masacru similar s-a petrecut în anul 532, cu prilejul teribilei răscoale „Nika“ (Învinge!), când doar prin prezența de spirit a Teodorei, consoarta împărătească, și în urma măcelării unui mare număr de răvrătiți creștini – cel puțin 30.000 – răzmerița a putut fi înăbușită și tronul salvat¹⁷.

Toate aceste mărturii ar recomanda ca numele lui Iustinian I să fie omis din sinaxar, unde a fost introdus abuziv abia în secolul XII de către un patriarh bizantin¹⁸. În schimb, vestitul bazileu rămâne *mare* în istorie prin ctitorirea catedralei „Sfânta Sofia“ și prin opera sa legislativă, cum remarca la vremea sa bizantinistul rus A. A. Vasiliev¹⁹. În privința faimoasei ctitorii – actualmente muzeu – Uniunea Europeană recent a făcut demersuri pentru a fi redată cultului ortodox. Cât despre legislația iustiniană, se știe că ea a fost redescoperită de învățații de la Bologna (1088) și că stă la temelia legislației moderne.

Preot prof. dr. VASILE MUNTEAN

ANEVOIOASĂ PREGĂTIRE A SFÂNTULUI ȘI MARELUI SINOD AL ORTODOXIEI

În tradiția și practica Bisericii Ortodoxe, spre deosebire de alte Biserici creștine, Sinodului al VII-lea ecumenic nu i-au mai urmat altele, cu excepția Sinoadelor locale, dar acestea nu pentru chestiuni de credință sau dogmă, ci pentru necesități de organizare.

La mijlocul secolului al XX-lea, simțindu-se nevoia unei rediscutări a problemelor de natură organizatorică bisericească și de interes comun, care s-au schimbat în decursul veacurilor, ținând cont și de evoluția societății, Patriarhia ecumenică a Constantinopolului a inițiat procedura convocării unui Sfânt și Mare Sinod

¹⁵ Ch. Diehl, **Teodora** (trad.), București, 1972, p. 267.

¹⁶ A. Gerostergios, *op. cit.*, p. 120 (cu indicarea izvoarelor); **The Oxford Dictionary...**, II, p. 1083 și III, p. 1835.

¹⁷ N. Bănescu, **Istoria Imperiului Bizantin**, I, București, 2000, p. 665; V. Muntean, **Bizantinologie** (*cit.*), p. 92 și 97; *Idem*, **Istoria creștină generală**, I, București, 2008, pp. 186–190.

¹⁸ Vezi și articolul nostru *Sfântul bizantin*, în rev. „Biserica Ortodoxă Română“, 3–4/1986, pp. 102–110.

¹⁹ E vorba de lucrarea sa, **Histoire de l'Empire Byzantin**, I, Paris, 1932, p. 251.

al Ortodoxiei, care să rezolve aceste chestiuni. Prima Conferință panortodoxă pregătitoare a avut loc în anul 1961 la Rhodos – Grecia, iar de atunci s-au întrunit fie conferințe pregătitoare, fie comisii interortodoxe pregătitoare, deși nu de puține ori au apărut piedici în organizarea lor.

Temele propuse spre dezbateră Sfântului și Marelui Sinod și asupra cărora Bisericele s-au pronunțat sau urmează să se pronunțe sunt următoarele: 1. Diaspora ortodoxă; 2. Autocefalia și autonomia și modul în care trebuie proclamate; 3. Dipticele (ordinea în întâietate a Bisericilor); 4. Problema noului calendar; 5. Impedimente la căsătorie; 6. Readaptarea rânduielilor bisericești cu privire la post; 7. Relațiile Bisericii Ortodoxe cu lumea creștină; 8. Ortodoxia și mișcarea ecumenică; 9. Biserica Ortodoxă și pacea, libertatea, frățietatea și iubirea între popoare, precum și înlăturarea discriminării rasiale. Mulți teologi au opinat deja că temele sunt prea sărace și că ar trebui să fie discutate și alte probleme ale prezenței Ortodoxiei în lumea contemporană. E adevărat că la începuturile procesului de pregătire a Sfântului Sinod, temele au fost ceva mai multe, dar pe parcurs, s-a căzut de acord numai asupra acestor teme, motivele fiind doar de ordin practic.

Urmare dorinței fierbinți și inițiativelor actualului patriarh Bartolomeu I al Constantinopolului, în anii din urmă, pregătirea Marelui Sinod a intrat într-o nouă etapă, mai susținută și mai angajată. Dar nu numai chestiunea Marelui Sinod îl preocupă pe Întâistătătorul Bisericii Constantinopolului, ci și necesitatea mărturiei comune a Ortodoxiei în lumea contemporană, ca și cooperarea panortodoxă pe multiple planuri. Astfel, întrunirea din anul 2008 a întâistătătorilor ortodocși de la Constantinopol a fost o reușită și un impuls dat inclusiv reluării discuțiilor pe tema Marelui Sinod.

Urmare acestei din urmă întruniri, a avut loc în iunie 2009, la Chambesy-Elveția, cea de-a patra Conferință panortodoxă pregătitoare, care a analizat problema Diasporei ortodoxe. Întrunirea s-a finalizat printr-un consens care rezultă și din comunicatul final: „Conferința a recunoscut că toate Sfintele Biserici Ortodoxe doresc rezolvarea chestiunii organizării Diasporei ortodoxe în baza tradiției și a practicii eclesiologice și canonice a Bisericii Ortodoxe. Consfătuirea a luat hotărârea creării de noi adunări episcopale în unele regiuni ale lumii, pentru reglementarea situației Diasporei, adică a credincioșilor care locuiesc în afara granițelor Bisericilor Ortodoxe locale. Președinții acestor adunări sunt primii dintre episcopii Patriarhiei Ecumenice din zona respectivă, iar în lipsa acestora, următorii (ierarhi), în conformitate cu ordinea din Dipticele Bisericilor. Participanții acestor adunări sunt toți episcopii canonici, recunoscuți de către toate Bisericile Ortodoxe și care păstoresc comunități în fiecare din aceste regiuni. Activitatea adunării episcopale este îndreptată spre manifestarea și confirmarea unității Bisericii Ortodoxe, slujirea pastorală comună a locuitorilor ortodocși din regiune și mărturia comună a acestora în fața lumii. Hotărârile din cadrul adunării episcopale se vor lua în baza unanimității Bisericilor, de către episcopii care fac parte din adunare. Consfătuirea a aprobat, de asemenea, un proiect de regulament care să definească bazele activității adunărilor episcopale în Diaspora ortodoxă“. Urmare acestei hotărâri, în multe regiuni din lume s-au constituit deja, în anii

2009 și 2010, adunări episcopale ale episcopilor ce aparțin diferitelor jurisdicții bisericești, un fapt de normalitate și de mult folos mărturiei ortodoxe în lume.

Celelalte puncte de pe ordinea de zi a Sfântului și Marelui Sinod și anume modul de proclamare al autocefaliei și autonomiei, precum și ordinea dipticelor, urmează să fie analizate la următoarele întruniri ale comisiilor interortodoxe pregătitoare și prezentate apoi spre aprobare consfătuirilor panortodoxe presinodale ce se vor convoca, conform regulamentului adoptat.

Deja, la finele lunii februarie a.c. a avut loc, la același centru al Patriarhiei ecumenice de la Chambesy – Elveția, o nouă întrunire a Comisiei interortodoxe pregătitoare, la care au participat delegații tuturor Bisericilor Ortodoxe autocefale. Întrunirea a fost prezidată de mitropolitul Ionnanis Zizioulas al Pergamului și Adramyttionului. S-au reluat discuțiile începute la precedentă întrunire din decembrie 2009, cu privire la modalitatea acordării tomosului de autocefalie și la ordinea în diptice a Bisericilor Ortodoxe locale, fără ca pentru moment să fie găsită o soluție care să întrunească unanimitatea. Discuțiile s-au împotmolit în momentul stabilirii rolului Patriarhiei Constantinopolului în acordarea autocefaliei, dar nici subiectul dipticelor nu a trecut mai ușor, mai multe Biserici, printre care Biserica Ciprului cerând ca locul în diptice să le fie schimbat.

Adevărul e că problema autocefaliei afectează unitatea Ortodoxiei, dacă e să ne gândim numai la situația Bisericii Ortodoxe din America (O.C.A.), a cărei autocefalie nu au recunoscut-o decât Patriarhia Rusă și unele Biserici slave, sau la cea a Bisericii Ortodoxe din Macedonia, a cărei autocefalie nu o recunoaște nicio Biserică Ortodoxă, începând cu Patriarhia Sârbă.

Sunt așadar multe obiecții până când tematica Sfântului Sinod va fi definitivată pe deplin, pentru a putea fi aprobată de către Marele Sinod care este așteptat de atâta timp. În comparație cu Biserica Romano-Catolică, care și-a definitivat misiunea în lume în cadrele Conciliului Vatican II, sau de Bisericile Reformei, care permanent își restructurează misiunea în lume, venerabila Biserică Ortodoxă este ceva mai lentă în pregătirea întrunirii celui mai important for ortodox din perioada modernă. Patriarhul actual al Constantinopolului sugera că Sfântul și Marele Sinod ar trebui să decidă chiar instituirea unui secretariat panortodox de lucru permanent, care să poată pronunța, la timp și fără echivoc, punctul de vedere al Bisericilor Ortodoxe locale și cel panortodox, cu privire la provocările și transformările permanente prin care trece societatea și lumea.

Orice s-ar hotărî de fapt, întrebarea care se ridică este: cât timp va mai dura efectiv până la convocarea acestui mult visat for sinodal panortodox? Dacă e să ne luăm după spusele Sanctității Sale patriarhul Bartolomeu I-ul, Marele Sinod ar urma să fie convocat chiar în anul 2012. Totuși, având în vedere rezultatul recentelor discuții, poate că e un punct de vedere cam optimist, dar iarăși, poate nu. Însă noi ne dorim sincer să fie cât mai degrabă întrunirea Sfântului și Marelui Sinod, spre binele Bisericii lui Hristos și spre întărirea credinței celei adevărate.

Ședința Sfântului Sinod

La data de 19 mai 2011, sub președinția Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, au început lucrările Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, reunit în ședință de lucru în Sala Sinodală din Reședința patriarhală. După deschiderea lucrărilor, a avut loc ședința Sfântului Sinod pentru alegerea ierarhului titular în scaunul vacant de Arhiepiscop al Alba Iuliei. Dintre cei doi candidați desemnați de către Sinodul Mitropolitan al Mitropoliei Clujului, Albei, Crișanei și Maramureșului în consultare cu Adunarea Eparhială a Arhiepiscopiei Alba Iuliei, Sfântul Sinod a ales, prin vot secret, pe Preasfințitul Părinte Irineu Bistrițeanul în scaunul vacant de Arhiepiscop al Alba Iuliei. Totodată membri Sfântului Sinod au analizat hotărârile Sfântului Sinod al Patriarhiei Ierusalimului din data de 9 mai 2011 și consideră că aceste hotărâri contravin spiritului comuniunii frățești între Bisericele Ortodoxe surori. Cu toate acestea, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române nu întrerupe comuniunea cu Patriarhia Ierusalimului. Ca atare, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a desemnat o delegație formată din Înaltpreasfințitul Părinte Mitropolit Onorific Nifon, Arhiepiscopul Târgoviștei, Înaltpreasfințitul Părinte Arhiepiscop Onorific Ioan, Episcopul Covasnei și Harghitei, Preasfințitul Părinte Vincențiu, Episcopul Sloboziei și Călărașilor și Preasfințitul Părinte Ciprian Câmpineanul, Episcop vicar patriarhal, cu mandatul de a purta un dialog oficial cu Patriarhia Ierusalimului pentru soluționarea acestei probleme.

Nou mitropolit la Cluj

Noul mitropolit al Clujului, Albei, Crișanei și Maramureșului este Înaltpreasfințitul Andrei Andreicuț, după ce Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române l-a ales la data de 18 martie, în această demnitate. Noul mitropolit ales și-a exprimat dorința de a continua lucrarea misionară și de a desfășura noi proiecte sociale în beneficiul celor păstoriți. „Gândul este să continui misiunea deosebit de bogată pe care a întreprins-o Înaltpreasfințitul Bartolomeu. Voi încerca pe cât se poate să conlucrez cu clerul și cu poporul, pentru viața duhovnicească aleasă. Nu vom neglija, sper, nici slujirea socială, pentru că cele două aripi care îl ridică pe om spre Dumnezeu sunt viața duhovnicească și pe de altă parte implicarea socială. Credința trebuie dublată de faptă, nu se poate altfel. Sper să ne ajute Dumnezeu să îndeplinim misiunea cea bună pentru Biserica Domnului Iisus Hristos. Așa cum spune Preafericitul Părinte Patriarh Daniel, în conlucrarea cu

Praefericirea Sa, cu Sfântul Sinod și în comuniune cu celelalte eparhii, într-o lume în care este foarte multă nevoie de duhovniciei și de Dumnezeu, trebuie să punem umăr la umăr și să împlinim misiunea Bisericii Lui“, a spus Înaltpreasfințitul Părinte Andrei. Nou alesul s-a născut la data de 24 ianuarie 1949, în satul Oarța de Sus, județul Maramureș. A urmat liceul în Cehul Silvaniei și cursurile Facultății de Construcții Căi Ferate din București (între anii 1967–1972). După terminarea facultății a fost repartizat inginer la Întreprinderea de construcții căi ferate din Cluj-Napoca. Începând cu anul 1976 a urmat Institutul teologic de grad universitar din Sibiu, licențiindu-se în vara anului 1978. În august 1978 a fost hirotonit preot de către Înaltpreasfințitul Teofil Herineanu, Arhiepiscopul Clujului, activând apoi ca preot paroh timp de șapte ani în orașul Turda (județul Cluj). A urmat cursurile de doctorat ale Institutului teologic de grad universitar din București, avându-l drept îndrumător pe arhid. prof. univ. dr. Petru I. David. Teza și-a pregătit-o în cadrul aceleiași secții – Teologie sistematică – sub îndrumarea părintelui prof. univ. dr. Dumitru Popescu, obținând titlul de „Doctor în Teologie“ în anul 1998. În 25 februarie 1990 a fost ales și hirotonit arhieru-vicar pentru Episcopia Alba Iuliei iar în 4 martie 1990 a fost numit episcop locotenent al episcopiei Alba Iuliei, iar din luna iunie a aceluiași an a devenit episcop titular. În 16 iulie 1998 Episcopia Alba Iuliei a fost ridicată la rangul de Arhiepiscopie, iar titularul ei la rangul de arhiepiscop.

Nou arhiepiscop al Alba-Iuliei

Sfântul Sinod a ales în ședința din 19 mai 2011 pe Preasfințitul Părinte Irineu Bistrițeanul în scaunul vacant de Arhiepiscop al Alba Iuliei. Nou alesul s-a născut la data de 2 iulie 1953, în comuna Băsești, județul Maramureș. Răspunzând vocației pentru preoție, s-a înscris la cursurile Seminarului teologic ortodox din Cluj-Napoca, pentru ca în anul 1974, să înceapă cursurile universitare la Institutul teologic universitar din Sibiu, pe care, după primul an, le continuă la Institutul teologic universitar din București. Aici obține în 1978 titlul de „Licențiat în Teologie“, cu calificativul „excepțional“, fiind șef de promoție. La 14 octombrie 1978 a fost tuns în monahism, la mănăstirea Sinaia, primind numele Irineu. În anul 1980, a fost hirotonit ieromonah, desfășurând o bogată activitate pastorală. În perioada 1981–1984 a frecventat cursurile de Doctorat în Teologie în cadrul Institutului Teologic Universitar din București, la secția Teologie sistematică, sub îndrumarea competentă a Părintelui prof. dr. Dumitru Radu, titularul catedrei de Teologie Morală. Între anii 1985–1988 a beneficiat de o bursă de studii, oferită de Institutul Teologic Prezbiterian din Princeton (New Jersey – USA). Reîntors în țară, la 30 august 1988, a revenit la Mănăstirea Sinaia, unde și-a reluat activitatea sacerdotală și muzeografică, finalizând redactarea tezei de doctorat cu tema „Chipul lui Hristos în viața morală a creștinului“. La 9 iunie 1989 părintele Patriarh

Teoctist Arăpașu l-a numit preot slujitor la catedrala patriarhală din București, primind și numeroase ascultări de ordin administrativ-bisericesc. La 26 octombrie, în același an, a primit rangul de arhimandrit. La scurtă vreme, a fost numit Superior al Așezămintelor ortodoxe române de la Ierusalim și Iordan, și reprezentant al Bisericii noastre pe lângă Patriarhia Ierusalimului. La 4 octombrie 1990, a susținut teza de doctorat la Institutul Teologic Universitar din București fiind declarat apoi „Doctor în Teologie“. În ședința Sfântului Sinod din 30 octombrie 1990, la propunerea vrednicului de pomenire arhiepiscop Teofil Herineanu, a fost ales episcop-vicar al Eparhiei Clujului, cu titlul „Bistrițeanul“. A fost hirotonit și instalat la sărbătoarea Întrării Maicii Domnului în biserică, 21 noiembrie 1990. În cele două decenii de arhipăstorire, prin sfinte slujbe, vizite canonice și participări la diferite evenimente de interes social și umanitar, a contribuit la sporirea spirituală și culturală a credincioșilor clujeni și bistrițeni. Ceremonia de întronizare a noului arhiepiscop al Alba Iuliei a avut loc în catedrala Reîntregirii din municipiul Alba Iulia în ziua de duminică, 5 iunie 2011.

Menționări lămuritoare

În legătură cu Legea privind parteneriatul dintre stat și culte în domeniul serviciilor sociale, recent adoptată în Parlamentul României, Patriarhia Română face următoarele observații: „Această lege nu a fost elaborată la solicitarea Patriarhiei Române, ci este inițiativa legislativă a unui grup de parlamentari. Dintre aspectele pozitive ale acestui parteneriat menționăm că legea recunoaște cultelor calitatea de parteneri sociali și cea de furnizori de servicii sociale, încurajând astfel corespundabilitatea și cooperarea Stat–Biserică în domeniul asistenței sociale. Legea trimisă la promulgare face o distincție clară între activitățile sociale ale cultelor fundamentate pe o convingere și experiență spirituală puternică devenită tradiție și activitățile sociale ale ONG-urilor, care nu au aceeași durabilitate în timp, aderență mare la mase și nici motivație spirituală ca un cult religios. Dintre aspectele discutabile semnalăm faptul că asimilarea tuturor cultelor sub denumirea de Biserică este forțată și incorectă, mai ales pentru cultul mozaic și cultul musulman. Legea limitează drastic domeniile în care statul sprijină activitățile sociale ale cultelor, fiind vizate doar activitățile cu tinerii, bătrânii și victimele calamităților naturale. Or, Biserica desfășoară activități de asistență socială în favoarea persoanelor cu dizabilități, șomeri, migranți, dependenți etc. Legea pune în concurență directă Biserica Ortodoxă Română cu minoritățile religioase care sunt masiv sprijinite financiar din străinătate, fără referire expresă în text la criteriul proporționalității, enunțat clar în Legea cultelor, criteriu care corespunde contribuției la bugetul de stat a credincioșilor diferitelor culte. În actuala formulare a legii, există riscul pentru credincioșii ortodocși de a fi supuși prozelitismului altor culte doar pentru că acestea obțin importante fonduri din străinătate și au structuri de asistență

socială mai performante, organizate cu sprijin extern. Legea vorbește despre libera concurență, adică despre o mentalitate de piață transpusă în relațiile dintre culte, atitudine care descurajează cooperarea între diferitele culte în vederea realizării de proiecte comune și încurajează confruntarea dintre acestea. În actuala formulare a legii nu este prevăzută clar asigurarea continuității sprijinului în cazul unor activități sociale de durată ale cultelor, nici dreptul cultelor de a participa la evaluarea proiectelor, ci se folosește sintagma „după caz“ (art. 9 alin. 2). Sprijinul de 80% de la buget este mai incert decât sprijinul de 98% din Fondul Social European (fonduri europene), contribuția proprie a cultelor fiind doar 2%. Legea acordă prerogative prea largi autorităților locale (care elaborează raport de oportunitate asupra proiectelor) și celor centrale (cu drept de apel la proiecte), fără a se preciza care este inițiativa cultelor. Acestea sunt reduse la rolul de simpli executanți ai demersurilor și intereselor autorităților de stat, iar nu de parteneri, așa cum se enunță în titlul legii. Patriarhia Română consideră că se impune ca toate aceste aspecte negative să fie avute în vedere cu ocazia reexaminării Legii privind parteneriatul dintre stat și culte în domeniul serviciilor sociale în Parlamentul României“ – încheie comunicatul biroului de presă al Patriarhiei Române.

Conferință

La data de 24 mai 2011, la Palatul Patriarhiei, Patriarhia Română și Comunitatea Sant'Egidio a organizat conferința cu titlul „Să conviețuim într-o perioadă de criză – familia lui Dumnezeu, familia omului, familia popoarelor“. În cadrul întâlnirii, au conferențiat Eminența Sa cardinalul Paul Poupard, Pr. prof. dr. Vasile Răducă, de la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul“ din București, Prof. dr. Andrei Riccardi, fondatorul Comunității Sant'Egidio, Pr. prof. univ. dr. Nicolae Achimescu, Facultatea de Teologie Ortodoxă „Dumitru Stăniloae“ din Iași, Excelența Sa Léon Lemmens, Episcop auxiliar de Mechelen-Bruxelles, Pr. George Militaru, consilier al Sectorului Social – Filantropic al Episcopiei Ortodoxe Române a Italiei, Conf. dr. Adrian Lemeni, Secretar de Stat pentru Culte, Facultatea de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul“ din București, Mons. Marco Gnavi, directorul Biroului pentru ecumenism și dialog interreligios al Diecezei de Roma, Prof. univ. dr. Ilie Bădescu, Facultatea de Sociologie a Universității din București. În continuare, a fost lansat volumul teologului francez Olivier Clément (1921–2009) cu titlul „Repere spirituale pentru omul de azi“ apărut recent în limba română la Editura BASILICA a Patriarhiei Române cu un Cuvânt înainte al Preafericitului Părinte Patriarh Daniel. La finalul conferinței Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a adresat un cuvânt de mulțumire participanților.

Consiliu consultativ al cultelor

În ziua de 14 aprilie 2011, la Palatul Patriarhiei din București, sub președinția Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, a avut loc întâlnirea reprezentanților cultelor din România: Biserica Ortodoxă Română; Episcopia Ortodoxă Sârbă de Timișoara; Biserica Romano-Catolică, Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică; Arhiepiscopia Bisericii Armene; Biserica Ortodoxă Rusă de Rit Vechi din România; Biserica Reformată din România; Biserica Evanghelică C.A. din România; Biserica Evanghelică Luterană din România; Biserica Unitariană din Transilvania; Cultul Creștin Penticostal – Biserica lui Dumnezeu Apostolică din România; Uniunea de Conferințe a Bisericii Adventiste de Ziua a Șaptea; Federația Comunităților Evreiești din România – Cultul Mozaic; Cultul Musulman din România. Cultul Creștin Baptist – Uniunea Bisericilor Creștine Baptiste din România și Biserica Creștină după Evanghelie din România – Uniunea Bisericilor Creștine după Evanghelie din România au participat cu statut de observator. În cadrul ședinței s-a convenit, de principiu, constituirea Consiliului Consultativ al Cultelor din România, urmând ca acordul final să fie dat de organisme de conducere proprii ale fiecărui cult. Pe ordinea de zi s-au aflat elaborarea principiilor de organizare, analiza proiectului de Statut și formularea unor propuneri practice privind funcționarea Consiliului consultativ al cultelor din România. Reprezentanții cultelor participante au stabilit ca principii generale de funcționare egalitatea cultelor membre, președinția anuală prin rotație și adoptarea deciziilor prin consens.

Consiliul consultativ al cultelor din România este o organizație de natură etică, socială, autonomă, apolitică, non-guvernamentală, fără personalitate juridică și non-profit.

Dintre obiectivele sale majore amintim: promovarea credinței în Dumnezeu și a importanței acesteia în viața persoanei și a societății, apărarea și promovarea ființei umane și a demnității ei, promovarea respectului față de creația divină (omul și natura înconjurătoare), adoptarea unor poziții și atitudini comune față de probleme importante ale societății, manifestarea solidarității și cooperării dintre culte în domeniul spiritual, cultural, educațional și social, prevenirea și medierea în soluționarea eventualelor diferende interconfesionale și interreligioase, inclusiv respingerea și descurajarea oricărei forme de extremism etc.

Conferință internațională

La Palatul Patriarhiei a avut loc, la data de 12 mai 2011, conferința internațională cu tema „Cooperarea Stat-Biserică în vederea promovării conceptului de economie sustenabilă în timp de criză“. Întâlnirea a fost organizată de Asociația Ecumenică a Bisericilor din România – AIDROM – și de Comisia Europeană a Bisericilor din Bruxelles. În deschiderea conferinței a fost citit mesajul de felici-

tare și încurajare al Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, de către Preasfințitul Părinte Ciprian Cămpineanul, Episcop-vicar patriarhal, delegatul Preafericirii Sale la această conferință: „Într-un astfel de cadru sperăm ca Bisericile din întreaga Europă să ofere un răspuns comun cu privire la problematica nouă, de multe ori dramatică, din domeniul social și economic apărută în urma crizei economice care afectează întreaga lume. Criza financiară și economică în care se află lumea de astăzi este în mare parte rezultatul lăcomiei, al câștigului nedrept, al speculei financiare, al evaziunii fiscale la nivel mondial. Pe de altă parte, discrepanțele sociale aduse de această criză care trasează noi delimitări între națiuni bogate și națiuni sărace, între oamenii săraci și oamenii îmbogățiți, au un impact social pronunțat atât la nivel național, cât și internațional“. Obiectivul principal al întâlnirii a fost acela de a încuraja participarea la dezbaterele privind sustenabilitatea economică, condițiile de muncă și protejarea zilei de duminică, ca zi nelucrătoare. „Am dorit să arătăm că și România depune toate eforturile în a dezvolta acest concept și în special Biserica Ortodoxă, prin programele pe care le are, prin Filantropia și ONG-urile de lângă Biserică, care deja au pus în mod practic, nu teoretic acest concept. În acest sens, programul vizează atât accesul la proiecte de incluziune socială a persoanelor în situații de risc, cât și partea de cooperare Stat-Biserică în promovarea conceptului de economie socială, dar și de economie sustenabilă“, a spus Elena Timofticiuc, manager programe AIDRom. În cadrul conferinței au fost prezentate și modele de implicare a Bisericilor în susținerea persoanelor dezavantajate, dar și modele de angajare a ONG-urilor în promovarea conceptului de economie socială.

Scrisoare

Papa Benedict al XVI-lea, Întăistătorul Bisericii Romano-Catolice a adresat Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române o scrisoare în care menționează: „Sărbătoarea Paștilor este victoria luminii asupra întunericii, a vieții asupra morții, o victorie pe care creștinii o sărbătoresc de aproape două mii de ani, în ciuda oricărui lucru, chiar și atunci când întunericul pare să prevaleze. Da, creștinii Îl cântă pe Dumnezeu Cel Înviat către și împotriva a toate, chiar și acolo unde, și în zilele noastre, se pare că nu mai există loc pentru speranță, că violența, războiul, moartea continuă să domine lumea. Cântări de slăvire a Domnului se înalță chiar și printre creștinii persecutați în diverse religii ale pământului, acești creștini care, dacă ar privi situația doar cu ochii lor omenești, ar trebui să creadă că Dumnezeu i-a abandonat și uitat, pierduți în întuneric, fără cea mai mică rază de lumină. Vestea Învierii Domnului îi încurajează pe toți creștinii, chiar și în situațiile în care răul pare că se impune, să mărturisească nădejdea noastră (I Petru 3, 15), să se roage pentru a grăbi venirea Împărăției lui Dumnezeu (Matei. 6, 10), să aștepte ziua luminoasă în care lacrimile tuturor celor care suferă

vor fi șterse și în care nu va mai exista nici moarte, nici doliu, nici plângere (Faptele Apostolilor 21, 4). Preafericirea Voastră, cu bucurie și recunoștință, putem afirma că, deși știm că suntem încă divizați, credința în Învierea Domului nostru Iisus Hristos, singurul Mântuitor al lumii, continuă să ne unească. Numai înrădăcinați în credința noastră putem, fără teamă, să ne deschidem dialogului între creștini, alături de credincioșii celorlalte tradiții religioase și toți oamenii cu bunăvoință, pentru a parcurge împreună calea dreptății și a păcii. Cu aceste sentimente, adresez Preafericirii Voastre invitația de a lua parte la Ziua de reflecție, dialog și rugăciune pentru pace și dreptate, organizată la 27 octombrie la Assisi, ziua celei de-a 25-a aniversări a întâlnirii istorice care a avut loc aici pe 27 octombrie 1986, la cererea Papei Ioan-Paul al II-lea. Ne vom întâlni cu toții creștini și reprezentanți ai altor tradiții religioase din lume, credincioși și necredincioși, pentru a efectua împreună un pelerinaj care, fără a renunța la propria noastră identitate sau a ceda unor forme de sincretism, exprimă în mod simbolic parcursul tuturor celor care caută cu stăruință adevărul și se străduiesc în mod concret să facă faptele cele întru dreptate și pace. Acest drum împărțit va reprezenta un semn de mare speranță pentru toți oamenii și în mod deosebit pentru cei care, chiar în aceste zile, cunosc suferința războiului și a violenței. Alături de cele mai cordiale urări pentru ca bucuria Învierii să abunde în viața și în slujirea Preafericirii Voastre, vă împărțesc o îmbrățișare frățească întru Domnul.“ – a încheiat Suveranul Pontif.

Participare

O întâlnire a responsabililor pentru relații inter-ortodoxe și ecumenice din cadrul Sfântului Sinod al Bisericii Greciei a avut loc miercuri, 16 martie 2011, în Sala sinodală de la Atena. Comitetul format din Meletios Mitropolit de Nicopole, Ignatie de Dimitriada, Chrysostomos de Messinia, Episcopul Ioan de Termopile și prof. Georgios Martzelos de la Facultatea de Teologie din cadrul Universității „Aristotel“ din Tesalonic au decis că Biserica Greciei își va continua participarea la Consiliul Mondial al Bisericilor și la alte forumuri inter-creștine care promovează nu un ecumenism politicianist și lipsit de consistență ci un dialog în adevăr așa cum a fost el formulat de Patriarhul Gherman al II-lea al Constantinopolului în 1230. Această întâlnire survine în urma presiunilor pentru retragerea Bisericii Greciei din Consiliul Mondial al Bisericilor cu sediul la Geneva, inițiate de unele grupuri din Biserica Greciei, precum și a apelului a doi dintre mitropoliții Sfântului Sinod (Serafim de Kytera și Serafim al Pireului) în același sens. Comisia a recomandat însă continuarea dezbaterilor pe aceasta temă, dar într-un duh irenic și atent la unitatea Bisericii.

Pregătiri pentru Sinodul Panortodox

O nouă întâlnire a reprezentanților comisiei interortodoxe de pregătire a Marelui Sinod Panortodox a avut loc la sfârșitul lunii aprilie 2011, la centrul Patriarhiei Ecumenice de la Chambesy, în Geneva (Elveția). La această întrunire s-a discutat despre problema recunoașterii autocefaliei și despre ordinea din diptice. În urma discuțiilor nu s-a ajuns la o concluzie unanim acceptată, fapt pentru care participanții au decis să reia dezbaterile legate de cele două teme la viitoarea întrunire. George Grigoriță, secretarul Cancelariei Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române prezent la această întâlnire a afirmat: „În comisiile inter-ortodoxe pregătitoare sunt reprezentate toate cele 14 Biserici Autocefale și se analizează cele 10 teme care au fost decise ca fiind pe ordinea de zi a Sfântului și Marelui Sinod Pan-Ortodox. La reuniunea comisiei interortodoxe de la Chambesy s-au analizat două dintre aceste teme, și anume, „Autocefalia și modul ei de proclamare“ și „Dipticele ortodoxe“. Autocefalia este o temă deja dezbătută și în cadrul unei reuniuni anterioare și acum nu s-a făcut altceva decât să se reanalizeze alte aspecte particulare referitoare la această temă. Tema principală a acestei reuniuni a fost Dipticele ortodoxe și aici s-au stabilit criteriile principale care au stat la baza stabilirii acestor diptice. În același timp comisia a luat act și de unele cereri ale unor Biserici ortodoxe autocefale de modificare a locurilor în dipticele actuale“. La întâlnire au participat reprezentanți din fiecare Biserică locală autocefală.

Reuniune

Conducători ai mai multor Biserici Ortodoxe s-au reunit la Ayia Napa, (Cipru), pentru a studia documentul intitulat „Natura și misiunea Bisericii“. Întâlnirea a reunit 40 de ierarhi, profesori universitari, teologi, laici, chiar și tineri, majoritatea membri ai Comisiei Credință și Ordine a Consiliului Mondial al Bisericilor (CMB), dorind să aducă o contribuție ortodoxă la dezbaterile eclesiologice internaționale. Arhiepiscopul Chrysostomos al II-lea al Ciprului a afirmat cu acest prilej că „teologia ortodoxă este în esență eclesiologică. Creștinismul nu poate fi înțeles decât ca Biserică“ subliniind apoi interpretarea ortodoxă dată eclesiologiei, care nu este confesională ci mai degrabă evidențiază experiența existențială a Bisericii. Olav Fykse Tveit, secretarul general al CMB, a lăudat contribuția ortodoxă la această discuție. A menționat și apropiata convocare pentru pace, de la Kingston, Jamaica, unde „sarcina noastră va fi să afirmăm că dorim să fim una, pentru ca lumea să creadă că o pace justă este posibilă. Știm că în această insulă se duce o luptă pentru justiție și pace. Este parte a călătoriei noastre spre unitate și mărturie comună faptul că participăm la această luptă.“

Știri extrase din buletinul informativ „Viața cultelor“, nr. 889–890, publicația franceză „Service Orthodoxe de presse“, nr. 348–349, centrul de presă „Basilica“, Ziarul „Lumina“ și internet)

Mitropolit Nicolae Corneanu, **Scrisori pastorale**, Editura Învierea, Timișoara, 2011, 92 p.

Orice act creator presupune un îndemn de a trece dincolo de sine, a asculta cu sufletul și a vedea cu ochii minții. Când scrii sau pictezi, sculpezi sau compui muzică, ieși din timpul obiectiv, cronologic, și intri într-un timp pecetluit de roua Duhului – au loc ieșiri din spațiul imediat înconjurător și intrări în straturi spațiale mai înalte, mai rarefiate, pătrunderi în văz-duhul iubirii de Ființă vegheate de Domnul Dumnezeu nostru, Care ne păzește intrările și ieșirile „de acum și până în veac“ (Psalmul 120, 8).

Volumul intitulat **Scrisori pastorale**, publicat în luna mai a acestui an la Editura Învierea, din inițiativa și cu osteneala părintelui Marius Florescu, cuprinde textele pastoralelor adresate credincioșilor bănățeni de către arhipăstorul lor, Înaltpreasfințitul Arhiepiscop și Mitropolit Nicolae Corneanu, în perioada 2001–2011. Grupate pe două teme principale: *Nașterea Domnului sau Crăciunul și Învierea Domnului sau Paștile*, cele 20 texte sunt oferite atât fiilor și fiicelor duhovnicești ai Înaltpreasfințitului Părinte, cât și cititorilor de pretutindeni, în semn de dragoste părintească însoțită de imboldul „de a spori mereu în dreapta credință și de a înfăptui cele bineplăcute înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor“ (*Cuvânt înainte*, p. 6).

Lectura celor douăzeci de pastorale arhieresti este lină, plăcută, ziditoare, modelatoare de caracter, însuflețitoare, dătătoare de credință. Caracterul, acest ansamblu de însușiri psihice ale unei persoane, „care se manifestă în modul de comportare, în ideile și acțiunile sale“ (**DEX**), poate fi modelat

nu numai în perioada de formare a personalității, ci și de-a lungul vieții, mai ales că, așa cum se știe, drumul vieții e presărat cu multe sinuozități. Sufletul? El are trebuință de hrană neîncetată, iar hrana lui cea mai consistentă este nădejdea în Domnul Dumnezeu și Mântuitorul nostru, dragostea de El, credința în El. „Către Tine, Doamne, am ridicat sufletul meu, Dumnezeu meu“ (Psalmul 24, 1).

Citim pastoralele arhieresti și ne ridicăm ochii minții și inimii spre Domnul, „Cel ce a făcut cerul și pământul“ (Psalmul 120, 2).

Le citim și străbatem depărtările cele fără de început și fără de sfârșit ale transcendenței, îi simțim negrăita frumusețe, primim cumva, nu se știe prin intermediul cărui simț, încredințarea apropierii de Dumnezeu și bucuria de a-L avea „permanent în mijlocul nostru“ (**Scrisori pastorale**, p. 30), de a trăi în duhul iubirii Lui, de a ne strădui să nu ne mâniem pe nimeni, să nu disprețuim pe nimeni, să nu judecăm pe nimeni decât pe noi înșine.

Le citim și încercăm să ne unim viața cu Mântuitorul Hristos, „să umblăm cu El, să ne potrivim pașii cu ai Săi“, învățând că „de fapt, creștinismul în esența lui nu este altceva decât încercarea de a ne asemena cu Iisus, de a ne modela existența după chipul Său, de a ne împrieteni cu El, de a-L urma cu încredere și fără ezitare“ (*Ibidem*, p. 18).

Le citim și înțelegem că a-L urma pe Iisus nu e totuna cu a-ți face planuri personale și a le urma potrivit bunului plac, potrivit intereselor și ambițiilor proprii, potrivit propriilor socoteli. A-L urma pe Iisus exclude dorința de a stăpâni peste alții în mod cât se poate de autocratic – și, bineînțeles, exclude înclinația de a te considera infailibil sau a te contempla în admirație

idolatră. Hristos Domnul ne cere „să-i iubim pe semenii noștri, să-i ajutăm ori de câte ori au nevoie de sprijinul nostru, să contribuim la mersul înainte al lumii în care trăim, să nu rămânem indiferenți față de orice lipsă sau necaz în care s-ar afla un frate sau o soră de-a noastră, să facem binele oricând și față de oricine, (...) să nu neglijăm a-L descoperi pe Iisus în oricare din semenii noștri“ (*Ibidem*, p. 29) – nu să-i considerăm pe ei păcătoși și pe noi înșine modele de virtute.

Le citim și „îngenunchem sufletește“, „înălțând o rugăciune fierbinte către Tatăl nostru, al tuturor“ (p. 25), Căruia Îi cerem cu toată stăruința și încrederea să ne ierte păcatele și să ne ferească de încercări pe care nu le putem suporta.

Într-o convorbire despre credință și ateism cu Mitropolitul Anthony Bloom (1914–2003), Marghanita Laski (1915–1988), o scriitoare britanică de convingeri ateiste, făcea o afirmație cutremurătoare despre rugăciunea „Tatăl nostru“: „Cuvintele care o compun nu fac parte din vocabularul meu obișnuit, de zi cu zi; am nevoie de ele doar atunci când rostesc rugăciunea“ (Mitropolitul Antonie de Suroj, **Dumnezeu și omul**, Editura Sophia, București, 2011, p. 47). Dincolo de faptul că nici ateii nu pot nega existența lui Dumnezeu, pentru că, dacă ar face-o, ce-ar mai respinge ei – o inexistență? – să ne întrebăm, în duh și-n adevăr, ce înseamnă **pentru noi** cuvintele care „compun“ Rugăciunea Domnească? Și mai ales, să ne întrebăm, fac ele parte din vocabularul nostru „obișnuit, de zi cu zi“ sau nu?

Cuvintele cuprinse în Rugăciunea Domnească, datorite nouă de însuși Mântuitorul Iisus Hristos, sunt cuvinte izvorâte din inima iubirii Lui pentru noi, oamenii, cuvinte pline de viață, adevăr și lumină, adresate realității launtrice a fiecăruia dintre noi, cuvinte care alungă teama de întuneric, de vrăjmășie, de moarte. Dumnezeu nostru, Domnul puterilor, ne iubește și păzește sufletul nostru, iar sufletul nostru Îl binecuvintează pe El „în tot locul stăpânirii Lui“

(Psalmul 102, 22). El este singurul nostru apărător, cel mai puternic apărător, în fața Căruia se pleacă cele cerești și cele pământesti și cele „de dedesubt“ (Filipeni 2, 10). De aceea, nu trebuie să ne temem când se năpustesc asupra noastră persecuții și persecutori, căci „prigonitorii se vor poticni și nu vor birui, și se vor face de rușine pentru că n-au izbutit“ (Ieremia 20, 11) să ne facă una cu pământul.

Deși suntem uniți în Părintele nostru ceresc și în El suntem toți una, viața fiecăruia dintre noi este rezultatul unei „luări deoparte“. Pe fiecare dintre noi ne-a luat deoparte un părinte duhovnicesc, un mentor intelectual, un membru al familiei, un prieten, un model ales din perimetrul literaturii, științei sau artei. A fi luat deoparte înseamnă a fi se da un destin, o soartă, care nu se poate împlini decât la capătul acestei luări deoparte, la capătul unei separări de o opțiune sau alta, de un om sau altul – urmată de alchimizarea sinelui, transformarea vocației în împlinire, a evenimentului întâmplător în eveniment proniator, „împlinitor“, cum îi plăcea filosofului Constantin Noica să spună.

Toate acestea se petrec sub **în-drum-aria**, adică așezarea pe drum, pe cale, a unui formator de caracter – părintele nostru duhovnicesc, artizanul personalității fiecăruia dintre noi, care ne arată cum să ne legăm soarta vieții noastre de Hristos (**Scrisori pastorale**, p. 74), cum să-L rugăm „să fie alături de noi și să ne lumineze cărările vieții, să ne călăuzească inima, să ne sporească dragostea și bunătatea“ (p. 80).

Îi mulțumim părintelui nostru sufletesc pentru **Scrisorile sale pastorale**, aceste minunate daruri „care ne luminează viața și ne întăresc ființa“: „pacea după care însetează sufletul nostru, respectul față de aproapele, mila către semenii în lipsă și nevoi, răbdarea în necazuri, nădejdea care ne sprijină și ne mângâie în toate amărăciunile“ (*Ibidem*, p. 47).

Îi mulțumim cu recunoștință pentru îndemnul său de a rămâne în „bună înțele-

gere întreolaltă“, în „dragoste unul față de altul“, în „mai multă apropiere față de semenul nostru“, în „sprijin reciproc și viețuire armonioasă“ (p. 68).

Îi mulțumim pentru dorul de Dumnezeu pe care ni-l îmbie pe fiecare pagină a **Scrisorilor** sale – dor de acel loc de taină al rugăciunii unde de trebuință este să ținem mereu aprinsă „candela sufletului nostru“ (p. 85), pentru ca „totdeauna să împlinim numai fapte bune, plăcute lui Dumnezeu și semenilor“ (p. 90). Și nouă înșine.

LUMINIȚA NICULESCU

Petru Pruteanu, **Liturghia ortodoxă. Istorie și actualitate**, Editura Sophia, București, 2008, 392 p.

Chiar dacă a apărut acum câțiva ani, cartea de față – documentată și, în plus, interesantă – merită a fi recenzată, dar și lecturată de specialiști și nu numai.

P.Cuv. ieromonah ne prezintă în partea întâi o istorie a Liturghiei (în mai multe capitole și subcapitole, iar în partea a doua: *Rânduiala Liturghiei hrisostomice*. Partea a treia are denumirea: *Când și cum să ne împărtășim*. În *Anexă* luăm cunoștință de textul Anaforalei din papyrusul de la Barcelona (veacul al IV-lea), deodată cu traducerea respectivă. Înspre finalul volumului ni se oferă un indice alfabetic și o bibliografie bogată.

Să ne fie îngăduit ca, în continuare, să formulăm câteva remarci legate de expresii depășite, ce necesită a fi înlocuite; unele au fost discutate și limpezite chiar de autor (de pildă „mila păcii...“, p. 75). Ne referim în primul rând la termenul „neînfruntat“ de la „Sfârșit creștinesc...“ Cuvioșia Sa propune substituirea lui cu conceptul „fără rușine“ (p. 246), însă această sintagmă are sensul de: „fără jenă, cu obrăznicie“, cum citim în dicționarele explicative ale limbii române. Elinul „nepaishynta“ (în engleză:

„unshamed“) trebuie tradus astfel: „nu rușinat“ sau „neînjosit“. Pe urmă, vocabula *catholike* din Crez e necesar a fi tâlcuită nu tot cu „sobornicească“ (p. 251), ci echivalată cu *ortodoxă* (precizări și literatură de specialitate, la V. Muntean, **Spiritualitate bizantină și românească**, Timișoara, 2004, p. 24).

Către sfârșitul Sfinteii Liturghii, în cadrul frazei „Ca iubitorul de oameni...“, Păr. P. Pruteanu sugerează ca „înțelegătorul“ sau „duhovnicescul“ jertfelnic al lui Dumnezeu, să fie citit *inteligibilul* (pp. 263–264); ultimul cuvânt nu este un termen potrivit. Cel mai adecvat rămâne „duhovnicesc“ sau „spiritual“, cum indică și cunoscutul *Lexicon patristic*. Să amintim că alte propuneri am introdus în materialul intitulat *Sugestii privind îmbunătățirea textului Liturghierului și al altor cărți de cult*, apărut în rev. „Biserica Ortodoxă Română“.

Sperăm ca teologii noștri, îndeosebi cei din domeniul Liturgicii, să țină seamă – în spirit critic, obiectiv – și de lucrarea recenzată succint mai sus, atunci când vor finisa textul Liturghierului românesc, în vederea retipăririi lui într-o înfățișare cât mai îngrijită și pe înțelesul tuturor.

Preot prof. dr. VASILE MUNTEAN

Ierom. dr. Iustin Popovici, **Sfânta Liturghie a Darurilor mai înainte sfințite în ritul liturgic bizantin. Studiu istorico-liturgic**, Editura Arhiepiscopiei Aradului, Arad, 2011.

La începutul anului 2011, Editura Arhiepiscopiei Aradului a editat cartea **Sfânta Liturghie a Darurilor mai înainte sfințite în ritul liturgic bizantin. Studiu istorico-liturgic**, lucrare ce-și propune, atât prin conținut, cât și prin mesajul teologico-liturgic, să reevidențieze locul Liturghiei Sfântului Grigore Dialogul în ceea ce numim tradiția de viață liturgică, sacramentală, în ciclul slujbelor bisericești ce promo-

vează și edifică legătura mistică a creștinului cu Dumnezeu, cu Mântuitorul nostru Iisus Hristos.

Tipărită cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Arhiepiscop Timotei al Aradului, studiul istoric și liturgic este gândit și structurat în șase capitole, tratând: I. *Originea și istoria Liturghiei Darurilor mai înainte sfințite*, evidențiind evoluția ritualului liturgic determinat de ciclul pascal, autorul și autenticitatea slujbei; II. *Liturghia Darurilor și celelalte slujbe și rânduieli premergătoare*, cuprinzând Pavcernița mare, Miezonoptica, Utrenia, Ceasurile, Obednița și Vecernia unită cu Liturghia Darurilor; III. *Scurtă prezentare a Liturghiilor Sfântului Vasile cel Mare și Ioan Gură de Aur și raportului lor cu Liturghia Darurilor mai înainte sfințite*; IV. *Sfintele Taine care se săvârșesc în cadrul Sfintei Liturghii a Darurilor, adică Taina Euharistiei și Taina Hirotoniei*; V. *Rânduiala Liturghiei Darurilor mai înainte sfințite*, punctând pregătirea și scoaterea Agnețului la Liturghia anterioară, pregătirea slujitorilor pentru începerea Liturghiei Darurilor mai înainte sfințite și Liturghia însăși; și VI. *Aspecte caracteristice Liturghiei Darurilor*, reproducând Erminia Liturghiei celei mai înainte sfințite a Sfântului Teodor Studitul și textul însuși al Dumnezeieștii Liturghii a Darurilor mai înainte sfințite, numită și a Sfântului Grigorie Dialogul, în final fiind adăugat un glosar cu termeni liturgici și o bibliografie selectivă corespunzătoare tematicii studiului.

După cum afirmă în prefața cărții, preotul lect. univ. dr. Lucian Farcașiu, „Liturghia Darurilor alcătuiește pecetea duhovnicească specifică Postului Mare, constituindu-se într-o particularitate liturgică, plină de miez duhovnicesc, din care se adapă osteneala ascetică a creștinilor în această perioadă a anului bisericesc“, precizând că lucrarea părintelui ieromonah dr. Iustin Popovici vine să analizeze, să dezvolte și să lămurească problematica împărțirii solemne de seară.

După cum se precizează și în prefață, „strădania și munca de cercetare a părintelui Iustin Popovici, tânăr ieromonah în obștea vechii mănăstiri Hodoș-Bodrog, constă în aceea că adună întreaga literatură de specialitate, scrisă atât în limba română, dar și în spațiul grecesc, aceasta și datorită aplecării speciale a părintelui Iustin asupra cunoașterii limbii grecești, strădani concretizate și finalizate în studiile de doctorat în Teologie la Facultatea de Teologie din Atena.

Suntem încredințați că atât cititorii, cât și creștinii practicanți vor găsi în lucrarea prezentată, fie o sursă de informare în edificarea lor teologică și liturgică, fie un izvor de inspirație și hrană duhovnicească pentru zidirea cea nouă în Hristos Iisus – Domnul nostru.

Arhimandrit SIMEON STANA

Autocefalie și responsabilitate, Editura Basilica, București, 2010, 1096 p.

Între numeroasele inițiative ale Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, se numără și aceea a proclamării fiecărui an calendaristic ca „jubiliar și comemorativ“, în cinstea unor evenimente sau dezbateri de importanță și actualitate pentru viața bisericească, pentru Teologia și spiritualitatea ortodoxă românească.

Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, întrunit în ședință de lucru din 18 iunie 2009, a aprobat ca anul 2010 să fie proclamat „Anul Crezului și al Autocefaliei românești“. Argumentele invocate au fost momentele jubiliare ale anului 2010: 1685 de ani de la întrunirea primului Sinod Ecumenic de la Niceea (325), 125 de ani de la recunoașterea oficială a autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române de către Patriarhia Ecumenică (1885) și 85 de ani de la ridicarea ei la rangul de Patriarhie (1925).

Beneficiind de experiența anilor prece-denți, 2008 și 2009, Patriarhia Română, prin

toate unitățile ei administrative, a marcat în cursul anului 2010 prin manifestări religioase, culturale, științifice, educative, pastoral-misionare și artistice, atât tema „Crezul ortodox“, cât și cea intitulată „Autocefalia românească“. Printre altele s-a pus în practică propunerea de elaborare a unei trilogii dedicate momentelor aniversare din cursul anului 2010. Astfel s-au alcătuit trei volume: volumul I intitulat **Autocefalia: libertate și demnitate** (conținând studii inedite sau republicate), volumul II intitulat **Autocefalie și responsabilitate** (cuprinzând micro-monografiile celor 29 de eparhii din țară și a celor 10 din afara granițelor ei) și volumul III intitulat **Autocefalie și comuniune** (dedicat prezentării comuniunii frățești a Bisericii Ortodoxe Române cu celelalte Biserici Ortodoxe surori, a relațiilor externe cu alte Biserici sau cu unele confesiuni și organizații creștine internaționale, a relațiilor cu alte religii și cu instituțiile Uniunii Europene, precum și studierii istoriei și vieții actuale a comunităților ortodoxe românești din afara granițelor țării).

Volumul **Autocefalie și responsabilitate** ne prezintă modul în care se reflectă viața fiecărei eparhii din cadrul Patriarhiei Române și principiile de libertate și responsabilitate care decurg din autocefalia Bisericii Ortodoxe Române. Respectându-se organizarea oficială administrativă a Patriarhiei Române, în paginile acestui volum se întâlnesc monografiile fiecărei eparhii din țară și din afara granițelor României, în care sunt prezentate în mod sintetic istoricul, instituțiile, personalitățile și activitățile pastoral-misionare, culturale și sociale din trecut și până în prezent, precum și cât de responsabil a fost fructificat darul libertății dobândit prin recunoașterea autocefaliei de către fiecare eparhie a Bisericii noastre în parte. Astfel, pentru prima dată, avem înmănunchate într-un singur volum, în formă concentrată, toate monografiile celor 39 de eparhii ortodoxe românești.

În vederea realizării acestui proiect, fiecare eparhie a desemnat persoane competente din rândul profesorilor de Teologie istorică de la facultățile de Teologie și seminariile teologice din eparhie sau mitropolie, respectiv dintre clericii cu studii de specialitate și istoricii care au mai colaborat și la alte proiecte cu caracter istoric, pentru a elabora o monografie de aproximativ 30–40 de pagini, însoțită de fotografii sau alte materiale ilustrative.

După a foarte scurtă prezentare a istoricului eparhiei în contextul general al istoriei Bisericii Ortodoxe Române, accentul este pus pe etapele ce au urmat recunoașterii autocefaliei și anume: 1885–1925 (de la autocefalie la proclamarea Patriarhiei); 1925–1948 (de la proclamarea Patriarhiei la instaurarea comunismului); 1948–1990 (perioada comunistă); 1990–2010 (redobândirea libertății religioase și asumarea responsabilității a acesteia).

Pentru a realiza o anumită unitate a volumului, s-a comunicat eparhiilor dorința Comitetului de coordonare și a celui științific consultativ ca fiecare monografie să respecte, pe cât posibil, aceeași structură, și anume: prezentarea personalităților (ierarhilor) importante și a momentelor esențiale din istoria eparhiilor, prezentarea instituțiilor de învățământ ale eparhiilor (facultăți de Teologie, academii teologice, institute teologice de grad universitar, seminarii teologice, academii de muzică religioasă, școli de cântăreți bisericești, școli monahale etc.), trecerea în revistă a activităților, instituțiilor și așezămintelor misionare, culturale și social-filantropice, și de asemenea consemnarea activității publicistice și editoriale: presă bisericească, publicații, cărți, mass-media etc.

La redactarea monografiei dedicate Arhiepiscopiei Timișoarei au contribuit următorii: P.On. Părinte vicar-administrativ dr. Ionel Popescu, P.On. Părinte prof. dr. Vasile V. Muntean de la Facultatea de Teologie din Caransebeș, P.On. Părinte Marius Florescu de la biroul de presă al

Centrului eparhial, Domnul lect. dr. Florin Dobrei de la Facultatea de Teologie din Caransebeș și semnatul acestor rânduri. Monografia cuprinsă între paginile 759–787 oferă informații din istoria și actualitatea acestei eparhii, însoțite și de câteva fotografii sugestive.

Această apariție de înalt nivel științific și în foarte bune condiții grafice încununează anul momentelor jubiliare 2010 din cuprinsul Patriarhiei Române și face cinste tuturor eparhiilor care se regăsesc în paginile sale.

Preot dr. ADRIAN CAREBIA

Vasile Petrica, **Savantul Traian Lalescu (1882–1929) și cultura bănățeană**, Editura „Eftimie Murgu“, Reșița, 2010, 216 p.

Autorul, conferențiar la Teologia din Caransebeș (din cadrul Universității reșițene) și ex-protopop al Reșiței (32 de ani), Părintele V. Petrica s-a impus cu lucrări deosebit de valoroase, din care – una, foarte recentă – este cea de față, dedicată unei personalități proeminente a Școlii matematice românești.

Bănățean de origine, Traian Lalescu a făcut studii strălucite, devenind – întâi de toate – artizanul Institutului Politehnic din Timișoara; în partea I, în mai multe capitole, se prezintă așadar obârșia savantului, pasiunea sa pentru matematică și nu numai. În partea a II-a, *inter alia*, se precizează că Asociația Culturală Banat este opera patriarhului Miron Cristea și a matematicianului Lalescu ce s-a implicat și în Astra din Banat. Un alt capitol se referă la viziunea politică a lui Tr. Lalescu. Partea a III-a cuprinde și un medalion în care Traian Lalescu este privit ca o personalitate complexă a culturii pământene, trecut la cele veșnice prematur, la numai 47 de ani. În fine, un alt capitol evidențiază devoțiunea savantului, cu concluzia că dânsul a fost un sprijinitor sincer al Bisericii, al semenilor în general, un

patriot luminat (s-a integrat în mișcarea unionistă, participând și la conferința de Pace de la Paris, după I-ul Război Mondial.

În anexe sunt reproduse 7 importante documente, iar spre final se indică o foarte bogată bibliografie, urmată de ilustrații alb-negru și color. Lucrarea prezentă este prevăzută și cu un rezumat francez; nu-i lipsește nici utilul indice onomastic.

Această lucrare e prefațată de D-na prof. univ. dr. Doina Frunzăverde, Rectorul Universității „Eftimie Murgu“ din Reșița. Prefetei îi succede un impresionant *Argument*, alcătuit de renumitul matematician, acad. Solomon Marcus, care apreciază cum se cuvine – ca și prefațatoarea – excelenta carte a Părintelui dr. V. Petrica. Este o carte pentru românii prezenți și pentru urmași, cum conchide însăși Doamna Smaranda Ecaterina Lalescu, nepoata savantului care a meritat din plin o astfel de reușită monografie.

Preot prof. dr. VASILE MUNTEAN

Radu Ardelean, **Istorie la gazetă în Banat**, Editura Marineasa, Timișoara, 2007, 398 p.

O reală îmbogățire a istoriografiei românești aduce istoricul arădean Radu Ardelean cu această dezbatere despre o parte din presa românească din Banat (fiindcă de cea germană s-a ocupat Luzian Geier). Colecția periodicelor din Banat, în special cele din secolul XIX dar și din secolul XX este destul de săracă și mai ales prost organizată. Orice încercare în această direcție se oprește în zidul indiferenței organizațiilor care tocmai ar trebui să le protejeze. Oare ce vor fi căutând diferite ziare și reviste la Arhivele Statului? Nu ar trebui să fie la bibliotecă?

Studierea periodicelor din Banat care au cuprins studii istorice și documente a fost sporadică, ici, colo se putea vedea câte un material mai acătării dedicat celor din a doua jumătate a secolului XIX precum

„Luminătorul“, „Dreptatea“ din Timișoara, „Foaia Diecezană“ din Caransebeș, „Biserica și Școala“ din Arad. Ziarele sau revistele apărute la începutul secolului XX și din perioada interbelică, cu un parcurs mai lung sau mai scurt, nu au prea fost băgate în seamă deși unele au avut un cuprins destul de apreciat cu unele contribuții de natură istorică consistente precum „Drapelul“ lui dr. Valeriu Braniște, „Drum nou“ de la Bocșa al protopopului scriitor Mihail Gașpar, „Vestul“ lui Sever Bocu, „Voința Banatului“, „Semenicul“ din Lugoj, „Banatul“ și „Luceafărul“ de la Timișoara, „Tribuna Graniței“ cu suflul ei preotul Coriolan Buracu, „Brazde bănățene“ a preotului cu vocație de istoric Caius Pascu, colaborator la revista „Mitropolia Banatului“ până prin 1970 și „Analele Banatului“ a lui Ioachim Miloia. Majoritatea condeiilor formați în preajma acestor reviste, cu preocupări istorice, au fost clerici de formație, cu studii teologice precum Ioan Boroș, Gh. Cotoșman, Ion B. Mureșianu, cu excepția lui Constantin Rudneanu care avea studii teologice dar nu era preot. Alții aveau studii de istorie precum Ioachim Miloia, Traian Topliceanu, Nicolae Ilieșu, Aurel E. Peteanu și I. D. Suciș sau cei cu studii juridice: Cornel Groșorean, Aurel Cosma. Autorul acestei cărți și-a luat „îndrăzneala“ de a analiza șase publicații din perspectiva istoriei istoriografiei, premergătoare unei sinteze documentate.

Primul capitol al cărții este intitulat *Istoriografia în revista „Banatul“ (Timișoara, 1926–1930)* care a apărut ca „revistă ilustrată“ iar apoi ca „revistă culturală“ iar din 1927 sub patronajul „Asociației Culturale din Banat“ ajutat de un comitet, fiind editori-proprietari sau directori, pe rând, Simeon Samson Moldovan, Constantin Lahovary, Aron Cotruș, Ioachim Miloia. Printre colaboratori găsim nume însemnate nu numai pentru Banat dar și pentru România. Lucian Blaga publică mai multe articole din care amintim un articol despre Aurel C. Popovici și

cunoscutul eseu **Barocul etnografiei românești**. Pe lângă articolele din mediul istoric au apărut și articole de istorie bisericească alăturându-se celor cu precădere axate pe problemele regionalismului bănățean. Avem nume cunoscute în Banat ca Nicolae Brânzeu, Aron Cotruș, Mihail Gașpar, Sabin Drăgoi, Eugen Lovinescu, Tudor Arghezi. Franz Blaskowitz publică o micro-sinteză a Banatului cu locul și rolul populației germane în această regiune, iar dr. Jakabffy Elemér se ocupă de populația maghiară. Studii interesante are și George Postelnicu punctând „cucerirea“ (și nu „eliberarea“) Timișoarei de austrieci; Romulus S. Molin prezenta necesitatea înființării unei episcopii românești la Arad la începutul secolului XIX, Onisifor Ghibu prezenta figura lui Constantin Diaconovici Loga, Coriolan Buracu relatează pasajul din **Cronica** lui Nicolae Stoica de Hațeg care sublinia refuzul episcopului Vidak de a înființa o tiparniță românească la Timișoara în 1767; tot George Postelnicu publică pagini despre activitatea pictorului Nicolae Popescu referindu-se la tablourile de la Muzeul Banatului, tablouri la care va reveni cu mai multe detalii Ioachim Miloia în studiile dedicate lui Nicolae Popescu, în „Analele Banatului“. Publicistul Sever Bocu semna paginile despre biserica veche din Lipova, Constantin Rudneanu, rândurile despre istoricul preot Nicolae Tincu Velia și preotul dr. Ioan Sârbu, Emil Panaitescu scria despre monumente de artă, așezăminte religioase și de cultură.

Capitolul al doilea intitulat *Istoria în revista „Semenicul“ (Logoj, 1928–1932)* se ocupă de revista apărută sub redacția lui dr. Aurel E. Peteanu, având colaboratori cunoscuți în peisajul cultural regional, ca dr. Cornel Corneanu, dr. Gh. Ciupe, dr. V. Bîrlea, dr. O. Daminescu, pr. M. Jigorea, dr. V. Mincu. Programul revistei aparține lui Aurel E. Peteanu (deși nesemnat) care o prezenta ca o modestă făclie cu rostul de a strânge toate forțele culturale românești din această provincie. În cadrul revistei s-a alo-

cat un spațiu generos lui dr. Cornel Corneanu, cel care-și revendica paternitatea ideii „bănățenismului“. Găsim colaboratori devotați acestei idei precum Traian Simu, Iuliu Vuia, Traian Topliceanu (micro-mono-grafie Paul Iorgovici), veteranul prelat al Episcopiei Lugojului, Ioan Boroș care publică două materiale din arhiva comitatului Caraș-Severin încă de când era preot la Zăbrani (o conscripție din 1786 și una din 1792 selectând parohiile județului Caraș prin combinarea datelor din conscripția Eparhiei Vârșetului și Timișorii și încă două articole din arhiva personală a primarului Constantin Udrea, două scrisori a lui Eftimie Murgu din timpul revoluției de la 1848), memoriile canonicului Ioan Madincea despre Ignatie Vuia din perioada revoluției de la 1848, dr. Aurel E. Peteanu închina rubrica „Figuri bănățene“ staturii personalității inconfundabile a lui Coriolan Brediceanu, dr. Cornel Corneanu descrie din propriile amintiri alegerea lui Elie Miron Cristea ca episcop, apoi Romulus S. Molin se oprește asupra lucrării lui Nicolae Tincu-Velia, **Istoria...** de la 1865. Evenimentele unificării naționale din 1918 au fost revelate de canonicul dr. Nicolae Brînzeu, Victor Bîrlea, Lucian Costin, Constantin Rudneanu (care-i va prezenta și broșura lui Ioan Boroș, „Constituția“), Vicențiu Bugariu, Petru Nemoianu, multe nume care pentru bănățenii de ieri și de azi au însemnat enorm de mult în cultura din Banat.

Istoria la „Tribuna Graniței“ (Caransebeș, 1934–1938) este următorul capitol al cărții în care sufletul tuturor evenimentelor culturale s-a polarizat pe lângă cel al preotului Coriolan Buracu. Redactori responsabili au figurat Romulus Costescu, profesorul Nicolae Domășneanu și dr. Antoniu Marchescu (cu articole despre istoria Graniței militare). În cuprinsul ei s-au publicat biografii și aprecieri asupra unor personalități emblematice din graniță: Traian Doda, Eftimie Murgu, generalul Dragalina, preotul dr. Ioan Sârbu, generalul Moise Groza. Colaboratorii revistei au fost

improvizați din condeieri și oameni de cultură ai locului: Vasile Lupșescu, Dorca Afilon, Nicolae Tomiciu, Ioan David, Dumitru Imbrescu, Nicolae Domășneanu, Horia Sima, Horia Buracu și mulți cu pseudonime neidentificabile astăzi. Apropiati ai revistei din Caransebeș au fost preotul militar Coriolan Buracu și preotul profesor dr. Dimitrie Cioloca, cel care a pus la dispoziție documente istorice din colecția sa unicat. Referitor la istoria veche, aparițiile pe această temă au fost sporadice, asemenea și cele de istorie medie unde doar Nicolae Tomiciu are două articole mai bine argumentate. Celelalte materiale cu conținut istoric sunt din perioada premodernă, modernă și contemporană. Unul extrem de bine documentat este tot al lui Antoniu Marchescu despre *Confiniul Militar Bănățean*, doar un fragment din ceea ce avea să devină **Grănicerii bănățeni și Comunitatea de Avere (Contribuțiuni istorice și juridice)**, Caransebeș, 1941, cu o bibliografie de bază a tematicii constând din lucrările lui Grisellini, Schwicker, Pesty, Milleker, Böhm, Szentkláray, Hietzinger, Vanicek, Dragalina, Popovici etc. A mai publicat și materiale referitoare la revoluția de la 1848–1849, Comunitatea de Avere, evocând și figuri de seamă din Graniță, așa cum am arătat, de asemenea pagini despre personalitatea lui Vincențiu Babeș, necrologul lui Andrei Ghidiu. „Tribuna Graniței“ a promovat constant localismul sau bănățenismul, frecvent atunci în epocă.

Istoria în „Brazde Bănățene“, capitolul al IV-lea, se ocupă de revista preotului paroh Caius Pascu din Topolovățul Mic, preot cu o îndelungată și variată activitate cultural istorică, cu numeroase colaborări pe la diferite reviste și ziare și în cele din urmă colaborator permanent la revista „Mitropolia Banatului“. A început cu săpăturile arheologice, ca diletant, soldate cu descoperiri din epoca neolitică, a bronzului, probabil cea romană. Unii, ca Nicolae Tomiciu au publicat în revista lui Pascu vreo trei articole. Una se referă la cetățile și orașele

Banatului medieval după documente edite, alta la perioada turcească (1552–1716), și una la Mihai Viteazul, ca unificator și erou al luptei antiotomane. Dintre alți colaboratori îi putem menționa pe Traian Birăescu și Ion Stoia Udrea cu o nouă interpretare a epocii otomane, pe preotul Petru Olde care publică un extras după conscripția din 1797 a diecezei Vârșetului, preotul Caius Pascu care publică cinci note circulare din *Protocoalele bisericii din Gherman* (anii 1813, 1814, 1815, 1827 și 1828), gen de izvoare care vor preocupa și alți istorici precum I. D. Suciuc și I. B. Mureșianu. Preotul Petru Bizerea colaborează cu un text despre preotul D. Voniga, preotul Caius Pascu își publică monografia comunei Denta, micromonografiile fiind publicate cu predilecție și ca urmare a programării lor de „Muzeul Banatului” și de „Institutul Social Banat-Crișana”.

Locul istoriei în revista „Lucașfărul” / „Revista Banatului” (Timișoara 1935–1944) este cuprinsul capitolului al V-lea și cel mai extins. Revista „Lucașfărul” a apărut la 1 ianuarie 1935, în Timișoara, cu sprijinul financiar al cunoscutului publicist dr. Aurel Cosma jr., devenit directorul ei, cu un nume care ne trimite la prestigioasa „Lucașfărul” de la Budapesta și Sibiu, dar cu un conținut de natură culturală bănățeană. Cultivarea istoriei era un îndemn chiar de la primul număr al revistei venit din partea Episcopului Roman Ciorogariu de la Oradea cu scopul de a contracara mistificările venite de la Budapesta. După înființarea „Astreii Bănățene”, la 28 februarie 1937, ea va patrona și revista „Lucașfărul” care mai târziu își va schimba denumirea de „Revista Banatului” cu același program de bază care privea românizarea Ardealului, părților ungurene, Banatul și Bucovina, cu aproximativ aceiași colaboratori. Sunt analizate acum cam toate articolele importante care au apărut de-a lungul timpului în revistă, articole care se referă la domeniul istoric (cu mărturii istorice referitoare la românii bănățeni) pe baza inventarierii arhi-

velor județene, orașenești și parohiale, se vor aduna legendele istorice, valorile folclorice și etnografice cu scopul ultim de consolidare a românismului. La 2 octombrie 1939, revista „Lucașfărul” se reorganizează la inițiativa lui Sabin Evuțian, formându-se un comitet sub președinția lui dr. Aurel Cosma, căruia i s-au alăturat prof. Traian Topliceanu secretar de redacție, col. Volbură Poiană Năsturaș, prof. Vichentie Ardelean, prof. Nicolae Ursu, Grigore Bugarin și Petru Sfetca. Ajutor de secretar de redacție era tânărul (pe atunci) poet Pavel P. Bellu iar administrator era Ioan Teodorovici, directorul Băncii Victoria din Timișoara. Revista „Lucașfărul” s-a acomodat foarte repede cu regimul legionar prin Aurel Cosma și Pavel P. Bellu. În anul 1942 s-a reorganizat dintr-o revistă literară într-o revistă cu un profil mai bogat, care publica articole din varii domenii și, implicit, cu schimbarea numelui (de care aminteam) în „Revista Banatului” cu durata de apariție până în 1944. Odată cu schimbările politice de după 23 august a dispărut. Nu lipsesc aprecieri de valoare a unor istorici sau scriitori sau a operelor lor, menționate pe parcursul cărții. La această revistă au avut articole nume cunoscute bine în Banat precum Părintele Gheorghe Cotoșman, Teodor V. Păcățian, Aurel Bugariu, Aurel Cosma, Ioachim Miloia, I. D. Suciuc, Traian Birăescu, Emil Petrovici, Silviu Dragomir, Cornel Groșoreanu, Părintele Ion B. Mureșianu, Părintele Melentie Șora, Dinu C. Arion, Al. Procopovici, Nicolae Ilieșiu, Aurel E. Peteanu, Cornel Corneanu, Traian Lungu, Eduard I. Găvănescu, Avram Imbroane, Sever Bocu, Traian Topliceanu, Onisifor Ghibu, Constantin Rudneanu și mulți alții. Iar subiectele din afara istoriei erau din folcloristică, istoria artelor, istoria teatrului, istoria medicinei, presă, istoria învățământului, muzică, pledoarii pentru înființarea unei arhive fotografice.

Ultimul capitol se referă la *Istoria în ziarul „Dacia” din Timișoara (1939–1944)*, apărut din 21 iulie 1939 până după 23

august 1944, ca și ziarul anterior, cu dr. Nicolae Ilieșiu ca director administrativ și Romulus P. Roșu ca redactor-șef. „*Dacia nu e a nimănu, dar e a tuturor... servește nevoile spirituale ale neamului românesc*“ cu un tiraj zilnic de 7.000 de exemplare, cel mai mare în istoria gazetăriei românești din Banat, atunci când în orașul Timișoara apărea doar un cotidian românesc („Vestul“) față de șapte ale „minoritarilor“. Aici s-au publicat materiale de istorie veche, medie, modernă și contemporană susținute de un mănuchi din cei mai buni condeieri ai Banatului precum Alexandru Borza, Traian Popa, Nicolae Tomiciu, Gheorghe Cotoșman, Victor Vlăduceanu, Ion B. Mureșianu, I. D. Suci, Victor Motogna, Aurel E. Peteanu, Nicolae Ilieșiu, Petru Nemoianu, Sfeta Iosif, Ștefan Gomboșiu, Alexandru Moisi, Cornel Corneanu, toți în slujba ridicării culturale a Banatului.

În ciuda absenței unui indice de nume care i-ar fi ușurat mult cercetarea, lucrarea, binevenită în peisajul cultural istoric al Banatului, reprezintă o contribuție istoriografică de valoare, un tablou veridic al preocupărilor culturale și istorice ale oamenilor de cultură ai acestui ținut, relevând imaginea unui Banat care contribuie prin propriile tezaururi istorice, din toate epocile, la îmbogățirea istoriei naționale.

Preot GH. NAGHI

Arhimandrit Veniamin Micle, **Octoiul Ieromonahului Macarie 1510–2010**, Sfânta Mănăstire Bistrița, Eparhia Râmnicului, 2010.

Cartea părintelui arhimandrit Veniamin Micle este o invitație atractivă în lumea meșterilor tipografi. Pentru osteneala lor depusă în slujba tiparului, părintele profesor le face o dedicație în prologul cărții: „Închin această lucrare tuturor monahilor care și-au consacrat viața ostenelelor tipografice, pen-

tru promovarea luminii spirituale a sufletului“.

Până acum, atenția istoricilor și a cercetătorilor a fost focalizată cu preponderență asupra **Liturghierului** lui Macarie din anul 1508, pentru a scoate în evidență introducerea tiparului în Țara Românească. De această dată, în urma unor minuțioase studii, părintele arhimandrit Veniamin Micle ne oferă în prezenta lucrare date prețioase asupra celei de a doua cărți a ieromonahului Macarie, **Octoiul**, tipărit pentru prima dată la noi în țară. De altfel, autorul lucrării de față are o impresionantă carte de vizită prin apariția a 57 de titluri de carte.

Octoiul sau **Osmoglasnic** este cea de-a doua carte tipărită în țara românească prin strădania aceluși meșter tipograf Macarie. El a fost scos din teascurile tipografiei în ziua de 26 august a anului 1510. Numele de **Octoih** își are originea în limba greacă și cuprinde slujbele bisericesti din fiecare zi a săptămâni rânduite prin cele opt glasuri. Prin conținutul lui, **Octoiul** este o carte de cult divin-public sau bisericesc ce însumează totalitatea manifestărilor religioase „menite să pună pe credincios prin rugăciune în legătură cu Dumnezeu“.

Spre deosebire de cele două cărți: **Penticostar** și **Triod**, **Octoiul** cuprinde o perioadă mai lungă a anului bisericesc, cuprinsă între 26 și 40 de săptămâni în funcție de data serbării Paștelui care se schimbă în fiecare an.

Până la apariția **Octoiului** de care ne ocupăm, tiparul european ne amintește de două ediții ale **Octoiului** și anume: prima la Cracovia, în Polonia, în anul 1491, tipărit de germanul Schweipoldt Fiol din Frankfurt pe Main și cea de a doua la Cetinje în Muntenegru, în anul 1494, prin osteneala unui alt ieromonah Macarie.

Pentru prima dată apariția **Octoiului** lui Macarie din anul 1510, a fost semnalată de arhimandritul Leonid, care l-a descoperit în mănăstirea Hilandar din Muntele Athos în anul 1877, însă fără a-i face vreo descriere. **Octoiul** a fost tipărit în limba

slavonă iar în epilog se spunea: „Octoih tipărit din porunca lui Io Vlad voievod și stăpânitor al întregii țări a Ungrovlahiei și a celor de lângă Dunăre, în anul 7018 (1510), ostendindu-se întru aceasta ieromonahul Macarie “.

Apariția acestui **Octoih** a fost semnalată pentru prima dată la noi în țară de N. Iorga la Sibiu, în anul 1805, cu ocazia organizării unei expoziții. În prezent Academia Română deține trei exemplare din **Octoih** ce-l au ca autor pe tipograful Macarie.

Cu privire la apariția celor două **Octoihuri** slavone ce-l au ca autor pe Macarie, de-a lungul timpului între istorici au avut loc mai multe controverse asupra autorului și locul unde a fost tipărit. Între aceștia, o parte dintre ei a ajuns la concluzia că lucrările aparțin unor personalități distincte.

Mai întâi trebuie precizat că **Octoihul** ieromonahului Macarie din Muntenegru, apărut în anul 1494, a fost tipărit în două volume de mai mici dimensiuni, cunoscute sub numele de **Octoih I** și **Octoih II**.

Spre deosebire de acestea, **Octoihul** ieromonahului Macarie, apărut în Țara Românească, din anul 1510, este o carte voluminoasă, având un format de A4, mai mare decât **Liturghierul** din 1508 și numără 200 file, grupate în 25 de caiete, cu 22 de rânduri pe pagină. Tehnica folosită la tipărirea **Octoihului** se aseamănă cu cea folosită la **Liturghierul** din 1508, dar nu se ridică la aceeași valoare. Legătura **Octoihului** a fost realizată în scoarțe de lemn. Limba textului din **Octoihul** de la Cetinje este slava bisericească de nuanță sârbă, pe când cea a **Liturghierului** din Țara Românească este de influență bulgară. La tipărirea **Octoihului** din 1510 ieromonahul Macarie nu a folosit textul celei din Cetinje, fiind vorba de texte total diferite ca limbă și cuprins. O parte dintre istorici susțin că ieromonahul Macarie a cunoscut textul celui dintâi. Afirmatia lor se bazează pe prefața lucrării primului care a fost folosită ca postfață la tipărirea ieromonahului

Macarie din Țara Românească și în acest caz, autorul, pe baza unor profunde cercetări științifice, vine cu precizarea că **Octoihul** este opera aceluiași autor român originar din nordul Transilvaniei, care înainte de a se stabili în țara noastră învățase meșteșugul tiparului la mai multe centre tipografice din Europa. Grafia folosită de ieromonahul Macarie la tipărirea celor 3 cărți (1508–1512), diferă clar de cea folosită de Schweipoldt de la Cracovia (1491) cât și a celor tipărite de ieromonahul Macarie la Cetinje (1493–1496). Diferența între lucrările tipografului Macarie din Țara Românească și celelalte tipăriri constă în frontispiciile, vinițele și literele mari frumos ornamentate. Trebuie avut în vedere că tipograful nostru nu a copiat din cele amintite mai sus, ci a creat modele noi după propria sa imaginație.

Mănăstirea Bistrița, prin cultura și spiritualitatea monahilor cărturari viețuitori între zidurile ei, dobândise la sfârșitul secolului XV un prestigiu uriaș atât în țară cât și în afara granițelor.

Octoihul reproduce pe prima pagină o planșă cu mai mulți sfinți bizantini, în fundal aflându-se o biserică, ceea ce constituie un unicat în tipărirea lui Macarie. După opinia istoricului sârb G. Radajicič, biserica nu poate fi alta decât locul unde a funcționat tipografia. Părerea istoricului sârb a fost acceptată de cei mai mulți cercetători și istorici români, preocupați de opera ieromonahului Macarie. Adepții „teoriei târgoviștene“ susțin că este vorba de mănăstirea Dealu, realitatea însă o demonstrează biserica de pe prima pagină a octoihului care este asemănătoare cu biserica de la mănăstirea Bistrița.

Din cauza schimbărilor politice, tipograful Macarie a avut de întâmpinat mai multe greutăți în realizarea operelor sale. La apariția **Octoihului**, o parte din material a fost pregătit în timpul domnitorului Mihnea cel Rău și a fiului său Mircea. În epilog, tipograful Macarie nu amintește nimic despre ei deoarece aceștia între timp

deveniseră dușmanii boierilor Craiovești. În schimb, Macarie amintește numai de porunca domnului: „Io Vlad Mare voievod, io robul lui Dumnezeu am trudit pentru aceștia, noi aceste cărți“ (p. 94).

Și de această dată, prin lucrarea de față, părintele Veniamin Micle, cu multă răbdare, ne demonstrează cu argumente științifice, istorice și literare că autorul celei de a doua cărți tipărite la noi și anume **Octoihul**, este un român transilvănean, iar locul de apariție a fost la bine cunoscuta mănăstire Bistrița din județul Vâlcea.

Lucrarea sa, de o înaltă ținută academică, vine să facă lumină în activitatea editorială a ieromonahului Macarie. De aceea o recomandăm călduros publicului cititor precum și celor interesați de a cunoaște istoria bisericii noastre străbune și cultura neamului românesc.

Preot dr. CONSTANTIN CILIBIA

Preot prof. dr. Petre Semen, **Arheologia biblică în actualitate**, Editura Trinitas, Iași, 2008, 280 p. + 24 anexe color.

Lucrarea de față încununează munca la catedră a părintelui profesor universitar doctor, Petre Semen, titularul Catedrei de Exegeză biblică a Vechiului Testament și limba ebraică biblică din cadrul Facultății de Teologie Ortodoxă „Dimitrie Stăniloae, Iași.

Prima ediție a cărții a apărut în anul 1997 cu binecuvântarea Prea Fericitului Patriarh Daniel pe atunci Mitropolit al Moldovei și Bucovinei, iar cea de față a apărut în anul 2008 cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Părinte Mitropolit Teofan.

Ca urmare a experienței dobândite la catedră, autorul, în cea de a doua ediție, vine cu unele îmbunătățiri asupra textului. Constatăm că la prima apariție în bibliografie sunt folosite numele a 118 autori, iar în cea de a doua dezbate titlurile a 129 de

lucrări. La prima ediție autorul în expunerea sa a utilizat XVI file color cu 32 de imagini, iar în cea de a doua ne prezintă în XII pagini 45 de fotografii din locurile biblice. Și în prima și în cea de a doua ediție, autorul în cele 27 de capitole ne prezintă aspecte din viața socială, morală și religioasă a popoului ales de Dumnezeu pentru mântuirea neamului omenesc. Pe lângă alte informații istorice, lingvistice și nu numai, în cartea de față un accent deosebit se pune pe cercetarea arheologică de unde vine și titlul lucrării. De fapt arheologia biblică este o disciplină relativ nouă care vine să ne ajute a înțelege mai bine contextul social, economic și cultural în care au apărut scrierile vechi-testamentare.

Datorită mijloacelor moderne de investigare a trecutului istoric, arheologia biblică se bucură de o mare apreciere venită din partea celor dornici de cunoaștere. Între marile descoperiri arheologice biblice, un eveniment important este descoperirea manuscriselor de la Qumran, manuscrise care confirmă evenimentele biblice relatate în cărțile Vechiului Testament. Prin urmare, această disciplină înlesnește înțelegerea studiului teologiei exegetice asupra Sfintei Scripturi, cu precădere a cărților Vechi Testamentare. Ea are meritul de a ne ajuta să înțelegem contextul cultural, social, economic al vechiului Israel precum și al întregului Orient, context în care s-a desfășurat istoria poporului biblic. Autorul lucrării, ca sursă de informare, se folosește de mai multe repere cronologice și anume începe cu perioada preistorică ce cuprinde epoca de piatră, trece mai apoi prin cele zece etape ale ei și se încheie cu perioada elenistă și macabeică (300–1 î.d.Hr.).

Prin expunerea de date, autorul a elaborat cât se poate de științific o multitudine de informații care ne înfățișează geografia, clima, flora, fauna Țării Sfinte. Toate acestea întregesc imaginea biblică a locului ales de Dumnezeu pe pământul unde curge lapte

și miere. Sunt prezentate aspecte din viața socială a locuitorilor Țării Sfinte precum și a popoarelor învecinate. Nu sunt trecute cu vederea împărțirea administrativ-teritorială, instituțiile casnice, sociale, de drept și de stat ale poporului biblic. Familia joacă un rol important și este legată de tradiția și obiceiurile locale din istoria poporului ales. Pe lângă cele expuse, un rol aparte în istoria poporului biblic îl au instituțiile religioase ce-l au ca protector pe Iahve, singurul și adevăratul Dumnezeu al poporului ales. Din toate acestea rezultă configurația religioasă monoteistă a poporului ales în contact cu alte popoare care aveau o religie politeistă.

Se prezintă apoi activitatea celor care slujeau la templu și anume: leviții, preoții, arhieriei și rolul jucat de ei în păstrarea religiei monoteiste și a datinilor străbune. Cultul divin-public era legat de sărbătorile sabatice precum: Sabatul, Anul sabatic, Anul jubileu, Paștile, Cincizecimea, Sărbătoarea Corturilor ș.a. Toate acestea vin să întregesc aspecte moral-religioase și sociale din viața poporului ales.

Prin elaborarea științifică a temei de față, bazată pe argumente biblice, lingvistice, istorice, părintele profesor universitar Petre Semen ne trezește curiozitatea de a cunoaște cât mai multe date și informații prețioase din istoria poporului ales.

Lucrarea trezește un real interes atât din partea preoților, teologilor, istoricilor, studenților, cititorilor, precum și a celor dornici de cunoaștere a istoriei poporului biblic.

Preot dr. CONSTANTIN CILIBIA

Preot. prof. dr. Mircea Păcurariu, **Cultura teologică românească. Scurtă prezentare istorică**, Editura Basilica a Patriarhiei Române, București, 2011, 312 p.

Cuvântul-înainte al prezentei cărți, scrisă cu acribie de Părintele acad. M.

Păcurariu, aparține P.F. Patriarh Daniel care subliniază necesitatea acestei „prezentări generale a contribuțiilor teologice românești la istoria culturii naționale“.

Volumul e împărțit în 7 capitole (cu subdiviziuni). Cum era de așteptat, se începe cu inventarierea primelor manifestări literare creștine pe teritoriul patriei noastre; nu sunt uitați ierarhii și teologii marcanti din Dobrogea de azi, și nu numai. Al II-lea capitol prezintă cultura teologică de la noi, în veacurile VII–XV, ca celălalt (al treilea) să înfățișeze scrierile și tipăriturile în slavonă și în românește, inclusiv literatura populară. Secolul al XVII-lea, socotit de nu puțini specialiști „secolul românesc prin excelență“, se constată că este extrem de bogat în înfăptuiri, în apariția unor opere religioase de seamă (**Biblia de la București** etc.). În alte două capitole (V și VI) sunt consemnate realizările din sfera Teologiei, până la Unirea cea Mare. Ultimul capitol descrie progresul culturii teologice în continuare, din 1919 până în contemporaneitate. De reținut că autorul nu omite aportul teologilor bănățeni la dezvoltarea Teologiei românești.

Așa cum precizează și Preafericirea Sa, Dr. Daniel, în prefață (p. 6), cartea de față, prima de acest gen la noi, izbuteste să reliefeze „rolul Bisericii Ortodoxe Române și al slujitorilor ei în crearea limbii literare românești, în promovarea istoriografiei, a lingvisticii, a pedagogiei și a muzicii, în dezvoltarea învățământului românesc...“

Într-adevăr, avem de-a face cu o lucrare deosebit de valoroasă ce merită a fi lecturată, spre edificarea intelectuală și îmbogățirea spirituală a cititorilor.

Preot prof. dr. VASILE MUNTEAN

Altarul Banatului

Revista teologică a Arhiepiscopiei Timișoarei, Arhiepiscopiei Aradului,
Episcopiei Caransebeșului și Episcopiei Devei și Hunedoarei

XXII (LXI), 4–6

aprilie–iunie 2011

C U P R I N S

EDITORIAL

Căsătorie și viață creștină..... 3

STUDII

Preot prof dr. GHEORGHE METALLINOS: Credința și știința în gnoseologia ortodoxă (Traducere din limba greacă de drd. Ion Marian Croitoru) 8
Preot drd. DUMITRU RUSU: Studiu comparativ al exegezei lui Origen la cartea Facerii cu comentariile Sfinților Trei Ierarhi 18
STELIAN GEORGESCU: Ontologia misterului eclezial în viziunea Sfântului Maxim Mărturisitorul 33
TĂNASE NICHIFOR: Rațiunea existenței parohiei și timpul catehizării 42
MIHAELA JURCA PENCOV: Comentariul auctorial ca text programatic în scrisorile Fericitului Ieronim 48
Preot SORIN LUNGOCI: Principii și definiții ale pedagogiei creștine prin proiectul „Hristos împărtășit copiilor“ 53
Dr. CHRISTA TODDEA-GROSS: Considerații teologice asupra avortului 63

PAGINI PATRISTICE

SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR: Omilie despre hirotonie (Traducere și note din limba gracă de preot Marcel Hanches) 73

URME DIN TRECUT

Preot dr. IONEL POPESCU: O instituție bisericească mai puțin cunoscută: tipografia parohiei Timișoara Iosefin 81
Preot prof. dr. SORIN COSMA: Aspecte ale continuității învățământului teologic în Caransebeș 89

Lect. dr. FLORIN DOBREI: Însemnările de călătorie ale profesorului Nicolae M. Popescu (1881–1963) prin Banatul timișan	127
Preot prof. dr. AL. STĂNCIULESCU-BÂRDA: O arhivă bisericească bănățeană – izvor inedit privind Istoria Dreptului (1780–1886)	135

NOTE ȘI COMENTARII

Preot prof. dr. VASILE MUNTEAN: Iustinian cel Mare – sfânt?	149
Preot MARIUS FLORESCU: Anevoioasă pregătire a Sfântului și Marelui Sinod al Ortodoxiei	151

CRONICA BISERICESCĂ

Ședința Sfântului Sinod; Nou mitropolit la Cluj; Nou arhiepiscop al Alba-Iuliei; Menționări lămuritoare; Conferință; Consiliu consultativ al cultelor; Conferință internațională; Scrisoare; Participare; Pregătiri pentru Sinodul Panortodox; Reuniune.....	154
--	-----

PREZENTĂRI BIBLIOGRAFICE

Mitropolit Nicolae Corneanu, Scrisori pastorale , Editura Învierea, Timișoara, 2011, 92 p. (Luminița Niculescu); Petru Pruteanu, Liturghia ortodoxă. Istorie și actualitate , Editura Sophia, București, 2008, 392 p. (preot prof. dr. Vasile Muntean); Ierom. dr. Iustin Popovici, Sfânta Liturghie a Darurilor mai înainte sfințite în ritul liturgic bizantin. Studiu istorico-liturgic , Editura Arhiepiscopiei Aradului, Arad, 2011 (arhimandrit Simeon Stana); Autocefalie și responsabilitate , Editura Basilica, București, 2010, 1096 p. (preot dr. Adrian Carebia); Vasile Petrica, Savantul Traian Lalescu (1882–1929) și cultura bănățeană , Editura „Eftimie Murgu“, Reșița, 2010, 216 p. (preot prof. dr. Vasile Muntean); Radu Ardelean, Istorie la gazetă în Banat , Editura Marineasa, Timișoara, 2007, 398 p. (preot Gh. Naghi); Arhimandrit Veniamin Micle, Octoiul Ieromonahului Macarie 1510–2010 , Sfânta Mănăstire Bistrița, Eparhia Râmnicului, 2010 (preot dr. Constantin Cilibia); Preot prof. dr. Petre Semen, Arheologia biblică în actualitate , Editura Trinitas, Iași, 2008, 280 p. + 24 anexe color (preot dr. Constantin Cilibia); Preot prof. dr. Mircea Păcurariu, Cultura teologică românească. Scurtă prezentare istorică , Editura Basilica a Patriarhiei Române, București, 2011, 312 p. (preot. prof. dr. Vasile Muntean	162
---	-----